

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Książki internetowe w bibliotekach - dostęp komercyjny

Author: Grzegorz Czapnik

Citation style: Czapnik Grzegorz. (2009). Książki internetowe w bibliotekach - dostęp komercyjny. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Filologiczny
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej

Grzegorz Czapnik

**Książki internetowe w bibliotekach
– dostęp komercyjny**

Praca doktorska
napisana pod kierunkiem
dr hab. Wandy Pindlowej
prof. nadzw. Uniwersytetu
Jagiellońskiego w Krakowie

Opracowano zgodnie z ustawą z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych
(tj. Dz.U. 2006 nr 90 poz. 631 ze zm.)

Katowice
2009

Spis treści

Wykaz skrótów	3
Wstęp	5
1. Dokumenty elektroniczne w bibliotekach – rys historyczny	15
1.1. Zastosowanie komputerów do generowania dokumentów papierowych	20
1.2. Elektroniczne dokumenty pochodne	28
1.3. Elektroniczne dokumenty pełnotekstowe	33
1.4. Dokumenty elektroniczne w bibliotekach polskich	41
2. Książka internetowa jako rodzaj książki elektronicznej	45
2.1. Zagadnienia terminologiczne	45
2.2. Właściwości książek internetowych	53
2.2.1. Postać fizyczna	53
2.2.2. Forma zapisu treści	57
2.2.3. Właściwości tekstu	59
3. Komercyjne książki internetowe na świecie	63
3.1. Rozwój rynku płatnych książek internetowych	67
3.2. Modele obiegu i udostępniania książek internetowych	82
3.2.1. Uczestnicy obiegu publikacji cyfrowych	82
3.2.2. Warianty dostępu do publikacji	84
3.2.3. Ograniczenia licencyjne w wykorzystaniu książek online	86
3.2.4. Warianty opłat	87
4. Rynek książek internetowych w Polsce	89
4.1. Źródła informacji o rozwoju polskiego rynku	89
4.2. Rozwój polskiego rynku	94
4.3. Struktura polskiego rynku książek online w 2005 roku	101
5. Wydawcy komercyjnych książek internetowych w Polsce i ich oferta	103
5.1. Dystrybutorzy zagranicznych książek online	103
ITS – Polska	103
A.B.E. Marketing	105
IPS	106
Akme Archive	108
Podsumowanie	111
5.2. Sektor rodzimych książek internetowych	111
Port wydawniczy Literatura.net.pl	111
Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima” i Księgarnia Mateusza	117
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne (WSiP)	120
Wydawnictwo C. H. Beck	122
Wydawnictwo Verlag Dashöfer	124

Wydawnictwo WAM	129
E-biblioteka.pl	132
E-books.com.pl.....	137
Wydawnictwo publikacji elektronicznych Escape Magazine	140
Dobry eBook	143
E-biblioteka.com	146
Wydawnictwo Złote Myśli.....	150
Pozostałe inicjatywy	153
Podsumowanie.....	155
6. Wykorzystanie komercyjnych zbiorów książek internetowych w bibliotekach polskich	159
6.1. Opis metody badawczej.....	159
6.2. Omówienie wyników badań	163
6.2.1. Zakupy książek internetowych w bibliotekach do końca 2005 roku	164
6.2.2. Czynniki decydujące o zakupach książek online	167
6.2.3. Bariery uniemożliwiające wykorzystanie oferty rynku książek internetowych	171
6.2.4. Perspektywy wykorzystania oferty książek internetowych przez biblioteki.....	176
Zakończenie	180
ANEKS 1: Lista respondentów, którzy udzielili informacji o sprzedaży książek elektronicznych poprzez internet, w miniankiecie z dn. 15.12.2005.....	183
ANEKS 2: Formularz ankiety zastosowany w badaniach wykorzystania książek online w bibliotekach.	184
Spis rycin i tabel	190
Bibliografia	192
Indeks wydawnictw, firm, instytucji, kolekcji i systemów informacyjnych.....	210
Indeks nazwisk.....	214

Wykaz skrótów

ACM – Association of Computer Machinery	ISI – Institute for Scientific Information
ACS – American Chemical Society	ITS – Info Technology Supply
AGH – Akademia Górniczo-Hutnicza	KWIC – Key Word In Context
ALA – American Library Association	LOC – Library of Congress
ang. – angielski	MARC – Machine Readable Cataloguing
ARL – Association of Research Libraries	MB – megabajt
ASCII – American Standard Code for Information Interchange	MEDLARS – Medical Literature Analysis and Retrieval System
ASIS – American Society of Information Science	MeSH – Medical Subject Headings
BBC – British Broadcasting Corporation	NASA – National Aeronautic and Space Administration
BG – Biblioteka główna	niem. – niemiecki
BRS – Bibliographic Retrieval Services	NLM – National Library of Medicine
CA – Chemical Abstracts	No. – number
CAS – Chemical Abstract Service	np. – na przykład
CD-ROM – Compact Disc Read Only Memory	OBEP – Online Book Evaluation Project
CDS – Cataloging Distribution Service	OCLC – Ohio College Library Center / Online Computer Library Center
CERN – Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire	OeBF – Open eBook Forum
CLIR – Council of Library and Information Resources	OEBPS – Open eBook Publication Structure
dop. – dopowiedzenie	OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development
DTP – Desktop Publishing	oprac. – opracowanie
EBIB – Elektroniczna Biblioteka	oryg. – oryginalny
EBONI – Electronic Books ON-screen Interface [Project]	PAN – Polska Akademia Nauk
Ebook [także: eBook, e-book, E-book] – electronic book	PAP – Polska Agencja Prasowa
Ed. – Editor	PC – Personal Komputer [komputer osobisty]
EDD – Elektroniczne dostarczanie dokumentów	PDF – Portable Data Format
EDI – Electronic Data Interchange	PLN – polski nowy złoty
EMC – Elektroniczna maszyna cyfrowa	por. – porównaj
franc. – francuski	RECON – Remote Console [Information Retrieval Service]
FTE – Full-time Equivalent	red. – redaktor
FTP – File Transfer Protocol	red. nauk. – redaktor naukowy
GUS – Główny Urząd Statystyczny	RLG – Research Libraries Group
HTML – Hypertext Markup Language	ros. – rosyjski
Ibook [także iBook, i-book, I-book] – internet book	ryc. – Rycina
IDPF – International Digital Publishing Forum	s. – strona
IPS – International Publishing Service	SBP – Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
ISBN – International Standard Book Number	SDC – Service Development Corporation
	SDI – Selektywna dystrybucja informacji
	SBBO – Safari Business Books Online
	STBO – Safari Tech Books Online
	tab. – tabela
	tys. – tysiąc
	UNIVAC – Universal Automatic Computer
	vol. – volumen
	WWW – Word Wide Web
	XML – Extensible Markup Language
	ZETO – Zakład elektronicznej techniki obliczeniowej
	zob. – zobacz
	zob. też – zobacz też

Wstęp

Efekty gwałtownego rozwoju technologii teleinformatycznej są współcześnie obecne w każdej dziedzinie życia, nie ominęły również świata książek i bibliotek. Maria Kocójowa we wstępie do zbioru *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*¹ wskazała, że wskutek zmian wywołanych przez świat elektroniczny: „Biblioteki ... otrzymały nowe zadania, rozszerzające i przeistaczające ich dotychczasowe funkcje, pomagające bibliotekarzom i użytkownikom pokonać bariery czasu i przestrzeni”². Czynnikiem kształtującym funkcjonowanie współczesnych księżnic jest między innymi wprowadzenie nowych form istnienia dokumentów, przetwarzanych za pomocą technologii komputerowej. W efekcie pojawienia się i rozwoju cyfrowego zapisu danych, przed bibliotekami stało zadanie gromadzenia i odpowiedniego opracowywania publikacji zapisanych w elektronicznej formie. Obecnie większość bibliotek równolegle z dokumentami drukowanymi gromadzi i udostępnia cyfrowe wydawnictwa multimedialne na płytach Compact Disc Read Only Memory (CD-ROM), wiele księżnic umożliwia również swoim czytelnikom dostęp do ogromnej ilości dokumentów zgromadzonych w sieciach komputerowych.

Część elektronicznych dokumentów powstaje w wyniku komercyjnej działalności wydawniczej. Do niedawna działalność ta obejmowała przede wszystkim produkcję i sprzedaż publikacji multimedialnych na dyskach optycznych, oraz czasopism elektronicznych dostępnych poprzez sieciowe serwisy. W ciągu kilku ostatnich lat wytworzony został nowy obszar rynku cyfrowych wydawnictw – książek internetowych³ dostępnych płatnie w sieciach komputerowych. Rozwój światowego rynku książek online zapoczątkowało wprowadzenie specjalizowanych urządzeń, umożliwiających zakup i odtwarzanie

¹ *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*. Red. M. Kocójowa. Kraków 2002. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informatyki ; nr 13. ISBN 83-233-1615-5.

² KOCÓJOWA, Maria: *Od Redaktora Naukowego*. W: *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*. Kraków 2002, s. 13. ISBN 83-233-1615-5.

³ W literaturze przedmiotu fenomen *książki internetowej* jest opisywany również za pomocą synonimów: *książka on-line*, *książka on line*, *książka online* i ich odpowiedników angielskich, jak: *ibook* oraz *i-book*, a także pojęć bliskoznacznych - *dokument elektroniczny*, *publikacja elektroniczna*, *książka elektroniczna*, *książka cyfrowa* i odpowiedników angielskich: *e-book* oraz *ebook*. W niniejszej pracy autor zamiennie używa synonimicznych pojęć: *książka internetowa* i *książka online*, jedynie w przytoczeniach prac innych autorów pozostawia, stosowane przez nich, inne formy. Definicje, oraz relacje pomiędzy wyszczególnionymi pojęciami, przedstawiono szczegółowo w rozdziale 2.1. *Zagadnienia terminologiczne*.

treści książek, pobieranych z serwerów wydawców i dystrybutorów publikacji. Produkcja i handel elektroniczną książką na świecie zaczęły się szybko rozwijać, a entuzjaści nowych technologii zapowiadali rychły koniec książki drukowanej, która miała zostać wyparta przez jej „cyfrową” alternatywę. W 2001 roku rozwój rynku uległ przejściowemu zahamowaniu wywołanym krachem spółek internetowych na giełdach (tzw. „pęknięcie bańki internetowej”), po czym, w wyniku przejęć i konsolidacji firm, zaczął być kształtowany przez wielkie grupy wydawnicze i serwisy dystrybucyjne. Instytucje te, skupiając w zintegrowanej ofercie publikacje wielu wydawców, zgromadziły kolekcje obejmujące dziesiątki tysięcy tytułów, z których część funkcjonuje wyłącznie w elektronicznej formie. Istnienie takiego zbioru dokumentów tworzy nowy obszar pozyskiwania materiałów bibliotecznych – jak podkreśliła Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska: „Wszystkie rodzaje informacji – także te pojawiające się w internecie – należy gromadzić, katalogować i udostępniać odpowiednio do rodzaju tej informacji, fizycznego nośnika, na którym jest przechowywana, jak i kategorii użytkownika, do którego jest zaadresowana”⁴.

Z początkiem nowego wieku, również w polskim internecie zaczęły powstawać serwisy, oferujące płatne książki elektroniczne. Wybór oferowanych publikacji był znacznie mniejszy niż w serwisach zagranicznych, stanowił jednak zaczątek nowego segmentu polskiego rynku książki. Inspiracją dla rodzimych twórców oferty książek internetowych były między innymi optymistyczne doniesienia prasowe o zagranicznych inicjatywach „wielkich graczy” omawianego rynku⁵. W ciągu kilku następnych lat różne instytucje podjęły sprzedaż kolekcji internetowych książek. Wśród nich znalazły się zarówno profesjonalne wydawnictwa i firmy dystrybucyjne, jak też amatorskie przedsięwzięcia osób i instytucji „spoza branży”. Wbrew opiniom entuzjastów elektronicznych publikacji, internetowe książki nie zastąpiły zadrukowanego kodeksu, a część firm, które zainwestowały w produkcję i dystrybucję nowego typu dokumentów, poniosło straty, wstrzymało podjętą działalność lub nawet zostało zlikwidowanych. Z powodu ciągłej zmienności cyfrowego środowiska

⁴ PASZTALENIEC-JARZYŃSKA, Joanna: *Wprowadzenie*. „Biuletyn informacyjny Biblioteki Narodowej” [online]. Nr 3/162/2002 [dostęp: 2008-01-12]. S. 1. Dostępny w World Wide Web: http://www.bn.org.pl/doc/b_3_2002.pdf. ISSN 0006-3983.

⁵ Przede wszystkim elektronicznymi wydaniem prozy Stephena Kinga z 2000 roku oraz dwa lata wcześniej uruchomionym projektem netLibrary.

sieci, ślady niektórych, eksperymentalnych przedsięwzięć, realizowanych w pierwszych latach funkcjonowania polskiego rynku książek internetowych, zaczęły się zacierać.

Przedmiot pracy

Fenomen płatnych książek internetowych, rynek tych publikacji oraz rozwój i stan tych zjawisk do końca 2005 roku są głównymi przedmiotami niniejszej pracy. We wrześniu 2005 roku minęło 5 lat od ukazania się pierwszej płatnej polskiej książki internetowej. W roku tym nastąpiło także zmniejszenie dynamiki przyrostu firm rozpoczynających działalność w omawianym sektorze i miały miejsce likwidacje pierwszych projektów wydawniczych. Równocześnie, w końcu analizowanego okresu, zaczęła zwiększać się aktywność podmiotów dystrybuujących zagraniczne kolekcje książek online, których działalność zdominowała polski rynek w następnych latach. Ze względu na charakter inicjatyw omawianych w pracy, pierwsze pięciolecie funkcjonowania krajowego rynku książek internetowych określono jako „okres eksperymentalny”.

Teza pracy/cel badan i szczegółowe pytania badawcze

Głównym celem niniejszej pracy było dokonanie oceny stopnia wykorzystania oferty płatnych książek online w bibliotekach polskich.

Celem dodatkowym było zbadanie i przedstawienie, funkcjonujących na krajowym rynku modeli współpracy między wydawcami tych publikacji i księżnicami. Realizacja założonego celu głównego wymagała wcześniejszego rozpoznania krajowych inicjatyw w zakresie komercyjnej produkcji, dystrybucji i sprzedaży książek internetowych, oraz prezentacji ich oferty. Wypełnienie istniejącej w tym zakresie luki badawczej było kolejnym celem dodatkowym niniejszego opracowania. Obraz rodzimego rynku został przedstawiony na tle rozwoju i współczesnego stanu rynków zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń amerykańskich, co pozwoliło na ukazanie podobieństw i różnic realizowanych rozwiązań.

Ważnym zagadnieniem było określenie perspektyw rozwoju współpracy wydawnictw i bibliotek w obszarze obrotu komercyjnymi książkami internetowymi. W opinii autora podjęcie takiej współpracy jest warunkiem *sine qua non* dalszego funkcjonowania polskiego rynku. W celu potwierdzenia tego

sądu, autor przedstawił rolę, jaką odegrały biblioteki w rozwoju innych form elektronicznych publikacji.

Zrealizowanie założonych celów pracy wymagało wyjaśnienia kilku szczegółowych kwestii, w tym między innymi:

- Jakie podmioty produkowały i sprzedawały książki internetowe w Polsce, w omawianym okresie?
- Jakie książki, w ujęciu stosowanych typologii literackich i bibliotekarskich, znajdowały się w ofercie?
- Jakie modele dystrybucji i sprzedaży były stosowane przez instytucje rynku książek internetowych?
- Jak wyglądała działalność polskich podmiotów sprzedających książki internetowe, na tle inicjatyw zagranicznych.
- Czy wydawcy książek internetowych prowadzili specjalną politykę wydawniczą i cenową wobec bibliotek?
- Jakie książki i od jakich wydawców kupowały biblioteki?
- Czy kupowały pojedyncze tytuły czy całe zbiory (kolekcje)?
- Czy bibliotekarze odpowiedzialni za gromadzenie dokumentów w bibliotekach, wiedzą o możliwości nabywania takich książek i czy znają ich aktualną ofertę?

Stan badań

Kiedy w 2002 roku autor rozpoczynał gromadzenie materiałów do niniejszej pracy, wśród bibliotekarzy, bibliologów, oraz w innych środowiskach zainteresowanych zagadnieniem przyszłości książki, toczyła się ożywiona dyskusja dotycząca wpływu, jaki mieć będzie pojawienie się i rozwój jej cyfrowej alternatywy. W kolejnych latach, szczególnie w literaturze zagranicznej, najnowsza postać książki zaczęła być traktowana jako uzupełnienie, a nie alternatywa wobec książki drukowanej. W pracach naukowych przedstawiano poszczególne przypadki wykorzystania książek online w bibliotekach, badano i opisywano funkcjonujące modele zakupu, dystrybucji i udostępniania tych publikacji. W latach 2002-2005 pojawiło się kilka opracowań całościowo podsumowujących problematykę książek online oraz ich zastosowania w bibliotekach⁶. Prace te odnosiły się przede wszystkim do inicjatyw podejmowanych w Stanach Zjednoczonych, Europie Zachodniej i Australii.

⁶ Wśród najważniejszych opracowań można wymienić: JANTZ, Ronald: *E-Books and New Library Service Models: An Analysis of the Impact of E-Book Technology on Academic Libraries*. „Information Technology and Libraries” [online]. Jun 2001, Vol. 20 No. 2 [dostęp: 2008-12-15]. 104-113. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/lita/ital/2002jantz.cfm>. DEARNLEY, James i in.: *Electronic Books in Public Libraries: A Feasibility Study for Developing Usage Models for Web-based and Hardware-based Electronic Books* [online]. Cop. Laser Foundation, 2004. [dostęp: 2008-12-05].

Krajowe inicjatywy w zakresie komercyjnego obrotu książkami online nie zostały dotychczas kompleksowo przedstawione w literaturze przedmiotu, nie przeprowadzano także wcześniej badań, zmierzających do zidentyfikowania wszystkich uczestników powstającego rynku oraz do oceny wielkości i charakteru oferowanych kolekcji tytułów. Publikacje ukazujące się w internecie, w przeciwieństwie do wydawnictw na dyskach optycznych, nie są uwzględniane w prowadzonej przez Bibliotekę Narodową bibliografii *Dokumenty elektroniczne*. Do końca 2006 roku nie powstała także żadna bibliografia, lub bibliograficzna baza danych, rejestrująca internetowe wydania książek. Fragmentaryczne informacje o omawianych w pracy inicjatywach są rozproszone w wielu źródłach, obejmujących przede wszystkim publikacje w prasie popularnej i internecie, w mniejszym natomiast stopniu artykuły w recenzowanych czasopismach i materiałach konferencyjnych. Nie zostało dotychczas także w sposób całościowy przedstawione zagadnienie wykorzystania krajowej oferty książek internetowych w bibliotekach.

Fenomen książek online został w polskiej literaturze przedmiotu teoretycznie przedstawiony głównie za sprawą trzech publikacji Małgorzaty Góralskiej – najpierw w szerszym kontekście zjawiska książek elektronicznych (w 1996 i 2001 roku), później jako wyodrębniona forma książki cyfrowej (2003 r.)⁷. Autorka przedstawiła w nich min. definicję zjawiska książki elektronicznej, dokonała charakterystyki tego fenomenu w relacji do właściwości konstytutywnych książki i wskazała jego przejawy. W ostatniej z wymienionych prac zdefiniowała zjawisko książek online, jako klasy książek elektronicznych, wskazała kryteria pozwalające wyodrębnić ów fenomen z ogółu publikacji i zaproponowała klasyfikację książek internetowych opartą na relacji do książek drukowanych.

Dostępny w World Wide Web: <http://hdl.handle.net/2134/2128> oraz TEDD, Lucy A.: *E-books in Academic Libraries: An International Overview*. „New Review of Academic Librarianship” [online]. 2005, nr 11(1) [dostęp: 2008-11-08]. s. 57-79. Dostępny w World Wide Web: <http://hdl.handle.net/2160/174>.

⁷ GÓRALSKA, Małgorzata: *Elektroniczne książki*. „Zagadnienia informacji naukowej” 1996, nr 1, s. 33-40., Też: *Książka drukowana wobec przekazu elektronicznego*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 9/2001 (27) [dostęp: 2002-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/27/goralska.html>., Też: *Książka on-line: próba objaśnienia zjawiska*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 7/2003 (47) lipiec/sierpień [dostęp: 2007-03-27]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/47/goralska.php>.

Charakterystyka podstawy źródłowej pracy

W doborze źródeł wykorzystywanych w niniejszej pracy autor starał się uwzględnić możliwie kompletny zbiór polskich publikacji dotyczących analizowanego tematu oraz szeroki wybór źródeł angielskojęzycznych.

Wykorzystano przede wszystkim artykuły z czasopism naukowych, zarówno drukowanych (między innymi: *Bibliotekarz*, *Notes Wydawniczy*, *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, *Przegląd Biblioteczny*, *Zagadnienia Informacji Naukowej*), jak i elektronicznych (*First Monday*, *Electronic Library*, *Online*, *Searcher*, *D-Lib Magazine*, z polskich - *Biuletyn EBIB*, *Biuletyn informacyjny Biblioteki Narodowej*). Wśród wydawnictw zwartych, ważnymi źródłami informacji były: kolejne edycje raportów *Rynek książki w Polsce* Łukasza Gołębiewskiego⁸, praca *Książka w Internecie* Kamila Witkowskiego⁹, wydane w serii „Raporty” przez Bibliotekę Analiz, zbiór *Liternet: literatura i internet* pod redakcją Piotra Mareckiego¹⁰, monografia *Książka multimedialna na CD-ROM w Polsce* Beaty Taraszkiewicz¹¹, oraz materiały z konferencji: *Biblioteki w europejskich krajach postkomunistycznych w międzynarodowym kontekście*¹² i *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*, które odbyły się w Krakowie w 1995 i 2002 roku. Korzystano również z anglojęzycznych publikacji zwartych, w tym podręcznika *Foundations of Library and Information Science*¹³ oraz monografii Danieli Živković poświęconej książkom elektronicznym¹⁴. Nieocenionym zasobem informacji był serwis EBSCO, dzięki któremu autor dotarł do wielu trudno dostępnych publikacji. Istotnym źródłem, wykorzystanym zwłaszcza do przeprowadzenia analizy oferowanych płatnych książek internetowych były strony WWW serwisów dystrybucyjnych, wydawnictw i księgarni internetowych.

⁸ Raporty o rynku książki Łukasza Gołębiewskiego ukazują się w serii Biblioteki Analiz od 1998 roku. Dla omawianego w pracy okresu ostatnimi były tomy: *Rynek książki w Polsce 2005: wydawnictwa*. Warszawa, 2005. ISBN 83-89143-46-1 oraz *Rynek książki w Polsce 2005: dystrybucja*. Warszawa, 2005. ISBN 83-89143-47-X.

⁹ WITKOWSKI, Kamil: *Książka w Internecie*. Warszawa 2000. ISBN 83-912942-5-0.

¹⁰ *Liternet: literatura i internet*. Red. Piotr Marecki. Kraków 2002. ISBN 83-88668-39-0.

¹¹ TARASZKIEWICZ, Beata: *Książka multimedialna na CD-ROM w Polsce: (do 2000 roku)*. Warszawa, 2003. ISBN 83-87629-98-7

¹² *Biblioteki w europejskich krajach postkomunistycznych w międzynarodowym kontekście : Międzynarodowa Konferencja Bibliotekarzy, Kraków-Przgorzały 3-5 sierpnia 1995 : (wybór materiałów)* . Red. Maria Kocójowa. Kraków 1995. ISBN 83-901577-6-4.

¹³ RUBIN, Richard E.: *Foundations of Library and Information Science*. 2nd edition. New York 2004. ISBN 1-55570-518-9

¹⁴ ŽIVKOVIĆ, Daniela: *The Electronic Book: The Change of Paradigm for a Changing Bookmarket*. Berlin 2005. ISBN 3-936960-09-7.

Wykorzystane metody

W pracy wykorzystano przede wszystkim metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, syntezy oraz metodę socjologiczną. Podstawowymi technikami badawczymi były: badanie dokumentów, wywiad i ankieta.

Układ pracy

Praca zawiera metodologiczny wstęp oraz sześć rozdziałów:

Rozdział 1 zawiera historię rozwoju oraz wprowadzania do zbiorów bibliotecznych kolejnych form dokumentów elektronicznych. Opierając się na występujących w literaturze przedmiotu próbach periodyzacji tej historii, autor zaproponował własne ujęcie omawianego problemu, uwzględniające stosowaną w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej typologię dokumentów. Przedstawiając rozwój kolejnych form dokumentów cyfrowych, podkreślono rolę, jaką odegrały biblioteki w tym procesie.

W rozdziale 2 przedstawiono zagadnienia terminologiczne związane z elektronicznym publikowaniem, w tym zwłaszcza przegląd definicji pojęć „książka internetowa” i „książka elektroniczna” w zagranicznych i polskich źródłach leksykalnych oraz analizę zastosowania tych terminów i ich zamienników. W dalszej części rozdziału 2 przedstawiono analizowane w piśmiennictwie właściwości książek internetowych w relacji do właściwości książek drukowanych.

Rozdział 3 poświęcony jest rozwojowi rynku książek internetowych na świecie, poczynając od pierwszych eksperymentów z publikacjami dostarczonymi na dyskietkach i dyskach optycznych, poprzez eksplozję książek online w drugiej połowie lat 90-tych, kiedy wprowadzenie specjalizowanych czytników zaowocowało powstawaniem i gwałtowną ekspansją firm oferujących posiadaczom czytników odpłatne pobieranie tekstów, późniejszy okres załamania rynku wywołany brakiem technicznych standardów i odpowiednich zabezpieczeń własności intelektualnej, aż po pierwsze lata XXI wieku, cechujące się wzrostem znaczenia wielkich serwisów dystrybucyjnych publikacji elektronicznych. W dalszej części rozdziału przedstawiono model obiegu i udostępniania książek internetowych, obejmujący charakterystykę jego uczestników, wariantów dostępu do publikacji oraz stosowanych rozwiązań licencyjnych.

W rozdziale 4 przedstawiono rozwój polskiego rynku książek internetowych o płatnym dostępie, do grudnia 2005 roku, oraz omówiono jego strukturę, ukształtowaną pod koniec omawianego okresu.

W rozdziale 5 dokonano przeglądu najważniejszych instytucji udostępniających komercyjnie książki w internecie, oraz przedstawiono charakterystykę ich oferty wydawniczej. Podstawą analizy były badania dostępnych w sieci katalogów oferowanych tytułów oraz wywiady przeprowadzone z przedstawicielami podmiotów prowadzących sprzedaż książek internetowych.

W rozdziale 6 scharakteryzowano metodę, oraz przedstawiono wyniki badań ankietowych na temat wykorzystania komercyjnych książek internetowych w bibliotekach polskich w latach 2000–2005, przeprowadzonych na reprezentatywnej grupie bibliotek naukowych, publicznych i pedagogicznych latem 2006 roku.

Główny zrab pracy zamyka **Zakończenie**, w którym w oparciu o zebrany materiał informacyjny i analitycznie opracowane wyniki przeprowadzonych badań, podjęto próbę oceny wykorzystania oferty rodzimego rynku książek internetowych w bibliotekach polskich oraz wskazano bariery i perspektywy przyszłej współpracy wydawców i bibliotek w tym zakresie.

Charakterystyka osiągniętych wyników

Niniejsza publikacja jest pierwszą próbą całościowego opisu początkowego etapu rozwoju polskiego rynku książek online oraz stopnia wykorzystania oferowanych publikacji w księżnicach. Prezentacja omawianych zagadnień na obszernie przedstawionym tle rozwiązań zagranicznych pozwoliła na uwypuklenie różnic i podobieństw w stosowanych, rodzimych i obcych, modelach sprzedaży, dystrybucji, licencjonowania i udostępniania książek internetowych.

Interesującym aspektem przeprowadzonych prac było także zebranie w środowisku wydawców i bibliotekarzy, opinii dotyczących stanu rozwoju rynku, co pozwoliło na wyodrębnienie najważniejszych barier i nakreślenie możliwego kształtu współpracy uczestników płatnego obrotu książką online w przyszłości. Dokonana analiza i krytyka źródeł oraz przeprowadzone przez autora prace badawcze otwierają możliwości głębszego zrozumienia miejsca

książek internetowych na rynku wydawniczym oraz perspektyw, które niesie włączenie omawianych publikacji do zasobów bibliotecznych.

Uwagi formalne

Do pracy dołączono dwa **ANEKSY**: *Lista respondentów, którzy udzielili informacji o sprzedaży książek elektronicznych poprzez internet, w miniankiecie z dn. 15.12.2005* oraz *Formularz ankiety zastosowany w badaniach wykorzystania książek online w bibliotekach*.

Zamieszczona w końcowej części pracy bibliografia obejmuje wszystkie publikacje cytowane i przywołane w opracowaniu, niezależnie od ich typu, uporządkowane w układzie alfabetycznym według nazwisk autorów lub tytułów publikacji. Przy sporządzaniu opisów kierowano się wskazaniem norm: PN-ISO 690:2002. *Dokumentacja. Przypisy bibliograficzne. Zawartość, forma i struktura.*, oraz PN-ISO 690-2:1999. *Informacja i dokumentacja. Przypisy bibliograficzne. Dokumenty elektroniczne i ich części*. Dążąc do jednoznaczności opisów, wszystkie pierwsze imiona autorów podano w formie rozwiniętej, ewentualne następne skracając do pierwszych liter. Dla niektórych publikacji internetowych ustalenie danych autora okazało się niemożliwe. Pozycje te są wpisane w bibliografii pod swym tytułem. Bibliografia obejmuje 252 opisy bibliograficzne.

Cytowania wykorzystane w opracowaniu ujęto w cudzysłów oraz oznaczono numerem przypisu. Przypisy wyjaśniające i bibliograficzne umieszczono na dole poszczególnych stron, opatrując je ciągłym numerowaniem. Przypisy bibliograficzne zamieszczono w formie pełnej, opracowanej według wymienionych wcześniej norm, wraz z informacją o stronach do których odsyła się czytelnika. Odstępstwem od tej zasady są przypisy kierujące do pozbawionych paginacji dokumentów elektronicznych.

W celu zwiększenia czytelności tekstu, w pracy wyróżniono graficznie czcionką pogrubioną nazwy firm, instytucji i systemów. Tytuły dokumentów, w tym również tytuły stron internetowych, zapisane zostały kursywą. Nazwy kolekcji dokumentów elektronicznych zaznaczono pogrubioną kursywą.

Podziękowania

Autor pragnie serdecznie podziękować swojej promotor, prof. dr hab. Wandzie Pindlowej, za pomoc i motywację, bez których nie powstałaby niniejsza praca.

Autor chciałby wyrazić również swoje podziękowanie Koleżankom i Kolegom z Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Łodzi, którzy chętnie dzielili się swoim doświadczeniem, cennymi uwagami i wskazówkami bibliograficznymi. Wyrazy szczególnej wdzięczności należą się prof. dr hab. Hannie Tadeusiewicz, za ogromną życzliwość i ciągłe wsparcie oraz prof. dr hab. Stanisławie Kurek-Kokocińskiej za pomoc udzieloną we wstępnej fazie powstawania pracy.

Autor składa także podziękowania Wydawcom i Bibliotekarzom, którzy zechcieli poświęcić swój cenny czas, udzielając informacji stanowiących podstawę niniejszego opracowania.

1. Dokumenty elektroniczne w bibliotekach – rys historyczny

Rozwój książek elektronicznych, w tym dystrybuowanych za pośrednictwem sieci telekomunikacyjnych książek internetowych, stanowi część szerszego zjawiska – elektronicznego publikowania¹⁵, którego produktem są dokumenty elektroniczne¹⁶.

Jednoznaczne i „linearne” nakreślenie historii elektronicznych dokumentów jest zadaniem bardzo trudnym. Chronologia wydarzeń, przedsięwzięć i odkryć składających się na ich rozwój jest przedstawiana i analizowana w zagranicznych i polskich publikacjach z zakresu bibliotekoznawstwa, informatologii, informatyki, literaturoznawstwa, medioznawstwa oraz w opracowaniach dotyczących rynku wydawniczego i księgarskiego. Autorzy publikacji prezentują często odmienne stanowiska wobec definicji zjawiska „elektronicznych dokumentów” czy „elektronicznych publikacji”. Zróżnicowane są opinie dotyczące włączania lub wykluczania poszczególnych „fenomenów cyfrowych” do klasy dokumentów elektronicznych, z czego wynikają różne interpretacje procesu kształtowania się omawianego zjawiska w ciągu ostatniego półwiecza. Przykładowo, Corrado Pettenati z **Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire (CERN)**, opisując historię elektronicznych publikacji, upatruje ich początków w tekstach rozpowszechnianych we wczesnych latach osiemdziesiątych, za pośrednictwem poczty elektronicznej¹⁷. Według Laurenta Wiernika udostępniane we wcześniejszej dekadzie bazy danych online również muszą być uznane za publikacje¹⁸, zaś David Carlson omawiając rozwój sieci komputerowych, określa mianem publikacji także dokumenty rozpowszechniane za pośrednictwem telewizji i sieci telekomunikacyjnych w technologiach teletextu i videotexu, które

¹⁵ TEDD, Lucy A.: *E-books in Academic Libraries...* s. 57.

¹⁶ Pojęcia *Dokument elektroniczny* oraz *Publikacja elektroniczna* nie są tożsame, gdyż istnieją dokumenty elektroniczne niepublikowane tzn. nie podane do publicznej wiadomości. Przykładem są nieudostępnione dokumenty zapisane na lokalnym dysku komputera. Oba pojęcia występują w literaturze przedmiotu, w polskich tekstach częściej mówi się o pierwszym z wymienionych, zaś w anglojęzycznych częściej o drugim. W niniejszej pracy autor analizuje wyłącznie dokumenty opublikowane, dlatego używa wymienionych terminów jako zamienników.

¹⁷ PETTENATI, Corrado: *Electronic Publishing at the End of 2001*. „World Scientific” [online]. December 4, 2001 [dostęp: 2004-07-25]. Dostępny w World Wide Web: nss2000.mi.infn.it/Manuscripts/10_generalities/pettenati.pdf.

¹⁸ WIERNIK, Laurent: *The Future of Electronic Scientific Publishing* [online]. [dostęp: 2004-07-25]. Dostępny w World Wide Web: http://www.lib.ntua.gr/newsite/conference-resources/presentations/the_future_of_online_publishing/sld001.htm.

pojawiły się na początku lat 70-tych¹⁹. *Tezaurus Amerykańskiego Stowarzyszenia Informacji Naukowej* wydziela deskryptor „elektroniczna publikacja” z ogółu publikacji ze względu na kryterium sposobu dostępu i organizacji i zalicza do jego zakresu CD-ROM-y oraz elektroniczne czasopisma²⁰.

Różnice terminologiczne wynikają między innymi z różnych zastosowań szerszego pojęcia „dokument”. Dokumentem w nauce jest: „każdy przedmiot materialny, będący świadectwem jakiegoś faktu, zjawiska lub myśli ludzkiej”²¹. Pojęcie to jest również używane aspekcie prawnym i historyczno-prawnym i jako takie definiowane w prawodawstwie europejskim i polskim: „dokument oznacza wszelkie treści bez względu na nośnik (zapisane na papierze, przechowywane w formie elektronicznej czy jako dźwięk, nagranie wizualne czy audiowizualne) dotyczące kwestii związanych z polityką, działalnością i decyzjami mieszczącymi się w sferze odpowiedzialności tych instytucji”²².

W bibliotekoznawstwie funkcjonuje pojęcie dokumentu bibliotecznego, oznaczającego: „utrwalony na nośniku materialnym wyraz myśli ludzkiej, zwykle przeznaczony do rozpowszechniania”²³, Dokumenty biblioteczne są praktycznie utożsamiane z materiałami bibliotecznymi będącymi w świetle *Ustawy o bibliotekach*²⁴: „dokumentami zawierającymi utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczonymi do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumentami graficznymi (piśmienniczymi, kartograficznymi, ikonograficznymi i muzycznymi), dźwiękowymi, wizualnymi, audiowizualnymi i elektronicznymi”²⁵, przeznaczonymi do gromadzenia,

¹⁹ CARLSON, David E.: *David Carlson Online Timeline* [online]. Copyright 1998-2002 [dostęp: 2004-04-27]. Dostępny w World Wide Web: <http://iml.jou.ufl.edu/carlson/timeline.shtml>.

²⁰ MILSTEAD, Jessica: *ASIS [American Society of Information Science] Thesaurus* [online]. 2nd Edition. American Society of Information Science, Cop. 1999. [dostęp: 2008-08-03]. Electronic publication. Dostępny w World Wide Web: <http://www.asis.org/Publications/Thesaurus/tntime.htm>.

²¹ *Nowa encyklopedia powszechna PWN*. T. 2. Warszawa: Wydawn. Naukowe PWN, 1995. Dokument, s. 96.

²² *Rozporządzenie (WE) nr 1049/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 maja 2001 r. w sprawie publicznego dostępu do dokumentów Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji*. W: „Dziennik Urzędowy L 145 , 31/05/2001. Polskie wydanie specjalne” [online]. Rozdział 01 Tom 03 P. 331 - 336. Art. 3 pkt a. [dostęp: 2009-04-01]. Dostępny w World Wide Web: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:145:0043:01:PL:HTML>.

²³ *Nowa encyklopedia PWN*..., s. 96.

²⁴ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*. Dz. U. 1997 Nr 85, poz. 539. Tekst ujednolicony [online]. Sejm RP. Internetowy System Aktów Prawnych [dostęp: 2009-04-01]. Dostępny w World Wide Web: <http://isip.sejm.gov.pl/servlet/Search?todo=file&id=WDU19970850539&type=3&name=D19970539Lj.pdf>.

²⁵ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*..., Art. 5.

opracowywania, przechowywania i ochrony w bibliotekach. Dokumenty elektroniczne są zatem rodzajem materiałów bibliotecznych, wyodrębnionym ze względu na sposób zapisu treści. W Polskich Normach określających reguły tworzenia opisów bibliograficznych oraz przypisów dla dokumentów elektronicznych (PN-N-01152-13 i PN-ISO 690-2) omawiany termin zdefiniowano jako: „dokument istniejący w postaci elektronicznej, dostępny za pomocą techniki komputerowej”²⁶. oraz przyjęto, że elektroniczne dokumenty można podzielić na podstawie sposobu dostępu (rozumianego jako: „metoda dotarcia do danych i programów”²⁷), na dokumenty o dostępie lokalnym i dokumenty o dostępie zdalnym. Pierwsze z nich charakteryzują się: „...użyciem nośnika fizycznego... przeznaczonego do włożenia przez użytkownika do komputera lub urządzenia peryferyjnego podłączonego do komputera”²⁸ natomiast drugie są dostępne: „...bez posługiwania się nośnikiem fizycznym”²⁹.

W jednym z najwcześniejszych, rodzimych opracowań omawianego fenomenu Czesław Daniłowicz określił „dokumenty elektroniczne” jako klasę szerszą niż dokumenty drukowane, wskazując, iż współcześnie te ostatnie funkcjonują z reguły w postaci elektronicznej, zanim zostaną wydrukowane³⁰. Obecnie najczęściej uznaje się, że pojęcie to nie dotyczy produktów „desktop publishing” o ile ostateczną ich postacią jest tradycyjny, drukowany dokument³¹ i stosuje, zaproponowany w 1996 roku przez Kennetha Russella podział publikacji elektronicznych na: serwisy elektronicznego dostarczania dokumentów (ang. *Document Delivery Systems*, dalej w tekście: EDD), bazy danych, czasopisma elektroniczne oraz książki elektroniczne³², reprezentujący chronologiczny proces transformacji – od form drukowanych do cyfrowych. Uwzględniając typologię Russella, początków dokumentów elektronicznych należałoby upatrywać w latach 60-tych, gdy pojawiły się elektroniczne wersje baz

²⁶ PN-N-01152-13 : 2000-09-21 *Opis bibliograficzny. dokumenty elektroniczne*.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ DANIŁOWICZ, Czesław: *Dokumenty elektroniczne*. „Zagadnienia informacji naukowej” 1998, nr 1, s. 62. Por. także: *IBM Dictionary of Computing*. George McDaniel [Ed.]. New York [etc.] cop. 1994. Electronic publishing, s. 231., gdzie termin “electronic publishing” jest również utożsamiany z “computer-aided publishing” i “computer-assisted publishing”.

³¹ *Computer Microsoft Press Computer Dictionary: the Comprehensive Standard for Business, School, Library and Home*. Redmond -Washington 1991. Electronic Publishing, s. 87.

³² RUSSELL, Kenneth M.: *Electronic Publishing* [online]. November 1996. [dostęp: 2003-08-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ac.wvu.edu/~kenr/RevLitDox/elecpub.html>.

danych, lub nawet o ponad dekadę wcześniej, gdy wykorzystano komputery do produkcji tekstów i baz danych, rozpowszechnianych w formie drukowanej. Tak szerokie spojrzenie na ewolucję elektronicznych publikacji proponował już w 1985 roku Frederick Wilfried Lancaster, w artykule *The Paperless Society revisited* opublikowanym w 1985 roku w *American Libraries*³³. Przedstawił ów proces jako system przekształceń dokonujących się równolegle w sześciu płaszczyznach (oryg. ang.: **fassets**):

- typu publikacji,
- zastosowania komputerów w publikowaniu,
- przechowywanej zawartości,
- typu postaci serwisów informacyjnych,
- przedmiotu publikacji,
- typu użytkownika³⁴.

Lancaster podkreślił, że chronologia zastosowania elektroniki dla różnych typów dokumentów odwzorowywała relację między zmieniającymi się potrzebami użytkowników i oczekiwanymi zyskami z ich „ucyfrowienia”. Te dwa czynniki miały swoje odbicie w zmienności form przechowywanych i przetwarzanych dokumentów cyfrowych (zawartości), które ewoluowały od dokumentów skierowujących, jak opisy bibliograficzne i abstrakty, do publikacji pełnotekstowych. Z kolei w kategorii „zastosowania komputerów w publikowaniu” Lancaster za najwcześniejszą manifestację elektronicznego publikowania uznał: „wykorzystanie komputerów do generowania konwencjonalnych publikacji papierowych”³⁵, cofając tym samym „horyzont zdarzeń” do początku lat 60-tych XX wieku.

³³ LANCASTER, Frederick W.: *The Paperless Society Revisited*. „American Libraries” [online]. Sep. 1985, Vol. 16 Issue 8 [dostęp: 2005-10-29]. s. 553-555. Dostępny w World Wide Web: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=4959093>. Tłum. własne. Publikacja stanowi zwięzłe podsumowanie wcześniejszych prac Lancastera, zwłaszcza *Toward Paperless Information Systems* z 1978 roku, oraz *Libraries and Librarians in an Age of Electronics*, z 1982 roku. Lancaster powracał do zagadnienia ewolucji publikacji elektronicznych także później – zob. LANCASTER, Frederick W.: *Electronic Publishing*. „Library Trends” 37 (Winter 1989) s. 316-325. oraz *The Evolution of Electronic Publishing*. „Library Trends” [online]. 43 (Spring 1995) [dostęp: 2007-10-24]. s. 518-527. Dostępny w World Wide Web: http://findarticles.com/p/articles/mi_m1387/is_ai_17096178?tag=artBody;coll1.

³⁴ LANCASTER, Friedrich W.: *The Paperless Society*... s. 554. Interesujący jest fakt, że Russell cytuje w całości koncepcję Lancastera po czym dochodzi do wniosku, iż „jest za wcześnie na napisanie historii elektronicznego publikowania”. – Por. RUSSELL, Kenneth. *Electronic Publishing*...

³⁵ LANCASTER, Friedrich W.: *The Evolution*... s. 518

Daniłowicz podkreślił nieadekwatność tradycyjnych typologii dokumentów do zróżnicowanych przejawów elektronicznych publikacji występujących w internecie, dla których: „nawet tak ogólne pojęcie jak dokument elektroniczny nie ma tu jednoznacznej interpretacji”³⁶. Można jednak zauważyć, że wymienione przez Lancastera formy przetwarzanych dokumentów cyfrowych odpowiadają stosowanemu w informacji naukowej kryterium pochodzenia i formy udostępnienia dokumentu, dzielącemu dokumenty na pierwotne i pochodne. Bibliografie, indeksy i abstrakty, stanowiące formę pochodną, uległy ucyfrowieniu w latach 60-tych, a digitalne dokumenty pełnotekstowe, powstałe jako cyfrowe kopie wersji drukowanych lub też oryginały *digital born* (dokumenty pierwotne), pojawiły się dekadę później.

W kolejnych podrozdziałach autor przedstawił zarys rozwoju dokumentów elektronicznych. W oparciu o przedstawiony wcześniej wywód, zaproponował wyodrębnienie następujących faz chronologicznego procesu ich transformacji:

- fazę komputerowo generowanych dokumentów papierowych,
- fazę elektronicznych dokumentów pochodnych,
- fazę elektronicznych dokumentów pełnotekstowych (wtórnych i pierwotnych).

Należy podkreślić, że przedstawiając chronologię wydarzeń, można wskazać jedynie moment powstania pierwszych projektów i przedsięwzięć w każdej z kolejnych faz oraz drogi ich rozwoju. Formy dokumentów, charakterystyczne dla każdej z wymienionych faz nie zanikają, lecz współistnieją z nowszymi ich manifestacjami do chwili obecnej, stąd nie można potraktować zaproponowanej periodyzacji jako ciągu następujących po sobie, zamkniętych etapów rozwoju elektronicznych publikacji.

³⁶ DANIŁOWICZ, Czesław: *Dokumenty elektroniczne...* s. 62. Zagadnienie definicji i typologii nowych form dokumentów są przedmiotem zmian wprowadzanych w dokumentach normalizacyjnych. Por. normy: *PN-ISO 5127:2005 Informacja i dokumentacja – Terminologia*, zastępującą *PN-N-01227:1992 Bibliotekarstwo i bibliografia. Typologia dokumentów - terminologia*. Zagadnienie konieczności ponownego określenia i dostosowania używanych do tej pory definicji i typologii podjął też Krzysztof Narojczyk. Zob. NAROJCZYK, Krzysztof: *Dokument elektroniczny i jego opis bibliograficzny w publikacjach humanistycznych*. Olsztyn 2005. ISBN 83-7299-390-4.

1.1. Zastosowanie komputerów do generowania dokumentów papierowych

Idea zapisywania i wykorzystywania dokumentów za pomocą technologii maszynowej rodziła się już we wczesnych latach powojennych. Frank Romano, w raporcie dla **Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych**³⁷, jako twórcę koncepcji publikacji elektronicznej wymienia Vannevara Busha. Również w materiałach internetowego kursu *Uses and Implications of Electronic Text*, omawiając początki historii tekstów elektronicznych, wskazano, że u podstaw elektronicznego publikowania leżała koncepcja **MEMEX-u** Busha³⁸, przedstawiona w 1945 roku, w artykule *As We May Think*, jako: „...urządzenie, w którym każdy przechowuje wszystkie swoje książki, nagrania i wiadomości i które dzięki mechanizacji umożliwia korzystanie z nich z nadzwyczajną szybkością i łatwością”³⁹. Urządzenie miało przechowywać dokumenty utrwalone na mikrofilmach i pełnić rolę systemu zarządzania informacją dla badaczy, zawierającego takie udogodnienia jak odnośniki, kojarzenie i dzielenie się informacją. Nowatorska idea powiązania przechowywanych w **MEMEXIE** informacji siecią aktywnych połączeń pomiędzy dokumentami, stała się później podstawą prac nad stworzeniem hipertekstu.

W latach 50-tych i 60-tych XX wieku, równolegle w kilku obszarach humanistyki zastosowano maszyny cyfrowe do automatyzacji procesów związanych z przetwarzaniem informacji tekstowej. Produktem tych przedsięwzięć pozostawały dokumenty drukowane, jednak wykorzystanie komputerów do ich tworzenia oraz rosnący zasób generowanych danych były istotnymi czynnikami tworzącymi pomost między publikacjami drukowanymi a cyfrowymi. Można wyodrębnić trzy sfery działań, w których wdrożono maszynowe przetwarzanie dokumentów:

³⁷ ROMANO, Frank: *E – books and the Challenge of Preservation*. W: Building a National Strategy for Digital Preservation: Issues for Digital Media Archiving [online]. Washington: April 2002. [dostęp: 2003-01-30]. s. 23-37. Dostępny w World Wide Web: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub106/contents.html>. ISBN 1-887334-91-2.

³⁸ Leeds Electronic Text Centre: *Uses and Implications of Electronic Texts* [online]. [dostęp: 2008-10-07]. Kurs online. Dostępny w World Wide Web: <http://etext.leeds.ac.uk/cocoon/etx/lect/etx.xml>.

³⁹ BUSH, Vannevar: *As We May Think*. „The Atlantic Monthly” [online]. Digital Edition. 1945, July, vol. 176, no 1 [dostęp: 2007-12-05]. 101-108. Dostępny w World Wide Web: <http://www.theatlantic.com/unbound/flashbks/computer/bushf.htm>.

- opracowanie konkordancji i statystyczna analiza tekstów literackich,
- wyszukiwanie i przetwarzanie informacji wraz z produkcją dokumentów pochodnych w postaci indeksów, serwisów dokumentacyjnych i systemów wyszukiwania informacji,
- automatyzację katalogowania zasobów bibliotecznych i współpracy w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych.

Leo Robert Klein stwierdził, że historia tekstów elektronicznych: „jest w rzeczywistości historią komputeryzacji humanistyki i ostatecznie historią samej komputeryzacji. Komputeryzacja humanistyki jest punktem, w którym światy informatyki i nauk humanistycznych krzyżują się – lub bardziej trafnie, zderzają”⁴⁰ Zastosowanie komputerów do obliczeń statystycznych w badaniach humanistycznych stanowi według Kleina pierwszy okres rozwoju elektronicznych tekstów. Charakterystyczne obszary zastosowania komputerów w humanistyce obejmowały wówczas: „Konkordancje, zautomatyzowane bibliografie, leksykografie, porównywanie tekstów, rozstrzyganie autorstwa oraz analizy treściowe i stylistyczne”⁴¹. Pierwszy projekt komputerowo generowanych konkordancji⁴² rozpoczął w 1951 roku włoski jezuita Roberto Busa. Prace, wspomagane technologicznie przez firmę **IBM**, zakładały skompletowanie korpusu dzieł i komentarzy do dzieł Św. Tomasza z Akwinu⁴³. Zbiór, obejmujący blisko 10 milionów zindeksowanych słów i zwrotów, został ostatecznie

⁴⁰ KLEIN, Leo R.: *Schoolmen and Humanists: A History of Electronic Text (1947-1987)*. „Public & Access Services Quarterly” [online]. 1998, vol. 2, no. 4 [dostęp: 2002-11-25]. S. 45. Tłum. własne. Dostępny w World Wide Web: <https://www.haworthpressinc.com/store/SampleText/J119.pdf>.

⁴¹ Tamże..., s. 47.

⁴² Konkordancja [od łac. *concors ~rdis <<zgodny>>*], alfabetyczny spis wyrazów i sentencji zawartych w danym utworze z dokładnym wskazaniem miejsca, w którym się znajdują. Źródło definicji: *Słownik wyrazów obcych*. Red. Elżbieta Sobol. Warszawa 2002. Konkordancja [2], s. 585. ISBN 83-01-13676-6. Konkordancje zaczęto realizować w XIII wieku (konkordancja *Vulgaty* realizowana w czasie dominikańskiej rewizji tekstu w latach 1236-1256 przez kardynała Hughes’a de Saint-Cher). Pierwsza „niebiblijna” konkordancja powstała w 1787 roku (konkordancja dzieł Szekspira). Por. PRINKE, Rafał T.: *Terra rubrica - terra electronica: Najkrótsza historia metatekstu* W: Nuntius vetustatis: Prace ofiarowane Jerzemu Wiślockiemu [online]. Wersja 1.0.0 z dnia 12.10.1998 r. Poznań: 1998. Aktualizacja: 1998-10-12 [dostęp: 2007-08-16]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bkpan.poznan.pl/biblioteka/JW70/terra.htm>

⁴³ WINTER, Thomas N.: *Roberto Busa, S.J., and the Invention of the Machine-Generated Concordance*. „The Classical Bulletin” [online]. 1999, 75:1 [dostęp: 2008-12-06]. S. 3-20. Dostępny w World Wide Web: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1069&context=classicsfacpub>.

przygotowany do druku dopiero w 1974 roku jako *Index Thomisticus*⁴⁴. Wcześniej zakończyło się kilka innych projektów „komputerowych konkordancji”, rozpoczętych w połowie lat 50-tych, w tym: konkordancje do Biblii opracowane przez Johna Ellisona⁴⁵ w latach 1955-57 oraz indeks słów i wyrażen z utworów 19-wiecznego angielskiego poety Matthew Arnolda, wydany w 1957 roku. Wykorzystywano przy tym sprzęt nowszej generacji – o ile Busa korzystał początkowo przede wszystkim z kart dziurkowanych, sorterów i tabulatorów, Ellison i zespół **Cornell Concordances Program** opracowujący teksty Arnolda, używali od początku komputerów „z prawdziwego zdarzenia” serii Universal Automatic Computer (UNIVAC)⁴⁶, zasilanych danymi z taśm magnetycznych⁴⁷.

Od połowy lat 60-tych w również w innych dziedzinach humanistyki podejmowane były projekty badawcze wykorzystujące technologię komputerową⁴⁸. Powstające przy okazji zbiory cyfrowych dokumentów traktowane były ówczesnie wyłącznie jako materiał badawczy, dopiero na początku lat 80-tych ich zachowanie zaczęto traktować jako cel „sam w sobie”, rozpoczynając tworzenie z rozproszonych „tekstów elektronicznych” kolekcji, spośród których najbardziej znane są: *Oxford Text Archive (OTA)* i *Center for Electronic Texts in the Humanities (CETH)*.

Drugim obszarem, w którym powstawały komputerowo generowane publikacje drukowane, była automatyzująca się informacja naukowa. Szybki rozwój nauki, wzrost ilości publikacji, tworzenie nowych narzędzi wyszukiwania i przetwarzania informacji naukowej (ang. *Information Retrieval*⁴⁹) oraz rosnące potrzeby użytkowników stworzyły warunki, w których ogromna podaż informacji

⁴⁴ Historię prac nad *Index Thomisticus* przedstawił obszernie sam R. Busa, podkreślił przy tym, że <<W dodatku do 10,6 miliona słów IT przetworzyłem pięć milionów słów [...] Przedmioty [przetwarzanych prac – dop. G.C.] rozciągały się od abstraktów z fizyki jądrowej i matematyki po zwoje z Qumran i prace Dantego, Kanta i Goethego.>>. Ostatni tom Indexu wyszedł w 1980 roku. Zob. BUSA, Roberto: *The Annals of Humanities Computing: The Index Thomisticus*. „Computers and the Humanities” [online]. 14 (1980) [dostęp: 2008-06-15]. s. 83-90. Dostępny w World Wide Web: <http://www.cch.kcl.ac.uk/legacy/teaching/dtrt/class1/busa.pdf>.

⁴⁵ ELLISON, John W.: *Nelson's Complete Concordance of the Revised Standard Version of the Bible*. New York, 1957.

⁴⁶ KLEIN, Leo R.: *Schoolmen and Humanists...*, s. 47-48.

⁴⁷ WINTER, Thomas N.: *Roberto Busa...*, s. 4.

⁴⁸ Zob. BOONSTRA, Onno, BREURE, Leen, DOORN, Peter: *Past, Present and Future of Historical Information Science*. Amsterdam 2004. ISBN 90-6984-413-3. s. 19-21.

⁴⁹ Używane w literaturze angielskiej pojęcie **Information Retrieval**, zaproponowane w 1950 roku przez Calvina Mooers'a, dosłownie oznacza „wyszukiwanie informacji”. Termin ten jest używany również w odniesieniu do innych procesów informacyjnych – Por. *Information retrieval*. In: *Wikipedia, The Free Encyclopedia* [online]. [Dostęp: 06 marzec 2006]. Dostępny w World Wide Web: http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Information_retrieval&oldid=279002887.

i wzmożony popyt mogły zostać pogodzone jedynie pod warunkiem przyspieszenia produkcji dokumentów pochodnych.

Badania nad wykorzystaniem metod maszynowych do indeksowania informacji naukowej rozpoczęły się jeszcze w drugiej połowie lat 40-tych. Według Eugena Garfielda⁵⁰, pierwszym projektem badawczym był **Welch Indexing Project**, rozpoczęty w 1947 roku w **Bibliotece Medycznej Uniwersytetu Johna Hopkinsa**⁵¹. Jego wyniki miały wpływ na powstanie późniejszych zaawansowanych rozwiązań, jak **Medical Literature Analysis and Retrieval System (MEDLARS)** i *Current Contents*. **Welch Project** był zarazem pierwszym z wielu przedsięwzięć, w których biblioteka była równocześnie polem badawczym i potencjalnym odbiorcą innowacji.

W 1954 roku zaprezentowano po raz pierwszy zastosowanie komputera do wyszukiwania informacji bibliograficznych w trybie wsadowym. Przez następne 10 lat, wiele badań i projektów skupiało się na rozwoju wyszukiwania wsadowego w bibliograficznych bazach danych oferowanych przez ograniczoną liczbę instytucji i bibliotek specjalnych⁵².

Pod koniec dziesięciolecia wykorzystano elektroniczne maszyny cyfrowe (EMC) do automatycznego tworzenia indeksów słów kluczowych (KWIC – Key Word In Context) – metody indeksowania opracowanej w 1958 roku przez Hansa Petera Luhna. Luhn w latach 50-tych prowadził pionierskie prace w zakresie wyszukiwania i przetwarzania informacji. Zajmował się między innymi technikami przetwarzania pełnotekstowego, szybkiego wyszukiwania dokumentów, indeksowania, auto-indeksowania, automatycznego abstraktowania i koncepcją selektywnej dystrybucji informacji (SDI)⁵³. Koncepcje Luhna oraz

⁵⁰ Bibliografia prac Garfielda jest dostępna w jego archiwum internetowym - <http://garfield.library.upenn.edu/reversepub.html> Większość publikacji z omawianego tu okresu jest również udostępniona w wersji pełnotekstowej, w tym pionierskie prace dotyczące indeksów cytowań i ich znaczenia w wyszukiwaniu i ocenie informacji.

⁵¹ GARFIELD, Eugene: *Current Contents - Ninth Anniversary W: Essays of an Information Scientist* [online]. Institute for Scientific Information, February 21, 1967. [dostęp: 2008-12-10]. Vol. 1, 1962-73. p. 12-15. Dostępny w World Wide Web: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/V1p012y1962-73.pdf>.

⁵² *Electronic Data Sources W: WEDGEWORTH, Robert: World Encyclopedia of Library and Information Services*. Edition: 3, illustrated, revised. Chicago, 1993, s. 267-268.

⁵³ Wśród kluczowych prac Luhna można wymienić: *A Statistical Approach to Mechanised Encoding and Searching of Library Information*, „IBM Journal of Research and Development”, 1957, vol. 1, str. 309-313., *The Automatic Creation of Literature Abstracts*, „IBM Journal of Research and Development”, 1958, vol. 2, str. 159-165 oraz *Selective Dissemination of New Scientific Information with the Aid of Electronic Processing Equipment*. „American Documentation”, 1961, vol. 12(2), s. 131-138.

prace innego pioniera informacji naukowej - Mortimera Taube'go, dotyczące automatyzacji języków informacyjno-wyszukiwawczych i budowy indeksów odwróconych stały się podstawą budowy komputerowych systemów informacyjno-wyszukiwawczych. W tym samym czasie firma **Service Development Corporation (SDC)** zaprezentowała pierwszy interaktywny, sieciowy system informacyjny **PROTOSYNTHEX**. System umożliwiał dostęp i wyszukiwanie w pełnym tekście encyklopedii *Golden Book Encyklopedia*. Demonstracje eksperymentalnych systemów wyszukiwania informacji skłoniły dyrektora **National Library of Medicine (NLM, Narodowa Biblioteka Medyczna USA)**, Franka B. Rogersa do rozpoczęcia w 1959 roku: "badania wykonalności użycia elektronicznych maszyn cyfrowych do publikacji *Index Medicus* i zastosowania ich jako podstawy do konstrukcji efektywnego serwisu bibliograficzno – wyszukiwawczego"⁵⁴. Podjęte w jego wyniku prace zaowocowały opracowaniem systemu **MEDLARS**, który od 1964 roku produkował drukowany *Index* oraz umożliwiał wydruk bibliografii specjalnych generowanych według haseł przedmiotowych *Medical Subject Headings (MeSH)*⁵⁵.

W pracach nad przygotowaniem kartoteki MeSH do przetwarzania komputerowego brał również udział wspomniany wcześniej Eugene Garfield. Z wykształcenia chemik i bibliotekoznawca, w latach 50-tych aktywnie uczestniczył w badaniach nad wykorzystaniem technologii komputerowej do wyszukiwania informacji medycznej. W 1958 roku założył Instytut Filadelfijski (**Institute for Scientific Information – ISI**) i rozpoczął publikowanie spisów treści ówczesnie wydawanych oraz wyselekcjonowanych przez siebie czasopism. Wydawnictwo nazwane *Current Contents* początkowo obejmowało około 200 tytułów z zakresu nauk medycznych, biologicznych i chemicznych⁵⁶. Z czasem, odpowiadając na rosnące potrzeby użytkowników, zwiększało zakres tematyczny,

⁵⁴ *Pioneers of Information Science in North America* [online]. American Society of Information Scientists (ASIS), 1996. Aktualizacja: updated 14 April 1999 [dostęp: 2007-09-15]. The National Library of Medicine . Dostępny w World Wide Web: <http://www.libsci.sc.edu/bob/ISP/nlm.htm>.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Na temat działalności ISI i najważniejszych publikacji Instytutu zob.: PROST, Edmund K.: *Ocena wartości czasopism i publikacji*. „Forum Akademickie” [online]. 2000, nr 7-8 (lipiec-sierpień) [dostęp: 2009-01-20]. Dostępny w World Wide Web: http://www.forumakad.pl/archiwum/2000/7-8/artykuly/14-zycie_akad.htm. O genezie i rozwoju *Current Contents* por. GARFIELD, Eugene: *On The Origins of Current Contents and ISI* [online]. April 5, 1998 [dostęp: 2008-12-10]. Dostępny w World Wide Web: http://www.garfield.library.upenn.edu/papers/origins_cc_isi.html.

obszar analizy i objętość, pozostając cały czas jednym z najszybciej aktualizowanych serwisów informacyjnych. Do chwili obecnej jest publikowane w formie drukowanej, jednak od 1988 roku, kiedy wydano pierwsze *Current Contents on Diskette* udział dystrybucji elektronicznych stale wzrasta.

W latach 60-tych podjęto również prace nad zautomatyzowaniem innego wielkiego wydawnictwa abstraktowego – wydawanego od 1907 roku *Chemical Abstracts*. **Chemical Abstract Service (CAS)**, instytucja zarządzająca wydawnictwem z ramienia **Amerykańskiego Towarzystwa Chemicznego (ACS)** opracowała w 1965 roku **CAS Chemical Registry System** który identyfikował i zapisywał substancje chemiczne występujące w literaturze, rozpoczynając budowanie bazy danych **Chemical Abstracts (CA)**⁵⁷. Jak podaje Grażyna Piotrowicz, automatycznie generowane drukowane wydawnictwa abstraktowe: „bardzo szybko znalazły uznanie w bibliotekach uczelnianych, stając się istotnym elementem usprawnienia obsługi informacyjnej użytkowników”⁵⁸.

We wczesnych latach 60-tych powstało również kilka innych systemów wyszukiwania informacji – **COLEX** i **BOLD** firmy **SDC**, **AIM-TWX** stworzony w 1968 w **NLM** oraz inne projekty realizowane przez amerykańskie agendy rządowe i uniwersytety. Większość z nich bazowała na komputerach drugiej generacji. Zapytania do systemu były wprowadzane na kartach dziurkowanych i porównywane z opisami dokumentów zapisywanymi na taśmach. Projekty miały w większości charakter eksperymentalny a ich owoce, w postaci rozwiniętych systemów informacyjno-wyszukiwawczych i serwisów bazodanowych wpisują się już w następny omawiany okres rozwoju elektronicznych publikacji.

Obszarem zastosowania komputerów do produkcji druków, bezpośrednio związanym z bibliotekami była komputeryzacja katalogowania i wymiany dokumentów między bibliotekami. Kenneth Russell podkreśla, że bibliotekarze: „... byli jednymi z pierwszych profesjonalistów rozpoznających i eksploatujących przewagi elektronicznego publikowania”⁵⁹. Jeszcze przed wprowadzeniem elektronicznych maszyn cyfrowych wykorzystywano w bibliotekach karty

⁵⁷ *Pioneers of Information Science...*; Por też: *Electronic Data Sources* W: WEDGEWORTH, Robert: *World Encyclopedia...* s. 268

⁵⁸ PIOTROWICZ, Grażyna: *Wpływ technologii teleinformatycznych na kształt i funkcjonowanie współczesnych bibliotek uczelnianych* W: *Internet w bibliotekach II: Łączność, współpraca, digitalizacja* : Wrocław, 23-26 września 2003 roku. [online]. [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2003. [dostęp: 2007-03-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/piotrowicz.php>. ISBN 83-915689-5-4.

⁵⁹ RUSSELL, Kenneth M.: *Electronic Publishing...*

dziurkowane i tabulatory do maszynowej produkcji kart katalogowych. Jeden z pierwszych takich katalogów utworzono w **King County Public Library** w 1951 roku⁶⁰. Trzy lata później, w czasopiśmie *American Documentation* ogłoszono raport o możliwości zastosowania komputera UNIVAC do produkcji bibliotecznych serwisów dokumentacyjnych. Raport oceniał iż jest to metoda możliwa, lecz zbyt droga⁶¹.

Instalacje komputerów w bibliotekach rozpoczęły się pod koniec lat 50-tych⁶². Były to maszyny „drugiej generacji” typu mainframe, wykorzystujące początkowo do wprowadzania danych karty perforowane i mechaniczne sortery, później również taśmy magnetyczne. Richard Rubin ocenia, że najważniejszymi przyczynami ich implementacji były: potrzeba zwiększenia efektywności usług bibliotecznych oraz konieczność redukcji kosztów i zatrudnienia personelu bibliotecznego⁶³. W szczególny sposób potrzeby te dotyczyły amerykańskich bibliotek pełniących funkcję narodowych (**Library of Congress, Agricultural National Library, National Library Of Medicine**), które były zaangażowane w tworzenie narzędzi i realizację procesów przetwarzania informacji oraz oferowały usługi katalogowania centralnego. W zakresie usług katalogowych kluczową rolę wśród bibliotek amerykańskich pełniła **Biblioteka Kongresu**, która od 1902 roku prowadziła sprzedaż kart katalogowych. Karty były produkowane i dystrybuowane przez **Służbę Rozpowszechniania Wydawnictw Biblioteki Kongresu (Library of Congress Cataloging Distribution Service – CDS)**. Stale zwiększające się zapotrzebowanie bibliotek na karty spowodowało, że w latach 1960-tych **CDS** produkowało 78 milionów ich kopii rocznie, zatrudniając przy tym ponad 600 osób. Zastosowanie komputera pozwoliło zastąpić wcześniej wykorzystywane fotopowielacze i znacząco przyspieszyło produkcję.

⁶⁰ WILLIAMS, Robert V.: *History of Information Science and Technology 1950-1955* W: WILLIAMS, Robert V.: *Chronology of information science and technology* [online]. Website originally developed by Laird Whitmire, 1997; edited and revised by Lisa Gieskes, Spring, 2002. [dostęp: 2007-11-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.libsci.sc.edu/BOB/istchron/ISCNET/ISC1950.HTM>.

⁶¹ Tamże.

⁶² Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie zakupiła pierwszy komputer w 1959 roku. Jednak komputeryzacja bibliotek przeprowadzana była w ciągu wielu kolejnych lat i trwa praktycznie do dzisiaj – Jack Kessler z Uniwersytetu w Berkeley CA umieszcza pojawienie się komputerów w bibliotekach amerykańskich dopiero w latach 70-tych – zob. KESSLER, Jack: *Library Use in the US of Computers, Networks, and Broadband: an Evolution, a Retrogression?* „Berkeley Roundtable on the International Economy” [online]. (September 1, 1992) [dostęp: 2007-05-04]. Paper BRIEWP59. Dostępny w World Wide Web: <http://repositories.cdlib.org/brie/BRIEWP59>.

⁶³ RUBIN, Richard E.: *Foundations of Library ...*, s. 82.

Równocześnie wytworzyło zapotrzebowanie na opracowanie standardu zapisu danych katalogowych, który pozwalałby na ich przetwarzanie w sposób zautomatyzowany. Pierwsze prace nad jego założeniami rozpoczęto już w 1962 roku. Trzy lata później, w **Bibliotece Kongresu** zatrudniono Henriettę Davidson Avram, matematyczkę, jedną z pierwszych programistów komputerowych, pracującą wcześniej w **National Security Agency (NSA, Agencja Bezpieczeństwa Narodowego USA)**. Współpracując z kilkuosobowym zespołem bibliotekarzy, Avram opracowała wstępną wersję formatu, nazwaną Pilot MARC, który po dwóch latach testów w bibliotekach i dokonanych w ich wyniku poprawkach, jako MARC II został przyjęty jako standard przez **Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy (American Library Association - ALA)**. MARC i formaty od niego pochodne stały się podstawą automatyzacji katalogów bibliotek całego świata. Rozwój formatu przedstawiali między innymi: Aleksander Radwański⁶⁴, Anna Paluszkiewicz⁶⁵, Alain Jacquesson⁶⁶ i Richard Rubin⁶⁷. Ten ostatni podkreśla, że format był rozwijany przede wszystkim jako format katalogowy i jest trudny do wykorzystania w bazach danych zawierających innego typu informację, jak w bazach abstraktowych czy indeksach. Te zbiory danych posługują się na ogół własnymi formatami, które również podlegały procesom standaryzacji. Znaczenie MARC-a jest jednak dla bibliotek trudne do przecenienia, gdyż: „MARC umożliwił pierwsze istotne zastosowanie komputera w bibliotekach – zcentralizowane opracowanie kart katalogowych dla bibliotek – zaś jego rozwój umożliwił również ustanowienie narzędzi bibliograficznych jak OCLC”⁶⁸. Wraz z osiągnięciami technologii komputerowej, standaryzacja zapisu danych katalogowych pozwoliła na stopniowe przejście od elektronicznego generowania drukowanych dokumentów pochodnych do wykorzystania ich elektronicznej formy.

⁶⁴ RADWAŃSKI, Aleksander. *Rozwój formatu MARC*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1996 nr 2(68), s. 15-32.

⁶⁵ PALUSZKIEWICZ, Anna: *Formaty MARC : początki i ewolucja*. W: *Komputeryzacja bibliotek naukowych w kontekście standardów oprogramowania bibliotecznego: materiały z konferencji ogólnopolskiej – Gdańsk 9-10 maja 1994 r.* [red. nauk. Jurand Bogdan Czermiński].- Gdańsk 1996. S. 148-153.

⁶⁶ JACQUESSON, Alain: *Automatyzacja bibliotek : zarys historyczny, strategię, perspektywy*. Warszawa 1999, s. 125-147.

⁶⁷ RUBIN, Richard: *Foundations of Library...*, s. 245-247.

⁶⁸ Tamże, s. 245.

1.2. Elektroniczne dokumenty pochodne

Ewolucja ku cyfrowej reprezentacji dokumentów drukowanych dokonywała się przez szereg etapów pośrednich, które w schemacie Lancastera charakteryzowane są przez kategorię „przechowywana zawartość” – od opisów bibliograficznych i cytowań, poprzez streszczenia (abstrakty) aż po dokumenty pełnotekstowe. Przejście od elektronicznej produkcji publikacji drukowanych do generowania dokumentów elektronicznych jako postaci ostatecznej stało się możliwe w wyniku implementacji szeregu innowacji technologicznych. Najważniejsze z nich to: wprowadzenie przez **IBM** na rynek dysku magnetycznego w 1959 roku, opracowanie wielodostępnych systemów operacyjnych (od 1961 roku), wprowadzenie pierwszego minikomputera w 1965, oraz zastosowanie układów scalonych rok później. Lata 60-te to również okres sieci typu host – terminale, które były podstawą funkcjonowania komercyjnych serwisów baz danych. Początkowe możliwości przetwarzania danych były ciągle jeszcze ograniczone. Przedstawiając historię systemów informacyjnych, Bruce Schatz pisał: „Możliwości sprzętowe komputerów centralnych tego okresu zasadniczo determinowały funkcjonalność systemów wyszukiwania informacji. Pojemność dysków uzasadniała kolekcjonowanie opisów bibliograficznych zamiast pełnych tekstów. Urządzeniem wyjścia była drukarka teleksu, co uzasadniało krótką postać wyników, jak tytuł lub cytata. Połączeniami były linie telefoniczne używane jako jedne z pierwszych sieci pakietowych. Z tego powodu zadaniem interfejsu było umożliwienie sformułowania precyzyjnego zapytania w celu wyszukania wyspecyfikowanego zestawu elementów z bazy bibliograficznej i przesłanie wyniku do druku na końcówce teleksu. Elementy nie były jeszcze wtedy dokumentami lecz wskaźnikami do fizycznych dokumentów”⁶⁹.

Zarówno Schatz, jak też inni autorzy⁷⁰ podkreślają, że lata 60-te były w nauce o informacji gorącym okresem, pełnym nowatorskich pomysłów i projektów.

⁶⁹ SCHATZ, Bruce R.: *Information Retrieval in Digital Libraries: Bringing Search to the Net*. „Science” [online]. Vol. 275, 17 January 1997 [dostęp: 2009-02-26]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.canis.uiuc.edu/archive/papers/science-irdl-journal.pdf>. s. 329. Tłum, własne.

⁷⁰ Tamże. Zob. też: BENDYK, Edwin: *1989: Świat w pajęczynie*. „Polityka.pl” [online]. 18 maja 2007 [dostęp: 2008-12-10]. Dostępny w World Wide Web: http://www.polityka.pl/polityka/index.jsp?place=Lead30&news_cat_id=1513&news_id=218795&layout=18&page=text i SUMMIT, Roger: *Reflections on the Beginnings of Dialog: The Birth of Online Information Access* [online]. June 2002 [dostęp: 2006-08-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://support.dialog.com/publications/chronolog/200206/1020628.shtml>.

Wśród nich niektóre dotyczyły przyszłości bibliotek i wpływu innowacji technologicznych na ich działanie i funkcje. W 1965 roku John C. R. Licklider w pracy *Libraries of the Future*, rozważał istnienie technologii, którą określił jako „*procognitive system*”. Miał być to rodzaj biblioteki cyfrowej opartej na schematach procesów informacyjnych, która byłaby wolna od fizycznych ograniczeń książki i półek bibliotecznych⁷¹. Zachodzące w bibliotece interakcje między systemem a użytkownikiem nie miałyby łączyć słów w dokumentach lecz idee w umyśle użytkownika i autora dokumentu⁷². W tym samym roku Theodor Nelson podczas konferencji **Association of Computer Machinery (ACM)** zaprezentował wizję komputerowego systemu integrującego dokumenty dostępne w formie cyfrowej. W tej elektronicznej bibliotece zamiast chodzenia od półki do półki, by znaleźć odpowiednie dokumenty, wystarczyć miało kliknięcie na przypis w głównym tekście, by system sam otworzył związaną z nim treść⁷³.

W 1965 roku **SDC** zrealizowało pierwszą demonstrację sieciowego systemu informacyjnego o zasięgu narodowym. W eksperymencie zapewniono 13 organizacjom dostęp do bazy zawierającej około 200 tys. rekordów bibliograficznych dokumentów z zakresu technologii. Nieco wcześniej, w 1961 roku Roger R. Summit z firmy **Lockheed Missiles and Space Corporation** przedstawił możliwości wyszukiwania informacji w katalogowej bazie biblioteki firmy. Realizując pomysł, zaprojektował rok później system wyszukiwawczy **DIALOG** pracujący na komputerze trzeciej generacji IBM 360, wyposażonym już w monitor CRT. W 1964 Summit zaproponował wykorzystanie **DIALOGU** do prototypowej automatyzacji systemu informacyjnego **Remote Console Information Retrieval Service (RECON)** projektowanego przez **National Aeronautics and Space Administration (NASA)**. W 1966 roku **Lockheed** zobowiązał się w zawartym kontrakcie do stworzenia sieciowego systemu do wyszukiwania i dostarczania informacji z bazy bibliograficznej **NASA**, obejmującej ponad 300 tysięcy rekordów. Jak wspomina Summit, w testowaniu

⁷¹ ARMS, William Y.: *Automated Digital Libraries: How Effectively Can Computers Be Used for the Skilled Tasks of Professional*. „D-Lib Magazine” [online]. July/August 2000, vol. 6, no 7/8 [dostęp: 2002-11-26]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dlib.org/dlib/july00/arms/07arms.html>.

⁷² SCHATZ, Bruce R.: *Information Retrieval...*, s. 328.

⁷³ BENDYK, Edwin: 1989...

pierwszej instalacji systemu w ośrodku **NASA** w Ames aktywnie uczestniczyli bibliotekarze⁷⁴.

Cztery lata później system obejmował 24 terminale połączone łączami telekomunikacyjnymi, zlokalizowane w oddziałach **NASA** na terenie USA, umożliwiające przeszukiwanie zbioru ponad 700 tysięcy cytowań bibliograficznych. Sukces projektu zaowocował kolejnymi kontraktami **Lockheeda** – z **Komisją Energii Atomowej (Atomic Energy Commission)**, **Biurem Edukacji (U.S. Office of Education)** oraz **Krajową Służbą Informacji Technicznej (National Technical Information Service - NTIS)**. W 1969 wykorzystano **DIALOG** jako system informacyjno-wyszukiwawczy bazy edukacyjnej **ERIC**, zawierającej ponad 400 tys. rekordów bibliograficznych. W tym samym roku zastosowano po raz pierwszy poza Stanami Zjednoczonymi – w systemie informacyjnym **Europejskiej Agencji Kosmicznej**⁷⁵. Wytworzony przez **Lockheed**'a system w 1972 roku został udostępniony publicznie pod nazwą **DIALOG Information Retrieval Service** jako pierwszy komercyjny serwis informacyjny.

W grudniu 1972 roku **SDC** udostępniło komercyjnie swój serwis baz danych. Początkowo nazwany **Search Services**, wykorzystywał system wyszukiwawczy **ORBIT**, który wcześniej zastosowano w **MEDLARS**. Pod koniec lat 80-tych, już jako **SDC Information Services**, oferował dostęp do ponad 60 baz danych głównie z zakresu nauk ścisłych i technologii⁷⁶.

Publikacji sieciowej i zarazem komercjalizacji uległ również w 1977 roku serwis **Bibliographic Retrieval Services (BRS)**. **BRS** został utworzony w miejsce zlikwidowanego **Biomedical Communications Network (BCN)**, który od 1968 roku umożliwiał 9 bibliotekom medycznym **Uniwersytetu Stanu Nowy York (State University of New York – SUNY)** wyszukiwanie w bazach **MEDLARS**. W połowie lat 80-tych **BRS** oferował dostęp do 73 baz danych głównie z zakresu nauk medycznych, technologii a także nauk społecznych i humanistycznych⁷⁷.

⁷⁴ SUMMIT, Roger: *Reflections on the Beginnings of Dialog...* . Testowaną bazą była NASA Scientific and Technical Aerospace Reports (STAR).

⁷⁵ *Electronic Data Sources...*, s. 268.

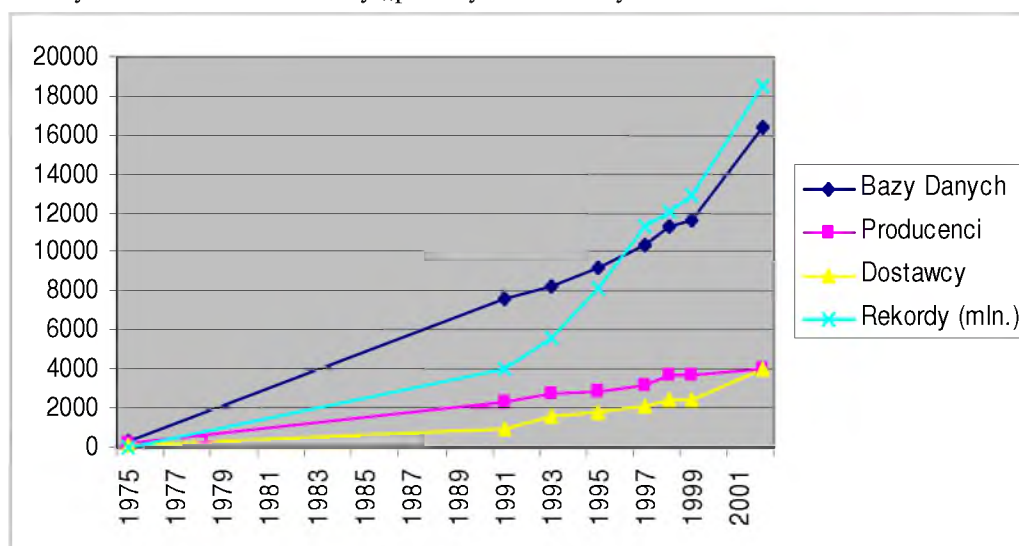
⁷⁶ Tamże, s. 270.

⁷⁷ Tamże.

Pod koniec lat 60-tych rozpoczęto równoległe udostępnianie niektórych drukowanych wydawnictw abstraktowych z ich wersjami elektronicznymi. Proces stopniowego zastępowania drukowanych indeksów postępował dość wolno i jeszcze w latach 80-tych sprzedaż wersji drukowanych była znacznie wyższa niż cyfrowych (Bazy **ISI** były dostępne na taśmach magnetycznych już od 1966 roku, tymczasem w 1988, wpływy z wersji elektronicznych stanowiły jedynie 25% ogólnych wpływów z publikacji Instytutu).

Wszystkie wymienione systemy umożliwiały dostęp do bibliograficznych i abstraktowych baz danych, wszystkie w szybkim tempie zwiększały zarówno liczbę indeksowanych źródeł pierwotnych jak też zakres baz i grono odbiorców. Richard Rubin przedstawił statystyczne dane dotyczące wzrostu „przemysłu bazodanowego” w latach 1975 – 2002. W pierwszym analizowanym roku oferta pochodziła od 200 producentów i obejmowała 301 baz danych, zawierających 52 miliony rekordów. W jej udostępnianiu pośredniczyło 105 dostawców, jedynie 25% baz było produktami w pełni komercyjnymi, ponad połowę stanowiły natomiast bazy „rządowe”⁷⁸. Wzrost oferty baz w następnych latach przedstawia Rycina 1.

Ryc. 1. Wzrost liczbowy „przemysłu baz danych” w latach 1975 – 2002.

Źródło: Oprac. własne na podstawie: RUBIN, Richard. *Foundations of Library...* .s. 15.

Rubin zauważa także, że choć dostawcy baz danych, jak **DIALOG** niekoniecznie projektowali swoje serwisy dla bibliotek, oczywistym było,

⁷⁸ RUBIN, Richard: *Foundations of Library...*, s. 15.

że właśnie biblioteki będą poważnymi użytkownikami tych systemów⁷⁹. W kolejnych latach rynek baz danych uległ komercjalizacji, a odsetek baz bibliograficznych i abstraktowych zmniejszył się na rzecz baz pełnotekstowych⁸⁰.

W latach 70-tych wykorzystano komputery i sieci „starego typu” do usprawnienia współpracy międzybibliotecznej, szczególnie w obszarze współkatalogowania i obsługi wypożyczeń międzybibliotecznych. Przełomową inicjatywą było powołanie **Ohio College Library Center (OCLC)** w 1967 roku, którego celem było stworzenie skomputeryzowanego katalogu centralnego bibliotek członkowskich. Historię **OCLC** i rolę jaką odegrała ta organizacja w kształtowaniu współczesnego oblicza bibliotek przedstawiła w kilku publikacjach Marta Grabowska, spośród których najważniejszą była praca: *Systemy online w bibliotekach*⁸¹. W wydanym 11 lat później artykule Marta Sobieszek pisała o wcześniejszych osiągnięciach **OCLC**: „W 1981 roku baza bibliograficzna osiągnęła 7,7 miliona opisów, do których przyłączonych było 103 miliony lokalizacji. Wówczas usługi OCLC pozwalały już nie tylko na wspólne katalogowanie, ale także, od 1979 roku, na wypożyczanie międzybiblioteczne za pomocą specjalnego modułu. OCLC stała się pierwszą organizacją, która zapewniła bibliotekom to, o czym wszyscy bibliotekarze w kraju marzyli - szybki i skuteczny sposób na dzielenie się zasobami za pomocą katalogu centralnego”⁸².

Bibliograficzne i abstraktowe bazy danych oraz zautomatyzowane katalogi bibliotek i sieci bibliotecznych były informacyjną podstawą systemów dostarczania dokumentów. Kamila Janiszewska w monografii poświęconej elektronicznemu dostarczaniu dokumentów⁸³ wskazując źródła tej usługi, wymieniła eksperymenty podjęte w **OCLC** oraz **Dialog Dialorder** polegające na przesyłaniu teleksem zamówień na dokumenty wyszukane w bazach serwisów. Autorka podkreśliła, że: „Użytkownikom nie wystarczały tylko opisy bibliograficzne. Początkowe postulaty dotyczyły dodawania abstraktów lub

⁷⁹ Tamże, s. 85.

⁸⁰ W 2001 roku bazy „rządowe” stanowiły jedynie 6% całej oferty, ponad 90% było produktami komercyjnymi. W grupie baz „typu tekstowego” odsetek baz bibliograficznych zmniejszył się do 19%, tymczasem pełnotekstowe bazy danych stanowiły blisko 60% w tej grupie. Tamże, s. 15-16.

⁸¹ GRABOWSKA, Marta: *Systemy online w bibliotekach*. Warszawa 1992. ISBN 83-230-0706-3 .

⁸² SOBIESZEK, Marta: *Od bazy bibliograficznej WorldCat do zbiorów narodowych American Memory - owoce amerykańskiej współpracy*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 2/2003 (42) luty [dostęp: 2007-05-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/sobieszek.php>.

⁸³ JANISZEWSKA, Kamila: *Elektroniczne dostarczanie dokumentów: nowy kierunek współczesnego bibliotekarstwa*. Warszawa 2003. ISBN 83-89316-04-08.

spisów treści, późniejsze związane były z dostarczaniem pełnych tekstów artykułów z możliwością ich wydrukowania”⁸⁴. Nadmieniała też, iż systemy elektroniczne były rozwinięciem wcześniejszych praktyk wypożyczania międzybibliotecznego dokumentów wtórnych, realizowanych najpierw z zastosowaniem mikrokopii, później zaś kserokopii, w wyniku których: „Niemałże całkowicie zrezygnowano z wypożyczania dokumentów pierwotnych na rzecz kopii oryginałów”⁸⁵. Zastąpienie dystrybucji papierowych wtórników publikacji plikami rozsyłanymi przez sieci komputerowe było w tej sytuacji jedynie kwestią przewyższenia ograniczeń technicznych, co nastąpiło w połowie lat 80-tych. Powstałe wtedy projekty EDD wpisują się już w fazę rozwoju elektronicznych dokumentów pełnotekstowych.

1.3. Elektroniczne dokumenty pełnotekstowe

Jak wskazał Andries van Dam, teoretyczna koncepcja wykorzystania komputerów i sieci do przetwarzania i czytania pełnych tekstów dokumentów, była już obecna w projekcie urządzenia **Dynabook** Alana Kaya.⁸⁶

Kay zaproponował w 1968 roku koncepcję przenośnego, interaktywnego komputera osobistego, wyposażonego w bezprzewodową łączność oraz wyświetlacz umożliwiający zarówno czytanie jak i pisanie tekstu. Idea ta była rozwijana w laboratoriach firmy **Xerox** w Palo Alto, gdzie Kay pracował nad rozwojem komputerów i graficznymi interfejsami użytkownika.⁸⁷ Projekt **Dynabook** Kaya jest uznawany przez wielu autorów za zapowiedź pierwszych przenośnych urządzeń – czytników elektronicznych książek. Koncepcja **Dynabooka** nie została praktycznie zrealizowana, dlatego za punkt startowy sieciowego udostępniania pełnych tekstów najczęściej uznaje się **Projekt Gutenberg**, rozpoczęty w 1971 roku przez studenta Uniwersytetu w Illinois, Michaela S. Harta.

Hart wpisał do pamięci komputera teksty amerykańskiej *Deklaracji Niepodległości*, i kilku dzieł literackich oraz sformułował propozycję tworzenia

⁸⁴ Tamże. s. 26-27.

⁸⁵ Tamże. s. 26

⁸⁶ VAN DAM, Andries: *Expert Declaration of Andries van Dam* [online]. New York: WEIL, GOTSHAL & MANGES LLP, 26 feb. 2001 [dostęp: 2009-02-27]. [Tekst konsultacji eksperckiej, którą wygłosił A. Van Dam w procesie Random House Inc. vs. Rosetta Books LLC]. Dostępny w World Wide Web: http://www.rosettabooks.com/casedocs/RH_Van_Dam.pdf. S. 5, 6.

⁸⁷ ARDITO, Stephanie: *Electronic Books: To "E" or not to "E"; that is the Question*. „Searcher” [online]. Vol. 8, No. 4, April 2000 [dostęp: 2002-12-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.infotoday.com/searcher/apr00/ardito.htm>.

elektronicznej kolekcji dzieł literatury światowej. Inicjatywa, podjęta przez grono ochotników, zaowocowała stworzeniem pierwszego zbioru tekstów w postaci cyfrowej, zwróciła także uwagę społeczności użytkowników komputerów na możliwość zastosowania tych urządzeń do zapisywania, magazynowania i przysyłania dokumentów pełnotekstowych⁸⁸. W latach 70-tych liczba komputerów połączonych siecią **ARPANET**, oraz osób posiadających dostęp do tych maszyn była jeszcze bardzo ograniczona⁸⁹. Jak przyznał w jednym z wywiadów pomysłodawca *Projektu Gutenberg*: „W rzeczywistości Internet był wtedy postrzegany jako niewiele więcej niż potężny mechanizm pożerający dane – nie jako platforma publikacji”⁹⁰. Zarazem, do roku 1973, **ARPANET** funkcjonował jedynie na terytorium Stanów Zjednoczonych. W Europie przyszłość publikowania wiązano wówczas z innymi systemami – opracowanym przez **British Broadcasting Corporation (BBC)** w 1970 roku, opartym o technologię telewizyjną **teletextem** i późniejszymi systemami **videotexu**⁹¹. Za ich pośrednictwem dostępne stały się pierwsze pełnotekstowe dzienniki elektroniczne. Testowane były również inne rozwiązania, na przykład wykorzystujące drukarki podłączone do sieci telefonicznej⁹².

Dla dalszego rozwoju elektronicznych publikacji ogromne znaczenie miały dwie kolejne innowacje techniczne – wprowadzenie optycznych pamięci CD-ROM oraz stworzenie opartego na hipertekście systemu WWW.

Nad technologią optycznego zapisu pracowano już na przełomie lat 60-tych i 70-tych. Badania prowadzone przez firmy **PHILIPS** i **SONY** zaowocowały stworzeniem w 1982 roku kompaktowego dysku CD przeznaczonego do zapisu i rozpowszechniania zapisanej cyfrowo muzyki. Jak pisze Beata Taraszkiewicz: „ogromna na owe czasy pojemność ponad 700 MB... była jednym z powodów, dla których zaczęto się zastanawiać nad zastosowaniem tej technologii do

⁸⁸ TYBURCY, Maciej: *Gutenberg ery cybernetycznej*. „Gutenberg” 1999, nr 3, s. 42.

⁸⁹ W kwietniu 1971 roku do ARPANET-u były podłączone 23 hosty (komputery posiadające stały adres sieciowy) a całą „społeczność sieciową” tworzyła 100-osobowa grupa użytkowników. W 1983 roku, który uważa się za początek Internetu, w sieci funkcjonowało mniej niż tysiąc hostów.

⁹⁰ POYNDRER, Richard: *Interview with Michael Hart: Preserving the Public Domain* [online]. 2006-03-09 [dostęp: 2008-11-15]. Dostępny w World Wide Web:

<http://poynder.blogspot.com/2006/03/interview-with-michael-hart.html>.

⁹¹ CARLSON, David: *David Carlson's Online Timeline...*

⁹² WALLENIS, Joana: *News Journalism on the Internet* [online].: University of Helsinki, Department of Communication 2003-11-03 [dostęp: 2005-03-01]. Dostępny w World Wide Web: http://www.imv.au.dk/eng/academic/pdf_files/Wallenius.pdf.

przechowywania danych komputerowych”⁹³. W 1984 roku powstał standard CD-ROM określający format zapisu danych na płycie kompaktowej. Pozwalał on na zarejestrowanie na plastikowym krążku 650 MB dowolnych informacji w postaci cyfrowej, co odpowiada 450 standardowym dyskietkom 1,44” i umożliwia zapisanie około 300 – 500 tysięcy stron tekstu. „Srebrne płyty” zostały szybko zaadaptowane jako wygodny nośnik cyfrowych dokumentów otwierając drogę rozwoju dla publikacji multimedialnych i stając się jedną z form rozpowszechniania cyfrowo zapisanych dokumentów.

Potrzeba stworzenia nowej platformy publikowania wynikała głównie z rozwijającego się kryzysu wydawnictw drukowanych, którego objawami były: „...monopolizacja, brak wartości dodanej przez wydawców, galopujące ceny publikacji przy wydłużającym się cyklu produkcyjnym”⁹⁴. Kryzys ów był szczególnie dotkliwie odczuwany przez biblioteki. Ewa Piotrowska i Renata Zając podkreśliły, że o powstaniu czasopism elektronicznych zdecydowały: „...rozwój urządzeń elektronicznych umożliwiających funkcjonowanie systemów on-line, proces tanienia i upowszechniania komputerów, rozwój sieci telekomunikacyjnych, kryzys na rynku wytwarzania papieru przejawiający się we wzroście cen publikacji, wzrastająca wciąż liczba dokumentów, które biblioteki chciały gromadzić oraz ograniczenia budżetów bibliotek wpływające bezpośrednio na konieczność zmniejszania zakupu publikacji”⁹⁵.

Za pierwszy projekt „elektronicznych czasopism” uznawany jest **Electronic Information Exchange System (EIES, Elektroniczny System Wymiany Informacji)**, rozwijany pomiędzy 1976 a 1980 rokiem w **New Jersey Institute of Technology**. Jednym z celów **EIES** było stworzenie eksperymentalnego, recenzowanego czasopisma cyfrowego, zatytułowanego *Mental Workload*. Wszystkie realizowane procesy, poczynając od pisania i redagowania tekstów,

⁹³ TARASZKIEWICZ, Beata: *Książka multimedialna...* s. 21-22

⁹⁴ NAHOTKO, Marek: *Bibliotekarze cyfrowi w środowisku cyfrowej nauki, biblioteki i cyfrowych publikacji*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 10/2006 (80) listopad [dostęp: 2007-10-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2006/80/a.php?nahotko>. Zob. też: RUBIN, Richard. *Foundations of Library...* s. 411-413

⁹⁵ PIOTROWSKA, Ewa, ZAJĄC, Renata: *Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 7/2002 (36) czerwiec [dostęp: 2008-06-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowska.php>. Por. także: LEACH, Ronald G., TRIBBLE, Judith E.: *Electronic Document Delivery: New Options for Libraries*. „Journal of Academic Librarianship” 1993, Vol. 18, Issue 6, s. 359. Oprócz wymienionych przez polskie autorki przyczyn, Leach i Tribble wskazali również, że użytkownicy czasopism, zwłaszcza studenci, czytają raczej artykuły w czasopismach a nie czasopisma jako całość, dlatego zaletą cyfrowej postaci periodyków było umożliwienie szybkiego dostępu do pojedynczych artykułów.

poprzez system recenzji aż do dystrybucji i udostępniania, przebiegały w sieci komputerowej, z wykorzystaniem systemu **EIES** oraz poczty elektronicznej. Projekt zakończył się niepowodzeniem, ukazał jednak niektóre problemy, jakie mogą wystąpić przy podobnych przedsięwzięciach⁹⁶.

Rzeczywisty rozwój czasopism elektronicznych został zapoczątkowany w latach 80-tych XX wieku. Podjętych zostało wówczas kilka projektów badawczych, których zasadniczym celem była ocena możliwości tworzenia naukowego czasopisma w postaci elektronicznej oraz wsparcia całego procesu komunikacji towarzyszącemu takiej produkcji za pomocą technologii komputerowej. Pierwszym takim eksperymentem był projekt **Birmingham and Loughborough Electronic Network Development (BLEND)**, realizowany w latach 1980-85. **BLEND** i inne podejmowane później eksperymenty były wielokrotnie opisywane w literaturze przedmiotu⁹⁷, dlatego nie będą w tym miejscu szczegółowo przedstawiane. Niektóre z tych projektów były realizowane przez wydawnictwa i komercyjne serwisy informacyjne (np. **ADONIS - Article Delivery Over Network Information System**). Ich udział zapoczątkował stopniową komercjalizację rynku elektronicznych czasopism, które wcześniej, w latach 80-tych, były jeszcze w większości publikacjami o „wolnym dostępie”⁹⁸.

⁹⁶ Opis projektu EIES, oraz analiza przyczyn niepowodzenia “Mental Workload” jest przedstawiona w dysertacji doktorskiej Stephena Hitchcock’a. Zob. HITCHCOCK, Stephen M.: *Perspectives in Electronic Publishing: Experiments with a New Electronic Journal Model [PhD thesis]* [online]. Southampton: 2002. s. 16. [dostęp: 2008-12-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://users.ecs.soton.ac.uk/sh94r/Jnls-research/thesis/>.

⁹⁷ Zob. np. PINDŁOWA, Wanda: *Elektroniczne czasopisma i systemy elektronicznego rozpowszechniania dokumentów*. „Przegląd Biblioteczny” 1985, nr 2, s. 227-238., JANISZEWSKA, Kamila: *Elektroniczne dostarczanie dokumentów...* s. 40-64., MCKNIGHT, Cliff, DILLON, Andrew, SHACKEL, Brian: *The Electronic Journal and Its Implications for the Electronic Library* W: *Computer Networking and Scholarly Communication in the 21 Century* [online]. New York: 1996. [dostęp: 2007-10-15]. s. 351-368. Dostępny w World Wide Web: <http://dlist.sir.arizona.edu/1283/01/CmAdBs96.pdf>., PETERSON, Elaine: *Patron Initiated, Web-based Document Delivery in Germany*. „Library Philosophy and Practice” [online]. Fall 2000, Vol. 3, No. 1 [dostęp: 2008-10-07]. Dostępny w World Wide Web:

<http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/e-peterson.htm> Czasopismom elektronicznym i systemom EDD poświęcony był min. jeden z tomów IFLA Journal: *IFLA Journal*. Volume 22 Number 3. 1996.

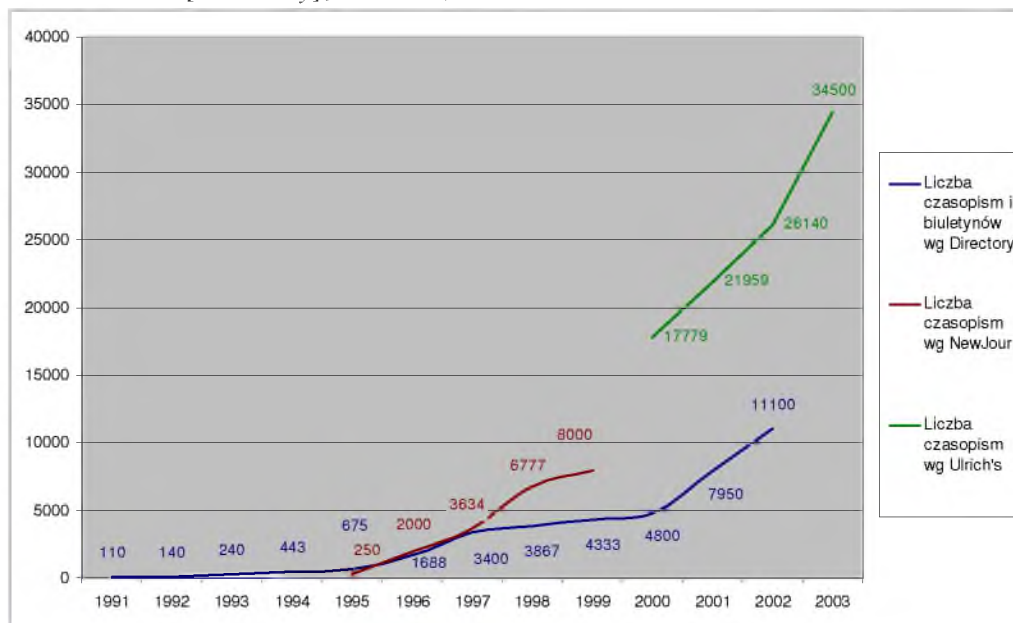
Dostępna jest również bogata polska i zagraniczna literatura szczegółowo przedstawiająca wyniki poszczególnych projektów i eksperymentów. Niektóre z opracowań wymienia Janiszewska w bibliografii swej pracy: JANISZEWSKA, Kamila: *Elektroniczne dostarczanie dokumentów...* s. 88-89., inne można znaleźć w czasopismach i bazach zagranicznych, np.: SHACKEL, Brian: *The BLEND System: Programme for the Study of Some "Electronic Journals"*. „Journal of the American Society for Information Science” [online]. Jan1983, Vol. 34 Issue 1 [dostęp: 2008-12-15]. s. 22-30. Dostępny w World Wide Web:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=16771837&site=ehost-live>.,

⁹⁸ KUROWSKA- TRUDZIK, Lucyna: *Elektroniczne źródła informacji i biblioteki*. „Poradnik Bibliotekarza” 2006, nr 5, s. 9.

Po 1990 roku, jak zauważył Marek Stepowicz, cyfrowe periodyki: „...rozwijały się dwutorowo. Pierwszy rodzaj zainicjowali wydawcy czasopism tradycyjnych, którzy dostrzegając zalety Internetu postanowili w nim zaistnieć, konstruując elektroniczne wersje drukowanych periodyków... Drugi rodzaj czasopism elektronicznych związany jest z zamiarem tworzenia periodyków elektronicznych, istniejących tylko w Sieci, bez odpowiedników drukowanych (papierowych)”⁹⁹. Do momentu wprowadzenia i rozpowszechnienia systemu WWW cyfrowe czasopisma były dystrybuowane głównie za pomocą poczty elektronicznej, FTP i Gophera. Gwałtowny wzrost liczby oferowanych tytułów rozpoczął się w latach 1996-97, gdy kilka wielkich firm wydawniczych, jak: **Academic Press**, **Chapman-Hall**, **Elsevier**, **Springer-Verlag**, **Taylor and Francis** i **Blackwells** udostępniło większość swych periodyków w sieci. Ze względu na specyfikę ich publikacji, wśród czasopism online wzrosła znacznie liczba tytułów recenzowanych i płatnych. Na rycinie 2 przedstawiono wzrost liczby czasopism elektronicznych w latach 1991-2000, według danych **Association of Research Libraries (ARL)**, katalogu **NewJour** oraz bazy **Ulrich's International Periodicals Directory**.

Ryc. 2. Wzrost liczby czasopism elektronicznych w latach 1991-2003 według: *ARL Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists [Directory]*, *NewJour*, oraz *Ulrich's International Periodicals Directory*

Źródło: Oprac. własne na podstawie: MOGGE, Dru: Seven Years of Tracking Electronic Publishing: The ARL Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic

⁹⁹ STEPOWICZ, Marek: *Czasopisma w internecie*. „EBIB” [online]. 1999:02 [maj] [dostęp: 2008-12-10]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e002-07.html>.

Discussion Lists. „Library Hi Tech” [online]. Vol. 17, no. 1 (1999) [dostęp: 2007-12-06]. s. 17-25. Dostępny w World Wide Web: <http://db.arl.org/dsej/2000/mogge.html>, MOGGE, Dru: ARL Directory Tracks Growth in E-Publishing. „ARL Newsletter” [online]. 1998, Issue 196 [dostęp: 2008-11-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/bm~doc/dej.pdf>, MOGGE, Dru: New Directory Tracks Scholarly E-Journals and Discussion Lists. „ARL Bimonthly Report Home” [online]. 2000, Issue 213 [dostęp: 2008-12-08]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/bm~doc/dsej.pdf>, OKERSON, Ann: Are We There Yet?: Online E-Resources Ten Years After. „Library Trends” [online]. Spring 2000, Vol. 48, No. 4 [dostęp: 2008-11-03]. s. 671-693. Dostępny w World Wide Web: http://www.ideals.uiuc.edu/bitstream/handle/2142/8312/librarytrendsv48i4d_opt.pdf?sequence=1, KENNEY, Anne R. i In.: E-Journal Archiving Metes and Bounds: A Survey of the Landscape [online]. Washington: Council of Library and Information Resources (CLIR), 2006. [dostęp: 2008-12-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.clir.org/pubs/abstract/pub138abst.html>. ISBN 1-932326-26-X. Niektóre dane zostały obliczone przez estymację sąsiednich wyników.

W połowie 2006 roku wśród czasopism rejestrowanych w bazie Ulrich’s jedynie 38% posiadało wyłącznie postać drukowaną. Większość tytułów elektronicznych było cyfrowymi wersjami czasopism drukowanych, wyłącznie „internetowych” było około 10%. Według raportu **CLIR**, wraz ze zwiększeniem dostępności elektronicznych tytułów ogromnie wzrósł również poziom ich wykorzystania – w przytoczonych przez autorów badaniach średnio 75% respondentów deklaroowało, że używało tej formy periodyków¹⁰⁰.

Innym aspektem dokonanych przekształceń była niemal całkowita komercjalizacja czasopism elektronicznych i konsolidacja ich dostawców. Już w 1997 roku Dru Mogge w przytoczonym raporcie podsumowującym siódmą edycję *Directory*, zauważył: „Niestety, nadzieja, że elektroniczne czasopisma będą dla bibliotek rozwiązaniem problemu wysokich cen periodyków nieprędko zostanie zaspokojona w takich warunkach”¹⁰¹. Działania wydawców zmobilizowały biblioteki do łączenia się w celu zdobycia silniejszej pozycji w negocjacjach dotyczących warunków licencjonowania i wyceny periodyków. W efekcie wypracowano konsorcyjny model dostępu do czasopism elektronicznych, który jest obecnie stosowany przez biblioteki na całym świecie.

Możliwość dotarcia do ogromnych zasobów najświeższej informacji, szybszego zaspokojenia rosnących potrzeb informacyjnych użytkowników bibliotek, do tego bez ograniczeń czasu a niekiedy również miejsca, wykorzystanie narzędzi wyszukiwawczych, które są „wartością dodaną” do zbiorów cyfrowych czasopism, hipertekstowe połączenia z innymi

¹⁰⁰ KENNEY, Anne R. i In.: *E-Journal Archiving...* Trzeba podkreślić, że autorzy powołują się na badania, które były realizowane na specyficznej grupie badawczej - studentach i pracownikach naukowych uczelni.

¹⁰¹ MOGGE, Dru: *Seven Years of Tracking...*

elektronicznymi źródłami informacji, integracja tradycyjnego tekstu z multimediami i elementami interaktywnymi – wszystkie te czynniki sprawiły, że czasopisma elektroniczne są tym typem publikacji, który najpełniej został w księżnicach zaadaptowany. Zagadnienie wykorzystania cyfrowych periodyków w bibliotekach jest przedmiotem wielu prac naukowych, dlatego autor nie będzie przedstawiał go szczegółowo¹⁰². Nawiązując do literatury przedmiotu oraz przedstawionej ewolucji elektronicznych czasopism warto wypunktować kilka ważnych aspektów omawianego zjawiska:

- drukowana forma czasopism nie mogła zaspokoić rosnących potrzeb użytkowników,
- czasopisma tradycyjne stały się zbyt drogie,
- właściwości dokumentu elektronicznego stanowią „przedłużenie” najbardziej pożądanых cech czasopism – szybkości publikowania i aktualności informacji,
- ewolucja czasopism cyfrowych była w równym stopniu efektem działań autorów, wydawców i bibliotek,
- biblioteki nie tylko pełniły funkcję użytkownika instytucjonalnego, czy pośrednika w dostarczaniu dokumentów do czytelników – były również poligonem doświadczalnym dla rynku elektronicznych czasopism,
- wczesne i intensywne zaangażowanie komercyjnych wydawców w rynek cyfrowych czasopism zaowocował szybkim stworzeniem znaczącego zbioru dokumentów.

¹⁰² *Polska Bibliografia Bibliologiczna* w latach 1995-2006 odnotowuje 189 publikacji poświęconych czasopismom elektronicznym. Oprócz cytowanych już wcześniej opracowań, można wymienić niektóre, w których min. poruszano zagadnienia wykorzystania elektronicznych czasopism w bibliotekach: SZKUTNIK, Zdzisław: *Czasopisma elektroniczne - szanse i problemy*. „Biblioteka” 1998, nr 2, s. 71-84., SZKUTNIK, Zdzisław: *Dostępność elektronicznych czasopism naukowych drogi dostępu, oferty, modele cenowe i licencyjne*, konsorcja. „Biblioteka” 1999, nr 3, s. 43-56., SZKUTNIK, Zdzisław: *Czasopisma elektroniczne - zintegrowane łącza, modele wydawnicze, konsorcja*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 1999, T.7, nr 4, s. 38-41. STEPOWICZ, Marek: *Cechy formalne czasopism internetowych w odniesieniu do analogicznych publikacji drukowanych*. Warszawa 2000. ISBN 83-87629-44-8., MACIEJEWSKA, Łucja, URBĄNCZYK, Barbara: *Promocja i wykorzystanie czasopism elektronicznych. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej*. „EBIB” [online]. 2001, nr 1(19) [dostęp: 2008-10-22]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/maciejewska.html>., PIOTROWSKA, Ewa, ZAJĄC, Renata: *Elektroniczne czasopisma dostępne w Bibliotece Głównej AP*. „Konspekt” 2001, nr 7, s. 78-80, MACIEJEWSKA, Łucja: *Czasopisma elektroniczne a konsorcja: Refleksje administratora serwisu e-czasopism*. „EBIB” [online]. Nr 7/2002 (36) czerwiec [dostęp: 2008-09-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/maciejewska.php>., KMIĘCIK, Anna: *Czasopisma elektroniczne i ich wykorzystanie w Bibliotece Politechniki Opolskiej*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2004, (T. 12) Nr 3/4, s. 11-14., KOŁODZIŃSKA, Ewa: *Informacja o czasopismach elektronicznych w polskich bibliotekach naukowych - stan obecny i perspektywy*. „EBIB” [online]. Nr 2/2005 (63) luty [dostęp: 2008-09-25]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/kolodzinska.php>.

Obok czasopism elektronicznych, od lat 80-tych w internecie przechowywane były dokumenty pełnotekstowe, powstałe jako efekt prac nad komputerowym przetwarzaniem tekstów. Najstarsze archiwum tekstowych zasobów akademickich w formie elektronicznej –*Oxford Text Archive (OTA)* - zostało założone w 1976 roku przez Lou Bernarda z **Uniwersytetu Oxfordzkiego**. *OTA*: „zawiera kilka tysięcy tekstów w formie elektronicznej oraz dzieł lingwistycznych w różnych językach. Zbiory zawierają elektroniczne wydania prac indywidualnych autorów, prace encyklopedyczne, słowniki jedno- i wielojęzyczne oraz szereg prac językowych”¹⁰³. W latach 90-tych, wraz ze wzrostem monopolu wydawców ilość otwartych zbiorów publikacji cyfrowych zaczęła się zwiększać. Kolekcje zdigitalizowanych dokumentów powstawały zarówno jako inicjatywy społeczne (*Projekt Runeberg* uruchomiony w 1992 roku, *Projekt Gutenberg DE* z 1994), jak też projekty narodowe czy instytucjonalne (*American Memory*, *Electronic Text Center* z Biblioteki **Uniwersytetu Virginia**, *Humanities Text Initiative* tworzony na **Uniwersytecie Michigan** i wiele innych), podejmowane w celu upowszechnienia zasobów bibliotek i zabezpieczenia oryginalnych dokumentów¹⁰⁴. Dla budowania przeciwwagi wobec oferty komercyjnych dostawców szczególne znaczenie miało uruchomienie pierwszego internetowego archiwum reprintowego – *arXiv.org*. Repozytorium zostało założone przez Paula Ginsparga w 1991 r. w Los Alamos. Gromadzi dobrowolnie przekazane przez autorów przedrecenzyjne publikacje naukowe z zakresu fizyki, matematyki i informatyki. Na początku 2006 roku w zasobach *arXiv.org* znajdowało się ponad 350 tysięcy elektronicznych tekstów, a katalog *Directory of Open Archives Repository* informowało istnieniu ponad 900 takich (lub mniejszych) repozytoriów akademickich. Otwarte archiwa i idea otwartego udostępniania publikacji w cyfrowym środowisku sieci zaowocowała powstaniem Inicjatywy Otwartego Dostępu - *Open Access Initiative* (Budapeszt, 2001). Projekty digitalizacyjne, repozytoria tekstów, kolekcje otwartych czasopism, w końcu elektroniczne biblioteki to inicjatywy, które bez udziału bibliotekarzy nie

¹⁰³ GADOCHA, Jakub: *The Oxford Text Archive* [online]. 2007 [dostęp: 2008-12-16]. Dostępny w World Wide Web:

http://fidkar.wbp.krakow.pl/fidkar/uj/gadocha_jakub_the_oxford_text_archive.pdf.

¹⁰⁴ STACHOWSKA-MUSIAŁ, Ewa: *Dygitalizacja a ochrona zbiorów*. W: *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych: Materiały z ogólnopolskiej konferencji pt. "Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych"*. Warszawa 3-4 czerwca 2005 r.. Warszawa 2006, s. 71-75.

mogłyby powstać i tworzyć ogromnej przestrzeni cyfrowych dokumentów wykorzystywanych przez użytkowników bibliotek.

1.4. Dokumenty elektroniczne w bibliotekach polskich

Ze względu na polityczną sytuację Polski, wdrażanie technologii komputerowej w krajowych bibliotekach przebiegało w innym czasie niż w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej, obejmowało jednak analogiczne procesy. Omawiając historię zastosowania komputerów w rodzimych księżnicach, Władysław Marek Kolasa zauważył: „Początkowo zastosowano je do selektywnej dystrybucji informacji i redagowania wydawnictw informacyjnych (tworzenie indeksów i sortowanie), następnie poszerzono ich funkcję do obsługi dużych baz danych i przetwarzania zbiorów pełnotekstowych, by wreszcie użyć je do sterowania systemami zintegrowanymi, komunikacją i zastosować do multimediiów”¹⁰⁵. Automatyzacja bibliotek polskich jest zagadnieniem dobrze opracowanym w literaturze przedmiotu. Wczesne prace dotyczące tej problematyki wymieniła Maria Dembowska¹⁰⁶. W latach 90-tych wydanych zostało wiele skryptów, podręczników akademickich i poradników, przykładowo jedynie można wymienić: poradnik *Mikrokomputer w bibliotece*¹⁰⁷ z 1990 roku, podręczniki: *Zastosowanie komputera w bibliotece* 1996, *Komputery–biblioteki–systemy* z tego samego roku i dwa lata późniejsze: *Internet w bibliotece*. Syntetyczne podsumowania historii procesu automatyzacji bibliotek w Polsce przedstawiali: Wanda Pindłowa w pracy *Zastosowanie techniki w informacji naukowej*¹⁰⁸ oraz Włodzimierz Piróg we wstępie do podręcznika Alaina Jacquessaona. Organizowane były również konferencje naukowe poświęcone różnym aspektom automatyzacji¹⁰⁹.

Do końca lat 80-tych obowiązywało amerykańskie embargo na eksport technologii do państw „bloku wschodniego”. Fakt ten powodował, że procesy

¹⁰⁵ KOLASA, Władysław Marek: *Kartka z dziejów komputeryzacji bibliotek polskich: (rola Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich)*. „Bibliotekarz” 2000, nr 3, s. 7.

¹⁰⁶ DEMBOWSKA, Maria: *Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa 1991, s. 105-107.

¹⁰⁷ NAHOTKO, Marek, SZCZĘCH Władysław: *Mikrokomputer w bibliotece*. Warszawa 1990.

¹⁰⁸ PINDŁOWA, Wanda: *Zastosowanie techniki w informacji naukowej*. W: *Informacja naukowa w Polsce: Tradycja i współczesność*. Pod red. Eugeniusza Ścibora. Olsztyn 1998. ISBN 83-87315-48-6.

¹⁰⁹ Wśród najważniejszych sesji wymienić można cykl konferencji „Automatyzacja bibliotek publicznych”, organizowanych od 1991 roku najpierw w Białymstoku, później w Warszawie, konferencję „Automatyzacja bibliotek”, zorganizowaną w 1992 roku we Wrocławiu

automatyzacji bazowały na ograniczonych zasobach sprzętu komputerowego III generacji (głównie kolejnych wersjach polskiego EMC ODRA i radzieckich maszynach RIAD), który był lokalizowany przede wszystkim w centrach obliczeniowych **Zakładów Elektronicznej Techniki Obliczeniowej (ZETO)** i dużych ośrodkach informacji naukowej. Opierając się na skromnych zasobach, już w 2 połowie lat 70-tych, w **Bibliotece Narodowej** wykorzystywano komputerowy system **ARKA** do prac redakcyjno-wydawniczych nad *Centralnym Katalogiem Czasopism Zagranicznych*, w **Bibliotece Politechniki Wrocławskiej** rozpoczęto realizowanie usługi SDI, wykorzystując zakupione zagraniczne bazy danych na taśmach magnetycznych, w tym: **Chemical Abstracts Condensates (CAC)**, **Information Service in Physics, Electrotechnology and Computers Control (INSPEC)**, **International Nuclear Information System (INIS)** i in.¹¹⁰ Ośrodki informacji wdrożyły również komputery do produkcji własnych dokumentacyjnych baz bibliograficznych i abstraktowych. Zniesienie embarga w 1989 roku otworzyło możliwość zakupu tańszych komputerów klasy PC, dwa lata później nawiązano połączenie z internetem i rozpoczęto budowanie sieci szkieletowej. W połowie lat 90-tych dostęp do sieci miały przede wszystkim biblioteki akademickie, które szybko wykorzystywały WWW do promocji swych usług i prezentacji zasobów. Z upływem kolejnych lat, do internetu podłączały się również księgarnie innych typów. W grudniu 2005 roku *Baza danych bibliotek polskich*, prowadzona przez EBIB odnotowywała 1800 witryn WWW założonych przez księgarnie. Wraz z rozszerzającym się dostępem do sieci i równoległym wzrostem dostępnego zasobu internetowych dokumentów, zwiększa się ich wykorzystanie przez biblioteki. Od 2001 roku zagadnienie wykorzystania internetu w bibliotekach, w tym także problematyka związana z różnymi formami dokumentów elektronicznych dostępnymi za pośrednictwem sieci, jest przedmiotem cyklicznych konferencji „*Internet w bibliotekach*”, organizowanych przez **Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich** i Redakcję *Biuletynu EBIB*. W ramach kolejnych edycji konferencji omawiane były zagadnienia dotyczące min.: baz danych, internetowych systemów EDD, tworzenia baz bibliograficznych i centralnego katalogowania w środowisku internetowym, oraz (podczas III edycji konferencji) – tworzenia i wykorzystania sieciowych zasobów informacyjnych.

¹¹⁰ PINDŁOWA, Wanda: *Zastosowanie techniki w informacji...*, s. 181-182.

Wiele zagadnień dotyczących wykorzystania publikacji internetowych zostało poruszonych na VII Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*, zorganizowanej przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, w Krakowie, w 2001 roku.

Rozwój rynku elektronicznych publikacji w Polsce omówili min.: Jakub Frołow, i Beata Taraszkiewicz oraz Łukasz Gołębiowski, którego kolejne raporty o rynku książki w Polsce są bogatym źródłem danych ilościowych. Ich analizy dotyczą przede wszystkim wydawnictw multimedialnych, publikowanych na płytach CD-ROM: „...które już znalazły swoje trwałe miejsce na rynku wydawniczym”¹¹¹.

Pierwsze rodzime wydawnictwa multimedialne na płytach CD-ROM zostały opublikowane w 1994 roku. Od tamtego czasu do końca 2000 roku wyprodukowano około 700 tytułów książek multimedialnych. Początkowo rosnąca dynamika rozwoju rynku multimedii, akcentowana spektakularnymi sukcesami komercyjnymi (publikacje *EuroPlus+* *Flying Colours* oraz *Encyklopedia Multimedialna PWN*), osłabiła się w 1998 roku. Beata Taraszkiewicz analizując przyczyny tego załamania, wymienia opinię Grzegorza Onichimowicza: „...powodem osłabienia koniunktury były między innymi: piractwo, zmiany w światowym układzie firm (połączenia, bankructwa), zmiany dystrybucji, dominacja na polskim rynku multimedii tytułów z przeceny (wznowienia) lub premierowych klasy B, sceptyczne podejście klientów do nowinek sprzętowych i programowych”¹¹² oraz odmienny sąd Andrzeja Działdowskiego, który wskazał na rosnące wymagania klientów. Obecnie, jak podsumowuje Jakub Frołow: „wartość sprzedaży tytułów multimedialnych w Polsce można określić na poziomie 4 proc. wartości ogólnej sprzedaży książek (w krajach rozwiniętych wskaźnik ten ... wynosi 6-8 proc.)”¹¹³ Frołow szacuje na tej podstawie, że obroty na rynku książek multimedialnych wynosiły w latach 1998 i 1999 odpowiednio około 60 i 67,2 miliona PLN. Nieco wyżej, bo na 70 milionów PLN w 1998 roku, ocenia te obroty Łukasz Gołębiowski¹¹⁴.

¹¹¹ Tamże, s. 27

¹¹² Tamże, s. 47

¹¹³ FROŁOW, Jakub: *Raport o multimediach*. Warszawa 2001. ISBN 83-914385-3-8, s. 24.

¹¹⁴ GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Rynek książki w Polsce: Edycja 1999*. Warszawa 1999. ISBN 83-87690-40-6, s. 170.

W powyższych analizach i statystykach nie są uwzględniane inne przejawy elektronicznych książek, choć Beata Taraszkiewicz odnotowuje już ich pojawienie się w Polsce: „... bardzo znaczącą część publikacji elektronicznych stanowią teksty książek dostępne w różnych formatach za pośrednictwem sieci Internet. Są to zarówno pojedyncze teksty, jak i strony mające formułę bazy danych, które tworzą internetowe „biblioteki” z kolekcjami tekstów”¹¹⁵. Wśród przykładów kolekcji autorka wymienia również niektóre zbiory polskie, lecz nie analizuje ich w kontekście rynku wydawnictw elektronicznych – podane przykłady są w większości przedsięwzięciami niekomercyjnymi. Wyjątek stanowi internetowa encyklopedia *WIEM* firmy Fogra, która od edycji 2004 (już po opublikowaniu pracy Beaty Taraszkiewicz) stała się publikacją płatną.

¹¹⁵ TARASZKIEWICZ, Beata: *Książka multimedialna...* s. 27

2. Książka internetowa jako rodzaj książki elektronicznej

2.1. Zagadnienia terminologiczne

Określenie „książki internetowe” zaproponowała w 2003 roku Małgorzata Góralska, jako zamiennik pojęcia „książki *on-line*”¹¹⁶. Oba odnoszą się do typu książek elektronicznych wyodrębnionego ze względu na specyfikę dostępu za pośrednictwem sieci komputerowej.

Kategoria specyfiki dostępu pozwala odróżnić książki online od książek na dyskietkach, dyskach optycznych czy innych „materialnych” nośnikach danych. Nie pozwala jednak w sposób jednoznaczny rozstrzygnąć, co w internecie jest książką, a co nią nie jest. Góralska wskazuje przyczyny tego zamieszania terminologicznego – niejednoznaczność pojęć „książka” i „książka elektroniczna”, do których odwołuje się definicja książki internetowej oraz specyfika internetu, w którym: „dowolny komunikat tekstowy ... może zostać przez autora nazwany książką (lub też w ten sposób zaindeksowany)”¹¹⁷.

Jak większość pojęć powstałych w wyniku rozwoju techniki teleinformatycznej, termin elektroniczna książka pochodzi z języka angielskiego i jest dokładnym tłumaczeniem oryginalnego *electronic book*¹¹⁸. Termin ten zaproponował pod koniec lat 70-tych Andries van Dam, profesor informatyki z amerykańskiego **Uniwersytetu Brown w Providence**, do opisanie: „tekstu przechowywanego w formie elektronicznej oraz odczytywanego z użyciem sprzętu komputerowego”¹¹⁹. W drugiej połowie lat 90-tych nazwą „e-book” określono powstające w tym czasie przenośne urządzenia komputerowe, przeznaczone do odczytywania cyfrowo zapisanych tekstów oraz odpowiadający im funkcjonalnością rodzaj oprogramowania komputerowego, wprowadzając tym samym odmienne zastosowania omawianego pojęcia.

¹¹⁶ GÓRALSKA, Małgorzata.: *Książka on-line...* . Autorka proponuje zastosowanie ujednoliconego terminu „książki internetowej” ponieważ w publikacjach termin „książka on-line” występuje w kilku formach zapisu (również „on line” i „online”).

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ W publikacjach angielskojęzycznych złożona nazwa *electronic book* jest często skracana do *e-book*. W pracach polskojęzycznych również można znaleźć odpowiadający skrótowiec: *e-książka* (Por. BRADY, Diane: *Historia e-książek*. „Wprost” 2000, nr 36, s. 58-60.), lecz występuje on znacznie rzadziej. Wiele polskich autorów w dalszym ciągu posługuje się również skrótem angielskim. W niniejszej pracy autor wykorzystuje pełną, polską formę - „elektroniczna książka”, jedynie w przytoczeniach prac innych autorów pozostawia, stosowane przez nich, odmienne określenia.

¹¹⁹ VAN DAM, Andries: *Expert Declaration...*, s. 4

W 2000 roku konsorcjum **Open eBook Forum (OeBF)**¹²⁰ zrzeszające firmy i instytucje zainteresowane rozwojem elektronicznych książek opublikowało dokument programowy otwierający dyskusję nad: „ontologią elektronicznej książki”¹²¹. Na potrzeby konsorcjum ustalono w nim formalny zakres omawianego terminu jako:

- rodzaj publikacji (ang. *OEBPS Publication*): Tekst w postaci cyfrowej, przeznaczony do czytania („bezpapierowa” wersja książki, artykułu lub innego dokumentu),
- urządzenie do odczytywania (ang. *Reading Device*): Materialne urządzenie używane do wyświetlania cyfrowej publikacji – przykładem takiego urządzenia są dedykowany czytnik „e-książek”, komputer osobisty (zarówno stacjonarny jak też przenośny), i „osobisty asystent cyfrowy” (ang. „personal digital assistants” - PDA),
- system odczytywania (ang. *Reading System*): kombinacja oprogramowania i sprzętu, przetwarzająca cyfrowy tekst i prezentująca go użytkownikowi¹²².

Wymienione definicje sprowadzają się do rozróżnienia dwóch, zasadniczo odmiennych zjawisk, opisywanych terminem „elektroniczne książki”. Pierwszym jest elektroniczna książka jako specjalizowane elektroniczne urządzenie mające zastąpić tradycyjny drukowany kodeks papierowy, ewentualnie oprogramowanie takiego urządzenia lub pewna całość (system) złożona z obu tych elementów. W drugim znaczeniu elektroniczna książka jest rodzajem elektronicznego dokumentu¹²³. Clifford Lynch określił to rozróżnienie jako zasadnicze, proponując wprowadzenie dwóch odmiennych pojęć – odpowiednio: „urządzenie – czytnik książek” (ang. *Book-reading appliance*), oraz „cyfrowa książka” (ang. *Digital book*).¹²⁴

Czynnikiem utrudniającym precyzyjne zdefiniowanie omawianego zjawiska, jest szybkość rozwoju i zmienność występujących w internecie form publikacji, które powodują, iż ustalenia terminologiczne nie nadążają za przekształceniami

¹²⁰ Obecnie funkcjonuje jako International Digital Publishing Forum (IDPF).

¹²¹ CASATI, Roberto: *What the Internet Tells Us About the Real Nature of the Book* [online].: Bibliothèque publique d'information - Centre Pompidou 2001 [dostęp: 2007-05-23]. Dostępny w World Wide Web: http://www.text-e.org/conf/index.cfm?fa=texte&ConfText_ID=6.

¹²² *Open eBook Publication Structure Specification FAQ* [online].: Open Ebook Forum 28 August 2002 [dostęp: 2003-08-24]. Dostępny w World Wide Web: http://www.openebook.org/oebps/oebps_faqs.htm.

¹²³ Por. R. Casati: “An eBook can signify: the machine that receives the text and the text sent onto the machine”. CASATI, Roberto. *What the Internet Tells...*]

¹²⁴ LYNCH, Clifford: *The Battle to Define the Future of the Book in the Digital World*. „First Monday” [online]. volume 6, number 6 (June 2001) [dostęp: 2002-12-05]. Dostępny w World Wide Web: http://firstmonday.org/issues/issue6_6/lynch/index.html.

opisywanej rzeczywistości. Pełnotekstowe wersje cyfrowo zapisanych książek pojawiły się w internecie w 1971 roku. Termin „książka elektroniczna” został zastosowany dekadę później, zaś dopiero w 2 połowie lat 90-tych stał się przedmiotem dyskursu naukowego. Pomiedzy tymi datami mówiąc o fenomenach, które obecnie określilibyśmy jako cyfrowe książki, używano również pojęć: „dokument elektroniczny”, „publikacja elektroniczna” i „tekst elektroniczny”. Zmienność używanej terminologii odnoszonej do tych samych zjawisk znalazła swoje odbicie w wydawanych na przestrzeni kilku lub kilkunastu lat dużych źródłach terminologicznych. Przykładem może być monumentalna *Encyclopedia of Library and Information Science*¹²⁵. Główny zrab tej encyklopedii, liczący 35 tomów wraz z indeksami, ukazywał się w latach 1968 – 1983. Żaden z wymienionych terminów nie stanowi w nim głównego przedmiotu zamieszczonych artykułów, choć w ich obrębie wprowadzono niektóre pokrewne pojęcia, jak *electronic journal*¹²⁶ i *electronic library*.¹²⁷ W tomie 8 znajduje się także obszerny artykuł dotyczący elektronicznej kompozycji dokumentów, lecz dotyczy on systemów komputerowego wspomaganie drukowania jak *Desktop Publishing (DTP)*.

Pierwszym z analizowanych pojęć, które wprowadzono w *Encyclopedia of Library and Information Science*, było *Electronic Publishing*. Hasło to znalazło się w słowniku *Information Management Glossary*, autorstwa Anindya Bose, zamieszczonego w 6 suplemencie encyklopedii.¹²⁸ W kolejnych suplementach wydawanych na początku lat 90-tych zwiększa się ilość artykułów poświęconych tematyce elektronicznego publikowania i nowym, elektronicznym formom dokumentów. Szczególnie dużo uwagi poświęcono omawianej tematyce w 11 suplemencie *Encyclopedia of Library and Information Science* – zamieszczono w nim artykuły o publikowaniu encyklopedii na CD-ROM, elektronicznych słownikach, perspektywach elektronicznego publikowania i elektronicznych

¹²⁵ KENT, Allen [Ed.], LANCOUR, Harold [Ed.], DAILY, Jay E. [Ed.]: *Encyclopedia of Library and Information Science*. New York 1968-.

¹²⁶ Tamże, Vol. 26 : *Role Indicators to Scientific Literature*, 1979. s. 426-427

¹²⁷ Tamże. Vol. 5 : *Circulation to Coordinate Indexing*, 1971. s. 598. W artykule poświęconym konkordancjom znalazło się zdanie: “[...] today we are moving from the printed book towards the <<magnetic type book>> or, if you prefer, the <<electronic library>>”. Mimo, iż określenie “magnetic type books” odnosiło się do wcześniejszej technologii, powyższe stwierdzenie można chyba uznać za jedną z najwcześniejszych opinii dotyczących elektronicznych książek.

¹²⁸ BOSE, Anindya: *Information Resources Management: A Glossary of Terms*. W: KENT, Allen [Ed.], LANCOUR, Harold [Ed.], DAILY, Jay E. [Ed.] *Encyclopedia...* 1986, Vol. 41 : Supplement 6, s. 114

mediach jako źródłach informacji. Technologia CD-ROM staje się dominującym tematem w kolejnych suplementach. W latach 90-tych zwiększa się również ilość artykułów poświęconych kolekcjom elektronicznych dokumentów i tworzonemu w oparciu o nie bibliotekom elektronicznym. Wreszcie, w 22 suplementcie encyklopedii, wydanym w 1996 roku, zamieszczono artykuł Philipa Bakera *Electronic Libraries of the Future*, w którym autor, nawiązując do obszernej literatury (ponad 80 prac w załączonej bibliografii), przedstawia definicję i propozycję typologii elektronicznej książki¹²⁹. Baker zdefiniował elektroniczną książkę jako metaforę określającą sposób organizacji i prezentacji informacji cyfrowej na ekranie komputerowym, który wykazuje wiele charakterystycznych cech i właściwości konwencjonalnej książki. Z tego punktu widzenia elektroniczna książka jest cyfrowym dokumentem o wewnętrznej budowie analogicznej do książek tradycyjnych. Rodzaj nośnika cyfrowej informacji nie stanowi wyznacznika dla zaliczania (bądź nie) poszczególnych publikacji do desygnatów omawianego terminu, może być jedynie podstawą podziału klasy elektronicznych książek na dalsze podklasy¹³⁰. Według Bakera nieistotny jest także fakt istnienia (lub nie) drukowanego pierwowzoru cyfrowego dokumentu.

W podobny sposób do Bakera opisuje **książkę elektroniczną** Małgorzata Góralska, która definiuje elektroniczną książkę jako: „...przekaz przetwarzany przy użyciu technologii komputerowej, wyświetlany na ekranie monitora oraz upodobniony w węższym lub szerszym zakresie do tego, który jest charakterystyczny dla drukowanych publikacji”¹³¹.

Uznaje ona, iż charakterystycznymi cechami określającymi cyfrowe publikacje jest użycie odpowiedniego sprzętu (komputer z oprogramowaniem) jako medium, przenoszącego informację głównie w postaci tradycyjnie rozumianego tekstu (i ewentualnie, dodatkowo obrazu, dźwięków, animacji, filmów itp.) oraz szczególna funkcja poznawcza wydawnictw elektronicznych, spełniana dzięki multimedialnym i wyszukiwawczym możliwościom systemów komputerowych¹³². W tym kontekście książka elektroniczna jest cyfrową

¹²⁹ BAKER, Philip: *Electronic Libraries of the Future*. W: KENT, Allen [Ed.], LANCOUR, Harold [Ed.], DAILY, Jay E. [Ed.]: *Encyklopedia...* 1996, Vol. 59 : Suplement 22, s. 124.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ GÓRALSKA, Małgorzata.: *Książka on-line...*

¹³² Tamże.

publikacją nawiązującą formą i strukturą do modelu książki papierowej. Możliwe są przy tym trzy sposoby realizacji tego odwzorowania:

- nawiązanie do formy książki papierowej, poprzez odtworzenie jej portatywności,
- nawiązanie do struktury drukowanego odpowiednika przez analogiczną organizację wewnętrzną książki (rozdziały, sekcje, podsekcje),
- odwzorowanie zarówno formy jak i struktury dzieła drukowanego.

W literaturze proponowane są również definicje elektronicznych książek, które traktują wprawdzie omawiane zjawisko jako formę cyfrowych dokumentów, jednak jego typologię opierają na kryteriach wyodrębnianych ze względu na stosowany do ich odczytu sprzęt komputerowy, wykorzystywane oprogramowanie, lub zastosowany format pliku. Przykładem może być interpretacja Terje Hillesunda, który przedstawił trzy różne definicje terminu „electronic book”, opisując je jako węższe i szersze:

W wąskim znaczeniu **elektroniczna książka** to: „...cyfrowy obiekt, zaprojektowany w celu odczytywania przy pomocy poręcznego czytnika lub słuchania za pomocą urządzenia generującego mowę”¹³³. Autor zaznacza, że na ogół **elektroniczna książka** nie jest pojedynczym „obiektem cyfrowym”, lecz zestawem różnych obiektów i dokumentów, stanowiących razem publikację przygotowaną do odczytywania za pomocą „czytników elektronicznych książek” (ang. *E-book reader*). W tym ujęciu omawiany termin odnosi się wyłącznie do dokumentów elektronicznych odczytywanych za pomocą specjalizowanych urządzeń, a nie daje się zastosować do dokumentów wprowadzanych w postaci cyfrowej do sieci (na przykład w ramach **Projektu Gutenberg**), czy książek wydawanych na płytach CD-ROM.

Rozszerzony zakres pojęcia pozwala włączyć do zbioru elektronicznych książek również: „obiekty cyfrowe sformatowane w celu odczytywania za pomocą programów – czytników E-książek tworzonych dla komputerów osobistych, takich jak MS Reader i Adobe Acrobat E-book Reader”¹³⁴.

W najszerszym, wymienionym przez Hillesunda znaczeniu, termin elektroniczne książki jest stosowany dla oznaczenia: „...każdego linearnego

¹³³ HILLESUND, Terje: *Will E-books Change the World?* „First Monday” [online]. Vol. 6, No. 10 (October 2001) [dostęp: 2002-12-07]. Tłum. własne.. Dostępny w World Wide Web: http://firstmonday.org/issues/issue6_10/hillesund/index.html.

¹³⁴ Tamże.

tekstu określonej długości, który może być odczytywany na ekranie komputerowym”¹³⁵. W tym ujęciu książkami elektronicznymi są wszystkie dokumenty przetworzone z postaci drukowanej na postać cyfrową a także dokumenty tworzone wyłącznie w postaci cyfrowej, o ile tylko mają budowę linearną i określoną minimalną objętość.

Definicje podane przez Hillesunda wywodzą się ze stanowiska **Open eBook Forum**. Warto odnotować, że „wąska definicja” nie pozwala na odróżnienie „elektronicznych książek” od „elektronicznych czasopism” czy cyfrowych nagrań muzycznych. Definicja „szeroka”, wynikająca ze specyfikacji standardu *Open eBook Publication Structure*, wprowadza wymóg linearności tekstu jako wyznacznika elektronicznej książki. Jego przyjęcie powoduje odrzucenie części dokumentów, które już w postaci drukowanej były „ukrytym hipertekstem”, zaś przeniesienie ich do postaci cyfrowych dokumentów hipermedialnych pozwoliło w pełni wykorzystać ich zalety – przykładem mogą być elektroniczne wersje wydawnictw encyklopedycznych. W tym kontekście interesującym rozwiązaniem jest definicja książki elektronicznej stworzona przez **Agencję International Standard Book Number (ISBN)** w celu określenia typów dokumentów, którym można nadać numer ISBN. Tradycyjnie ów numer jest przydzielany zakończonym publikacjom zwartym o objętości co najmniej 16 stron, dlatego zdecydowano, że również książka elektroniczna jest: „zakończoną, zwartą publikacją elektroniczną o objętości co najmniej 16 stron po wydrukowaniu”¹³⁶. W tym ujęciu książką elektroniczną nie są cyfrowe periodyki oraz krótkie dokumenty (będące cyfrowym odpowiednikiem broszury), za to termin ów obejmuje obszerniejsze dokumenty hipertekstowe o ile: „są zwarte i nie podlegają zmianom”¹³⁷.

Dokumenty hipertekstowe zostały również uwzględnione przez Donalda Hawkinsa, w propozycji typologii modeli publikacji książek elektronicznych¹³⁸. Wydzielił on trzy podstawowe przejawy elektronicznej książki, które dodatkowo dookreślone są przez kategorie „otwartej” bądź „ograniczonej” technologii:

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ *The Swedish National ISBN Agency Home Page* [online]. Aktualizacja: 2002-11-27 [dostęp: 2003-03-09]. Definition of e-book . Dostępny w World Wide Web: <http://www.kb.se/isbn/isbneng.htm>.

¹³⁷ Tamże.

¹³⁸ HAWKINS, Donald T.: *Electronic Books: a Major Publishing Revolution: Part 1: General Considerations and Issues*. „Online” [online]. 2000, 24 (4) [dostęp: 2003-06-26]. s. 14-28. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=3290432&site=ehost-live>

- Elektroniczne książki, możliwe do pobrania ze stron WWW na komputer stacjonarny lub przenośny użytkownika. W wariancie otwartym należą tu, dostępne za darmo i bez ograniczeń teksty w formacie ASCII (np. **Projekt Gutenberg**) oraz otwarte pliki w formacie HTML (np. *OTA*, *CETH*). W wariancie ograniczonym przez oprogramowanie dokumenty wymagają specjalnego oprogramowania do wyświetlenia lub wydrukowania tekstu po pobraniu go do komputera użytkownika (np. Glassbook Reader),
- Elektroniczne książki pobierane do specjalizowanych urządzeń – czytników. Hawkins wyróżnia tu wariant ograniczony przez sprzęt, cechujący się ścisłym dostosowaniem formatu dokumentu do określonego urządzenia – czytnika (np. Rocket e-Book, SoftBook). W wariancie otwartym, w wyniku zastosowania otwartego standardu mogą być udostępniane na każdym sprzęcie komputerowym, jak: komputer stacjonarny, przenośny i inne „kieszonkowe” urządzenia jak też specjalizowany czytnik (Open eBook Format),
- internetowe serwisy subskrypcyjne elektronicznych książek, w których dokumenty pozostają na stronach właściciela serwisu w postaci tzw. pseudoksiążek o dostępie ograniczonym do wypożyczeń (przykładem jest serwis *NetLibrary*)¹³⁹.

W zestawieniu Hawkins pomija całkowicie model publikacji elektronicznych książek na płytach CD-ROM. Odmienne stanowisko przedstawiła Beata Taraszkiewicz, udowadniając, że publikacje zapisane w tej postaci zawierają: „...wszystkie podstawowe (konstytutywne) elementy materialne i niematerialne niezbędne do istnienia książki”¹⁴⁰, to znaczy materiał piśmienniczy, zapis graficzny (pismo), tekst (treść) i funkcję, zaś: „jej elektroniczna forma jest znakiem czasów”¹⁴¹ i nie stanowi uzasadnienia dla wyodrębnienia tych publikacji z universum książek. Autorka opisując książki multimedialne na CD-ROM, mówi o nich jako o rodzaju książek elektronicznych.

¹³⁹ Tamże, oraz: SAWYER, Susan K.: *Electronic Books: Their Definition, Usage and Role in Libraries*. „LIBRES: Library and Information Science Research Electronic Journal” [online]. September 2002, Volume 12, issue 2, Appendix I [dostęp: 2002-12-03]. Dostępny w World Wide Web: <http://libres.curtin.edu.au/libres12n2/ebooks.htm>.

¹⁴⁰ TARASZKIEWICZ, Beata: *Książka multimedialna...* s. 117-119

¹⁴¹ Tamże, s. 119

Szeroki przegląd zastosowań pojęcia „elektroniczna książka” przedstawił Walt Crawford z **Research Libraries Group (RLG)**. Wyróżnił 9 jej wariantów¹⁴²:

- urządzenie ebook (org. ang. *proprietary ebook devices*): przenośne urządzenia komputerowe, jak REB firmy **Gemstar** lub **Cybook**, do których tekst jest ściągany we własnym formacie na użytek jednego czytelnika,
- elektroniczne książki otwartego standardu (org. ang. *open ebooks*): oparte na standardzie XML, umożliwiające korzystanie z każdego tekstu na każdym sprzęcie, lecz chroniące również prawa własności tekstu. Potencjalnymi urządzeniami do odczytu mogą być: komputery osobiste, notebooki, palmtopy oraz wszystkie specjalizowane czytniki,
- książki „wolnego dostępu” (org. ang. *free books*): cyfrowe kopie książek dostępne publicznie bez ograniczeń, jak dokumenty Projektu Gutenberg, czy Internet Public Library, które można dowolnie pobierać na lokalny komputer, drukować i kopiować,
- pseudoksiążki (org. ang. *pseudobooks*): tytuły zakupione przez biblioteki i konsorcja, które czytelnik może pożyczyć, ściągając je na swój komputer. Tytuł wypożyczony przez jednego użytkownika jest niedostępny dla innych, chyba, że biblioteka zakupi kolejne jego egzemplarze,
- książki „instant” (org. ang. *instabooks*): książki drukowane i oprawiane na żądanie, na podstawie pełnej, cyfrowej wersji dokumentu, przechowywanej przez wydawcę, jak **Lightning Source** czy **Replica Books**,
- niepełne książki (org. ang. *not quite a book*): teksty średniej długości (nowele lub opowiadania), jak *Riding the Bullet* Stephena Kinga, trudne do opublikowania w drukowanej postaci ze względu na małą objętość,
- drobne publikacje autorskie (org. ang. *e-vanity and self-publishing*): książki publikowane w sieci przez samych autorów,
- elektroniczne książki „przedsieciowe” (org. ang. *e-books before the Web*): książki na CD-ROM i dyskach magnetycznych,
- rozszerzone książki (org. ang. *extended books*): publikowane na CD-ROM lub w Sieci, wykraczające poza formę tradycyjnych książek dzięki wykorzystaniu narzędzi do przeszukiwania tekstu, hipertekstu, multimediów i elementów interaktywnych.

Uwzględniając przedstawione problemy terminologiczne koniecznym staje się określenie i uzasadnienie przyjętej w niniejszej pracy interpretacji pojęć. Kluczowe wydaje się szczególnie zinterpretowanie pojęcia książka elektroniczna,

¹⁴² CRAWFORD, Walt: *Nine Models, One Name: Untangling the E-book Muddle*. „American Libraries” [online]. Sep2000, Vol. 31 Issue 8 [dostęp: 2003-08-23]. s. 56-60. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=3518732&site=ehost-live>. Zob. też WILSON, Ruth: *EBONI Documents* [online]. EBONI [Electronic Books ON-screen Interface] Project, 2000-11-14. [dostęp: 2003-08-25]. The problem of defining electronic books. Dostępny w World Wide Web: <http://ebooks.strath.ac.uk/eboni/documents/definition.html>.

które jest przez autorów literatury przedmiotu używane: „dosyć dowolnie i nie zawsze w sposób uzasadniony”¹⁴³.

Uwzględniając tematykę niniejszej pracy, podobnie jak uczyniła to Małgorzata Góralska: „śmiało możemy pominąć te definicje, które nawiązują do urządzeń funkcjonujących na zasadach książki tradycyjnej poprzez odwołanie do jej fizycznych właściwości (takich jak: niewielkie rozmiary, portatybilność itd.)”¹⁴⁴, skupiając się na określeniu cech i właściwości książki elektronicznej, jako rodzaju publikacji.

Na podstawie dotychczas przedstawionej analizy terminu „elektroniczna książka”, w niniejszej pracy autor używa tego pojęcia w znaczeniu elektronicznego dokumentu, nawiązującego w sposobie organizacji i prezentacji do cech i właściwości konwencjonalnej książki. Do opisanego sprzętu komputerowego i oprogramowania służącego do przetwarzania i odczytu takich dokumentów stosuje się odpowiednio terminy: „urządzenie – czytnik elektronicznych książek” i „program – czytnik elektronicznych książek”.

2.2. Właściwości książek internetowych

Maria Dembowska wskazuje, że elementami składowymi każdego dokumentu są: postać fizyczna, forma zapisu treści oraz treść¹⁴⁵. Dokumenty w postaci cyfrowej, w tym książki internetowe, różnią się właściwościami tych elementów od książek drukowanych.

2.2.1. Postać fizyczna

Małgorzata Góralska sprowadza właściwości fizyczne elektronicznych publikacji do dwóch cech charakterystycznych. Po pierwsze, nie posiadają one jednoznacznej postaci fizycznej – mogą być utrwalone w różnych formatach i na różnych nośnikach (CD-ROM-ie, na dyskach komputerów, dyskietkach itd.). Książka elektroniczna jest mniej „namacalna” niż drukowany kodeks, stanowi bardziej abstrakcyjne pojęcie: „...słyszemy, że na danym dysku znajduje się jakaś książka i możemy przekonać się o tym, kiedy odtworzymy ją na ekranie

¹⁴³ GÓRALSKA, Małgorzata.: *Elektroniczne książki*. „Zagadnienia informacji naukowej” 1996, nr 1, s. 35.

¹⁴⁴ GÓRALSKA, Małgorzata: *Książki on-line...*

¹⁴⁵ DEMBOWSKA, Maria: *Próba klasyfikacji pojęciowej dokumentów w dokumentacji i informacji naukowej*. „Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji” 1966, nr 2, s. 2.

komputera”¹⁴⁶. Po drugie, wszelkie elektroniczne dokumenty nie funkcjonują samodzielnie, lecz: „...stanowią integralną część całego systemu elektronicznie przetwarzanej informacji i pozostają od tego systemu uzależnione”¹⁴⁷. Z tego względu fizyczne właściwości elektronicznych książek są określane przez właściwości urządzeń i oprogramowania, służących do ich odczytywania. Są one często porównywane do fizycznych własności drukowanego kodeksu. Istniejące między nimi różnice przedstawił Roger F. Fidler z Uniwersytetu w Kent¹⁴⁸. Oceniał, iż książki drukowane charakteryzują się większą portatywnością, umożliwiającą korzystanie z nich w prawie każdych warunkach i prostotą, wyrażającą się w intuicyjności użytkowania¹⁴⁹. Sprzęt służący do odczytywania elektronicznych książek jest bez porównania bardziej skomplikowany od drukowanego kodeksu, a co za tym idzie, jest znacznie bardziej narażony na uszkodzenia. W dodatku jest i zawsze będzie uzależniony od zasilania energią elektryczną, bez której nie może funkcjonować.

Fidler wskazał dodatkowo, że odbiór elektronicznych dokumentów jest zawsze dokonywany za pomocą jakiegoś urządzenia wyświetlającego, zaś te wciąż mają niższą czytelność niż drukowany papier, co obniża szybkość czytania dokumentów cyfrowych i wywołuje szybsze zmęczenie wzroku.¹⁵⁰

Porównanie czytelności tekstów elektronicznych i drukowanych jest jednym z niewielu zagadnień związanych z cyfrowym funkcjonowaniem dokumentów, badanych empirycznie. Jak piszą Kenton O'Hara i Abigail Sellen z **Rank Xerox Research Centre**, prace te były podejmowane od początku lat 80-tych XX wieku, przede wszystkim na gruncie psychologii i ergonomii. Opierały się one głównie na pomiarze szybkości czytania, dokładności zapamiętywania i rozumienia tekstu oraz badaniu zachowania czytelników – ruchach gałek

¹⁴⁶ GÓRALSKA, Małgorzata: *Książka drukowana wobec przekazu elektronicznego*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 9/2001 (27) [dostęp: 2002-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/27/goralska.html>.

¹⁴⁷ Tamże.

¹⁴⁸ FIDLER, Roger R.: *Electronic Books: A Good Idea Waiting for the Right Technology* [online]. Fall 1998 [dostęp: 2002-12-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.futureprint.kent.edu/articles/fidler02.htm>.

¹⁴⁹ Intuicyjność odbioru książki drukowanej podkreśla również Górska: „*percepcja przekazu książkowego oparta jest na wzorcu, łatwym i prostym do odkodowania dla czytelnika*”. Zob. GÓRALSKA, Małgorzata. *Książka drukowana...* Fidler zaś zaznacza, że wzorzec ów funkcjonuje tak samo na całym świecie. FIDLER, Roger R. *Electronic Books...*

¹⁵⁰ FIDLER, Roger R. *Electronic Books...*

ocznych, manipulacji tekstem i nawigacji w nim¹⁵¹. W 1992 roku Andrew Dillon podsumował wyniki eksperymentów dotyczących odczytywania tekstów z ekranu, prowadzonych w latach 80-tych¹⁵². O ile większość z nich udowodniła, iż czytanie z ekranu jest znacząco wolniejsze od czytania z papieru, szczegółowe wyniki poszczególnych badań różniły się od siebie. Niejednoznaczność wyników Dillon tłumaczy trudnością kontrolowania dużej ilości zmiennych, które składają się na czynność czytania¹⁵³. Z tego powodu eksperymenty ograniczają się do pomiaru wybranych parametrów i wskutek różnych metod realizacji są trudno porównywalne. Na ogół, różnica w szybkości czytania tekstu drukowanego i tekstu wyświetlanego na ekranie wynosi od 20 do 30 procent, na niekorzyść dokumentów elektronicznych¹⁵⁴. Wyniki badań podejmowanych w kolejnych latach wskazują, iż różnice w szybkości czytania stopniowo zmniejszają się, głównie wskutek rozwoju technologii wyświetlaczy komputerowych i oprogramowania. Istnieje jeszcze jedna przyczyna tej tendencji, eksperymentalnie wykazana w obszernej dysertacji Pameli S. Mullan¹⁵⁵. Udowodniła ona, iż szybkość czytania „z ekranu” wzrasta w kolejnych aktach czytania, podobnie jak w przypadku czytania „z papieru”, lecz wzrost ten jest znacznie szybszy przy czytaniu z monitora. Fakt ten wskazuje, że umiejętność czytania z ekranu komputerowego można rozwijać oraz sugeruje, że niższa

¹⁵¹ O'HARA, Kenton, SELLEN, Abigail: *A Comparison of Reading Paper and On-Line Documents* W: Proceedings of CHI-97, Special Interest Group on Computer & Human Interaction [online]. Cambridge : Rank Xerox Research Centre, 1997. [dostęp: 2003-04-02]. Dostępny w World Wide Web: citeseer.nj.nec.com/hara97comparison.html.

¹⁵² DILLON, Andrew: *Reading From Paper Versus Screen: A Critical Review of the Empirical Literature*. „Ergonomics” [online]. Vol. 35(10) [dostęp: 2004-10-05]. s. 1297-1326. Dostępny w World Wide Web: <http://dlist.sir.arizona.edu/1238/>.

¹⁵³ Przykładowo Paul Muter i Paula Maurutto wymienili aż 29 właściwości wyświetlaczy elektronicznych, które mają (lub miały w przeszłości) wpływ na szybkość i jakość czytania tekstu z ekranu. Zob.: MUTER, Paul, MAURUTTO, Paula: *Reading and Skimming from Computer Screens and Books: the Paperless Office Revisited?* „Behaviour & Information Technology” [online]. 1991, vol. 10, no. 4 [dostęp: 2002-09-09]. s. 257-266. Dostępny w World Wide Web: <http://psych.utoronto.ca/~muter/pmuter2.htm>.

¹⁵⁴ Przykładowo, w 1982 roku w 2 godzinnym badaniu przeprowadzonym przez P. Muter, S. A. Latremouille, W. C. Treurniet i P. Beama, różnica w szybkości odczytu tekstu drukowanego i wyświetlanego wyniosła 28%. W tym samym teście badano również zrozumienie odczytywanego tekstu. Wyniki w tym zakresie nie wykazywały istotnych różnic między wersją papierową i elektroniczną. Dane na podstawie: MUTER, Paul: *Interface Design and Optimization of Reading of Continuous Text* W: Cognitive Aspects of Electronic Text Processing [online]. Norwood: Copyright 1996. [dostęp: 2003-09-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.psych.utoronto.ca/~muter/pmuter1.htm>.

¹⁵⁵ MULLAN, Pamela S.: *Applying Speed Reading Techniques to Improve Competence and Confidence in On-Screen Computer Reading*. [online] Copyright 1997. [dostęp: 08 września 2003]. Dostępny w World Wide Web: http://www.users.redcreek.net/mullanp/Fr_thesis/index.htm.

„wydajność” takiego czytania wynika nie tylko z cech sprzętu i oprogramowania, lecz również z niewielkiego obycia czytelnika z elektronicznym tekstem.

Z fizycznymi właściwościami e-publikacji wiąże się również, podniesiony przez Fidlera, problem długowieczności systemów elektronicznych książek. Zagadnienie to należy rozpatrzyć w dwóch płaszczyznach. Jedną z nich stanowi kwestia trwałości nośników elektronicznych oraz cyfrowego zapisu tekstu. Trwałość nośników jest oceniana na 70 do 100 lat (dla nośników optycznych – dla nośników magnetycznych jest znacznie krótsza), lecz dzięki łatwości kopiowania danych cyfrowych istnienie dokumentu cyfrowego może być teoretycznie przedłużane „w nieskończoność”. Przy tym, ze względu na identyczność cyfrowej kopii z oryginałem, stale zapewniona jest pełna integralność elektronicznego dokumentu¹⁵⁶. Integralność dokumentów cyfrowych, wydają się ich oczywista i trudną do podważenia zaletą. Jest to jednak cecha, która niczym przysłowiowy kij ma drugi koniec. O ile ograniczone uszkodzenie książki drukowanej utrudnia, lecz nie uniemożliwia lektury całości, o tyle w wypadku publikacji elektronicznej obowiązuje zasada „wszystko albo nic” – najdrobniejszy błąd w zapisie kopii czyni ją całkowicie niedostępną. Z powyższego powodu: „Stan zachowania książki przechowywanej w bibliotece pozostanie bardzo dobry przez co najmniej sto lat nawet bez użycia specjalnych środków ochrony, podczas gdy wydawnictwa cyfrowe nie przetrwają dłużej niż 5-10 lat, jeżeli nie zastosuje się wobec nich odpowiednich metod zabezpieczających. Tym sposobem liczący pięćset lat rękopis jest mniej podatny na zniszczenie niż kupiony zaledwie wczoraj CD-ROM. Zbiory drukowane mają się najlepiej, jeżeli w ogóle ich się nie rusza, wydawnictwa cyfrowe przetrwają tylko wówczas, gdy podejmie się stosowne działania zabezpieczające”¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Por. LEWANDOWSKI, Rafał: *Porównanie nośnika papierowego oraz elektronicznego z punktu widzenia biblioteki cyfrowej*. W: Problemy i metody nauki o informacji. Szkice i studia. Red. Mirosław Górny; Piotr Nowak. Poznań 1998, s. 26-27.

¹⁵⁷ AMSE, Anne K.: *Zabezpieczanie historycznych zasobów dla przyszłości – archiwum cyfrowe holenderskiej biblioteki narodowej*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 2/2003 (42) [dostęp: 2003-02-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/amse.php>. Analogicznie uszkodzenie komputera i książki drukowanej porównał Herman A. Munoz: „*The computer is a very complicated machine. A layperson has difficulty with this complexity when the computer breaks or behaves strangely. When a codex book breaks, for instance the pages are torn or the cover comes, fixing it is merely a mechanical operation. A ‘frozen’ computer often cannot be used at all, where as a book with no cover is till at least partially readable*” W: MUNOZ, Herman A.: *eBook: The Book of the Future?* [online]. Houston, Fall 2000 [dostęp: 2003-01-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.hfac.uh.edu/english/faculty/houston/2320web/herman/Home.htm>.

Drugą płaszczyznę zagadnienia „długowieczności” tworzy, przedstawiony już w poprzednim podrozdziale problem niejednorodności standardów ich zapisu oraz krótka żywotność technologii komputerowej - zmiany, które zachodzą bez przerwy w sprzęcie i oprogramowaniu, mogą bowiem, w bardzo krótkim czasie, uniemożliwić odczytanie dokumentów utworzonych we wcześniejszych wersjach programów i działających na starszym sprzęcie. Aby elektroniczne dokumenty mogły przetrwać, standardy zapisu elektronicznych książek muszą cechować się niezależnością od sprzętu i oprogramowania.

2.2.2. Forma zapisu treści

Pomiędzy książkami tradycyjnymi i cyfrowymi zachodzą jeszcze różnice wynikające z odmienności drukowanej i cyfrowej formy zapisu treści. Dokumenty cyfrowe są, niezależnie od swojej „widzialnej” formy, zapisanymi ciągami zer i jedynek. Udostępnienie jakiegokolwiek informacji w postaci cyfrowej powoduje zacieranie różnic pomiędzy poszczególnymi jej formami – zarówno tekst jak też dźwięki czy obrazy są, na najniższym poziomie, liczbami. Fakt ów powoduje swoistą „homogenizację” wszelkich elektronicznych mediów, pozwalając na – nieosiągalne w świecie analogowym – wzajemne ich powiązanie. Zapisanie analogowego dokumentu w „skwantowanej” formie umożliwia również wszechstronne wyszukiwanie informacji. Dzięki tym cechom możliwe jest: „...zobaczenie tego, co dotychczas pozostawało trudne do dostrzeżenia. Cyfrowe surogaty ... umożliwiają patrzącemu na połączenie różnych zbiorów i porównanie obiektów, które mogą być porównane ze sobą tylko dzięki przedstawieniu cyfrowemu”¹⁵⁸. W pewien sposób zdigitalizowanie książki otwiera przed czytelnikiem szansę nowego odczytania tekstu, w znacznie szerszym niż dotychczas kontekście. Aby było to możliwe, kolekcje cyfrowych dokumentów muszą być opracowane i zaprezentowane w odmienny sposób niż zbiory tradycyjne – zastanowienia wymaga na przykład kwestia, czy tworzenie wewnątrztekstowych połączeń digitalizowanego tekstu z innymi dokumentami zmienia sam tekst i czy może zmienić sposób jego odczytania. Bill Schilit twierdzi, że komputeryzacja tekstu może zwłaszcza wspierać – charakterystyczne dla podejścia badawczego - aktywne czytanie wielu tekstów,

¹⁵⁸ AMSE, Anne K.: *Zabezpieczenie historycznych zasobów...*

poprzez różnorodność sposobów wyszukiwania, zestawiania i rozumienia tekstów oraz dostęp do wielu dokumentów równocześnie¹⁵⁹.

Wspomniano już wcześniej, że charakterystyczną cechą informacji zapisanej w cyfrowej formie jest ogromna łatwość jej kopiowania przy zachowaniu identyczności kopii i oryginału. Właściwość ta leży u podstawy odmienności sposobu publikacji książek elektronicznych i drukowanych. Xia Lin i John Hubbard uznali, że metoda publikacji jest jedną z fundamentalnych zalet elektronicznych książek – elektroniczny tekst, który może być stworzony przez każdego, może być natychmiastowo, globalnie udostępniony poprzez internet¹⁶⁰. Niewątpliwie sposób publikacji dokumentów elektronicznych odbiega od tradycyjnego, charakterystycznego wzorca udostępniania tekstów, głównie ze względu na możliwość „ominięcia” części osób i instytucji, które w świecie książki drukowanej uczestniczą w procesie publikowania. W najprostszym modelu elektronicznego publikowania wszystkie działania konieczne do udostępnienia tekstu wykonuje sam autor. Andre Heck z Obserwatorium Astronomicznego w Strasburgu, mówiąc o kontekstach elektronicznego publikowania zauważył, iż: „Każdy z nas może być aktualnym lub potencjalnym autorem - kreatorem elektronicznych dokumentów”¹⁶¹. Lewandowski natomiast porównał następująco publikowanie elektroniczne i tradycyjne: „Pierwszy etap tworzenia publikacji elektronicznych oraz papierowych jest procesem zbieżnym. Jednakże w przypadku publikacji elektronicznych wystarczy umieścić dokument na serwerze lub innym nośniku cyfrowym, natomiast publikacje papierowe czeka jeszcze długi proces produkcji”¹⁶². Dzięki temu elektroniczne teksty mogą być udostępniane szybciej i taniej. Ze względu na globalny zasięg sieci komputerowych, opublikowane dokumenty cyfrowe mogą potencjalnie dotrzeć do szerokiego kręgu odbiorców bez ponoszenia dodatkowych kosztów – teoretycznie wystarczy umieścić jeden „egzemplarz” tekstu na serwerze, by mógł przeczytać

¹⁵⁹ SCHILIT, Bill: *Why e-Read? Finding Opportunities In the Merger Of Paper and Computers* [online]. Kent, Copyright 1999 Dostępny w World Wide Web: <http://www.futureprint.kent.edu/articles/schilit01.htm>.

¹⁶⁰ LIN, Xia, HUBBARD, John: *Books of the Future* [online]. Spring 2000 [dostęp: 2003-04-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.tk421.net/essays/ebooks.pdf>.

¹⁶¹ HECK, Andre: *Context and Future of Electronic Publishing W: Invited talk delivered at the Conference 'Electronic Communication and Research in Europe' (Seeheim, 16 April 1998). Proceedings to be published by the Academia Europaea and European Union's DGXII.* [online]. 1998. [dostęp: 2002-12-13]. Tłum. własne.. Dostępny w World Wide Web: <http://academia.darmstadt.gmd.de/seeheim/thebook/finals/heck.htm>.

¹⁶² LEWANDOWSKI, Rafał: *Porównanie nośnika papierowego....*

go każdy użytkownik sieci. Z tego powodu możliwa jest publikacja dokumentów, które ze względu na swoją treść lub objętość nie miałyby szansy na udostępnienie w tradycyjny sposób, lub ich udostępnienie wiązałoby się ze znacznymi kosztami – przykładem mogą być krótkie formy literackie (jak *Riding the Bullet* Stephena Kinga) czy niskonakładowe książki specjalistyczne. Szybkość i niski koszt publikacji oraz możliwość łatwego poprawiania i edycji tekstów elektronicznych umożliwia również proste dokonywanie korekt już udostępnionego dokumentu, oraz błyskawiczne tworzenie reedycji. Istotne znaczenie ma porównywalność kosztów produkcji wszystkich e-książek, wynikająca ze wspomnianej wcześniej, jednoegzemplarzowości wydania. Dzięki niej szanse przetrwania i upowszechnienia cyfrowych dokumentów ulotnych, specjalistycznych, czy nawet takich, które w „świecie druku” utknęłyby w szufladach wydawnictw, są równe szansom bestsellerów wydawniczych.

2.2.3. Właściwości tekstu

Właściwości postaci fizycznej i cyfrowej formy zapisu mają również wpływ na tekst elektronicznych książek.

Łatwość udostępniania tekstów, nieosiągalna dotychczas w systemie publikowania „papierowego” zaowocowała gigantyczną ilością stworzonych dokumentów cyfrowych, funkcjonujących przede wszystkim w systemie WWW. Wpływ hipertekstowego środowiska na sposób funkcjonowania i odczytywania tekstu jest przedmiotem licznych analiz i prac badawczych podejmowanych szczególnie na gruncie nauk o literaturze oraz nauk o komunikacji społecznej. W pracy niniejszej zagadnienia te nie będą szeroko omawiane - istnieje już szereg opracowań przedstawiających właściwości tekstu elektronicznego, w tym szczególnie hipertekstu. Można tu między innymi wymienić prace: *Oralność i piśmienność* Waltera J. Onga¹⁶³, *Nowe środki masowego przekazu a przyszłość książki*¹⁶⁴ i cykl wykładów *From Internet to Gutenberg*¹⁶⁵ Umberto Eco,

¹⁶³ ONG, Walter J.: *Oralność i piśmienność: słowo poddane technologii*. Lublin 1992. ISBN 83-228-0247-1

¹⁶⁴ ECO, Umberto: *Nowe środki masowego przekazu a przyszłość książki*. Warszawa 1996. ISBN 83-06-02520-2.

¹⁶⁵ ECO, Umberto: *From Internet to Gutenberg: A lecture presented by Umberto Eco at The Italian Academy for Advanced Studies in America* [online]. 1996-11-12 [dostęp: 2002-12-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.hf.ntnu.no/anv/Finnbo/tekster/Eco/Internet.htm>.

Nawigacje słowa Eugeniusza Wilka¹⁶⁶ oraz *Media i komunikowanie masowe* Tomasza Goban-Klasa¹⁶⁷.

Większość z wymienionych autorów sugeruje, że zastosowanie technologii komputerowych i hipertekstu spowodowało, iż nielinearna taktyka czytania, w wypadku książek drukowanych wynikająca z wyboru czytelniczego, w środowisku hipertekstowym, wynika ze struktury dokumentu cyfrowego, gdyż: „Linearne rozplanowanie tekstu w przestrzeni programu komputerowego nie ma swego uzasadnienia w fizycznych właściwościach nośnika”¹⁶⁸. Theodor H. Nelson zauważył, że główne cechy hipertekstu – niesekwencyjność, otwartość oraz możliwość wyboru dowolnych fragmentów i rozgałęzień, powoduje utworzenie nowego sposobu lektury i (współ)tworzenia tekstu. Ów sposób: „...będzie mieć znaczący wpływ zarówno na literaturę, ... jak i na hierarchię znaczeń samych przekazów, które jak nigdy dotąd będą podporządkowane odbiorcy i jego aktywności”¹⁶⁹. W komunikacji hipertekstowej zachodzi daleko idąca wymienność ról czytelnika i piszącego. Czytelnik przestaje być pasywnym odbiorcą podawanych mu treści, lecz aktywnie wybierając własną „ścieżkę odbioru dzieła” staje się równorzędnym autorowi współtwórcą. Hipertekst nie posiada właściwie ani początku, ani końca, trudno więc mówić o jego delimitacji. Jay David Bolter uważa, że koniec każdego autentycznego hipertekstu musi pozostać nieokreślony¹⁷⁰. Podkreśla ten fakt również Górska: „Czytelnik zapoznając się z treścią dokumentu hipertekstowego rzadko kiedy ma świadomość, jaki fragment tego tekstu jest właśnie przez niego czytany. Nie wie, czy ma jeszcze przed sobą setki stron do przeczytania, czy tylko kilka”¹⁷¹.

Odmienny sposób odczytania dokumentu elektronicznego może, w wypadku cyfrowych publikacji będących kopiami druków, wynikać również z błędów popełnianych w trakcie tworzenia elektronicznej kopii tekstu. Teksty owe najczęściej nie są poddawane selekcji i opracowaniu edytorskiemu, które przechodzi większość tradycyjnie publikowanych dokumentów, dlatego ilość elektronicznych książek nie idzie w parze z ich jakością. W literaturze przedmiotu

¹⁶⁶ WILK, Eugeniusz: *Nawigacje słowa: Strategie werbalne w przekazach audiowizualnych*. Kraków 2000. ISBN 83-912961-1-3.

¹⁶⁷ GOBAN-KLASA, Tomasz: *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*. Warszawa - Kraków 1999. ISBN 83-01-12707-4.

¹⁶⁸ GÓRSKA, Małgorzata. *Książka drukowana ...*

¹⁶⁹ WILK, Eugeniusz. *Nawigacje słowa* s. 39

¹⁷⁰ Tamże, s. 41, 46.

¹⁷¹ GÓRSKA, Małgorzata. *Książka drukowana ...*

często przeprowadzane są porównania oryginalnych tekstów drukowanych z ich elektronicznymi „kopiami”. Ujawniają one najczęściej duże rozbieżności, zarówno w sferze treściowej jak i formalnej. Wśród polskich publikacji najobszerniej przedstawił ów problem Jan Grzenia w dwóch artykułach zamieszczonych w internetowym czasopiśmie literackim *Postscriptum*¹⁷². Problem poprawności tekstów w sieci poruszył również Simon Eliot w artykule *Elektroniczne katalogi, spisy, teksty oraz łagodne ostrzeżenie*¹⁷³. Obaj uczeni podają przykłady podstawowych błędów występujących w tekstach digitalizowanych zarówno przez indywidualnych „kopistów”, jak też w dokumentach wprowadzanych do sieci w ramach zorganizowanych przedsięwzięć, jak *Projekt Gutenberg*.

Możliwość łatwego poprawiania tekstów elektronicznych, także po opublikowaniu, również rodzi problemy, nieznane w świecie książki drukowanej. Dokumenty zapisane na papierze nie podlegają, po opublikowaniu dalszym zmianom. Raz wydany tekst można jedynie zniszczyć w całości wraz z książką (właściwie by zniszczyć tekst, trzeba zniszczyć całe wydanie), a jego zmiana jest możliwa jedynie poprzez publikację nowego wydania. Natomiast w świecie dokumentów elektronicznych zmiana tekstu jest możliwa w każdym momencie jego istnienia. W dodatku może być dokonana nie tylko przez autora czy wydawcę, lecz również, o ile tekst ów nie jest specjalnie zabezpieczony, przez każdego użytkownika. Marcin Sieńko na konferencji *Oblicza Internetu — Interfejsy Sieci* ocenił, iż połączenie zastosowania technologii komputerowej w twórczości oraz internetu w dystrybucji dzieł, naruszyło integralność utworów i osłabiło pozycję autora¹⁷⁴. Andre Heck podkreślił w tym kontekście, że: „...poświadczenie sprawców (autorów, instytucji lub organizacji) będzie miało coraz bardziej krytyczne znaczenie dla elektronicznego materiału”¹⁷⁵.

¹⁷² GRZENIA, Jan: *Literatura polska w Internecie*. „Postscriptum” [online]. 1996, nr 19 [dostęp: 2002-09-04]. Dostępny w World Wide Web: http://sjikp.us.edu.pl/ps/ps_19_09.html oraz:

GRZENIA, Jan: *O literaturze polskiej w Internecie. Z dodaniem uwag o możliwości jej wykorzystania w nauczaniu języka polskiego*. „Postscriptum” [online]. 1998, nr 29 [dostęp: 2002-09-04]. Dostępny w World Wide Web: http://sjikp.us.edu.pl/ps/ps_29_15.html.

¹⁷³ ELLIOT, Simon: *Electronic Catalogues, Electronic Registers, Electronic Texts – and a Gentle Warning: [Elektroniczne katalogi, spisy, teksty oraz łagodne ostrzeżenie]*. W: Maria Kocójowa [red. nauk.]: *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*. Kraków 2002. s. 121-134.

¹⁷⁴ SIENKO, Marcin: *O znikomości autora w epoce elektronicznej* [online]. 2004-11-18 [dostęp: 2008-05-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sienko.net.pl/autor.html>.

¹⁷⁵ HECK, Andre: *Context and Future of Electronic Publishing...*

Przedstawione właściwości elektronicznych książek nie pozwalają się łatwo sklasyfikować jako „wady” i „zalety”. W dodatku, ta istniejąca od niedawna forma dokumentu rozwija się i podlega zmianom, które powodują, że niektóre z jej „słabości” są stopniowo eliminowane. Na razie jednak, punktem odniesienia dla dokonywanych porównań jest wciąż książka drukowana, która – jak zauważył Umberto Eco: „pozostanie niezastąpiona, nie tylko na polu literatury pięknej, ale wszędzie tam, gdzie trzeba czytać uważnie – gdzie nie chodzi wyłącznie o dostęp do informacji, ale o bogactwo przemyśleń i refleksji”¹⁷⁶.

¹⁷⁶ ECO, Umberto: *Dla prawdy najlepszy jest papier*. „Forum” 2002 nr 51/52, s. 40.

3. Komercyjne książki internetowe na świecie

Każdy fenomen, którego podstawą jest rozwój teleinformatyki podlega z czasem komercjalizacji. Również książki elektroniczne, tworzone początkowo w ramach aktywności społecznej z jaką mieliśmy do czynienia w wypadku *Projektu Gutenberg* czy też naukowej, jak w *Electronic Text Center* i *Oxford Text Archive* zostały dostrzeżone przez instytucje komercyjne jako potencjalne źródło dochodów.

Najwcześniejsze inicjatywy sprzedaży książek w postaci cyfrowej zostały podjęte w środowisku twórców zaangażowanych w rozwój idei hipertekstu i komputerowych systemów hipertekstowych. Portal *Techsty*, poświęcony literaturze i nowym mediom odnotowuje, iż pierwsze interaktywne powieści opublikowane zostały pod koniec lat 80-tych¹⁷⁷. W 1987 roku amerykański pisarz Michael Joyce napisał utwór *Afternoon, a story*, będący jedną z najbardziej znanych hipertekstowych fikcji literackich. Tekst został stworzony w celu testowania systemu do tworzenia i publikowania hipertekstów **Storyspace**, który zaprojektowali wspólnie Joyce i Jay David Bolter. Trzy lata później utwór wraz z systemem do odczytu został wydany przez wydawnictwo **Eastgate Systems** na dyskietce 3,5'' i w tej postaci zaczął być sprzedawany w USA. Zapoczątkował zarazem cykl tytułów wydawanych na dyskietkach, w ramach którego ukazały się później między innymi *Victory Garden* Stuarta Moulthrop, *Patchwork Girl* Shelley Jackson i *Marble Springs* Deeny Larsen. Katalog WorldCat odnotowuje łącznie 52 tytuły wydane na dyskietkach przez wydawnictwo **Eastgate Systems** do końca 2002 roku¹⁷⁸. Można wśród nich znaleźć hipertekstową prozę, poezję, teksty zawierające elementy multimedialne oraz teksty naukowe i publicystyczne poświęcone zjawisku hipertekstu.

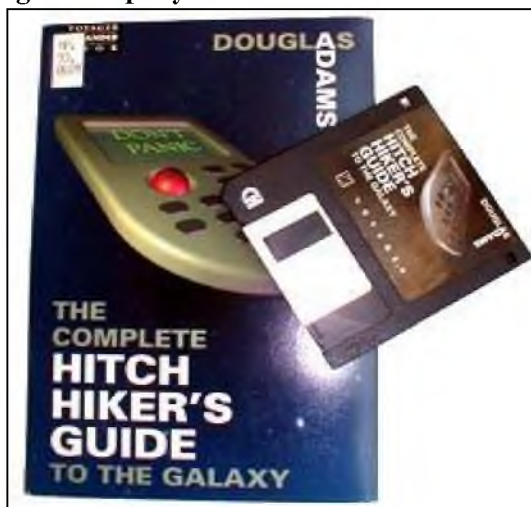
¹⁷⁷ PISARSKI, M[ariusz]: *Historia hipertekstu* [online].: Techsty: Literatura i nowe media [dostęp: 2008-10-08]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.techsty.art.pl/hipertekst/historia.htm>. Autor wymienia powieść „Portal” Roba Swigarta, która w wersji HyperCard istniała od 1988 roku oraz „Uncle Roger” Judy Molloy z 1990 roku. O ile wiadomo autorowi niniejszej pracy, tytuły te nie były ówczesnie sprzedawane.

¹⁷⁸ Katalog WorldCat: <http://www.worldcat.org/>, [Search results for 'au:Eastgate Systems' > 'Computer File']. Źródłem informacji o elektronicznych tekstach literackich jest również katalog: *Electronic Literature Directory* [online]. Electronic Literature Organization, KENDALL, Robert [Database Director]. [dostęp: 2008-02-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://directory.eliterature.org/index.php>. Informacje o elektronicznych hipertekstach można także znaleźć w wielu serwisach internetowych poświęconych nowym mediom, literaturze i literaturze – na przykład: <http://www.techsty.art.pl/>, <http://www.wordcircuits.com/index.html>, <http://www.futureofthebook.org/>

Na początku lat 90-tych amerykańskie wydawnictwo – **Voyager Company** z Santa Monica w Kaliforni rozpoczęło wydawanie książek zaprojektowanych dla hipertekstowego systemu **HyperCard** działającego w środowisku Macintosh.

Cykl nazwany **Expanded Books** rozpoczęła popularna powieść Douglasa Adamsa *The complete hitchhiker's guide to the galaxy* (polski tytuł: *Autostopem przez galaktykę* – dop. aut.), wydana w 1991 roku na dyskietce 3,5" (Rycina 3). Równocześnie wydano *Jurassic Park* Michaela Crichtona i *The Complete Annotated Alice* Martina Gardnera. Wydania **Expanded Books** charakteryzowały się obecnością dodatków do tekstu, które miały „poszerzyć” publikację. Przykładowo *Park jurajski* zawierał obrazy dinozaurów i nagrania ich odgłosów, natomiast *Alicja...* była tekstem *Alicji w krainie czarów* Lewisa Carrolla z wplecionymi hipertekstowo komentarzami Gardnera. Ogółem w kolekcji **rozszerzonych książek Voyager** wydał około 60 tytułów, początkowo na dyskietkach i wideodyskach, później również na CD-ROM.

Ryc. 3. *Autostopem przez galaktykę* Douglasa Adamsa, wydana na dyskietce przez **Voyager Company**

Źródło: *The Book and Beyond – Electronic publications*. [online]. © Victoria and Albert Museum, 2001. [Dostęp: 2006-10-08]. Dostępne w World Wide Web: <http://www.vam.ac.uk/vastatic/wid/exhibits/bookandbeyond/case3.html>

W 1994 roku dyskietki wykorzystał do publikacji angielski twórca horrorów Peter James, wydając w wydawnictwie **Penguin** powieść *Host*, równolegle w wersji cyfrowej i drukowanej. Edycja elektroniczna była „rozszerzona”, zawierała dodatkowo obszerne adnotacje, powiązane hipertekstowo z tekstem oraz film, przedstawiający wywiad z autorem. W ciągu 6 tygodni sprzedano 3000 kopii cyfrowych, równocześnie z powodu formy publikacji James spotkał się z ostrą krytyką – zarzucano mu, że zabija powieść, ujawniając w adnotacjach

tajemnice warsztatu pisarskiego. Późniejsza edycja amerykańska, zrealizowana przez wydawnictwo **Random House** wykazała, że jest przeciwnie - cyfrowe wydanie promuje edycję drukowaną i przyczynia się do wzrostu jej sprzedaży¹⁷⁹.

Pomimo względnego sukcesu Jamesa, publikacje książek na dyskiecie nie stworzyły szerokiego rynku. Złożyło się na to kilka przyczyn, wśród których można wymienić: nowość i rewolucyjność samego zjawiska, ograniczenia, wynikające z konieczności stosowania specjalnego oprogramowania (**Storyspace**, **HyperCard**) oraz – przede wszystkim – wdrożenie nowego nośnika informacji – dysku optycznego. Technologia CD-ROM była pierwszym nośnikiem informacji umożliwiającym zapisanie całych książek (a nawet wielotomowych encyklopedii) na jednej „portatywnej” płycie oraz wzbogacenie zapisanego tekstu innymi mediami zarejestrowanymi na tym samym nośniku. Dzięki temu płyty CD-ROM stały się najważniejszym, obok internetu, środkiem udostępniania elektronicznych dokumentów i najwygodniejszą formą zapisu publikacji multimedialnych. Pierwsze srebrne płyty, które dotarły do bibliotek zawierały oprogramowanie i bazy danych¹⁸⁰. W 1987 roku Microsoft opublikował zestaw elektronicznych kompendiów pod nazwą **Microsoft Bookshelf**. Było to pierwsze wydawnictwo referencyjne na CD-ROM, obejmujące słownik, tezaurs, atlas, almanach, zwięzłą encyklopedię i księgę cytatów.

W 1989 roku wprowadzony został nowy format zapisu danych na CD – CD-ROM/XA (ang. *Extended Architecture*), który pozwalał przeplatać na dysku sektory należące do różnych plików, dzięki czemu można np. odtwarzać dźwięk i obraz, a jednocześnie odczytywać dane tekstowe. Tym samym został położony fundament pod rozwój multimedii. Z nastaniem lat 90-tych opublikowano multimedialne wersje popularnych encyklopedii, jak: *The Hutchinson Encyclopedia*, *The Grolier Multimedia Encyclopedia* czy *Encyclopaedia Britannica*. Równocześnie cena czytników CD-ROM spadła poniżej 500 dolarów, co spowodowało szybkie upowszechnienie nowej technologii. Jak podaje Beata

¹⁷⁹

Informacje o inicjatywie Jamesa komentował Konrad Godlewski: GODLEWSKI, Konrad: *Kup e-książkę*. „Gazeta Wyborcza” 2004, nr 256, Dodatek KULTURA, s. 9. Zob. też JONES, Peter: *Interviews: Wired World - The Missionary* [online]. [October 1997]. [dostęp: 2008-12-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.peterjames.com/views_host.htm.

¹⁸⁰ W 1985 roku amerykańska firma The Library Corporation (TLC) jako pierwsza zastosowała płytę CD-ROM do przechowywania danych, tworząc program katalogujący *BiblioFile Cataloging*. Zob. The Library Corporation: *Company history: The Library Corporation: TLC* [online]. [dostęp: 2008-10-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.tlcdelivers.com/tlc/who-we-are/history.asp>.

Taraszkiewicz: „... w 1994 roku liczba tytułów baz danych na CD-ROM-ach oceniana była już na 5 tys., z czego jedną czwartą stanowiły publikacje multimedialne”¹⁸¹.

Technologię CD-ROM zastosowano w pierwszym, masowo produkowanym przenośnym czytniku elektronicznych książek. W 1991 roku firma **Sony** zaprezentowała **Data Discman Electronic Book Player** przypominające palmtop urządzenie o wymiarach 11 na 15 cm, wyświetlające na ciekłokrystalicznym ekranie tekst zapisany na małym dysku CD-ROM (Rycina 4).

Zastosowanie dysku optycznego pozwalało na zapisanie 100 tysięcy stron drukowanego tekstu. W chwili prezentacji urządzenia dostępnych było jedynie około 20 płyt, możliwych do odczytania za jego pomocą. Produkt firmy **Sony** będąc pierwszą tego rodzaju konstrukcją nie był zbyt wygodny w użyciu, lecz umożliwiał użytkownikowi wyszukiwanie informacji na kilka różnych sposobów – poprzez tytuł, słowo w tytule, słowa kluczowe. Użytkownik mógł również poruszać się po tekstach, korzystając z wprowadzonych połączeń hipertekstowych. **Data Discman** był też dość drogi - kosztował początkowo 550\$, ceny płyt sięgały 50\$¹⁸².

Ryc. 4. **Sony Data Discman**, model DD-10EX

Źródło: *The Book and Beyond : Electronic publishing and the art of the book* [online]. [Victoria and Albert Museum], [dostęp: 2008-06-07]. Electronic Publications. Dostępny w World Wide Web: <http://www.vam.ac.uk/vastatic/wid/exhibits/bookandbeyond/case3.html>.

Innym urządzeniem, podobnym do **Electronic Book Playera**, był **PowerBook** firmy **Apple Computer Company**. Serię multimedialnych

¹⁸¹ TARASZKIEWICZ, Beata: *Książka multimedialna...*, s. 22.

¹⁸² *Sony Shows Data Discman*. „New York Times” [online]. Friday, September 13, 1991 [dostęp: 2008-12-15]. section D page 3. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nytimes.com/1991/09/13/business/company-news-sony-shows-data-discman.html>.

wydawnictw na CD-ROM, przeznaczonych do odczytu na **PowerBook** opublikowało wymienione wcześniej wydawnictwo **Voyager Company**.

Walt Crawford, analizując w 2000 roku funkcjonujące modele książek elektronicznych, stwierdził, że forma publikacji na dyskietkach prawdopodobnie zaniknęła całkowicie, a koszt produkcji dobrych jakościowo edycji na dyskach optycznych jest na tyle wysoki, że masowy rynek CD-ROM (o zawartości innej niż gry czy encyklopedie) nigdy się naprawdę nie rozwinął¹⁸³. Miejsce „książek przedsięciowych” zajęły książki online¹⁸⁴.

3.1. Rozwój rynku płatnych książek internetowych

Z początkiem lat 90-tych XX wieku wprowadzona została usługa World Wide Web, która od 1993 roku zaczęła się szybko upowszechniać wśród użytkowników internetu, otwierając niespotykane dotychczas możliwości łatwego i taniego publikowania powiązanych hipertekstowo dokumentów. Możliwość wykorzystania WWW w dystrybucji i sprzedaży książek elektronicznych stała się szybko obiektem zainteresowania wydawnictw. Już w 1995 roku na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku rozpoczęto wieloletni program **Online Book Evaluation Project (OBEP)**¹⁸⁵. Przedsięwzięcie, finansowane przez **Fundację Andrew W. Mellon’a**, miało na celu zbadanie zainteresowania i reakcji użytkowników na różne rodzaje książek online, przetestowanie możliwych wariantów ich zakupu i udostępniania, określenie kosztów produkcji, przechowywania i udostępniania w relacji do kosztów drukowanych

¹⁸³ CRAWFORD, Walt: *Nine Models, One Name...*, s. 58-59.

¹⁸⁴ Crawford używa określenia E-books before the Web, zaliczając do tej kategorii książki na dyskietkach i CD-ROM, w tym również audiobooki wydawane na dyskach optycznych. CRAWFORD, Walt. *Nine Models, One Name...*, s. 58.

¹⁸⁵ Projekt trwał do 1999 roku i był wielokrotnie przedstawiany na konferencjach naukowych, organizowanych przez Fundację A. W. Mellona oraz Association of Research Libraries (ARL). Zob. MANDEL, Carol A.: *Columbia University's Online Books Evaluation Project W: Leading the Agile Organization: Proceedings of the 128th ARL Membership Meeting*. Vancouver, May 15-17, 1996 [online]. Association of Research Libraries, 1998. [dostęp: 2008-10-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/resources/pubs/mmproceedings/128mmmmandel>.; MANDEL, Carol A., SUMMERFIELD, Mary C., KANTOR, Paul: *On-line Books at Columbia: Early Findings on Use, Satisfaction, and Effect W: Scholarly Communication and Technology: Conference organized by The Andrew W. Mellon Foundation at Emory University*, April 24-25, 1997 [online]. Atlanta, 1997. [dostęp: 2008-12-04]. 282-308. Dostępny w ERIC [Educational Resources Information Center]: <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED414930> oraz MANDEL, Carol A., SUMMERFIELD Mary C.: *Books Online: Potentialities and Realities W: The Specialized Scholarly Monograph in Crisis: Or How Can I Get Tenure If You Won't Publish My Book?* [online]. Washington, DC: Association of Research Libraries, 1997. Revised January 1998 [dostęp: 2008-03-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/resources/pubs/specscholmono/Mandel.shtml>.

odpowiedników oraz ocenę możliwości i barier w wykorzystaniu książek online w świetle obowiązującego prawa własności intelektualnej. W projekcie oprócz uczelni, bibliotek i wydawnictwa **Columbia University Press**, uczestniczyła również grupa „zewnętrznych” wydawnictw naukowych - **Garland Publishing**, **Oxford University Press** i **Simon and Schuster Higher Education**. Zakupione¹⁸⁶ i przekazane przez uczestniczące instytucje tytuły były przetwarzane do postaci plików HTML, włączane do cyfrowej biblioteki **Columbia University Digital Library** i udostępniane w sieci kampusu uniwersyteckiego. Użytkownicy końcowi mieli również możliwość korzystania z kolekcji spoza sieci uniwersyteckiej, jednak ze względu na niską szybkość i wysoki koszt połączeń dial-up, jej wykorzystanie było niskie.

Dla realizacji założonych celów projektu, digitalizacji poddano różne typy publikacji z kilku dziedzin akademickich. Kolekcję początkowo tworzyły publikacje referencyjne, od jesieni 1996 dołączano publikacje monograficzne oraz podręczniki z zakresu filozofii, socjologii, literaturoznawstwa, nauk politycznych, ekonomii, oraz medycyny (neurologii) i nauk o środowisku.

W 1997 roku, na konferencji w Waszyngtonie, Carol Mandel i Mary Summerfield w obszernym raporcie przedstawiły wstępne wyniki **OBEP**¹⁸⁷. Badania wykazały między innymi, że książki internetowe były wykorzystywane częściej od ich drukowanych odpowiedników. Dotyczyło to szczególnie ogólnych wydawnictw referencyjnych – *Encyclopedia Britannica*, włączona do **OBEP** w lipcu 1996, była w trakcie roku akademickiego „odwiedzana” ponad 8000 razy miesięcznie, *Oxford English Dictionary* był w tym czasie wykorzystywany od 600 do 1400 razy na miesiąc. Wykorzystanie innych, mniej znanych encyklopedii ogólnych, jak *Concise Columbia Electronic Encyclopedia*, oraz specjalistycznych źródeł referencyjnych, jak *Granger's Index to Poetry*, było niższe (na poziomie 10 „wejść” dziennie), jednak i tak przewyższało wielokrotnie wykorzystanie drukowanych odpowiedników, dostępnych w bibliotekach. Analogicznie wyższe

¹⁸⁶ Wśród zakupionych tytułów znalazły się: *Oxford English Dictionary*, dostępny w sieci uczelnianej już od połowy 1994 roku, oraz teksty socjologiczne z kolekcji *Past Masters CD-ROM* wydawnictwa IntelLex (początkowo 10, a w roku 1996 kolejne 44 tytuły z tej publikacji). Był to prawdopodobnie pierwszy przypadek zakupu licencji na sieciowe udostępnianie książek elektronicznych.

¹⁸⁷ MANDEL, Carol A., SUMMERFIELD, Mary C.: *Books Online...*

było także wykorzystanie internetowych monografii i podręczników¹⁸⁸, choć statystyki wykazały równocześnie, że część zdigitalizowanych książek tego typu (14 tytułów z 33 uwzględnionych w badaniach) w ogóle nie była „odwiedzana”. Książki internetowe były wykorzystywane realnie, to znaczy „wejścia” użytkowników nie ograniczały się do otworzenia strony tytułowej lub spisu treści, lecz wiązały się z eksplorowaniem treści publikacji. Wśród najważniejszych zalet książek online użytkownicy podkreślali łatwość wyszukiwania, przeglądania i drukowania fragmentów tekstu i zdalny dostęp do treści. Twierdzili równocześnie, że własna, drukowana książka nadal pozostaje „idealną” formą publikacji zwartej, lecz w sytuacji gdy koszt nabycia przewyższa oczekiwane rezultaty wykorzystania dzieła, sięgnięcie do jego wersji internetowej jest lepszą alternatywą, od wypożyczania drukowanego egzemplarza z biblioteki.

Wyniki badań realizowanych w ramach **OBEP** były istotne również dla uczestniczących wydawców. Określono, że przeciętne koszty wydania naukowej książki elektronicznej na początku eksperymentu wynosiły około 1500\$ za tytuł i obniżały się wraz z rozwojem projektu. Oceniono równocześnie, że koszty te mogłyby być obniżone do poziomu poniżej 500\$, o ile wydanie w wersji cyfrowej byłoby planowane od samego początku produkcji dzieła (a nie realizowane jako digitalizacja publikacji drukowanej), jego projekt i wykonanie edytorskie wykorzystywałyby standardowe rozwiązania, a dzieło zawierałoby ograniczoną ilość wewnętrznych i zewnętrznych powiązań hipertekstowych¹⁸⁹. Wskazano na potrzebę sformułowania nowych modeli produktów, które łącząc edycje drukowane i internetowe, przyczynią się do rozwoju rynku obu postaci książki, do zwiększenia zainteresowania użytkowników oraz wydawców. Autorzy raportu wskazali kilka „mieszanych” wariantów oferty książek, które mogłyby być interesujące dla bibliotek naukowych, zwiększając zarazem profity wydawców:

- dołączenie bezpłatnej (lub skalkulowanej na poziomie kosztów digitalizacji) wersji elektronicznej do każdej zakupionej książki drukowanej,
- sprzedaż wersji internetowych w postaci zintegrowanych kolekcji lub serii, udostępnianych w oparciu o licencje, których warunki określają

¹⁸⁸ Mandel i Summerfield podają, że podręczniki online były „odwiedzane” średnio 1,6 raza częściej niż wypożyczone, lecz w badaniu porównują dane z biblioteki cyfrowej zebrane z okresu 1,5 miesiąca ze statystykami wypożyczeń z okresu 6 miesięcy, co powoduje, że otrzymana liczba nie może być reprezentatywna.

¹⁸⁹ MANDEL, Carol, SUMMERFIELD, Mary: *Books Online...*

zależności między ceną oferty elektronicznej a wykorzystaniem oferty drukowanej,

- sprzedaż dostępu do książek online konsorcjom bibliotek, co mogłoby wyeliminować część kosztów związanych z wypożyczeniami międzybibliotecznymi.

Internetowe książki zostały udostępnione w postaci niezabezpieczonych dokumentów HTML. Zaobserwowano, że niektóre dzieła lub fragmenty, w tym szczególnie artykuły w publikacjach referencyjnych, były przez użytkowników masowo kopiowane, drukowane i rozprowadzane poza kontrolą wydawców i bibliotek. Tym samym, uwypuklony został problem trudności zabezpieczenia praw własności intelektualnej dla cyfrowych edycji książek, który był później wielokrotnie podnoszony jako jedna z najważniejszych barier rozwoju rynku książek internetowych.

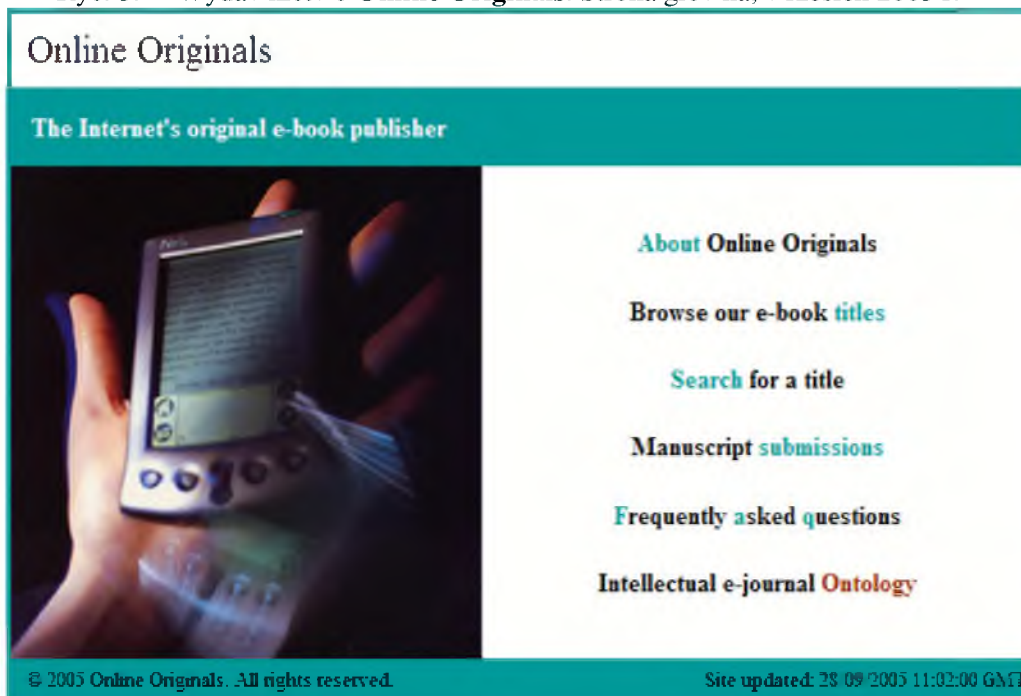
W jednym z cytowanych wystąpień Carol Mandel podkreśliła, że pomimo kilkuletniego uczestnictwa wydawców w **OBEP** żaden z nich nie rozpoczął masowej produkcji książek internetowych, co sprawiło że: „Projekt był sztucznym eksperymentem – testował rynek książek internetowych jeszcze przed jego powstaniem”¹⁹⁰.

W drugiej połowie lat 90-tych dostępne było już oprogramowanie komputerowe przeznaczone do odczytu książek elektronicznych, wprowadzono nowe modele przenośnych czytników dokumentów cyfrowych, które umożliwiały pobieranie treści z serwerów wydawców poprzez sieć, zabezpieczając równocześnie dokumenty przed łamaniem praw autorskich. Popularność systemu WWW przewyższyła szybko inne usługi internetowe, a światowa pajęczyna została wykorzystana jako nowy kanał działalności komercyjnej. Pionierem elektronicznego handlu był Jeff Bezos, który w 1995 uruchomił księgarnię internetową **Amazon.com**. Postęp technologiczny, wyniki wczesnych eksperymentów oraz komercjalizacja internetu stanowiły łącznie impuls, który uruchomił rynek książek internetowych. W jego dalszym rozwoju można wyróżnić dwa okresy – pierwszy, który określono dalej „eksplozją rynku”, zakończony krachem dot-comów, w marcu 2001 roku i drugi, trwający po tym przełomie.

¹⁹⁰ MANDEL, Carol: *Columbia University's Online Books...*

Za pierwsze wydawnictwo publikujące internetowe książki uznaje się londyńską oficynę **Online Originals**, założoną w styczniu 1997 roku przez pisarza Davida Gettmana i filozofa Christophera Macanna (Rycina 5).

Ryc. 5. Wydawnictwo **Online Originals**. Strona główna, wrzesień 2005 r.

Źródło: Online Originals: The Internet's original e-book publisher. [online]. 2005-09-28. [dostęp: 2006-02-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.onlineoriginals.com/>

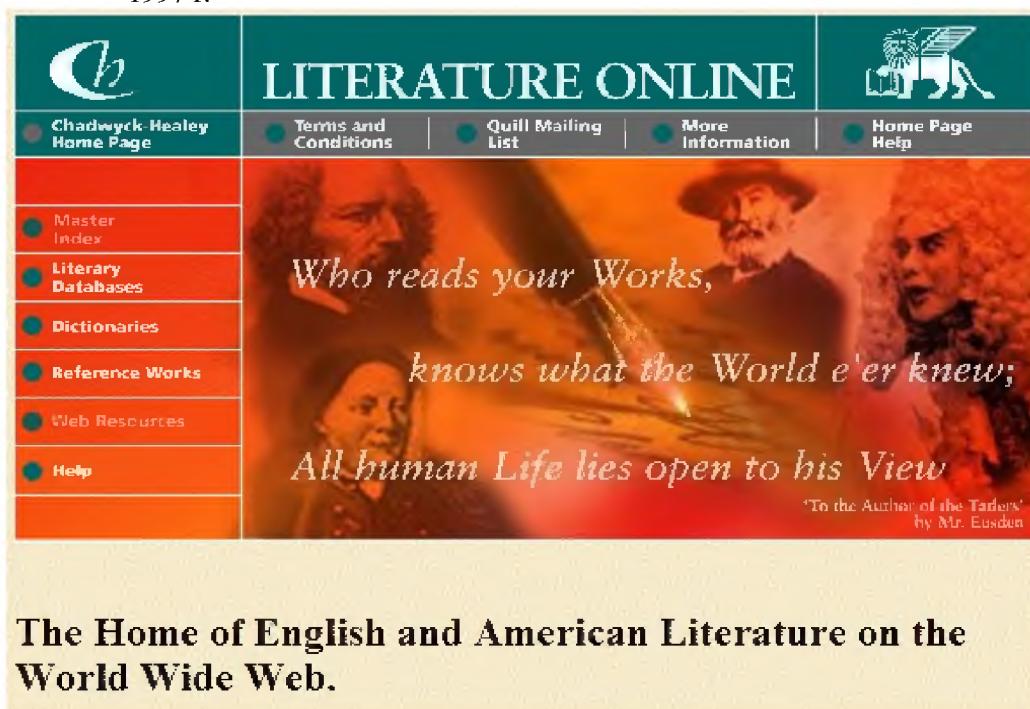
Online originals było również pierwszym wydawnictwem, które oznaczało internetowe książki numerem ISBN, zastosowało w ich produkcji format PDF oraz opracowało edycje do odczytu na palmtopie. Oferta obejmowała początkowo tylko 16 tytułów zamawianych i dystrybuowanych za pośrednictwem poczty elektronicznej. W każdym miesiącu dodawano kilka nowych książek: „wybranych ze względu na ich intelektualną lub literacką wartość, jak również ich oryginalność”¹⁹¹. Wydawnictwo publikowało przede wszystkim literaturę piękną oraz prace humanistyczne w językach angielskim i francuskim. Składane przez autorów teksty musiały mieć objętość porównywalną z tradycyjną drukowaną książką (ang. *Book-length*) i nie mogły być wcześniej wydane w jakiegokolwiek postaci. Autorom oferowano 50% z całego przychodu, co stanowiło pięciokrotnie wyższy niż w wypadku książek drukowanych, udział w zysku. Tytuły wydawane przez oficynę były, jako pierwsze książki online, oceniane w wiodących

¹⁹¹ *Welcome to Online Originals* [online].: Online Originals 1998-06-24 [dostęp: 2007-11-24]. Kopia archiwalna strony z serwisu Archive.org. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/19980624031714/www.onlineoriginals.com/welcome.html>.

czasopismach recenzyjnych, a wydana w 1999 roku powieść *The Angels of Russia* otrzymała prestiżową nagrodę Bookera.

Zaledwie kilka miesięcy po inauguracji projektu Gettmanna i Macanna, międzynarodowa grupa wydawnicza **Chadwyck-Healey** udostępniła w internecie serwis *Literature Online* (Rycina 6).

Ryc. 6. Serwis *Literature Online* wydawnictwa **Chadwyck-Healey**. Kwiecień, 1997 r.

Źródło: Literature Online Home Page. [online]. 1997-04-08 [dostęp: 2008-04-17]. Kopia archiwalna strony z serwisu Archive.org. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/19970408183029/lion.chadwyck.com/>

Kolekcja obejmowała ponad 210 tysięcy pełnych tekstów utworów literatury anglojęzycznej i składała się z oddzielnych podbaz zawierających: 165 tysięcy utworów poetyckich (baza *English Poetry*), około 4 tysięcy dramatów (*English Drama*), zbiór wczesnej prozy angielskiej (*Early English Prose Fiction*), bazę prozy 18-wiecznej (*18th Century Fiction*), edycje i adaptacje dzieł Szekspira, 21 wersji Biblii wydanych między X i XX wiekiem, a także dzieła referencyjne i ogromny zbiór odnośników do źródeł informacji w internecie¹⁹². Kolekcja została udostępniona bibliotekom na bardzo korzystnych warunkach – licencja mogła być elastycznie dopasowana do potrzeb i możliwości finansowych

¹⁹² *Chadwyck-Healey Launches Literature Online*. „Internet Today” [online]. May97, Vol. 14 Issue 5 [dostęp: 2007-08-12]. 51. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=9705250976&site=ehost-live>.

księżnicy, a koszt jednostanowiskowego dostępu do kolekcji zaczynał się już od 395\$.

Prawdziwa eksplozja rynku książek internetowych miała miejsce w latach 1998 - 2001. Autorzy niektórych publikacji wskazują, że rozpoczęła się ona od wprowadzenia nowej generacji czytników publikacji cyfrowych, nazywanych e-bookami¹⁹³. W 1998 roku zaprezentowano dwa takie urządzenia, nawiązujące do postaci i właściwości fizycznych książki drukowanej – *Softbook Reader* produkcji **Softbook Press** oraz *Rocket eBook* firmy **NuvoMedia**. *Reader* charakteryzował się wyższymi parametrami technicznymi, lecz oferował znacznie mniejszy wybór dostępnych tytułów. Jak podaje Quittner¹⁹⁴, w marcu 1999 roku użytkownicy mogli wybierać spośród 136 cyfrowych książek wydawnictw **Random House** oraz **Simon & Shuster**.

Rocket eBook „fabrycznie” zawierał trzy tytuły – *Alice's Adventures In Wonderland* Lewisa Corrolla, *Random House Dictionary* oraz *Rocket eBook User's Guide*. Inne elektroniczne książki można było zakupić w serwisie www.rocket-estore.com bądź w internetowym megastorze **Barnes&Noble**. W połowie 1999 roku płatna oferta obejmowała około 500 publikacji, i rosła o około 100 tytułów na miesiąc¹⁹⁵. **NuvoMedia** intensywnie rozwijała współpracę z wydawcami. Na łamach *Publishers Weekly* Paul Hilts donosił o porozumieniach z ponad 20 oficynami, wśród których znalazły się tak utytułowane firmy jak: **St. Martin Press**, **Simon & Shuster**, **Random House**, **Harper Collins** czy **McGraw-Hill**¹⁹⁶. Tytuły do *Rocket eBooka* stały się później dostępne również w księgarni internetowej **Powells'a**. W październiku 1999 roku w jej ofercie było ponad 1000 „*Rocket Editions*”. Koszt zakupu wersji cyfrowej był niższy o 20% od ceny książki drukowanej. **NuvoMedia** uruchomiła także internetowy serwis **Rocket-Library.com**, za pośrednictwem którego można było pobrać około 1000 książek bez opłat.

¹⁹³ MOCYDLARZ, Mirosława: *Udostępnianie informacji naukowej na nośnikach elektronicznych* [online]. 2001. Aktualizacja: 2007-03-14. [dostęp: 2007-05-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=oai:www.wbc.poznan.pl:278&from=http://fbc.pionier.net.pl>.

¹⁹⁴ QUITTNER, Joshua: *E-Book Report*. „Time” [online]. 05/03/99, Vol. 153 Issue 17 [dostęp: 2008-04-29]. s. 84. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=1770814&site=ehost-live>.

¹⁹⁵ Tamże, s. 84.

¹⁹⁶ HILTS, Paul: *Rocket eBook adds Functions, Distribution, Titles*. „Publishers Weekly” [online]. 04/26/99, Vol. 246 Issue 17 [dostęp: 2008-11-03]. s. 17. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=1821480&site=ehost-live>.

Wprowadzenie dwóch opisanych urządzeń było tylko jednym z aspektów „eksplozji” rynku książek internetowych. Równocześnie z producentami sprzętu w jego rozwój angażowało się wiele różnych firm i instytucji. Dynamikę i złożoność realizowanych inicjatyw ukazał Tamsin Todd w artykule opublikowanym w *The Independent*, w październiku 1998 roku¹⁹⁷. Autor opisuje blisko 20 podmiotów, wśród których są producenci czytników (**NuvoMedia**, **Softbook**, **Librius**, **3com**, **Peanut Press**, **Everybook**), oprogramowania komputerowego (**Microsoft**, **Overdrive**), wydawcy książek typu *born digital* (**Online Originals** i **Elektron Press**), wydawcy i grupy wydawnicze rynku „drukowanego”, digitalizujący niektóre swoje tytuły (**Peanut Press**, **Random House**, **HarperCollins**, **Simon & Schuster**, **McGraw-Hill**) oraz księgarnie i megastory (**Barnes & Noble**).

Siedem innych firm, które rozpoczęły budowę komercyjnych kolekcji internetowych książek i przygotowywały systemy ich udostępniania, a w 1999 roku zaoferowały je indywidualnym i instytucjonalnym użytkownikom Sieci, przedstawili Edwards, Votsch i Walter¹⁹⁸. Dwie spośród nich zajmowały się produkcją sprzętu i oprogramowania do odczytu cyfrowych książek. Pozostałe inicjatywy – **Books24x7**, **NetBooks**, **NetLibrary**, **Novelon** oraz **Versaware** weszły na rynek z ofertą książek internetowych. Wśród innych, nie przedstawionych w raportach Todda oraz Edwardsa i in. wczesnych projektów, wymienić można jeszcze założony przez Davida Graya **WiZeUp.com**, oraz dwa serwisy opierające swą działalność na bezpośredniej współpracy z autorami i autopublikowaniu – **1stbooks.com** oraz **Fatbrain.com**. Przedstawiony wykaz podmiotów na pewno nie jest kompletny, gdyż jak zauważył Donald T. Hawkins: „Rynek rozwija się tak gwałtownie, że jakakolwiek lista uczestników (oryg. ang. Players) szybko staje się nieaktualna”¹⁹⁹.

¹⁹⁷ TODD, Tamsin: *Network: Reinventing the Book*. „The Independent” [online]. October 12, 1998 [dostęp: 2006-09-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/network-reinventing-the-book-1177807.html>.

¹⁹⁸ EDWARDS, Steve, VOTSCH, Victor, WALTER, Mark: *E-book Mania: PC-based Products Jostle the Bandwagon*. „Seybold Report on Internet Publishing” [online]. Jun99, Vol. 3 Issue 10 [dostęp: 2008-10-11]. s. 9-18. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=1984164&site=ehost-live>.

¹⁹⁹ HAWKINS, Donald T.: *Electronic Books: A Major Publishing Revolution - Part 2: The Marketplace*. „Online” [online]. Sep/Oct2000, Vol. 24 Issue 5 [dostęp: 2007-03-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=3508733&site=ehost-live>.

Na zorganizowanej w 1998 roku, pierwszej konferencji *Electronic Book*, Daniel Munyan z firmy **Everybook Inc.** przedstawił trzy cechy, dla których elektroniczna forma publikowania jest interesująca dla wydawców i może konkurować z tradycyjną książką – są to niskie koszty cyfrowej publikacji, możliwość przechowywania ogromnej ilości informacji w małej przestrzeni, oraz łatwość dostępu do elektronicznego dokumentu²⁰⁰. Wymienione przez Munyan'a zalety bezpośrednio przekładały się na wyższe zyski wydawnictw, dlatego następne firmy włączały się w tworzenie rynku elektronicznych książek. Produkcja publikacji i ich sprzedaż zaczęły się niezwykle szybko rozwijać. W 1999 roku w Stanach Zjednoczonych sprzedaż książek w postaci cyfrowej osiągnęła 1 mln \$, co stanowiło około 1% całej sprzedaży książek poprzez sieć²⁰¹. Rok później obroty sięgnęły już 9 mln \$, a największe światowe firmy konsultingowe, jak **IDC** i **Andersen Consulting**, prognozowały osiągnięcie miliardowego obrotu w ciągu 5-6 lat.

Spośród wymienionych wcześniej inicjatyw najbardziej spektakularnym przedsięwzięciem było **NetLibrary**. Utworzone w sierpniu 1998 pod nazwą **staX netLibrary Inc.**, było budowane przez kilka wcześniejszych lat. Inicjatorem konsorcjum był Timothy R. Shiewe pełniący wcześniej funkcje prezesa firmy **InfoMaster**, która zajmowała się głównie dostarczaniem informacji prawniczej dla banków. Jego koncepcja stworzenia komercyjnej „internetowej biblioteki” narodziła się w 1996 roku. Była początkowo realizowana w niewielkim gronie współpracowników z **InfoMaster**.²⁰² Rok później Shiewe zainteresował swym projektem prezesów i dyrektorów 11 instytucji, wśród których znalazły się cztery fundusze kapitałowe oraz 7 wielkich firm wydawniczych. Uczestnicy zainwestowali początkowo 70 milionów dolarów, później zwiększyli jeszcze kapitał do około 100 milionów. Poza wielkimi nakładami finansowymi **netLibrary** już na początku działalności zyskało prestiż i ogromną klientelę

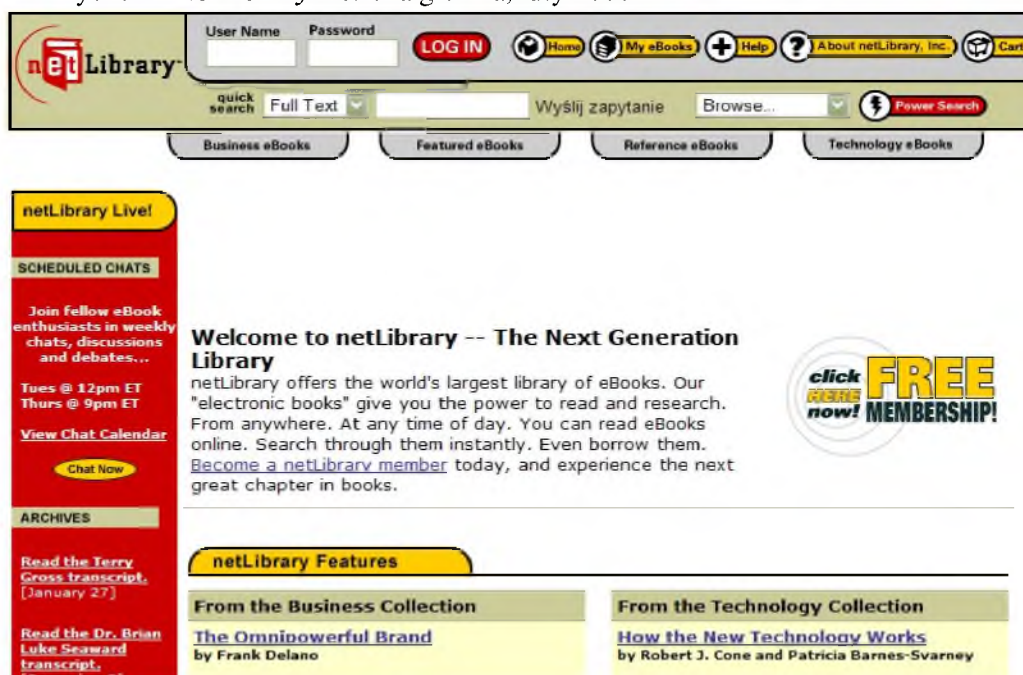
²⁰⁰ MUNYAN, Daniel: *The Importance of Publishing Standards and the Electronic Book W: Electronic book '98 workshop: "Turning a new page in knowledge management" proceedings* [online]. Gaithersburg: National Institute of Standards and Technology, June 2001. [dostęp: 2003-03-01]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.itl.nist.gov/>.

²⁰¹ DEWHURST, Basil: *Report on the Electronic Book 2000 Conference, 25 – 27 September 2000* [online]. 31 November 2000 [dostęp: 2008-08-07]. Dostępny w World Wide Web: http://archive.amol.org.au/downloads/craft/publications/ebook2000_amol.PDF.

²⁰² W serwisie www.archive.org jest zachowana strona główna projektu, z grudnia 1996 roku, zawierająca jedynie informację „Coming soon... The NetLibrary Project”. Zob. <http://web.archive.org/web/19961230163816/http://netlibrary.com/>

uczestniczących w projekcie wydawców – **McGraw-Hill’a, Houghton Mifflin’a, Blackwella, Follett Corporation, EBSCO, ABCCLIO i Liberty Digital**. W ciągu 1998 roku aktywność firmy skupiała się głównie na rozwoju infrastruktury koniecznej do produkcji i dystrybucji książek online. W następnym roku rozwijano kolekcję tytułów (pierwszą elektroniczną książkę wyprodukowano w styczniu a w marcu było ich już około 2000), gromadzono kapitał i personel oraz rozszerzano zakres działania firmy, który objął: „... rozwijanie, archiwizowanie, hosting i bezpieczną dystrybucję e-książek oraz plików przygotowanych do druku poprzez różnorodne kanały, w tym biblioteki akademickie, korporacyjne, publiczne i szkolne”²⁰³. Firma zmieniła nazwę na **NetLibrary** i w marcu 1999 roku rozpoczęła sprzedaż książek online oraz uruchomiła serwis internetowy **www.netlibrary.com** (Rycina 7).

Ryc. 7. *NetLibrary* – strona główna, luty 2000 r.

Źródło: NetLibrary.com [online] 2000-02-29 Kopia z Internet Archive [dostęp: 2007-04-28].
Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20000229165439/http://www.netlibrary.com/>

Konsorcjum podpisało porozumienia z krajowymi sieciami bibliotecznymi: zrzeszającą 600 bibliotek z północno-wschodnich stanów USA **Pennsylvania Area Library Network (PALINET)**, siecią ponad 80 bibliotek stanu Ohio (**OhioLINK**) oraz konsorcjum **Colorado Alliance of Research Libraries** obejmującym 9 instytucji reprezentujących 20 bibliotek naukowych z Colorado

²⁰³ *NetLibrary - FAQ [Frequently Asked Questions]: What is NetLibrary?* [online]. Cop. 2001 Dostępny w World Wide Web: http://legacy.netlibrary.com/about_us/publishers/faq.asp.

i Wyoming. W wyniku całego „etapu przygotowawczego”, **NetLibrary** w momencie uruchomienia oferowało kolekcję ponad 2000 tytułów, pochodzących od 40 wydawców. Wielkość oferty rosła o 30 do 50 tytułów dziennie i sięgnęła 8 tysięcy w końcu roku.

Konsorcjum kierowało swoją ofertę przede wszystkim do odbiorców instytucjonalnych, proponując unikatowy model dystrybucji publikacji, określany jako „jedna książka/jeden użytkownik” (ang. *One Book/One User*), który naśladował udostępnianie książek tradycyjnych w bibliotekach. Biblioteki i konsorcja kupowały dostęp do określonych tytułów z kolekcji, a użytkownicy mogli je przez całą dobę, 7 dni w tygodniu oglądać, wyszukiwać i wypożyczać, używając swoich komputerów osobistych wyposażonych w przeglądarki WWW. Jednak użytkownik nie mógł wypożyczyć tytułu, z którego korzystał w tym samym czasie ktoś inny, dopóki biblioteka nie zakupiła więcej niż jednej kopii dokumentu.

W półtora roku po uruchomieniu sprzedaży przez **NetLibrary** na rynku książek internetowych pojawiła się kolejna kolekcja integrująca publikacje setek wydawnictw, stworzona przez powstałą w 1998 roku firmę **Questia**. Udostępnienie jej oferty poprzedziły długie przygotowania i duże inwestycje. Serwis **Questia.com** został uruchomiony w styczniu 2001 roku. Jego pomysłodawcą, twórcą i późniejszym głównym prezesem był Troy Williams. Idea serwisu narodziła się kilka lat wcześniej, gdy Williams studiował historię na Uniwersytecie Rice w Houston i prawo na Uniwersytecie Harvarda. Zauważył, że nawet w dużych bibliotekach występują problemy z dotarciem do niektórych publikacji w bibliotece (wypożyczonych, zagubionych) a do tego, nie można korzystać z publikacji gdy biblioteka jest zamknięta. Williams spostrzegł również, iż studenci pisząc prace semestralne nie poszukują całych tekstów, lecz jedynie fragmenty dokładnie dopasowane do tematu pisanej pracy. Kilka lat później nawiązał współpracę z Rodem Canion z **Compaq Computer** i wraz z nim rozpoczął trwające blisko 3 lata przygotowanie do uruchomienia serwisu, który miałby rozwiązać dostrzeżone problemy. W przedsięwzięcie zainwestowano ponad 130 milionów dolarów a dwuosobowa inicjatywa rozrosła się do korporacji zatrudniającej 300 pracowników w centrali w Houston i dodatkowo ponad 3000 osób – podwykonawców, zaangażowanych w digitalizację tekstów na całym świecie. W chwili otwarcia **Questia.com** oferowała dostęp do 35 tysięcy

cyfrowych książek pochodzących od około 200 wydawców. Reklamowała się jako największy, dostępny w internecie, zbiór cyfrowych tekstów z zakresu humanistyki i nauk społecznych, który docelowo miał objąć wszystkie najważniejsze dla edukacji wyższej źródła informacji, z każdej spośród 28 wydzielonych dziedzin szczegółowych²⁰⁴. Dokumenty włączone do kolekcji przekształcone zostały do postaci przeszukiwalnej bazy powiązanych informacji, cytatów i odesłań. Dzięki temu, użytkownik mógł czytać książki linearnie, ale także przenosić się poprzez hiperłącza z jednej strony książki do zacytowanego fragmentu strony innej książki tak, jak jest to realizowane pomiędzy leksjami WWW. Użytkownicy mieli także możliwość zaznaczania tekstu, tworzenia zakładki i notatek oraz automatycznego generowania przypisów i bibliografii.

Adresatami oferty *Questia.com* byli użytkownicy indywidualni, uczniowie szkół średnich i studenci oraz pracownicy naukowci. Dostęp do kolekcji był realizowany w modelu subskrypcyjnym. Opłata miesięczna wynosiła 19,95\$ i pozwalała na korzystanie z wszystkich dokumentów oraz narzędzi w czasie trwania subskrypcji. Z tego samego tytułu mogła równocześnie korzystać nieograniczona liczba czytelników. Dokumenty pozostawały po stronie serwera, a użytkownik otrzymywał tekst „strona po stronie”, co uniemożliwiało kopiowanie lub drukowanie całych książek. Bibliotekom i ich użytkownikom zaoferowano możliwość wyszukiwania w bazie, jednak dostęp do pełnych tekstów dokumentów był możliwy jedynie dla indywidualnego subskrybenta.

Wydawcom, których tytuły znalazły się w kolekcji twórcy serwisu zaoferowali udział w zyskach uzależniony od poziomu wykorzystania jego publikacji odniesionego do wykorzystania całej kolekcji. Już w trzy miesiące po uruchomieniu serwisu okazało się, że mimo wielkich nakładów i szeroko zakrojonej akcji marketingowej **Questia** cieszy się znacznie mniejszym powodzeniem niż pierwotnie zakładano – w połowie roku zarejestrowanych był zaledwie 1000 użytkowników którzy wykupili subskrypcję²⁰⁵.

Rok 2001 okazał się trudny nie tylko dla **Questii**. Po krótkim okresie burzliwego rozwoju rynku książek internetowych nastąpiło załamanie dynamiki jego wzrostu. Donald Hawkins analizując to zjawisko ocenił stan 17 organizacji

²⁰⁴ Krytyczną ocenę zawartości kolekcji Questia przedstawiła Susan Gibbons: GIBBONS, Susan: *Growing Competition for Libraries*. „Library Hi Tech” [online]. 2001, Volume 19 . Number 4 [dostęp: 2008-10-15]. 363-367. Dostępny w World Wide Web: <http://www.emerald-library.com/ft>.

²⁰⁵ GIBBONS, Susan: *Growing Competition...*, s. 367.

i produktów internetowego rynku elektronicznej książki, badanych rok wcześniej przez Walta Crawforda²⁰⁶. Spośród nich 2 firmy nigdy nie rozpoczęły działalności, 2 zostały wchłonięte przez inne korporacje, 4 funkcjonowały, wykazując wzrost obrotów, a 7 pozostałych istniało jako skromne, niewykazujące aktywności strony internetowe²⁰⁷.

Jedną z głównych przyczyn stagnacji była postawa tradycyjnych wydawców – jak zauważyła Karen Coyle, przyglądali się oni rozwojowi rynku książek elektronicznych: „... z niechęcią i strachem – strachem przed utratą kontroli nad własnym produktem a la Napster”²⁰⁸. Łatwość kopiowania i rozpowszechniania elektronicznych dokumentów, stanowiąca ich cenną właściwość, naraża wydawców na straty wynikające z nielegalnego ich powielania w o wiele większym stopniu niż w wypadku dokumentów drukowanych. Donald Hawkins podkreślił, że dla uczestników obiegu publikacji cyfrowych ryzyko wynikające z niedostatecznego zabezpieczenia praw własności intelektualnej jest najważniejszą barierą rozwoju rynku internetowych książek. Zablockowanie możliwości kopiowania, drukowania czy dostępu do całości dokumentu jest przez wydawców traktowane jako podstawowy warunek ich zaangażowania w obieg publikacji cyfrowych²⁰⁹. Kolejną słabością rodzącą się sektora była segmentacja rynku spowodowana wdrożeniem różnorodnych, wzajemnie niekompatybilnych formatów sprzedawanych dokumentów. Problemowi temu miała zaradzić inicjatywa wprowadzenia otwartego standardu książek elektronicznych, lecz nim upowszechnieniu uległ stworzony przez OeBF format OEBPS, cała branża informatyczna znalazła się w kryzysie wywołanym pęknięciem „bańki internetowej”. Giełdowe załamanie dotknęło również potentatów rynku książek online – **NetLibrary**, postawione w stan upadłości, zostało ostatecznie przejęte w 2002 roku przez OCLC. **Questia**, do stycznia 2002 roku zredukowała zatrudnienie zaledwie do 28 osób zajmujących się jedynie

²⁰⁶ CRAWFORD, Walt: *Tracking the Ebook Vendors*. „EContentMag.com” [online]. August 2001 Issue Aktualizacja: 2001-08-01 [dostęp: 2005-04-23]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.econtentmag.com/Articles/Column/DisContent/Tracking-the-Ebook-Vendors-1031.htm>.

²⁰⁷ HAWKINS, Donald: *Electronic Books: Reports of Their Death Have Been Exaggerated*. „Online” [online]. Vol. 26 No. 4, July / August 2002 [dostęp: 2003-04-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.infoday.com/online/jul02/hawkins.htm>.

²⁰⁸ COYLE, Karen: *Ebook, E-Book, eBook?* W: ALA [American Library Association] TechSource Tips & Tools [online]. ALA, Cop. 2002. [dostęp: 2003-03-10]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.techsource.ala.org/article.pl?sid=01/04/03/1750205&mode=flat>.

²⁰⁹ HAWKINS, Donald T.: *Electronic Books: A major Publishing Revolution - Part I*..., s. 19.

utrzymaniem w ruchu stron internetowych firmy²¹⁰. Kryzys branży internetowej poważnie opóźnił też uruchomienie kolejnej dużej inwestycji – platformy sprzedaży książek internetowych firmy **Ebrary**.

Ebrary.com zostało udostępnione użytkownikom jesienią 2001 roku jako realizacja koncepcji Christophera Warnocka pochodzącej jeszcze z wczesnych lat 90-tych. W lutym 1999 założył on firmę **ebrary**, która przez kolejne miesiące przygotowywała platformę internetową, zawierała umowy z kolejnymi wydawcami i rozbudowywała kolekcję. W wywiadzie udzielonym dla tygodnika *Publisher Weekly*, Warnock następująco przedstawił profil firmy: „Nie jesteśmy wydawcą, nie jesteśmy biblioteką ani księgarnią – więc nie konkurujemy z żadnym z nich. W zamian tworzymy partnerstwo z nimi wszystkimi, by pomóc im lepiej realizować ich interesy”²¹¹. Firma udostępniła w WWW wielodzielnicową kolekcję zawierającą obrazy ponad 20 tysięcy pełnotekstowych dokumentów, w tym głównie książek, które można było przeszukiwać i przeglądać bezpłatnie z poziomu przeglądarki. Płatne było kopiowanie i drukowanie tekstu, przy czym opłaty naliczane za wydruk/pobranie stron dokumentów zostały ustalone na poziomie kosztu wykonania kserokopii (15 do 25 centów za stronę)²¹². Rozwiązanie takie miało być alternatywą dla funkcjonujących dotychczas modeli udostępniania i sprzedaży treści cyfrowych, w których użytkownicy płacili za całą publikację nie znając jej zawartości (model *pay-to-view* oraz model subskrypcyjny). Zaproponowany model dystrybucji spodobał się wydawcom. W listopadzie 2000 roku do inicjatywy Warnocka dołączyły trzy wielkie firmy wydawniczo-dystrybucyjne: **McGraw-Hill**, **Random House** i **Pearson Corporation**, dodając do kolekcji swoje publikacje.

²¹⁰ FOWLER, Tom: *Houston Online Library Service Again Cuts Workforce 50 Percent*. „Houston Chronicle” [online]. 2001-11-20 [dostęp: 2008-10-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nfh&AN=2W60477097901&site=ehost-live>. oraz FOWLER, Tom: *Layoffs at Houston-Based Online Library Questia Media Leave Just 28 Workers*. „Houston Chronicle” [online]. 2002-01-22 [dostęp: 2008-10-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nfh&AN=2W60477097901&site=ehost-live>.

²¹¹ HILTS, Paul: *Ebrary.com Offers Web as Serious Research Tool*. „Publishers Weekly” [online]. 2000, Vol. 247 Issue 13 Aktualizacja: 200-03-27 [dostęp: 2008-10-05]. s. 28. Dostępny w World Wide Web:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=2965850&site=ehost-live>.

²¹² *Second Search Service Promises To Change The Way Research Is Done*. „Book Publishing Report” [online]. 04/17/2000, Vol. 25 Issue 16 [dostęp: 2008-05-16]. s. 6. Dostępny w World Wide Web: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=buh&an=3039479>.

Ebrary kierowało swoją ofertę przede wszystkim do bibliotek oraz uczelni, którym zaproponowano 5% udział w zyskach generowanych przez użytkowników korzystających z serwisu za pośrednictwem ksiąźnicy. Proponowało również bibliotekom usługi dodatkowe, w tym digitalizację ich dokumentów, które mogły być włączone do kolekcji **ebrary** i udostępniane bezpłatnie użytkownikom ksiąźnicy²¹³.

Kryzys spółek internetowych uświadomił wszystkim zainteresowanym, iż prognozy rewolucyjnego rozwoju rynku ksiązek elektronicznych i szybkiego końca ery papieru, były błędne. Wzrost sektora cyfrowego zmniejszył się ale równocześnie ustabilizował. Z ofertą własnych kolekcji internetowych tytułów wystąpili uznani wydawcy naukowci, w tym między innymi: **John Wiley & Sons**²¹⁴, **Oxford University Press (OUP)**²¹⁵, **Springer Verlag** i **Taylor & Francis**. Wcześniej działający wydawcy i agregatorzy powiększali systematycznie kolekcje tytułów. Zwiększała się liczba sprzedawanych ksiązek, choć wzrost ów był znacznie niższy od oczekiwań sprzed kilku lat. Uspokojenie sytuacji na rynku znalazło odzwierciedlenie w tematyce podejmowanych badań i w literaturze przedmiotu. Ksiązki elektroniczne zaczęły być traktowane jako forma, która będzie rozwijać się równolegle obok swych poprzedników, a nie – zamiast nich. Badacze skupili się na ocenie przypadków wdrożonych internetowych kolekcji, analizie funkcjonujących modeli dystrybucji i licencjonowania oraz poszukiwaniu rozwiązań optymalnych dla wszystkich uczestników rynku. W latach 2003-2005 przeprowadzono kilka projektów badawczych analizujących wykorzystanie ksiązek online w bibliotekach. Badania przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych przez **Primary Research Group** w 2003 roku przedstawił Izydor Statkiewicz²¹⁶, 4 inne programy, realizowane przez **Joint Information Systems Committee (JISC) eBooks Working Group**

²¹³ DORMAN, David: *Technically Speaking*. „American Libraries” [online]. Aug2000, Vol. 31 Issue 7 [dostęp: 2008-10-05]. s. 74. Dostępny w World Wide Web: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=3448973>.

²¹⁴ Kolekcja **Wiley InterScience Online Books** została uruchomiona w 2002 roku. Zob. *Science Works Available From Online Database*. „THE Journal” [online]. Apr2002, Vol. 29 Issue 9 [dostęp: 2008-10-18]. s. 26. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=6732807&site=ehost-live>.

²¹⁵ Kolekcja **OxfordReference.com**, udostępniona w marcu 2002 roku, obejmowała początkowo 30 tytułów wydawnictwa OUP.

²¹⁶ STATKIEWICZ, Izydor: *Analiza wykorzystywania ksiązek elektronicznych* W: II Seminarium Gromadzenie zbiorów - sztuka wyboru: Wrocław, 23–24 czerwca 2005 [online]. Wrocław, 2005. (EBIB Materiały konferencyjne nr 11) . [dostęp: 2006-06-11]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/statkiewicz.php>.

(eBWG), dotyczące użytkowania książek elektronicznych w bibliotekach akademickich podsumowała Lucy A. Tedd²¹⁷. W raporcie opublikowanym w 2004 roku przez **Laser Foundation**²¹⁸ przedstawiono z kolei efekty eksperymentu wdrożenia cyfrowych książek w bibliotekach publicznych hrabstwa Essex.

Opierając się na wymienionych raportach i literaturze przedmiotu w kolejnym podrozdziale autor syntetycznie scharakteryzował modele opisujące obieg książek internetowych i warianty ich wykorzystania w bibliotekach.

3.2. Modele obiegu i udostępniania książek internetowych

3.2.1. Uczestnicy obiegu publikacji cyfrowych

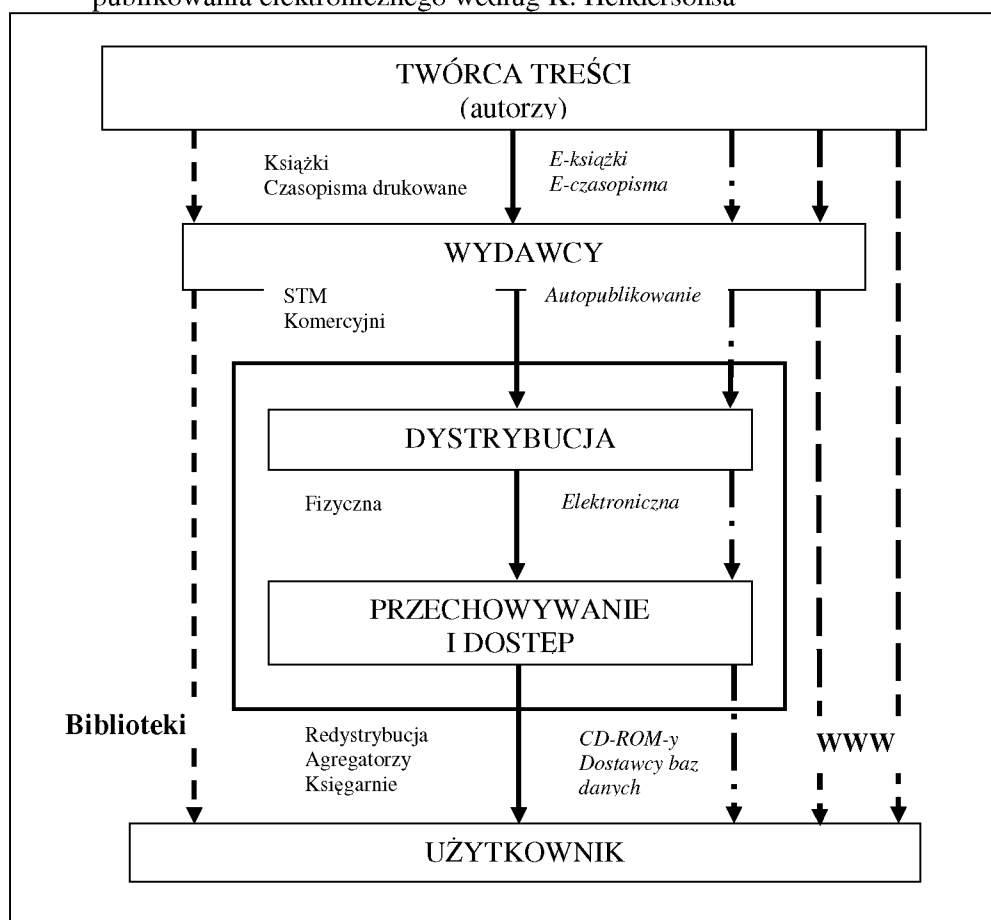
Specyfika elektronicznych publikacji oraz rozwój sieci komputerowych sprawiły, że tradycyjny obieg dokumentów, przebiegający od autora, przez wydawcę, dystrybutorów, sprzedawców do końcowego odbiorcy – czytelnika, uległ przekształceniu. Obieg wydawnictw multimedialnych na CD-ROM realizowany był wprawdzie jeszcze w ramach tradycyjnych kanałów dystrybucji i udział w nim mieli wszyscy dotychczasowi uczestnicy „rynku drukowanego”. Natomiast w cyfrowym środowisku internetu wszyscy uczestnicy rynku uzyskali możliwość samodzielnego sprzedawania treści cyfrowych, ponieważ możliwe stało się ich bezpośrednie dostarczenie do odbiorcy z pominięciem niektórych lub nawet wszystkich ogniw pośredniczących. Kay Hendersons dokonał porównania tradycyjnego modelu obiegu wydawniczego z modelami publikowania elektronicznego (Rycina 8)²¹⁹

²¹⁷ TEDD, Lucy A.: *E-books in Academic Libraries...* S. 71-74.

²¹⁸ DEARNLEY, James i in.: *Electronic Books in Public Libraries...*

²¹⁹ HENDERSONS, Kay: *Electronic Commerce in the On-line and Electronic Publishing Industry: A Business Model for Web Publishing* W: *Electronic Publishing '99. Redefining the Information Chain - New Ways and Voices: Proceedings of an ICC/IFIP conference held at the University of Karlskrona/Ronneby, Sweden 10-12 May 1999* [online]. Washington: 1999. Aktualizacja: 2003-04-11 [dostęp: 2008-05-17]. s. 37-50. Dostępny w World Wide Web: <http://elpub.scix.net/cgi-bin/works/Show?9904>. ISBN 1-891365-04-5.

Ryc. 8. Porównanie modelu wydawnictw drukowanych i wariantów modeli publikowania elektronicznego według K. Hendersonsa

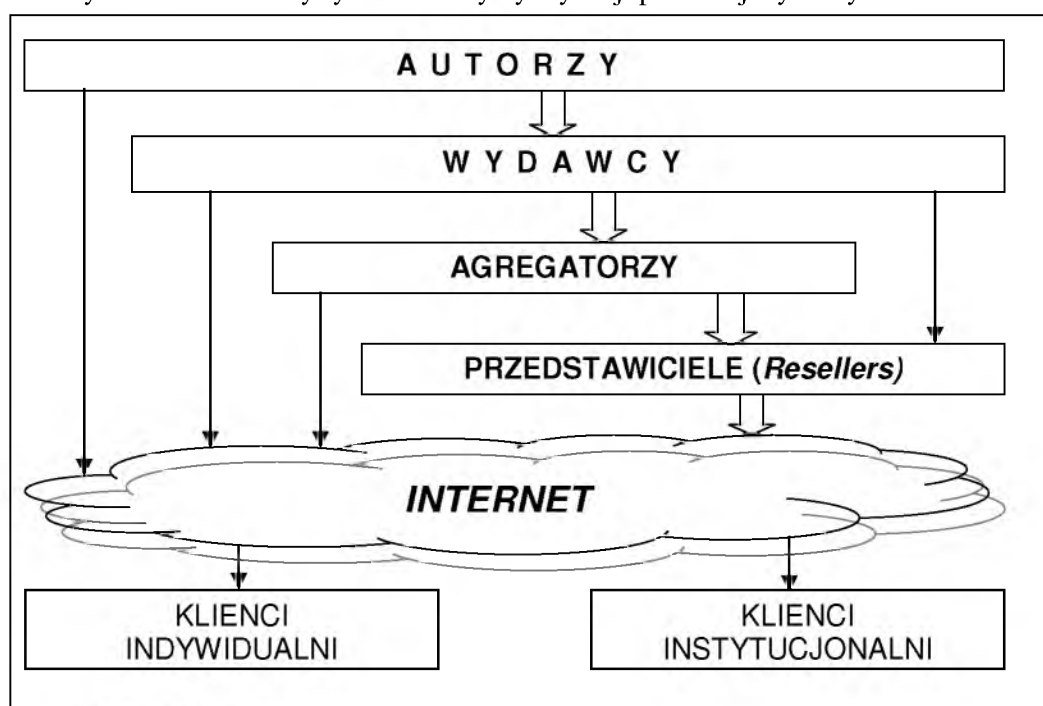
Źródło: HENDERSONS, Kay: *Electronic Commerce...*, s. 44. Tłum. Własne.

Strzałki, rysowane linią ciągłą reprezentują w schemacie Hendersonsa tradycyjny obieg wydawniczy publikacji drukowanych. Linią kropkowaną oznaczono wariant „tradycyjnego publikowania elektronicznego” charakterystyczny dla rynku wydawnictw na CD-ROM-ach, w którym wszyscy uczestnicy „obiegu drukowanego” są zaangażowani w procesie dystrybucji i sprzedaży treści elektronicznych. Alternatywne modele, w których w wyniku wykorzystania internetu jako medium dystrybucji publikacji, pominięto niektórych uczestników, oznaczono długą linią przerywaną. Hendersons wyróżnił na przedstawionym schemacie nową sytuację bibliotek, wskazując że mogą one wykorzystać właściwości rynku publikacji cyfrowych, negocjując warunki zakupu i udostępniania z wydawcami, i uzyskując dostęp do dokumentów bez pośredników (ten wariant przedstawiono na schemacie krótką linią przerywaną).

W praktyce, pomimo możliwości wyeliminowania niektórych ogniw z obiegu publikacji elektronicznych w sieci, mamy czasem do czynienia ze zwiększaniem się liczby pośredników. Mogą być to firmy agregujące produkcję pojedynczych

wydawnictw, ich przedstawiciele regionalni a także firmy agregujące na potrzeby rynków lokalnych kolekcje tworzone przez zagranicznych agregatorów. Pośrednicy znajdujący się w tym „łańcuchu dostaw” za wydawcą nie wnoszą niczego do treści publikacji, często tworzą natomiast „wartość dodaną” budując kolekcje cyfrowe, tworząc platformy dostępu do dokumentów, narzędzia informacyjno-wyszukiwawcze i analityczne lub też świadcząc usługi dodatkowe. Uzupełniając model przedstawiony przez Hendersonsa o udział tych firm, na rycinie 9 przedstawiono obieg publikacji cyfrowych w internecie.

Ryc. 9. Uczestnicy rynku i kanały dystrybucji publikacji cyfrowych w internecie.

Źródło: Oprac. własne.

3.2.2. Warianty dostępu do publikacji

Dostęp do internetowych publikacji może przybrać dwie podstawowe formy. W pierwszej, odbiorca końcowy pobiera cały dokument w postaci pliku lub zbioru plików ze zdalnego komputera w sieci i wykorzystuje go lokalnie na swoim komputerze. Izydor Statkiewicz określa ów wariant trybu dostępu jako „wyłącznie offline”²²⁰. Ten model udostępniania publikacji przypomina zakup dokumentu drukowanego – klient, który go kupił posiada własną jego kopię (egzemplarz). Przeciwąną opcją jest tryb „wyłącznie online”, w którym nabywca (biblioteka, czytelnik) uzyskuje jedynie zdalny dostęp do ograniczonego fragmentu publikacji,

²²⁰ STATKIEWICZ, Izydor: *Analiza wykorzystywania książek*

która w całości znajduje się na serwerze dostawcy²²¹. Możliwe są również „mieszane” warianty udostępniania, przykładem może być model, w którym użytkownik pobiera dokument na komputer lokalny, uzyskując do niego dostęp na pewien ograniczony czas. Po jego upływie, tytuł staje się niedostępny lub zostaje skasowany, a dalsze jego wykorzystanie wymaga wniesienia następnej opłaty.

Wariant „wyłącznie offline” jest wykorzystywany przy jednorazowym zakupie pojedynczych tytułów, szczególnie z kolekcji adresowanych do indywidualnych nabywców (*Online Originals*, *Fictionwise*). Dokument po wniesieniu opłaty może być wysłany pocztą elektroniczną lub też pobrany z serwera dostawcy z wykorzystaniem wygenerowanego dla nabywcy hiperłącza. Zakupiony dokument może posiadać zabezpieczenia uniemożliwiające użytkownikowi wykonanie pewnych działań, jak kopiowanie lub drukowanie, lecz należy zauważyć, że sprzedawca po „dostarczeniu” kopii traci kontrolę nad sposobem jej wykorzystania. Opcja „wyłącznie online” jest obecnie wykorzystywana szerzej, gdyż znacznie utrudnia nielegalne wykorzystanie publikacji, pozwala również dostawcy publikacji na monitorowanie zachowań użytkowników²²².

Innym aspektem kategorii dostępu do elektronicznych publikacji, jest udostępniany przedmiot – może nim być kolekcja tytułów (dokumentów), pojedyncza publikacja lub też jej fragment (rozdział, strona, widoczny fragment strony). Połączenie obu aspektów pozwala wyodrębnić 6 kombinacji opisujących formy dostępu do elektronicznych publikacji:

- kolekcja pobrana na komputer lokalny,
- pojedynczy tytuł pobrany na komputer lokalny,
- fragment tekstu pobrany na komputer lokalny,
- kolekcja tekstów dostępna zdalnie,
- pojedynczy tytuł dostępny zdalnie,
- fragment dokumentu dostępny zdalnie.

²²¹ Tamże. W literaturze anglojęzycznej używane są odpowiednio określenia: *downloadable ebooks* i *Web-accessible ebooks*. Zob. HAWKINS, Donald T.: *Electronic Books: A major Publishing Revolution - Part 1*..., s. 16.

²²² Por. STATKIEWICZ, Izidor: *Analiza wykorzystania książek...*,

3.2.3. Ograniczenia licencyjne w wykorzystaniu książek online

Scott Rice w artykule opublikowanym na łamach *Against The Grain*²²³ omawiając warunki zawarte w umowach licencyjnych wyodrębnił dwa podstawowe modele sprzedaży książek internetowych do bibliotek – *Model książki drukowanej* (org. *Print model*), w którym tytuł wykorzystywany przez jednego użytkownika jest równocześnie niedostępny dla innych czytelników a biblioteka, chcąc umożliwić dostęp kolejnym czytelnikom musi zakupić następne „egzemplarze” książki oraz *Model subskrypcji baz danych* (org. *Database subscription model*), charakteryzujący się możliwością współbieżnego wykorzystywania publikacji przez nieograniczoną ilość uprawnionych użytkowników w okresie trwania subskrypcji. Według Rice’a: „... te modele obejmują większość dostawców, z kilkoma wariantami i jednym znaczącym wyjątkiem”²²⁴. Za wyjątkowa uznał licencję **Nie-linearnego wypożyczenia** oferowaną przez **Ebook Library (EBL)**, polegającą na subskrybowaniu przez bibliotekę określonej ilości „wypożyczeń” tytułów. W ramach tego modelu nie ogranicza się ilości współbieżnych użytkowników, lecz limituje ilość „aktów wypożyczenia” w czasie trwania subskrypcji.

Model subskrypcyjny jest oferowany użytkownikom indywidualnym i bibliotekom w kilku zróżnicowanych wariantach, z których każdy nakłada mniejsze lub większe ograniczenia w pełnym wykorzystaniu możliwości i właściwości dokumentu elektronicznego. Wszystkie oferowane licencje uniemożliwiają lub znacznie ograniczają możliwość kopiowania oraz drukowania dokumentów. Poza tym ograniczenia mogą dotyczyć między innymi:

- ilości kupowanych tytułów i/lub kwoty zakupu – dostawcy określają minimalną liczbę zakupionych tytułów, czasem też minimalną kwotę zakupu,
- okresu, na jaki biblioteka nabywa książki online – najczęściej oferowana jest subskrypcja na minimum rok.
- lokalizacji zakupionych książek – biblioteka może zakupić dostęp za pośrednictwem platformy dostępowej do książek zlokalizowanych na serwerach dystrybutora lub też pobierać dokumenty (w formatach przenośnych – najczęściej wykorzystywany jest PDF) i przechowywać je „u siebie”.

²²³ RICE, Scott: *Own or Rent? A Survey of eBook Licensing Models*. „Against The Grain Special Reprint” [online]. Vol. 18, Number 3, June 2006 [dostęp: 2007-01-21]. 28-29. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebilib.com/pdfs/ATG_Reprint_v18_3_S_Rice.pdf.

²²⁴ Tamże.

- grupy użytkowników i/lub miejsca użytkowania – najczęściej możliwość wykorzystania kolekcji jest ograniczona do grona pracowników i/lub studentów uczelni, zaś miejsce użytkowania może być określane numerami IP komputerów sieci uniwersyteckiej, lub ograniczone do konkretnej lokalizacji (na przykład wyłącznie w bibliotece),
- możliwości współbieżnego wykorzystywania, która była omówiona wcześniej w postaci klasyfikacji Rice’a.

Marek Nahotko zwraca uwagę, że interesy wydawców i bibliotek w obszarze kształtowania licencji są sprzeczne: „Biblioteki dążą do maksymalizacji dostępu do zbiorów po najniższych kosztach, co oznacza uzyskanie licencji na nieograniczony dostęp dla swoich użytkowników do pojedynczego egzemplarza. Cele wydawców są z tymi dążeniami sprzeczne”²²⁵. Interesująca w tym kontekście jest propozycja Susan B. Barnard, która próbuje godzić fundamentalną zasadę operacyjną bibliotek – „jedna książka – wielu użytkowników” z interesami wydawców i autorów. Autorka proponuje by książki zakupione przez biblioteki mogły być udostępniane wielu użytkownikom z zachowaniem pewnych ograniczeń w ich dystrybucji, z których wymienia przykładowo:

- udostępnianie książki wyłącznie jednemu czytelnikowi w tym samym czasie,
- udostępnianie książki na przenośnym urządzeniu – czytniku elektronicznych książek, zabezpieczonym przed kopiowaniem zawartości,
- udostępnianie przez ograniczony okres wypożyczenia, po którym materiał powinien być usunięty z czytnika danego czytelnika²²⁶.

3.2.4. Warianty opłat

Różnice w funkcjonalnościach oferowanych w ramach poszczególnych licencji znajdują swoje odzworowanie w cenach – w większości wypadków koszt licencji jest tym większy im mniejsze ograniczenia użytkowania nakłada licencjonodawca. Podstawowe warianty opłat za książki elektroniczne, spotykane na rynku wymienił Nahotko:

- jednorazowy zakup z możliwością ciągłego dostępu,
- zakup z dostępem ograniczonym,

²²⁵ NAHOTKO, Marek: *Przyszłość książki w świecie cyfrowym* [online]. [dostęp: 2004-11-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://nahotko.webpark.pl/e-book.htm>.

²²⁶ BARNARD, Susan B.: *Libraries and e-Books: Opportunities and Issues* [online].: Kent State University Cop. 1999 Dostępny w World Wide Web: <http://www.futureprint.kent.edu/articles/barnard01.htm>.

- subskrypcja z prawem własności,
- subskrypcja bez prawa własności²²⁷.

Najwyższe ceny osiągają tytuły sprzedawane bibliotekom „na własność” – z możliwością wykorzystywania przez dowolną ilość współbieżnych użytkowników i w nieograniczonym czasie. Przykładem mogą być dzieła referencyjne **Springera** z kolekcji *eReference books*, lub tytuły z **Taylor & Francis Ebooks**, które można kupować jako pojedyncze tytuły. Ich cena w tym wariancie zależy od aktualnej ceny wersji drukowanej. Dostępny jest również model subskrypcyjny, w którym cena jest wyliczana na podstawie FTE instytucji. W tym wariancie koszt pojedynczego tytułu jest niższy, lecz konieczny jest zakup całej kolekcji tematycznej.

²²⁷ NAHOTKO, Marek: *Przyszłość książki w świecie cyfrowym...* Zob. też SNOWHILL, Lucia: *E-books and Their Future in Academic Libraries: An Overview*. „D-Lib Magazine” [online]. July/August 2001, Volume 7, Number 7/8 [dostęp: 2009-02-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dlib.org/dlib/july01/snowhill/07snowhill.html>.

4. Rynek książek internetowych w Polsce

Informacje o zagranicznych inicjatywach dystrybucji i sprzedaży książek online, dotarły do Polski wkrótce po utworzeniu **netLibrary**. Z odzewem w krajowych mediach spotkały się również eksperymenty wydawnicze Stephena Kinga i Fredericka Forsyth'a oraz zapowiedzi rychłego końca książki drukowanej, czynione przez przedstawicieli **Microsoftu** i **Andersen Consulting**. Doniesienia o tych przedsięwzięciach wywołały dyskusję o przyszłości druku i zaletach oraz wadach publikacji cyfrowych, zainspirowały zarazem kilku rodzimych wydawców, których działalność spowodowała, że książki internetowe szybko stały się dostępne również w Polsce. W niniejszym rozdziale autor, odwołując się do dostępnych źródeł i wyników własnych badań, przedstawia rozwój i ofertę krajowego rynku książki internetowej.

4.1. Źródła informacji o rozwoju polskiego rynku

Jak podkreślono we wstępie niniejszej pracy, rozwój rodzimego rynku książek online nie został dotychczas całościowo przedstawiony w literaturze przedmiotu, nie przeprowadzano także wcześniej badań, zmierzających do zidentyfikowania wszystkich uczestników komercyjnego obrotu książkami online oraz do oceny wielkości i charakteru oferowanych kolekcji tytułów. Dostępne informacje o podejmowanych inicjatywach i ofercie rynkowej są rozproszone w niewielkiej liczbie publikacji naukowych i fachowych. W cytowanej już wcześniej pracy o książkach online Małgorzata Góralska omówiła szereg internetowych tytułów, skupiając się jednak na publikacjach dostępnych za darmo²²⁸. Piotr Marecki w tomie *Liternet: literatura i internet* komentował utworzenie pierwszego polskiego komercyjnego portalu książek elektronicznych – *literatura.net.pl*²²⁹. Anna Chadaj, w *Biuletynie informacyjnym pracowników AGH* z 2004 roku, przedstawiła bazę książkową *Safari Tech Books Online* produkcji **ProQuest**, do której dostęp zakupiła biblioteka główna **Akademii Górniczo – Hutniczej (AGH)**²³⁰. Informacje dotyczące internetowych książek

²²⁸ GÓRALSKA, Małgorzata: *Książka on-line...*

²²⁹ MARECKI Piotr: *Liternet*. W: *Liternet: literatura i internet*. [Red. Piotr Marecki]. Kraków 2002, s. 12

²³⁰ CHADAJ, Anna: *Elektroniczne wersje książek Safari Tech Books*. „Biuletyn Informacyjny pracowników AGH” [online]. nr 132/133 sierpień/wrzesień 2004 [dostęp: 2006-10-18]. str. 15. Dostępny w World Wide Web:

oferowanych polskim bibliotekom akademickim znalazły się też w dwóch referatach z II Seminarium *Gromadzenie zbiorów – sztuka wyboru*, które odbyło się w czerwcu 2005 roku we Wrocławiu. Urszula Anna Wojtasik, omawiając modele organizacji dostępu do książek online, opisała bazy *Safari* i *Knovel*²³¹, zaś Izydor Statkiewicz, przedstawiając metody analizy wykorzystania książek online w bibliotekach, podał dane o wykorzystaniu książek z bazy *Safari* w **Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej**²³². W obydwu artykułach autorzy nie podali informacji o instytucji udostępniającej wymieniane bazy i o warunkach ich zakupu²³³.

Informacje o wybranych inicjatywach wydawniczych na rynku książek online pojawiły się także w publikacjach zamieszczonych w prasie popularnej, głównie w periodykach o tematyce komputerowej. W miesięczniku *Chip* Piotr Dębek, omawiając w artykule *Biblioteczka w kieszeni* zjawisko książek elektronicznych, napisał o trzech krajowych eksperymentach wydawniczych, podjętych niezależnie przez Krystynę Koftę, Olgę Tokarczuk i Marię Nurowską w 2000 roku²³⁴. W *Computerworld Polska* zamieszczono artykuły: Rafała Jakubowskiego o serwisie *Literatura.net.pl*²³⁵ i Anny Meller o wydawnictwie *e-biblioteka.pl*²³⁶, a Arkadiusz Kubiakowski, w *Magazynie Internet* z 2005 roku, wymienił pięć polskich firm sprzedających internetowe książki: *E-books.com.pl*, *Literatura.net.pl*, *Escape Magazine*, *DobryEbook* i *Wydawnictwo Złote Myśli*²³⁷.

Stosunkowo najwięcej informacji o rynku polskich książek online zawartych jest w notatkach i artykułach zamieszczanych w ogólnopolskich dziennikach.

http://www.biuletyn.agh.edu.pl/archiwum_bip/_2004/_132_133/index_132_133.html. Autorka nie podała źródła zakupu bazy. Jak ustalił w wyniku badań autor niniejszej pracy oferta pochodziła od firmy Akme Archive.

²³¹ WOJTASIK, Urszula Anna: *Organizowanie dostępu do książek elektronicznych* W: II Seminarium Gromadzenie zbiorów - sztuka wyboru: Wrocław, 23–24 czerwca 2005 [online]. Wrocław, 2005. (EBIB Materiały konferencyjne nr 11) . [dostęp: 2006-06-11]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/wojtasik.php>.

²³² STATKIEWICZ, Izydor: *Analiza wykorzystania książek...*

²³³ Według badań autora BG Politechniki Wrocławskiej nabyła *Safari Tech Books Online* za pośrednictwem Akme Archive, natomiast bazę *Knovel Library* kupiono bezpośrednio u producenta (Knovel Corporation).

²³⁴ DĘBEK Piotr: *Biblioteczka w kieszeni*. „Chip” 2000 nr 12, s. 54.

²³⁵ JAKUBOWSKI, Rafał: *Pliki pdf na półkach*. „Computerworld Polska” [online]. 27 grudzień 2000 [dostęp: 2006-03-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.computerworld.pl/artykuly/12446/Pliki.pdf.na.polkach.html>.

²³⁶ MELLER, Anna: *Więcej elektronicznych książek*. „Computerworld Polska” [online]. 09 lipca 2003 [dostęp: 2006-03-21]. Dostępny w World Wide Web: http://www.computerworld.pl/news/57095/Wiecej_elektronicznych_ksiazek.html.

²³⁷ KUBIAKOWSKI, Arkadiusz: *E-booki - nowy biznes internetowy*. „Magazyn Internet z CD” 2005, nr 12 (Grudzień), s. 64-67.

O *Porcie wydawniczym Literatura.net.pl* pisali: Andrzej Horodyński, Andrzej Jarczewski i Łukasz Gołębiowski w *Rzeczpospolitej*²³⁸, a Bartłomiej Ciszewski w *Gazecie wyborczej*²³⁹. Platformie *e-biblioteka.pl* poświęcili uwagę: Bartosz Marzec²⁴⁰ i Konrad Godlewski²⁴¹. W listopadzie 2001 roku *Gazeta...* przedrukowała również komunikat **Katolickiej Agencji Informacyjnej** o wydaniu pierwszej polskiej elektronicznej książki religijnej przez **IW „Jerozolima” i Księgarnię Mateusza**.

Z dużym odzewem medialnym spotkały się, eksperymentalne wydania elektroniczne współczesnych tytułów, zrealizowane w 2000 roku przez, wymienione już wcześniej, Koftę, Tokarczuk i Nurowską. O ich inicjatywach, a także o cyfrowym wydaniu *Pod mocnym aniołem* Jerzego Pilcha, oraz o polskiej, elektronicznej edycji *Zabójczej hipotezy* Apostolosia Dioxadisa, pisali: Joanna Kowalska²⁴², Cezary Polak²⁴³, Łukasz Gołębiowski²⁴⁴ oraz Michał Adamczyk²⁴⁵.

Wymienione publikacje znacznie różniły się między sobą w zakresie zawartości informacji dotyczących rynku książek online. Niektórzy autorzy, jak: Dębek, Horodyński, czy Gołębiowski, omawiając zagadnienia teoretyczne związane ze zjawiskiem elektronicznej książki oraz zagraniczne przedsięwzięcia komercyjne, tylko wzmiankowali inicjatywy krajowe. Inni (Chadaaj, Wojtasik, Godlewski, Kubiakowski, Jarczewski czy Polak), poświęcali im więcej uwagi,

²³⁸ HORODYŃSKI, Andrzej: *Przez sieć pod strzechy*. „Rzeczpospolita” [online]. 14-12-2000 (wyd. 2189) [dostęp: 2006-01-05]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/314394.html>, JARCZEWSKI, Andrzej: *e-literatura w stylu techno*. „Rzeczpospolita” [online]. 04-04-2001 (wyd. 2282) [dostęp: 2006-01-05]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/331014.html>, GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Polska klasyka w Internecie*. „Rzeczpospolita” [online]. 26-11-2002 (wyd. 2783) [dostęp: 2006-01-06]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/411584.html>.

²³⁹ CISZEWSKI, Bartłomiej: *Pisarze nie chcą do Internetu*. „Gazeta Wyborcza” 2005, nr 235, s. 40.

²⁴⁰ MARZEC, Bartosz: *Szansa dla literackiej awangardy*. „Rzeczpospolita” [online]. 25-03-2004 (wyd. 3186) [dostęp: 2006-03-17]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/479542.html>.

²⁴¹ GODLEWSKI, Konrad: *Kup e-książkę*. „Gazeta Wyborcza” 2004, nr 256, Dodatek KULTURA, s. 9.

²⁴² KOWALSKA, Joanna: *Dzienny, nocny, elektroniczny*. „Gazeta Wyborcza” 2000, nr 200, s. 25.

²⁴³ POLAK, Cezary: *Pilch w sieci*. „Gazeta Wyborcza” 2000, KSIĄŻKI (dodatek do GW nr 249), nr 10, s. 2.

²⁴⁴ GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Kofta idzie w ślady Kinga*. „Rzeczpospolita” [online]. 30.08.2000 [dostęp: 2007-04-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/295012.html>, oraz Tenże: *Zachęta do czytania*. „Rzeczpospolita” [online]. 07.10.2000 [dostęp: 2006-11-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/302352.html>.

²⁴⁵ ADAMCZYK, Michał: *Biblioteka w tornistrze*. „Wprost” [online]. Nr 20/2001 (964) [dostęp: 2008-06-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wprost.pl/ar/10058/Bibilioteka-w-tornistrze/?I=964>.

podając informacje szczegółowe dotyczące między innymi wielkości oferty, modelu udostępniania książek, jakości cyfrowego tekstu czy też stopnia wykorzystania oferty przez użytkowników.

Kolejnym źródłem informacji o polskich książkach online był sam internet. Poszukiwanie informacji o publikacjach dostępnych płatnie w sieci były prowadzone przez autora niniejszej pracy od 2003 aż do końca 2006 roku. Początkowo podstawowym narzędziem wyszukiwawczym były wyszukiwarki i katalogi internetowe, w późniejszym okresie ważnym źródłem okazały się specjalistyczne serwisy branży księgarskiej, wydawniczej, bibliotekarskiej i informatycznej, jak: *Wirtualny Wydawca*, *Portal Księgarski*, *EBIB* czy *Winter*, a także strony i serwisy wydawnictw i osób zaangażowanych w produkcję i sprzedaż książek internetowych.

Źródła internetowe nie pozwalały uzyskać pełnego obrazu polskiej produkcji książek online. Niektóre zawarte w nich informacje były trudne do potwierdzenia, a czasem nawet sprzeczne²⁴⁶. W celu weryfikacji i uzupełnienia informacji zawartych w doniesieniach prasowych, artykułach w czasopismach specjalistycznych i serwisach internetowych, autor przeprowadził cykl badań obejmujących dwa, opisane dalej etapy:

- W grudniu 2005 roku do blisko 800 instytucji²⁴⁷ uczestniczących w obrocie książką (w tym 592 wydawnictw, 74 hurtowni i firm dystrybucyjnych oraz 130 księgarni i megastorów) wysłano pocztą elektroniczną miniankiety zawierającą następujące 2 pytania:
 1. *Czy przed końcem 2005 roku sprzedawali Państwo (lub aktualnie sprzedają) jakiekolwiek PEŁNOTEKSTOWE KSIĄŻKI ELEKTRONICZNE (w postaci cyfrowej) dostępne poprzez INTERNET?*
 2. *Czy w ciągu najbliższego roku 2006 zamierzają Państwo sprzedawać jakiekolwiek PEŁNOTEKSTOWE KSIĄŻKI ELEKTRONICZNE (w postaci cyfrowej) dostępne poprzez INTERNET?*

Odpowiedzi udzieliło ogółem 193 respondentów, spośród których 12 firm potwierdziło, iż w omawianym okresie sprzedawało internetowe książki

²⁴⁶ Przykładem takiej informacji była notatka PAP z 09.06.2001, zamieszczona w internetowych serwisach Onet.pl i Wyborcza.pl, w której podano, że: „Jak dotąd żaden polski wydawca nie próbował sprzedawać książek elektronicznych”. *E-booki zyskują coraz więcej praw* [online]. Polska Agencja Prasowa, 2001-06-09 [dostęp: 2006-10-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://wiadomosci.onet.pl/86455,18,1,0,120,686,item.html>.

²⁴⁷ Adresatów wybrano korzystając z katalogu podmiotów rynku książki zawartego w serwisie www.wirtualnywydawca.pl

(odpowiedź „TAK” na pytanie 1), a 32 instytucje planowało sprzedawać je w roku 2006 (odpowiedź „TAK” na pytanie 2)²⁴⁸.

Ogółem, w wyniku prowadzonego rozpoznania wyodrębniono 20 podmiotów, które w latach 2000 – 2005 sprzedawały w internecie książki w postaci elektronicznej. Wśród nich znalazły się duże firmy wyspecjalizowane w odsprzedaży publikacji zagranicznych, mniejsze serwisy dystrybuujące książki z kilku wydawnictw polskich, internetowe księgarnie pojedynczych oficyn, a także indywidualne inicjatywy autorskie.

- Następną fazę badań, realizowano od stycznia do maja 2006 roku, przeprowadzając wywiady z przedstawicielami 12-tu, z 20 wyodrębnionych wcześniej firm.²⁴⁹

Przygotowano standaryzowaną listę pytań dotyczących między innymi motywów podjęcia omawianej działalności, zakładanych celów, oferty i historii jej rozwoju, systemów sprzedaży, założonych i osiągniętych wyników finansowych a także kwestii zakupów książek internetowych dokonanych przez polskie biblioteki oraz perspektyw przyszłej współpracy producentów i dystrybutorów płatnych książek online z bibliotekami. W swym ostatecznym kształcie badanie zostało jednak zrealizowane za pomocą techniki wywiadu swobodnego, gdyż w trakcie realizacji kolejnych wywiadów okazało się, że choć wszystkie badane podmioty zajmowały się w omawianym okresie sprzedażą książek internetowych, to specyfika działalności poszczególnych grup interlokutorów była silnie zróżnicowana. Niektóre z przygotowanych pytań nie mogły uzyskać odpowiedzi od wszystkich podmiotów – przykładowo firmy, które funkcjonują jako resellerzy publikacji zagranicznych z reguły odsprzedają produkty przygotowane przez wydawnictwa lub firmy dystrybucyjne i nie współpracują bezpośrednio z autorami oraz nie decydują o formie licencji i wynagrodzeniu autorów. Z kolei w kilku przeprowadzonych wywiadach (z Jarosławem Moździochem z serwisu *e-biblioteka.com*, Patrycją Kierzkowską z *Escape Magazine* oraz z Markiem Szewczykiem z *E-books.com.pl*) rozszerzono wachlarz zadawanych pytań, między innymi o kwestie związane

²⁴⁸ Kompletną listę podmiotów, które udzieliły pozytywnych odpowiedzi na pytania miniankiety zamieszczono w Aneksie 1.

²⁴⁹ Prośbę o udzielenie wywiadu wysłano do wszystkich 20 podmiotów, jednak 7 z nich nie udzieliło żadnej odpowiedzi (spośród nich 2 firmy nie istniały w okresie, gdy przeprowadzano wywiady, jedna istniała, lecz nie zajmowała się już sprzedażą książek internetowych), natomiast jedna firma odmówiła udzielenia wywiadu.

z wykorzystaniem programów partnerskich i marketingu bezpośredniego w sprzedaży książek.

W oparciu o informacje uzyskane w badaniach oraz analizę dostępnych publikacji autor w kolejnym podrozdziale przedstawia rozwój krajowego rynku książek internetowych i omawia ofertę sprzedawanych tytułów. W dalszej części rozdziału 4 zawarto charakterystyki poszczególnych wydawców książek online.

4.2. Rozwój polskiego rynku

Należy wstępnie zaznaczyć, że dostęp do zagranicznych książek internetowych był w Polsce teoretycznie możliwy już od 1998 roku za pośrednictwem firmy dystrybucyjnej **Info Technology Supply** z Warszawy, specjalizującej się w sprzedaży baz danych i oprogramowania dla bibliotek. W jej ofercie znajdowały się wówczas elektroniczne publikacje międzynarodowej grupy wydawniczej **Chadwyck&Healey**, które od 1992 roku tworzyło pełnotekstowe bazy literaturowe na CD-ROM i online. Wśród nich najbardziej znanym produktem była baza *Literature Online (LiOn)*, obejmująca ponad 250 tysięcy anglojęzycznych dzieł literackich oraz wiele dzieł referencyjnych i literaturoznawczych. Zgodnie z wiedzą autora, bazy **Chadwyck&Healey** zaczęły być wykorzystywane w bibliotekach polskich dopiero kilka lat później.

Tworzenie rodzimego rynku internetowych książek zapoczątkowano pod koniec 2000 roku. Pierwsze inicjatywy miały charakter eksperymentów wydawniczych. W sierpniu Olga Tokarczuk w internetowym serwisie wydawnictwa „Świat książki” udostępniła tekst powieści *Dom dzienny, dom nocny*. Książka, znana wcześniej w formie drukowanej, przez dwa miesiące była darmowo czytana i kopiowana przez internautów. Z propozycją internetowego wydania wystąpiło wydawnictwo, a autorka wyraziła zgodę na elektroniczną edycję, ponieważ, jak sama przyznała: „Już dostałam swoje za tę książkę.... Za umieszczenie jej w Internecie nie otrzymuję żadnych pieniędzy. Chcę ją podarować tym, którzy z różnych względów jej nie kupili”²⁵⁰ Eksperyment miał na celu sprawdzenie poziomu zainteresowania sieciową formą publikacji. Wyniki okazały się bardzo obiecujące – w ciągu pierwszych dwóch tygodni stronę z tekstem powieści odwiedziło 10 tysięcy osób a „Świat książki” zdecydował, że: „.... jeżeli strona z powieścią nadal będzie odwiedzana przez tak wielu

²⁵⁰ KOWALSKA, Joanna: *Dzienny, nocny, elektroniczny...*, s. 25.

czytelników, udostępnione zostaną czytelnikom inne powieści, być może za opłatą”.²⁵¹ W październiku 2000 r. kilku innych znanych autorów eksperymentalnie udostępniło za darmo fragmenty lub całe teksty nowych powieści w sieci, promując w ten sposób planowane wydania drukowane. W internetowej księgarni **Merlin** udostępniono pełny tekst nowej powieści Marii Nurowskiej *Niemiecki taniec*, której drukowaną edycję **oficyna W.A.B.** planowała na koniec miesiąca. Tego samego dnia na stronach portalu **Onet.pl** zaczęły się ukazywać fragmenty powieści Jerzego Pilcha *Pod mocnym aniołem*, której drukowane wydanie miało ukazać się dwa tygodnie później. Co dwa dni udostępniano kolejne fragmenty tekstu. Przedsięwzięcie miało charakter marketingowy i spotkało się z ogromnym zainteresowaniem internautów – do 9 pierwszych odcinków zajrzało 100 tys. osób. Wielu z nich zamówiło drukowaną edycję powieści, jeszcze przed jej wydaniem²⁵². Inny charakter miała sieciowa publikacja *Krótkiej historii Iwony Tramp* Krystyny Kofty. Powieść, udostępniana w odcinkach w serwisach www.empik.com i www.ksiazka.pl, powstawała przy współudziale czytelników, którzy przysyłali własne propozycje rozwinięcia wątków zawartych we wcześniej opublikowanych fragmentach. Książka była dostępna za darmo, ale autorka otrzymała honorarium autorskie od właściciela stron internetowych²⁵³. Jak podkreślił Piotr Dębek, ze względu na oczekiwany efekt zwiększenia sprzedaży wydań drukowanych, wymienione wcześniej inicjatywy były jedynie: „reklamą tradycyjnych edycji, a nie wstępem do publikacji XXI wieku”²⁵⁴.

Pierwsza płatna książka internetowa pojawiła się 7 września, w 600 rocznicę urodzin Gutenberga, na stronach serwisu **Arena.pl**. Opublikowany przez warszawskie wydawnictwo „**Nowy Świat**” zbiór opowiadań *Jak nie dać się ogłupić. 46 krótkich kazań* Wielebnego (Jarosława) Kamińskiego, można było skopiować w formie pliku PDF za jedyne 7 PLN (Rycina 10). Równocześnie wydano drukowaną wersję książki w cenie 20 PLN. Wydawnictwo osiągnęło sukces – przez pierwsze trzy tygodnie plik z książką został pobrany aż 800 razy. Tradycyjną książkę kupiło tylko 45 osób.

²⁵¹ Informacja pochodzi z serwisu PAP z dnia 24.08.2000 r.

²⁵² POLAK, Cezary: *Pilch w sieci...*, s. 2.

²⁵³ GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Kofta idzie w ślady Kinga...* Zob. też *Rozmowa z pisarką Krystyną Koftą*. [online]. Copyright (c) 2001 [dostęp: 2005-04-23]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebook.pl/obserw/wyw002.html>.

²⁵⁴ DĘBEK, Piotr: *Biblioteczka w kieszeni...*

Ryc. 10. Internetowy formularz zamówienia pierwszej polskiej płatnej książki internetowej.

Źródło: Arena.pl [online] Luty 2001. Kopia z Internet Archive [dostęp: 2007-04-12].
 Dostępny w World Wide Web:
<http://web.archive.org/web/20010224083156/ksiazka.arena.pl/zamow.htm>

Optymistyczne wyniki powyższych przedsięwzięć zapowiadały szybki rozwój polskiego rynku książek internetowych. Już 7 grudnia 2000 roku gdańskie wydawnictwo **Tower Press** uruchomiło serwis *Literatura.net.pl* – pierwszy w Polsce portal oferujący czytelnikom płatne książki elektroniczne. Określany przez samych twórców jako *Port wydawniczy* lub – w innym miejscu – *biblioteka elektroniczna*, oferował na początku 215 tytułów, wśród których poza książkami **Tower Press** (właściciela serwisu) znalazły się publikacje wydawnictw: **Oficina Literacka**, **Sic!**, **Twój Styl**, **W.A.B.** i **Iskry**.

Przez rok *Port Literatura.net.pl* funkcjonował na rynku samodzielnie. W listopadzie 2001 roku **Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima”** we współpracy z internetową **Księgarnią Mateusza** opublikowała pierwszą polską religijną książkę internetową. Była to praca lubińskiego benedyktyna Karola Meissnera *Konflikty psychiczne: ich wpływ na życie religijne i moralne*. W następnym roku publikację cyfrowych książek w internecie podjęła redakcja internetowego czasopisma komputerowego **Escape Magazine**, oferując w postaci plików PDF dwa tytuły: *E-prasa* Maury Ładosz i *Podpisy cyfrowe* Kamila Cebulskiego oraz, na początku 2003 roku, jeszcze *Dane i Bezpieczeństwo* Pawła Kowalskiego. Eksperyment ów spotkał się z niewielkim zainteresowaniem czytelników i redakcja zawiesiła sprzedaż książek online na rzecz publikacji na płytach CD-

ROM. Internetowe książki wróciły do oferty **Wydawnictwa Publikacji Elektronicznych Escape Magazine** dopiero w roku 2005.

W pierwszym kwartale 2002 roku pojawiła się rzeczywista konkurencja *Portu wydawniczego*. Serwis *e-biblioteka.com*, stworzony przez Jarosława Moździocha pod adresem *www.e-biblioteka.com* ruszył 14 lutego. Już w momencie otwarcia oferował około 250 tekstów. Zgodnie z zapisanym w Regulaminie serwisu celem utworzenia e-biblioteki było: „zachowanie i rozpropagowanie utworów, które są trudno dostępne na rynku wydawniczym”²⁵⁵. Wśród dostępnych tytułów dominowała polska i obca literatura piękna. Utwory, udostępniane w formacie LIT, przeznaczonym do odczytu w programie Microsoft Reader, można było zakupić w cenie kilku nowych złotych (PLN). Zamówione tytuły były wysyłane na adres poczty elektronicznej czytelnika. Od samego początku w serwisie oferowano również kilkanaście darmowych książek.

Rok po *e-biblioteka.com* w internecie pojawił się, podobnie nazwany, portal *E-biblioteka.pl*, uruchomiony przez warszawską firmę informatyczną **Rangelsoft sp.z o.o.** Stworzony przez firmę kompletny system generowania i udostępniania publikacji cyfrowych cechował się silnymi zabezpieczeniami praw własności intelektualnej, co skłoniło kilku znaczących wydawców do sprzedaży swoich publikacji przez platformę *e-biblioteka.pl*. W momencie otwarcia w serwisie było dostępnych 164 elektronicznych książek, w tym jedynie 40 tytułów płatnych. W serwisie oprócz elektronicznych książek były również oferowane cyfrowe czasopisma, publikacje interaktywne oraz programy komputerowe. Wśród publikacji zwartych większość stanowiły lektury szkolne, przygotowane jako własne wydawnictwa **Rangelsoftu**.

W kwietniu 2003 roku uruchomiony został serwis *Książki elektroniczne Wydawnictwa WAM*, utworzony przez utytułowane, szczyjące się 130 letnią „drukowaną” tradycją, największe polskie wydawnictwo katolickie. Początkowo udostępniono w wersji cyfrowej blisko 50 dzieł naukowych. Do końca 2005 roku liczba tytułów wzrosła do 120²⁵⁶. Reprezentowały one już 15 z 34 serii wydawanych przez **WAM**.

²⁵⁵ [MOŹDZIOCH, Jarosław]: *e-biblioteka.com: Regulamin* [Online] 2003 [Dostęp: 08 listopad 2005] Dostępny w Word Wide Web: <http://www.e-biblioteka.com/podstrony/regulamin.htm>

²⁵⁶ W grudniu 2005 roku w katalogu Księgarni wydawnictwa WAM było oferowanych ogółem 999 tytułów, zatem w wersji cyfrowej można było nabyć 12% całej oferty. Był to najwyższy odsetek „ucyfrowienia” oferty wydawniczej wśród badanych podmiotów.

Pod koniec 2003 roku sprzedaż zagranicznych książek online rozpoczęła znana, warszawska firma dystrybucyjna **A.B.E Marketing**. Elektroniczne książki były dostępne w ofercie współpracujących, zagranicznych wydawców znacznie wcześniej, lecz jak stwierdził przedstawiciel firmy w wywiadzie udzielonym autorowi w czerwcu 2006 roku: „są sprzedawane od 2-3 lat i stanowią obecnie około 5% całej oferty”²⁵⁷. Wymieniona liczba oznacza, że w 2005 roku, za pośrednictwem firmy można było zakupić ponad 4 tysiące tytułów internetowych książek. Mimo bogatej oferty, cyfrowe wersje nie stanowiły wydzielonego zbioru, a informacja o nich była rozproszona na stronach WWW zagranicznych wydawnictw, z którymi **A.B.E.** współpracowało.

Największe rozszerzenie rynku książek online nastąpiło w 2004 roku, kiedy sprzedaż rozpoczęło 7 nowych podmiotów, co oznaczało podwojenie dotychczasowej liczby wydawców i dystrybutorów, eksplorujących nowy rynek.

Wśród nich pojawiła się kolejna firma dystrybucyjna, specjalizująca się w imporcie cyfrowych publikacji naukowych – **Akme Archive**, która umożliwiła zakup setek tysięcy tytułów dostępnych w kilku zagranicznych kolekcjach książek online.

Podobną działalność, choć na znacznie mniejszą skalę, podjął Marek Szewczyk – właściciel firmy **Dobopack Trading** produkującej barwniki spożywcze. Realizując swoje zainteresowania uruchomił serwis internetowy **E-books.com.pl** oraz podpisał umowę retailingową z firmą **Mobipocket.com SA** – francuskim wydawcą, dystrybutorem publikacji cyfrowych oraz twórcą czytnika Mobipocket Reader przeznaczonego dla przenośnych komputerów PDA. Szewczyk opracował i udostępnił do sprzedaży ponad 400 anglojęzycznych książek elektronicznych z bazy *Mobipocket.com* a także wydał kilkanaście „rodzimych” tytułów cyfrowych.

Duże zainteresowanie mediów towarzyszyło otwarciu internetowego serwisu wydawnictwa **Złote Myśli** utworzonego przez poznańską spółkę **ARCHmedia**²⁵⁸.

²⁵⁷ CZUBAK, Bogdan. A.B.E Marketing. Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 21 kwietnia 2006 roku.

²⁵⁸ Na jednej ze stron serwisu Wydawnictwa Złote Myśli zebrano kilkanaście informacji prasowych pochodzących z gazet codziennych (Gazeta Wyborcza, Metro) oraz informacyjnych serwisów internetowych (Wirtualny Wydawca, Dziennik Internautów, Biznesnet.pl, e-biznes.pl). Zestawienie to jest dostępne w WWW pod adresem URL: <http://www.zlotemysli.pl/?c=prasa>

Serwis został uruchomiony w lutym²⁵⁹, a sprzedaż rozpoczął w marcu 2004 roku, reklamując się jako: „pierwsza firma w Polsce, która postanowiła wyspecjalizować się w publikacjach elektronicznych (ebooki) zawierających naprawdę praktyczną wiedzę”²⁶⁰. Początkowo w płatnej ofercie znalazły się 3 tytuły: *Forex - Podstawy Giełdy Walutowej*, *Szybkie Czytanie Dla Wytrwałych* oraz *Dekalog Myślącego Kierowcy*, które w testowej fazie funkcjonowania serwisu cieszyły się największym zainteresowaniem internautów. Do końca 2004 roku rozszerzono płatną ofertę do blisko 30 tytułów. Większość z nich stanowiły specjalistyczne kursy, poradniki, oraz literatura motywacyjna. Wszystkie sprzedawane tytuły były prezentowane niezwykle obszernie, z wykorzystaniem perswazyjnych technik reklamowych. W celu promocji i dystrybucji swej oferty wydawnictwo stworzyło sieć marketingu bezpośredniego w postaci „Złotego programu partnerskiego”, w którym: „Partnerzy (czyli zarejestrowani użytkownicy, reklamujący publikacje **Złotych Myśli** na swoich stronach internetowych – dop. Autora) polecają konkretne, sprawdzone oraz wartościowe produkty i otrzymują prowizję od każdej sprzedaży”²⁶¹. Wydawnictwo gwarantowało współpracownikom udział w zysku, dochodzący do 40% ceny publikacji zakupionej przez klienta, który trafił do księgarni **Złotych Myśli** z polecenia partnera. Zapewniało również partnerom informacje, materiały reklamowe oraz szkolenia dotyczące skutecznej sprzedaży w ramach „Złotego programu”. Zastosowanie w dystrybucji książek elektronicznych technik marketingu bezpośredniego przyczyniło się do szybkiej popularyzacji serwisu **Złotych Myśli** – pod koniec 2004 roku w „Złotym programie partnerskim” uczestniczyło już ponad 1400 internautów.

Programy partnerskie stworzyły również dwie inne firmy, które rozpoczęły w 2004 roku sprzedaż książek internetowych – znane wydawnictwo prawniczno-ekonomiczne **Verlag Dashöfer** z Warszawy oraz powstały na bazie internetowego portalu *PrawoPracy.pl* serwis **DobryEbook**, założony przez

²⁵⁹ Wersja testowa serwisu funkcjonowała od września 2003 roku, udostępnione w niej publikacje były darmowo pobierane przez użytkowników. Wersja finalna została uruchomiona 9 lutego 2004 roku.

²⁶⁰ Wydawnictwo Złote Myśli: *Złote Myśli – Pierwsze Wydawnictwo Internetowe* [online].: Wydawnictwo Złote Myśli, Netina sp. z o.o. 2004 [dostęp: 2004-11-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://pp.zlotemysli.pl/?c=zm>.

²⁶¹ Wydawnictwo Złote Myśli: *Co to jest program partnerski i jak na tym mogę skorzystać?* [online].: Wydawnictwo Złote Myśli, Netina sp. z o.o. 2004 [dostęp: 2004-11-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://pp.zlotemysli.pl/?c=pp-coto>.

krakowską firmę Iwony Kielar **ARDEO**. Z własnym programem partnerskim powróciło także na rynek książek internetowych wymienione wcześniej **Wydawnictwo Escape Magazine**.

Obok inicjatyw podejmowanych przez wydawnictwa, serwisy dystrybucyjne i inne podmioty instytucjonalne, w 2004 roku dwaj autorzy – Aleksander Sowa i Wiesław Paślawski – zaczęli samodzielnie sprzedawać własne książki za pośrednictwem sieci. Pierwszy z nich napisał na przełomie 2003 i 2004 roku poradnik motoryzacyjny *Jak ulepszyć swojego fiacika?*. Początkowo sprzedawał tytuł na aukcjach Allegro, szybko jednak stworzył własną stronę internetową pod adresem *www.e-lektroniczne.com*, gdzie wkrótce pojawiły się kolejne wersje pierwszej publikacji oraz kilka nowych tytułów – *Samochodowe instalacje zasilania gazem*, *Jak działają magnetyzery i jak je wykonać*, *Jak kupić używany samochód*, *Jak jeździć oszczędnie*. Ich wartość merytoryczna została doceniona zarówno przez czytelników (w ciągu roku *Jak ulepszyć swojego fiacika* zakupiło ponad 700 osób) jak też przez profesjonalnego wydawcę – w następnym roku książkę *Jak kupić używany samochód* wydało w wersji papierowej **Wydawnictwo Komunikacji i Łączności**. Rozwijając dalej własną działalność edycyjną autor utworzył **Wydawnictwo Autorskie Aleksander Sowa** oraz rozpoczął współpracę z innymi oficynami. Obecnie tylko dwie jego książki są dostępne na nowej stronie internetowej *www.wydawca.net*. Reszta tytułów jest sprzedawana za pośrednictwem serwisu **DobryEbook.pl**, niektóre z nich są też równocześnie przygotowywane do druku. W 2006 roku, a więc już poza omawianym w niniejszej pracy okresem, ukazała się (wyłącznie w formie papierowej) pierwsza powieść Aleksandra Sowy – wydana przez **Wydawnictwo My Book** *Umrzeć w deszczu*.

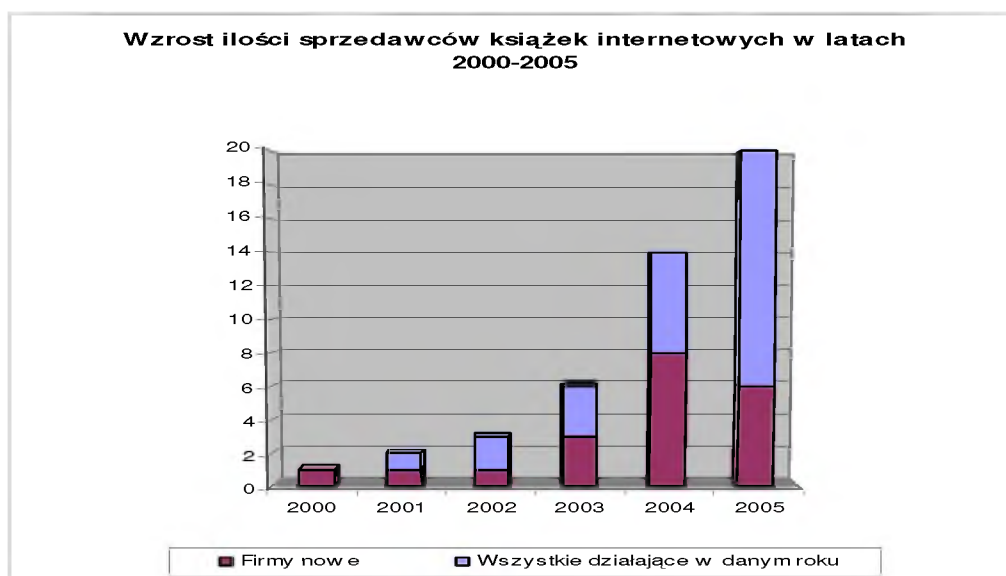
Wiesław Paślawski nie odniósł podobnego sukcesu. Na autorskiej stronie internetowej *www.e-ksiazka.it.pl/index.htm* zamieścił dwie powieści przygotowane w postaci zwykłych dokumentów Worda, które za symboliczną opłatą wysyłał pocztą elektroniczną – *540 dni w armii* oraz *Szynkadela*. Utwory Paślawskiego uzyskały kilka pozytywnych opinii czytelników, lecz zostały fatalnie zrecenzowane przez profesjonalnych wydawców, których autor próbował zainteresować swoją twórczością. Ostatecznie zrezygnował również z pobierania

opłaty i obecnie oba tytuły są dostępne na jego stronach internetowych za darmo²⁶².

Ogółem w ciągu 2004 roku pojawiło się 8 nowych podmiotów sprzedających cyfrowe książki w sieci. W omawianym w niniejszej pracy okresie był to najwyższy wzrost ilości „graczy” rynku książek internetowych. Kolejny rok przyniósł nie tylko osłabienie tego wzrostu, lecz zaowocował również pierwszą decyzją o zawieszeniu działalności – w marcu 2005 roku zamknięto serwis *E-biblioteka.pl* firmy **Rangelsoft**, podając jako przyczynę reorganizację serwisu. Jak ustalił autor niniejszej pracy (w badaniach opisanych w kolejnym podrozdziale) miało być to czasowe zawieszenie działalności, jednak do końca omawianego okresu portal pozostał niedostępny dla użytkowników.

Wzrost liczby podmiotów sprzedających cyfrowe książki w latach 2000-2005 zobrazowano na rycinie 11.

Ryc. 11. Liczba sprzedawców książek internetowych w Polsce w latach 2000-2005. Wykres nie uwzględnia podmiotów redystrybuujących książki internetowe w ramach tak zwanych „programów partnerskich”.

Źródło: Oprac. własne

4.3. Struktura polskiego rynku książek online w 2005 roku

Z końcem omawianego okresu rynek sprzedaży książek internetowych podzielił się na dwa sektory, różniące się wielkością i rodzajem oferty, systemem

²⁶² Warto odnotować, że w 2007 roku powieść *540 dni w armii* Pasławskiego znalazła się wśród tekstów analizowanych na zajęciach z przedmiotu <<Literackie konteksty Internetu>> na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Zob. [WIECZOREK, Marcin] *Sylabus*. [online]. Utworzony 2007-01-08. [Dostęp: 2008-09-12]. Dostępny w World Wide Web: http://www2.polon.uw.edu.pl/fdm/pliki/pdf/marcin_wieczorek.pdf

dystrybucji oraz docelową grupą odbiorców. Sektor pierwszy tworzą polscy dystrybutorzy zagranicznych publikacji cyfrowych, natomiast drugi – wydawcy i dystrybutorzy książek polskich.

Dystrybucją zagranicznych książek internetowych zajmowały się cztery warszawskie firmy: **Info Technology Supply Poland (ITS)**, **A.B.E. Marketing**, **International Publishing Service (IPS)** oraz **Akme Archive**.

Drugi sektor rynku książek internetowych w omawianym okresie budowało 16 sprzedawców publikacji polskojęzycznych. Wśród nich wyróżnić można:

1. jeden serwis dystrybucyjny, utworzony przez wydawców znanych z rynku „drukowanego” – wymieniony wcześniej **Port wydawniczy Literatura.net.pl** należący do wydawnictwa **Tower Press**, w którego ofercie znajdowały się tytuły z 14 wydawnictw,
2. pięć wydawnictw funkcjonujących wcześniej na rynku książki drukowanej, które rozszerzyły swoją ofertę o cyfrową formę własnych publikacji – w tym **Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima”**, **Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne**, **Wydawnictwo C. H. Beck**, **Wydawnictwo Verlag Dashöfer** i **Wydawnictwo WAM**,
3. trzy serwisy dystrybucyjne utworzone przez nowopowstałych wydawców publikacji elektronicznych – wśród nich nieistniejący już serwis **E-biblioteka.pl** firmy informatyczno – wydawniczej **Rangelsoft** oferujący poza swoją produkcją elektroniczne wersje książek 13 wydawców z rynku „drukowanego”, serwis **E-books.com.pl** firmowany przez **Dobopack Trading**, w ofercie którego pojawił się tytuł wydawnictwa **Akademia Familijna** oraz serwis **Wydawnictwa publikacji elektronicznych Escape Magazine**, które podjęło współpracę z wydawnictwami **Ligatura** i **Mandragora**,
4. siedmiu wydawców, którzy sprzedawali wyłącznie książki internetowe własnej produkcji. W tej liczbie znalazły się obszerne kolekcje, jak w serwisach: **e-biblioteka.com**, **Złote Myśli** i **Dobry eBook**, a także niewielkie zbiory, jak **Wydawnictwo autorskie Aleksandra Sowy** czy efemerydalne projekty **Wydawnictwa CITO.pl**, **Infodajnia.pl** i **Agencji artystyczno – promocyjnej 555**.

W kolejnym rozdziale przedstawiono przegląd polskich dystrybutorów i wydawców książek online oraz charakterystykę ich oferty.

5. Wydawcy komercyjnych książek internetowych w Polsce i ich oferta

W rozdziale dokonano przeglądu najważniejszych instytucji udostępniających komercyjnie książki w internecie, oraz przedstawiono charakterystykę ich oferty wydawniczej. Układ przedstawionych profili firm odpowiada kolejności podmiotów w strukturze instytucji rynku książek online, przedstawionej w rozdziale 4.3.

5.1. Dystrybutorzy zagranicznych książek online

ITS – Polska

Firma, założona przez Dariusza Kuźmińskiego, od 1993 roku zajmuje się dystrybucją elektronicznych zasobów informacyjnych i specjalistycznych systemów komputerowych. Jest przedstawicielem międzynarodowej korporacji **Info Technology Supply Ltd. (ITS Ltd.)**. Odsprzedaży głównie naukowe bazy danych oraz oprogramowanie produkowane przez **ITS Ltd.** i firmy trzecie (dystrybuowane na zasadzie *Value Added Distribution*²⁶³). Już w 1998 roku wśród produktów potentatów, z którymi **ITS** współpracowało (miedzy innymi: **OCLC**, **Micromedex Inc.**, **ISI**, **SilverPlatter** i **University Microfilm International**) znajdowały się dostępne sieciowo pełnotekstowe kolekcje cyfrowych książek wydawnictwa **Chadwyck-Healey – Literature Online** zawierająca ponad 250 tysięcy dzieł literatury angielskiej i amerykańskiej oraz **Deutsche Literatur Online** obejmująca między innymi dzieła Marcina Lutra, Goethego i Shillera. W sierpniu 2002 roku ruszyła nowa wersja internetowego serwisu **ITS PL**, w której wyodrębniono sekcję *e-books*. Początkowo na podstronie znalazły się informacje o 24 podręcznikach wydawnictwa **CRC Press** tworzących kolekcję **ENGnetBASE – Engineering Database Online**. Do grudnia 2005 roku oferta wzrosła i obejmowała 417 tytułów podzielonych na 17 kategorii. Od 2002 roku **ITS** dystrybuuje również bazę **Stat!REF Electronic Medical Library** obejmującą pełne teksty 60 monografii medycznych. W trzy lata po przejęciu **NetLibrary** przez **OCLC** informacje o największej bibliotece książek cyfrowych pojawiły się

²⁶³ Value Added Distribution (dystrybucja z wartością dodaną), to model dystrybucji, w którym dystrybutor oprócz samego produktu oferuje dodatkowo własne usługi lub inną „wartość dodaną”. W modelach realizowanych przez dystrybutorów dokumentów cyfrowych są to najczęściej: pośrednictwo w negocjacjach z dostawcami treści na etapie zakupu produktu oraz szkolenia, wsparcie techniczne i konsultacyjne w okresie eksploatacji kolekcji.

również w serwisie **ITS**, który współpracował z „gigantem z Dublin” od 1998 r. (Rycina 12).

Ryc. 12. Podstrona „e-Books” w serwisie internetowym **ITS Polska**

Źródło: <http://www.its.com.pl/index.php?s=16>. [2005-03-20]. Dostęp: 2005-04-10

Już poza okresem objętym niniejszą pracą, na początku 2006 roku, do dotychczas oferowanych kolekcji książek online **ITS** dołączyło kolekcję **Gale Virtual Reference Library** firmy **Thomson Gale** zawierającą ponad 1000 podręczników online.

Ogółem za pośrednictwem **ITS** biblioteki i instytucje polskie miały w omawianym okresie dostęp do kilkuset tysięcy internetowych książek. W informacji zawartej na firmowym forum internetowym podsumowano ogólne warunki udostępniania baz i kształtowania ich cen. Wymieniono między innymi składniki opłaty (opłata licencyjna za dane, opłata za oprogramowanie wyszukiwawcze, opłaty pocztowe), wskazano również, że istnieje szereg czynników różnicujących opłaty (między innymi: segment chronologiczny bazy, ilość równoczesnych dostępów, typ użytkownika, liczba potencjalnych użytkowników)²⁶⁴. Zgodnie z wiedzą autora, do końca 2005 roku żadna z polskich bibliotek nie korzystała z oferty cyfrowych książek od **ITS Polska**.

²⁶⁴ Info Technology Supply PL Dariusz Kuźmiński: *Forum: Pytania o bazy danych* [online].: ITS Polska 2006-11-22 [dostęp: 2006-11-25]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.its.com.pl/index.php?co=forum>.

A.B.E. Marketing

A.B.E. Marketing powstała w 1990. roku i jest czołową krajową firmą specjalizującą się w imporcie i dystrybucji wysokiej klasy obcojęzycznych publikacji.

Firma świadczy usługi głównie dla klientów instytucjonalnych, w tym: bibliotek uczelnianych i uniwersyteckich, instytutów i innych placówek naukowo-badawczych, instytucji i urzędów centralnych oraz księgarni. Współpracuje z ponad 2000 wydawnictw na całym świecie, w tym m.in.: **Cambridge Scientific Abstracts, Gale Group, Institution of Electrical Engineers, K.G. Saur Verlag, Mezhdunarodnaya Kniga, OVID Technologies, SilverPlatter i World Bank Group**. **A.B.E.** przedstawia swoją ofertę na wszystkich renomowanych targach książki, organizuje również prezentacje i wystawy promujące swoją ofertę w bibliotekach, instytucjach naukowych, jak też podczas kongresów i zjazdów specjalistycznych. Firma dysponuje stale w swojej ofercie ponad 85 tysiącami tytułów z czego 25 tysięcy jest dostępnych natychmiast. Ponadto, na podstawie bibliograficznej bazy danych firma przyjmuje zamówienia na pozycje, którymi w danym momencie nie dysponuje. Oferuje również bogaty asortyment czasopism naukowych.

Zgodnie z wypowiedzią przedstawiciela **A.B.E.** jedną z pierwszych oferowaną przez wydawnictwo książką elektroniczną była 32-tomowa *Encyclopaedia Britannica Online*. Informacja o dostępności tej publikacji online pojawiła się w serwisie w roku 2003²⁶⁵. Od 1 września do 31 października 2005 roku encyklopedia była dostępna darmowo w ramach oferty promocyjnej. W tym czasie w serwisie **A.B.E.** zamieszczono specjalną stronę z informacją o *Britannice* (Rycina 13).

²⁶⁵ CZUBAK, Bogdan. *A.B.E. Marketing: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...*

Ryc. 13. Platforma A.B.E. Marketing – strona główna.

Źródło: <http://www.abe.com.pl>

Sprzedaż całych kolekcji książek internetowych wraz z utworzeniem wydzielonych podstron serwisu sieciowego firmy rozpoczęła się w maju 2006 roku, więc już poza omawianym w niniejszej pracy okresem. Na przebudowanych stronach umieszczono działy: *Bazy danych*, w którym oferowano (już odpłatnie) *Britannicę Online* oraz *e-książki*, obejmujący początkowo kolekcję 1680 tytułów wydawnictwa **Taylor&Francis**. W 2006 roku w ofercie znalazły się jeszcze książki online **Wydawnictwa Springer** oraz kolekcja *Ovid Ebook Collection*.

IPS

Podobnie jak **A.B.E. Marketing**, **IPS sp. z o.o.** jest firmą działającą na rynku od 1990 roku. Specjalizuje się w imporcie zagranicznych publikacji naukowych, technicznych, medycznych i specjalistycznych: czasopism drukowanych i w wersjach elektronicznych (online i na CD-ROM), książek, baz danych, mikrokopii i materiałów audiowizualnych. Eksportuje również polskie publikacje naukowe za granicę. Świadczy na rzecz swoich klientów szereg usług informatycznych typu „wartości dodanej”: umożliwia bieżącą kontrolę realizowanych zamówień, organizuje i zapewnia dostęp do pełnotekstowych baz danych, organizuje i zarządza konsorcjami bibliotek.

Firma współpracuje z wiodącymi oficynami wydawniczymi na świecie i w Polsce, dostarczając poszukiwane publikacje do większości bibliotek wyższych uczelni, instytutów naukowych i badawczych, instytucji rządowych i parlamentarnych, banków oraz przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych. Posiada własny salon wystawowy w Warszawie, gdzie w stałej ofercie dostępnych jest kilka tysięcy publikacji różnych typów.

Zgodnie z informacją zawartą w serwisie internetowym, **IPS** realizuje zamówienia na wszystkie dostępne na światowym rynku publikacje naukowe, niezależnie od formy ich wydania – druk, dostęp online, mikrokopie, dyskietki czy CD-ROMy.

Od III kwartału 2004 r. za pośrednictwem IPS można było nabywać książki online współpracujących grup wydawniczych, w tym: **Cambridge University Press**, **Elsevier Science**, **IOS Press**, **John Wiley & Sons** i **Oxford University Press**. Analogicznie jak w wypadku **A.B.E.**, nie były one wyodrębnione jako oddzielne kolekcje, a wybór cyfrowej formy książki przekierowywał nabywcę do serwisu wydawcy. Internetowy serwis sprzedaży książek online firmy **International Publishing Service** powstał dopiero w październiku 2006 roku. Wprowadzono wtedy nowy dział *e-booki*, w którym zamieszczono oferty grup wydawniczych **Taylor & Francis**, **Springer Verlag**, **Oxford University Press**, **Cambridge University Press**, **Elsevier Science**, **John Wiley & Sons**, i **IOS Press** (Rycina 14).

Ryc. 14. Internetowe kolekcje książek w ofercie IPS w październiku 2006 roku.

Źródło: IPS: eBooks – książki elektroniczne [online] [Dostęp: 2006-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ips.com.pl/books/ebooks.php>

Działalność **IPS** w zakresie udostępniania książek online rozwinęła się w okresie nie objętym już zakresem niniejszej pracy, dlatego autor pomija szczegółową analizę jej oferty.

Akme Archive

Odmienny charakter posiada serwis dystrybucyjny utworzony przez najmłodszą z wymienionych firm – powstałą w 1998 roku **Akme Archive**. Specjalizuje się ona w sprzedaży i dystrybucji zagranicznych publikacji elektronicznych, w tym baz danych, czasopism i książek cyfrowych. Współpracuje z największymi światowymi wydawcami i dystrybutorami cyfrowych treści, w tym: **ProQuest Information & Learning** (od 1999 roku), **Knovel**, **Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)** (od 2004 roku). W 2004 roku **Akme Archive** podpisało umowę na wyłączność dystrybucji produktów **ProQuest** na Polskę (wybrane produkty **ProQuest** były wcześniej dostępne w ofercie **ITS** i **IPS**), w tym między innymi bazy **ProQuest Dissertations & Theses** – kolekcji online liczącej we wrześniu 2005 roku około 650 tysięcy, publikowanych od 1997 roku, dysertacji i prac magisterskich w formacie PDF. Prace pochodziły z uczelni północnoamerykańskich i kanadyjskich oraz europejskich, australijskich i chińskich. Przeciętnie do bazy dodawanych było 1000 prac tygodniowo. Tematyka prac obejmowała nauki humanistyczne i ścisłe. 12 miesięczna subskrypcja umożliwiała wykorzystanie bazy przez nieograniczoną ilość współbieżnych użytkowników. Z oferty można było skorzystać na dwa sposoby – kupując dostęp do wszystkich dysertacji lub do wybranych kolekcji. Koszt licencji był kalkulowany w oparciu o liczbę uczestniczących instytucji oraz ich współczynnik *Full-time Equivalent (FTE)* i kształtował się w zakresie od 5000\$ (dla 1–5 małych klientów) do 10000\$ (dla 1–5 „dużych”). Cena licencji spadała wraz z przyrostem liczby uczestniczących w konsorcjum instytucji. Koszt zakupu pojedynczych kolekcji był skalkulowany wyżej²⁶⁶.

Jednym z ważniejszych „książkowych” produktów **ProQuest-a** zaoferowanych polskim bibliotekom przez **Akme Archive** jest kolekcja podręczników **Safari Tech Books Online (STBO)** (Rycina 15). Liczący ponad

²⁶⁶ *Oferta subskrypcyjna Proquest Dissertations & Theses* [online]. [Warszawa]: Akme Archive sp.z o.o., 09-2005 [dostęp: 2006-05-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.akmearchive.pl>.

3500 tytułów zbior książek z zakresu informatyki pochodzących głównie z utytułowanych wydawnictw **O'Reilly & Associates, Inc.** oraz **The Pearson Technology Group** jest udostępniany jako zintegrowana, w pełni przeszukiwalna baza informacji. Kolekcję można także przeglądać tematycznie, korzystając z katalogu obejmującego 21 kategorii technicznych. Przy tym warunki subskrypcji dla **STBO** są wyjątkowo elastyczne – poszczególnym tytułom przypisana jest pewna wartość punktowa, biblioteki nabywają pojedyncze tytuły określając samodzielnie, ile „punktów” mogą kupić (określone jest jednak minimum na poziomie 25 punktów) i w ramach zakupionej puli mogą nawet co miesiąc wymieniać tytuły, dobierając je do aktualnych potrzeb czytelników²⁶⁷.

Ryc. 15. Opis kolekcji *Safari Tech Books Online* w serwisie internetowym Akme Archive

Źródło: *Produkty > Safari Tech Books Online* [online] Maj 2005 r. Kopia strony z Internet Archive [2007-04-03] Dostępne w World Wide Web: http://web.archive.org/web/20050501100653/www.akmearchive.pl/02_produkty_proquest_safari.html

Wśród produktów **ProQuest** dostępne są również przedstawione wcześniej anglojęzyczne bazy literaturowe – *LiON*, *Early English Books Online* a także bazy ucyfrowionych tekstów łacińskich *Patrologia Latina* i *Acta Sanctorum*.

²⁶⁷ Szerzej o kolekcji Safari Tech Books Online i jej wykorzystaniu pisali: Anna Chadaj, Urszula Anna Wojtasik i Izidor Statkiewicz. Zob. CHADAJ, Anna: *Elektroniczne wersje książek...*, STATKIEWICZ, Izidor: *Analiza wykorzystania...* i WOJTASIK, Urszula Anna: *Organizowanie dostępu do książek elektronicznych...*

Obejmują ogółem setki tysięcy dokumentów różnego typu, w tym również zdigitalizowanych książek, z których większość jest w pełni przeszukiwalna. Zgodnie z wiedzą autora w omawianym w pracy okresie bazy te nie były testowane ani wykorzystywane w bibliotekach polskich.

W 2004 roku **Akme** zaoferowało dostęp do wielod dziedzinowej kolekcji książek internetowych **Knovel Library**. Pod koniec następnego roku obejmowała ona 935 tytułów zgrupowanych w 18 kategoriach tematycznych, głównie z zakresu *Science – Technology – Medicine (STM)*. Kolekcja **Knovela** była w testowana w latach 2004 – 2005 przez kilka bibliotek akademickich – Politechniki Warszawskiej, Wrocławskiej, Krakowskiej i Akademii Górniczo – Hutniczej. Jako pierwsza roczny dostęp do wszystkich modułów serwisu zakupiła **Biblioteka Politechniki Krakowskiej**²⁶⁸. Polski dystrybutor uzgodnił wcześniej szczególne warunki prenumeraty dla ośrodków akademickich w Polsce i zaprosił do utworzenia **Konsorcjum użytkowników biblioteki Knovel**. Oferta obejmowała trzy zakresy dostępu – do całej bazy (Wszystkie kolekcje **Knovel Interactive Library** bez pakietów **Premium Content**), do wybranych pakietów kolekcji (*Engineering, Materials i Life Sciences & Chemistry*) i do kolekcji dodatkowych (**Premium Content**). We wszystkich wypadkach licencja pozwalała na współbieżne wykorzystanie bazy przez dowolną ilość użytkowników oraz na udostępnianie tytułów poza ośrodkiem dla autoryzowanych użytkowników. Do końca 2005 roku Konsorcjum nie zostało jednak utworzone z powodu niewystarczającej liczby uczestniczących instytucji (dostawca wymagał 5)²⁶⁹

Kolejną kolekcją dystrybuowaną przez **Akme** jest **Source OECD**, będący elektroniczną biblioteką wszystkich wydawnictw Organizacji. Wśród nich, jest wydzielona grupa ponad 2000 książek, podzielonych na 20 kolekcji tematycznych. Kolekcja **OECD** jest wykorzystywana w Polsce już od 2002 roku przez biblioteki zrzeszone w **Konsorcjum Bibliotek Kierunków Ekonomicznych**. **Akme** planowało utworzenie nowego konsorcjum **SourceOECD** w 2006 roku jako efektu wynegocjowania nowych warunków subskrypcji tej kolekcji. Stosowany był tu jednolity model dla wszystkich typów instytucji umożliwiający współbieżne wykorzystanie bazy przez nieograniczoną liczbę użytkowników, dostęp zdalny dla autoryzowanych użytkowników oraz

²⁶⁸ WOJTASIK, Urszula Anna: *Organizowanie dostępu do książek elektronicznych...*

²⁶⁹ Konsorcjum Knovel powstało dopiero w 2007 roku.

możliwość zakupu całej bazy lub wybranych pakietów. Pakiety w *SourceOECD* wyodrębnione są ze względu na typ dokumentu (książki, czasopisma, bazy), a nie tematykę.

Podsumowanie

Obliczenie wielkości całej dostępnej w 2005 roku oferty zagranicznych książek internetowych może być jedynie szacunkowe. Przyczyną jest z jednej strony ciągle powiększanie kolekcji tytułów, z drugiej zaś fakt dublowania się tych samych tekstów w różnych kolekcjach. Rzeczywistą liczbę oferowanych przez polskich resellerów zagranicznych książek internetowych (wraz z dysertacjami z baz *ProQuest DD&T*) można ocenić na około 1,5 miliona tytułów.

Ponad 53% powyższej oferty stanowią pełnotekstowe dysertacje z bazy *ProQuest D&T*, blisko 15% to inne książki naukowe. Około 1% wszystkich oferowanych tytułów to tak zwane „dzieła referencyjne” (ang. *reference books*), czyli słowniki, encyklopedie, podręczniki i leksykony. Pozostałe 30% stanowią dzieła literatury pięknej w edycjach krytycznych zgromadzone głównie w 3 bazach *ProQuest: Early English Books Online, Literature Online* i *Literatura Niemiecka*.

5.2. Sektor rodzimych książek internetowych

Port wydawniczy Literatura.net.pl

Serwis został utworzony w 2000 roku przez gdańskie wydawnictwo **Tower Press**. Narodził się głównie z inicjatywy Antoniego Pawlaka, który w firmie macierzystej piastował stanowisko redaktora naczelnego działu książkowego. Jak przyznał w wywiadzie udzielonym autorowi niniejszej pracy Pawlak, powodem utworzenia serwisu z książkami internetowymi były trudności w dostępie do niektórych książek w bibliotekach, przy równoczesnym szybkim wyczerpywaniu się ograniczonych nakładów dostępnych w sprzedaży²⁷⁰. Wzorce, na których oparli się twórcy **Portu Wydawniczego**, pochodziły ze Stanów Zjednoczonych, szczególną inspiracją było zwłaszcza doświadczenie Stephena Kinga z internetowym wydaniem *Riding the Bullet*²⁷¹. Będąc w istocie dystrybutorem,

²⁷⁰ PAWLAK, Antoni. Literatura.net.pl. Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 09 maja 2006 roku.

²⁷¹ Tamże.

podobnym do wcześniej opisywanych serwisów amerykańskich, portal reklamował się jako pośrednik między twórcami i odbiorcami elektronicznych książek: "Zapraszamy do współpracy autorów i wydawców. Razem z ludźmi pióra i edytorami możemy bowiem stworzyć jedyne w swoim rodzaju konsorcjum, otworzyć drugą, obok tradycyjnej, drogę obiegu i promocji literatury. Warto wykorzystać szansę, jaką daje Internet zarówno pisarzom jak i wydawcom. Nie możecie znaleźć wydawcy, daremnie czekacie na wznowienie swojej książki? Zwróćcie się do nas. Damy Wam możliwość opublikowania książki w Internecie, co nie wyklucza, a może nawet przyspieszyć edycję papierową"²⁷². Z każdym z autorów podpisywano standardową umowę, gwarantującą zachowanie oryginalnej formy dla wydawnictw uprzednio drukowanych lub jej dostosowanie do wymagań autora, 30% wpływów z abonamentów oraz systemowe zabezpieczenie przed nieuprawnionym użyciem dzieła.²⁷³ Złożona przez twórców serwisu oferta wywołała szeroki oddźwięk wśród autorów i kandydatów na autorów. Pawlak stwierdził nawet, że redaktorzy doświadczyli początkowo: „niesłychanego zalewu grafomanii”²⁷⁴. Konieczność przeglądania masy tekstów zwiększała nakłady pracy i koszty przedsięwzięcia. Dużo wysiłku wymagało także przetworzenie nadsyłanych materiałów do postaci plików PDF, gdyż w pierwszym okresie redakcja przyjmowała zarówno pliki elektroniczne jak też wydruki, które następnie przepisywano ręcznie do postaci cyfrowej lub też skanowano i manualnie korygowano²⁷⁵.

Nieco inaczej były formułowane umowy z wydawnictwami – w ich wypadku negocjowano warunki indywidualnie, jednak autorowi nie udało się uzyskać informacji o szczegółach tych umów²⁷⁶.

²⁷² *Literatura.net.pl. Miły Czytelniku, Szanowny Wydawco!* [online].: Tower Press 2000 [dostęp: 2005-04-23]. Tyt. z 1 ekranu. Dostępny w World Wide Web: http://www.literatura.net.pl/?nazwa_strony=menubiale/dla_wyd.html.

²⁷³ CISZEWSKI, Bartłomiej: *Pisarze nie chcą do Internetu...* Zob. też: JĘSIĄK, Anna: *Elektroniczna droga upowszechniania literatury jest coraz ważniejsza. Rozmowa z Anną Jęsiąk, redaktorem Literatury.net.pl* [online].: Rozm. przepr. Agnieszka Kubica. Copyright (c) 2000 BMR - Book Marketing Research 2001-06-04 [dostęp: 2006-03-10]. Dostępny w World Wide Web: <http://wirtualnywydawca.pl/?a=showitem&id=10632&cat=INLN>.

²⁷⁴ PAWLAK, Antoni. *Literatura.net.pl.: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...*

²⁷⁵ Tamże. W późniejszym okresie redakcja wymagała dostarczenia tekstu w postaci cyfrowej.

²⁷⁶ Większość przedstawicieli firm, z którymi autor przeprowadzał wywiady niechętnie udzielało informacji dotyczących szczegółów zawieranych umów, proponowanych warunków finansowych i osiąganych dochodów. Rozmówcy, pytani o te zagadnienia z reguły powoływali się na konieczność przestrzegania tajemnicy handlowej i odmawiali odpowiedzi.

W momencie otwarcia w ofercie *Literatura.net.pl* znajdowało się 215 tytułów pochodzących od 6 wydawców²⁷⁷. Wśród nich 20 było darmowych, do reszty można było uzyskać dostęp po opłaceniu abonamentu kosztującego 20 PLN. Korzystanie z serwisu wymagało założenia konta użytkownika, które było równoznaczne ze wstąpieniem do **Klubu Literatura.net.pl**. Członkostwo umożliwiało pobieranie wszystkich tytułów z *Katalogu gratisowego*. Dostęp do książek płatnych wymagał rezerwacji abonamentu oraz wniesienia opłaty abonamentowej. Abonament był ważny 1 miesiąc i uprawniał do jednorazowego pobrania dowolnego tytułu, dostępnego w *Katalogu płatnym*²⁷⁸. Tym samym, średnia cena dostępu do pojedynczej książki wynosiła początkowo nieco ponad 10 groszy i obniżała się z każdym dodawanym do kolekcji tytułem. Sposób wyceny wynikał z przyjętego celu serwisu. Uznając, że książki drukowane są relatywnie drogie, jego inicjatorzy zakładali, że ich cyfrowe wersje powinny być bardzo tanią alternatywą dla druku²⁷⁹.

Wachlarz tytułów powiększał się bardzo szybko – wstępnie zakładano przyrost o 5 tytułów dziennie, zwiększała się również liczba współpracujących wydawnictw. Po roku działalności serwis oferował 1015 tytułów oraz współpracował z 14 wydawnictwami i kilkuset autorami. Antoni Pawlak, w wywiadzie udzielonym Agnieszce Kubica z serwisu *Wasz Wirtualny Wydawca* stwierdził: "Udało nam się zrealizować prawie wszystkie nasze zamierzenia. Książek i autorów wciąż przybywa, czytelników także. Ale nie do końca udało nam się skomercjalizować portal, czyli zainteresowanie naszą inicjatywą jest jednak mniejsze niż przypuszczaliśmy"²⁸⁰. W tym czasie z płatnego abonamentu korzystało kilkanaście tysięcy internautów, co pozwalało jedynie na

²⁷⁷ W ciągu całego, analizowanego w niniejszej pracy okresu, trzon kolekcji stanowiły książki wydane przez Tower Press. W końcu 2005 roku tytuły macierzystej oficyny tworzyły ponad 90% oferty, pozostałe wydawnictwa dostarczały jedynie po kilka tytułów.

²⁷⁸ *LiteraturaNet.pl. Pomoc: Jak zostać abonentem i członkiem Klubu Literatury.net.pl?* [online].: Tower Press 2000 [dostęp: 2006-06-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.literatura.net.pl/index.php3?id=1248435715Z1fgdtyBVg5cSVvgNFZ7Y8&nazwa_strony=menubiale/pomoc/pomoc1.php3.

²⁷⁹ PAWLAK, Antoni. *Literatura.net.pl: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...* Por. też: *Literatura.net.pl. Miły Czytelniku, Szanowny Wydawco...* oraz [JK]: *Literatura.net.pl - czyli e-books po polsku* [online].: Copyright (C) 2000-2005 - BMR - Book Marketing Research 2002-12-18 [dostęp: 2006-10-08]. Dostępny w World Wide Web: <http://wirtualnywydawca.pl/a/showitem/id/13018/cat/INJW.html>.

²⁸⁰ PAWLAK, Antoni. *"W przyszłym roku powinniśmy zanotować pierwsze, prawdopodobnie dość skromne zyski". Minął rok od rozpoczęcia działalności przez literaturę.net.pl.* [online].: Rozm. przepr. Agnieszka Kubica. Copyright (C) 2000-2005 - BMR - Book Marketing Research 2001-12-07 [dostęp: 2006-08-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://wirtualnywydawca.pl/a/showitem/id/10841/cat/INLN.html>

minimalizację kosztów. Naczelny *Literatura.net.pl* liczył jednak wtedy na wypracowanie pierwszych zysków w roku 2002²⁸¹. Niestety, nadziei Pawlaka nie udało się spełnić również w kolejnych latach funkcjonowania *Portu Wydawniczego*. W 2002 roku oferta książek internetowych przestała się istotnie powiększać, oscylując w kolejnych latach około 1100 tytułów. W 2001 roku, obok serwisu książek elektronicznych uruchomiono równoległy serwis księgarni internetowej, sprzedającej książki drukowane. Jak poinformowała Anna Jęsiak: „księgarnia, jako element nowy, siłą rzeczy przyciąga teraz więcej osób, zachęcając też do odwiedzenia biblioteki-czytelni. Nadal przedsięwzięciem głównym i pionierskim w Polsce pozostają e-książki”²⁸². Nowa inicjatywa utrzymana została w kolejnych latach, nie wpłynęła jednak na zwiększenie zakupów książek internetowych.

Na koniec 2005 roku *Literatura.net.pl* obejmowała 1126 tytułów książek elektronicznych. Ponad 40% z nich było dostępnych darmowo w ramach *Katalogu gratisowego*. *Katalog płatny* zawierał 670 książek, pozostając największą kolekcją polskich płatnych książek internetowych, pomimo symbolicznego przyrostu w latach 2002 - 2005. Poza podziałem na darmowe i płatne tytuły, kolekcja była podzielona na 7 działów przedmiotowych – *literaturę piękną*, *albumy*, *antykwariat* (dział dodany w maju 2005 roku), *leksykony*, *literaturę popularno-naukową*, *literaturę faktu i poradniki*. Dział *Literatura piękna* były podzielony na poddziały niższego rzędu, wyróżnione według rodzajów i gatunków literackich, dodatkowo zawartość działu można było przeglądać korzystając z katalogu tematycznego. Serwis był wyposażony w wyszukiwarkę, pozwalającą na wyszukiwanie w nazwiskach autorów i tłumaczy oraz tytułach i opisach książek za pomocą swobodnych słów kluczowych. Użytkownicy mogli skorzystać także z wyszukiwania zaawansowanego, w którym wyniki można było ograniczyć przez wybór kategorii (działu), autora, tytułu lub wydawcy. *Port Wydawniczy* na bieżąco zamieszczał krótkie informacje o nowych publikacjach, przedstawiał „książki miesiąca”, umożliwiał również użytkownikom dodawanie własnych ocen poszczególnych tytułów. Fragment strony głównej serwisu pokazano na rycinie 16.

²⁸¹ Tamże.

²⁸² JĘSIAK, Anna: *Elektroniczna droga upowszechniania literatury ...*

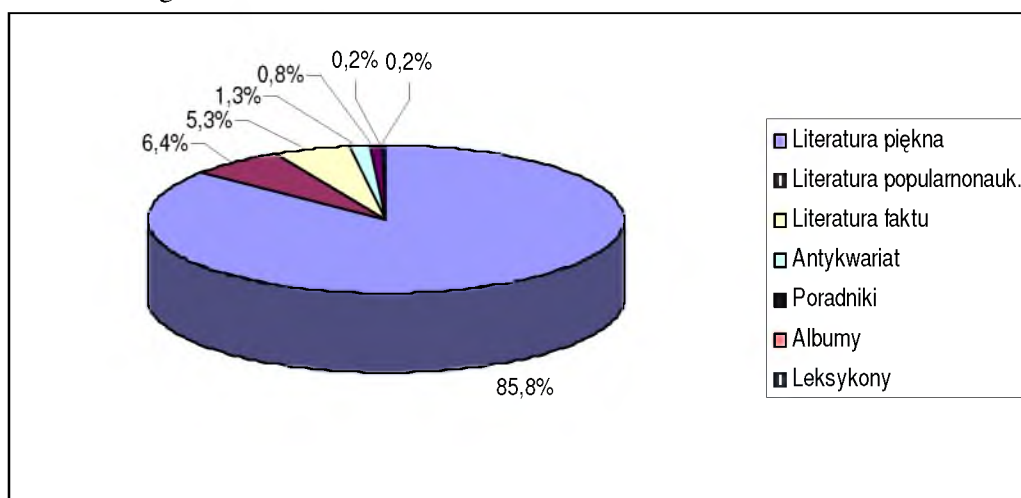
Ryc. 16. *Literatura.net.pl*, strona główna w grudniu 2005 roku

Źródło: Literatura.net.pl [online] 29 grudnia 2005 r. Kopia strony z Internet Archive [2006-09-03] Dostępne w Word Wide Web: <http://web.archive.org/web/20051229042742/http://www.literatura.net.pl/>

Trzonem oferty *Literatura.net.pl* była *literatura piękna*. Dział obejmował 965 tytułów, w tym 65% dzieł prozatorskich, 25% książek poetyckich i 10% dramatów. Wśród prozy najliczniej reprezentowane były powieści (352 tytuły z 966), opowiadania (95) i eseje (34). Poezję zdominowała liryka współczesna (165 tytułów z 249 w dziale), inne utwory poetyckie reprezentowały 18 innych gatunków literackich. Większość dramatów stanowiły tragedie (61 spośród 92 utworów). Największym działem tematycznym w obrębie beletrystyki była *literatura społeczno – obyczajowa* (ponad 360 tytułów). Następnymi co do wielkości działami były: *Literatura popularnonaukowa* (72 tytuły) i *Literatura faktu* (60 tytułów). Utworzony w połowie 2005 roku dział *Antykwariat* obejmował 15 cyfrowych reprintów książek, wydanych pierwotnie w XIX i początkach XX wieku. Pozostałe kategorie liczyły zaledwie po kilka tytułów. Strukturę oferty *Literatury.net.pl* w końcu 2005 roku przedstawia rycina 17.

Ryc. 17. Struktura ilościowa oferty Portu wydawniczego *Literatura.net.pl*, w dniu 29 grudnia 2005 roku.

Źródło: Oprac. własne.

W wywiadzie udzielonym autorowi niniejszej pracy w 2006 roku, Antoni Pawlak nie krył swojego zniechęcenia i rozżalenia stanem projektu. Wskazał, że serwis odnotowuje ogromną ilość odwiedzin i pobrań darmowych tytułów, przy niskiej liczbie zakupów²⁸³. Przyczyną niepowodzenia nie jest zatem brak świadomości istnienia *Literatury.net.pl* wśród internautów. Redaktor podkreślił jednak, że błędem był brak szerokiej kampanii reklamowej serwisu – jedynymi działaniami o charakterze marketingowym, jakie zostały podjęte w trakcie uruchamiania serwisu była konferencja prasowa oraz organizowane kilkakrotnie spotkania literackie z autorami publikowanych książek online. Środki te, z perspektywy czasu, okazały się niewystarczające. Wśród innych barier rozwoju Pawlak wskazał niski poziom czytelnictwa w Polsce oraz nieopłacalność systemu mikropłatności SMS, którego zastosowanie mogłoby uprościć procedury opłat za dostęp do cyfrowych tytułów²⁸⁴.

Oferta *Literatury.net.pl* była z założenia kierowana do odbiorców indywidualnych. W ciągu całego omawianego właściciele serwisu odnotowali zaledwie trzy zapytania, skierowane do redakcji przez biblioteki, dotyczące możliwości zakupu i udostępniania kolekcji czytelnikom. Z uwagi na niskie zainteresowanie, taka forma oferty nie została opracowana, choć Antoni Pawlak przyznał w wywiadzie, że współpraca z bibliotekami mogłaby przynieść korzyści czytelnikom. Wskazał zarazem, że przy szerokim dostępie do książek i założonym

²⁸³ PAWLAK, Antoni. *Literatura.net.pl: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...*

²⁸⁴ Tamże.

modelu sprzedaży, trudno jest wypracować korzystniejszą ofertę dla bibliotek. Następnym problemem jest fakt, iż tworzenie takiej oferty wymagałoby renegotjowania umów zawartych z autorami i wydawcami, a nie istnieją ciągle jasne zapisy prawne na których można by oprzeć nowe kontrakty²⁸⁵.

Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima” i Księgarnia Mateusza

Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima” jest katolickim, świeckim wydawnictwem związanym z poznańskim środowiskiem **Odnowy w Duchu Świętym**. Zostało założone przez Jagodę i Łukasza Kałużnych oraz Małgorzatę Dornowską – związanych z poznańską wspólnotą „Jerozolima” i **kościółem akademickim Ojców Dominikanów** oraz **Duszpasterstwem Rodzin Archidiecezji Poznańskiej**. W ofercie „Jerozolimy” znajdują się przede wszystkim publikacje skierowane do osób świeckich, zaangażowanych w szeroko pojętą ewangelizację, także dla poszukujących drogi wiary. Są to książki o tematyce rodzinnej, duchowej, dotyczące problemów społecznych, a także kultury regionu.

Księgarnia Mateusza to, założona w 1999 roku pod patronatem redakcji **Chrześcijańskiego Serwisu WWW „Mateusz”**, największa katolicka księgarnia wysyłkowa w Polsce. Głównymi twórcami obu inicjatyw byli: Krzysztof Jurek z Bydgoszczy oraz Andrzej i Ewa Rozkrut ze Szczecina. W ofercie Księgarni znajdują się książki, czasopisma, nagrania muzyczne, filmy oraz publikacje multimedialne. Współpracując z blisko 400 wydawnictwami, serwis księgarni oprócz funkcji handlowej pełni też rolę internetowego centrum informacji o książce katolickiej²⁸⁶.

W roku 2001 **IW „Jerozolima”** wraz z **Księgarnią Mateusza**, wspólnie wydali pierwszą katolicką książkę elektroniczną – była to niewielka (w wydaniu papierowym - 44 stronicowa) praca benedyktyna O. Karola Meissnera *Konflikty psychiczne: ich wpływ na życie religijne i moralne*²⁸⁷. Z góry założono, iż tytuł ma być wydany w wersji elektronicznej i drukowanej, przy czym cyfrowe *Konflikty*

²⁸⁵ Tamże.

²⁸⁶ Szersze informacje o Serwisie „Mateusz” oraz Księgarni Mateusza zgromadzone zostały w artykule Moniki i Adama Jaworskich - JAWORSKA, Monika, JAWORSKI, Adam: *Świeccy świeckim*. „Tygodnik Katolicki Niedziela” [online]. Edycja gnieźnieńska. 18/2002 [dostęp: 2005-04-20]. Dostępny w World Wide Web: http://www.niedziela.pl/artukul_w_niedzieli.php?doc=ed200218&nr=21.

²⁸⁷ Formalnie wydawcami tego tytułu była IW „Jerozolima” i firma LOGON S.A., która jest biznesowym partnerem „Mateusza”

psychiczne... miały pełnić funkcje promocyjne dla książki drukowanej, opublikowanej nieco później. Cyfrowa publikacja ojca Meissnera była dostępna najpierw w formatach PDF oraz LIT²⁸⁸ w **Księgarni Mateusza**, po kilku miesiącach skrócona nota o książce została zamieszczona także na stronach „Jerozolimy” (Ryciny 18 i 19). Od momentu wydania aż do końca omawianego okresu cena pierwszej katolickiej książki elektronicznej wynosiła 3 PLN.

Ryc. 18. Opis *Konfliktów psychicznych...* Karola Meissnera OSB w internetowej **Księgarni Mateusza**

Księgarnia Mateusza Książki... Muzyka... Dzieci... Podręczniki... Indeksy... Szukaj... Pomoc...

Odwiedź „Mateusza”: <http://www.mateusz.pl/> 27 kwietnia 2006. Zapraszamy do zakupów!

« Powrót

KONFLIKTY PSYCHICZNE
Ich wpływ na życie religijne i moralne

KAROL MEISSNER OSB

Konflikty psychiczne – ich wpływ na życie religijne i moralne
Tytuł oryginalny: *ich wpływ na życie religijne i moralne*

Księgarnia Mateusza oraz IW Jerozolima Bydgoszcz-Poznań 2001
EBOOK – KSIĄŻKA ELEKTRONICZNA
(zobacz: informacje o książkach elektronicznych)

ISBN: 83-914877-3-3
[KM10001E04589]

Cena: 3,00 zł
FORMAT LIT (148 kB) — kupuję!
FORMAT PDF (327 kB) — kupuję!

Prezentujemy Czytelnikom pierwszą książkę w formie elektronicznej - dzieło ojca Karola Meissnera dotyczące wpływu konfliktów psychicznych na nasze życie religijne i moralne. Autor w sposób jasny pokazuje - o czym często zapominamy w codzienności - prawdę o tym, że wiara i wybory moralne nie są czymś odrębnym od życia psychicznego, emocjonalnego. W naszym wychowaniu religijnym i moralnym bywa niestety tak, że nie uwzględnia się złożoności istoty ludzkiej. Religijność zatem jest budowana jakby w oderwaniu od codzienności, z pominięciem tego, że człowiek ma ciało, zmysły, uczucia, wybory, potrzeby społeczne itp. Wiara nie działa tylko w rzeczywistości nadprzyrodzonej, owszem jest łaską, ale łaska zawsze buduje na naturze. Powinniśmy zatem uświadomić sobie jakie sytuacje nas ukształtowały, jakie są słabości naszego ciała, utarte (czy nawet - uparte) ścieżki myślenia, emocje związane z różnorodnymi sytuacjami. Do czego potrzebna nam taka wiedza? Otóż uświadomienie istniejących w nas konfliktów psychicznych pozwala na ocenę naszego odniesienia do Boga, do Jego Słowa, do modlitwy, sakramentów. Czasami może się okazać, że Bóg, w którego wierzymy jest karykaturą Boga Ojca. Możemy spostrzec, dlaczego sakramenty traktujemy w sposób

Źródło: Księgarnia Mateusza [online] [dostęp: 2006-04-27] Dostępny w Word Wide Web:
<http://www.kmt.pl/pozycja.asp?DZ=&KsID=4589&kstr=1>

Ryc. 19. Fragment oferty **Inicjatywy Wydawniczej „Jerozolima”** z elektronicznym tytułem Karola Meissnera OSB

O. KAROL MEISSNER OSB
KONFLIKTY PSYCHICZNE
Ich wpływ na życie religijne i moralne.

Wspólna publikacja IW „Jerozolima” i Księgarni Mateusza (Logon S.A.) Pierwsza katolicka książka elektroniczna, dostępna wyłącznie w księgarni internetowej Mateusza: www.kmt.pl

Cena 3.00 zł

KS. PIOTR KULBACKI
ZIARNO PSZENICY

Kilka myśli o wyzwoleniu człowieka.

Czy Krucjata może dziś porwać młodych ludzi? Autor odpowiada na to pytanie - a dotyczy ono Krucjaty Wyzwolenia Człowieka - dzieła Sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego. Krucjata służy wyzwoleniu z różnych nałogów, ale także uczy wolności wewnętrznej. Mówią o tym słowa Autora i liczne świadectwa osób, które odnalazły radość życia dzięki zaangażowaniu w Krucjacie.

12,5x19,5 cm; 94 s.
Cena 12.00 zł

Źródło: Internet Archive. Kopia z dn. 11 kwietnia 2003 roku. Dostępny w Word Wide Web: <http://web.archive.org/web/20030411020306/http://www.jerozolima.poznan.pl/>

²⁸⁸ Format opracowany dla programu-czytnika Microsoft Reader.

Zgodnie z wypowiedzią Krzysztofa Jurka, udzieloną autorowi niniejszej pracy, współwydawcy pierwotnie planowali kolejne inicjatywy cyfrowe, lecz niższe od spodziewanych wyniki sprzedaży pierwszego tytułu, zniechęciły redaktorów „Jerozolimy” do podejmowania następnych wyzwań²⁸⁹. Paradoksalnie, kolejna książka internetowa – wydany w maju 2002 roku *Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa kościelnego* autorstwa ks. dr Aleksandra Sobczaka, przygotowany samodzielnie przez **Księgarnię Mateusza**, okazał się dużym sukcesem wydawniczym – według informacji uzyskanej w wywiadzie tytuł ów sprzedawał się jeszcze w 2006 roku²⁹⁰. Wydawca postąpił w tym wypadku inaczej, niż przy edycji *Konfliktów psychicznych...* – internetowa wersja *Procesu...* była reedycją książki drukowanej, wydanej rok wcześniej przez wydawnictwo „Scriptor” z Gniezna. Książka w wersji drukowanej szybko zniknęła z półek księgarni, dlatego zdecydowano się na nowe, cyfrowe wydanie. Krzysztof Jurek wskazał, że w decyzji pomógł niski koszt przygotowania pliku PDF oraz podkreślił, iż dobry wynik sprzedaży był efektem fachowości publikacji i aktualności jej tematu wobec oczekiwań czytelników. Na rycinie 20 przedstawiono witrynę internetowej książki Sobczaka w serwisie KMT.

Ryc. 20. Internetowa wersja książki ks. dr Arkadiusza Sobczaka w Księgarni Mateusza

Księgarnia Mateusza Książki... Muzyka... Dzieci... Podręczniki...

Odwiedź „Mateusza”: www.mateusz.pl

5 listopada 2002. Zapraszamy do zakupów

◀ Powrót

◀ PISMO ŚWIĘTE
Biblia (tłumaczenia), Opracowania (komentarze), Nauki biblijne

◀ KOŚCIÓŁ KATOLICKI
Dokumenty, Historia Kościoła, Nauka Społeczna, Jan Paweł II

◀ DUSZPASTERSTWO
Ewangelizacja, Homiletyka, Katecheza, Liturgia, Sakramenty

◀ TEOLOGIA
Bibliistyka, Ekumenizm, Teologia dogmatyczna, Teologia moralna, Teologia fundamentalna, Teologia pastoralna, Teologia duchowości, Apologetyka (Sekty), Patrystyka, Prawo Kanoniczne

◀ ŻYCIĘ CHRZEŚCIJAŃSKIE
Praktyczność, Małżeństwo, Rodzina, Wychowanie, Patologie (Zagrożenia)

◀ LITERATURA PIERNA
Powieść, Poezja, inne..., Biografie, autobiografie, Dla młodzieży, Opowiadania dla ducha

◀ DUCHOWOŚĆ

Ks. Aleksander Sobczak
Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa kościelnego

EBOOK – KSIĄŻKA ELEKTRONICZNA
(zobacz: informacje o książkach elektronicznych)

Księgarnia Mateusza Bydgoszcz - Gniezno 2002
ISBN: 83-912665-4-0
Format: e-book
Stron: 192
KMT0006E4969

cena: 7,00 zł
FORMAT PDF (621 kB) — kupuj!

Wydawca o książce: Jest rzeczą powszechnie znaną, że Kościół katolicki stoi na straży nierozzerwalności związku małżeńskiego. Małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci (kan. 1141 KPK). Stąd w Kościele nie ma ani rozwodów, ani unieważnień małżeństwa. Późniejsze niezgodne pożycie małżonków, zdrady małżeńskie i związanie się cywilnie z inną osobą itp. - nie mają wpływu na ważność umowy małżeńskiej, choćby druga strona była niewinna. Bardzo mało jednak osób wie, że nie każdy związek zawierany w kościele jest prawdziwym i rzeczywistym małżeństwem. Zdarza się czasem, że wyprawiono wspaniałą ceremonię, na samym zawarciu małżeństwa w kościele było obecnych nawet kilku kapłanów, a w rzeczywistości "ślub się nie odbył". Sprawy te są poruszane na katechezach, szczególnie w szkole średniej: mówi się o tym w czasie kursów przedmałżeńskich, ale praktyka

Źródło: Księgarnia Mateusza [online] Kopia z Internet Archive 2002-11-05 [dostęp: 2005-12-10]
Dostępny w Word Wide Web:
<http://web.archive.org/web/20021105143244/www.kmt.pl/pozycja.asp?KsID=4969>

²⁸⁹ JUREK, Krzysztof. Księgarnia Mateusza: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 10 maja 2006 roku.

²⁹⁰ Tamże.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne (WSiP)

WSiP to największe w kraju wydawnictwo edukacyjne o bogatej historii i ogromnej ofercie, obejmującej: „pełne zestawy (podręczniki, zeszyty ćwiczeń, przewodniki metodyczne, płyty CD) do nauczania ogólnego, ... „podręczniki do kształcenia zawodowego, programy nauczania, testy, sprawdziany, repetytoria, kasety audio, programy multimedialne ... oraz publikacje internetowe”²⁹¹. Jest spadkobiercą, powołanego w 1945 roku **Państwowego Zakładu Wydawnictw Szkolnych**, pod obecną nazwą działa od 1974 roku, w którym **PZWS** połączyło się z wydzielonymi wcześniej **Państwowymi Wydawnictwami Szkolnictwa Zawodowego (PWSZ)**. Działalność **WSiP**-u była przedstawiana między innymi w publikacjach jubileuszowych (w 2005 roku **WSiP** świętował 60-lecie)²⁹², wydano również dwukrotnie bibliografię Wydawnictw za lata 1974-1983 oraz 1984-1989²⁹³. Obecnie **WSiP** publikuje od kilkuset do nawet tysiąca tytułów rocznie, pozostając największym wydawcą książek w kraju. Od 2004 roku jest notowane na warszawskiej **Giędzie Papierów Wartościowych**. 30 września 2005 roku na stanowisko Prezesa **WSiP** powołano Bogusława Dąbrowskiego.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne były jednym z pierwszych wydawców programów edukacyjnych i publikacji multimedialnych na CD-ROM: „Pierwszy zestaw edukacyjnych programów komputerowych Redakcja Realizacji Wielomedialnych WSiP przygotowała w 1988 roku – oczywiście na kasecie, bo na rynku były wtedy dostępne komputery ZX Spectrum, ATARI oraz Junior. ... Pierwszym w pełni multimedialnym programem WSiP na CD-ROM-ie był atlas komputerowy „Ptaki Polski” (1995 r.), a pierwszym w pełni interaktywnym programem edukacyjnym dla dzieci – „Klik uczy czytać” (1996 r.)”²⁹⁴

²⁹¹ *WSiP: O firmie: Podstawowe informacje* [online].: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne [dostęp: 2007-10-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.wsip.pl/o_firmie/podstawowe_informacje.

²⁹² *Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne: 35 lat w służbie polskiej szkoły*. Warszawa 1981. oraz *Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne: 60 lat WSiP : pomagamy uczyć*. Warszawa 2005.

²⁹³ *Bibliografia Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych : styczeń 1974 - grudzień 1983*. [oprac. Halina Jasińska]. Warszawa 1985. ISBN 83-02-02805-3, oraz: *Bibliografia Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych : styczeń 1984 - grudzień 1989*. [materiały zebrały Barbara Borucka et al. ; red. Iwona Ring]. Warszawa 1990. ISBN 83-02-04489-X. W 2005 roku, na stronie <http://www.wsipnet.pl/bibliografia/index.php> uruchomiono internetową bibliografię „Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne od roku 1990”.

²⁹⁴ *150 [Sto pięćdziesiąty] tytuł multimedialny WSiP* [online].: WYDAWCA. Portal rynku wydawniczego 2006-06-13 [dostęp: 2007-08-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wydawca.com.pl/index.php?s=info&kat=2&dzial=54&poddzial=0&id=1089>.

W połowie maja 2005 **WSiP** wydał polskie tłumaczenie głośnej książki Lawrence'a Lessiga *Wolna kultura*. Podobnie, jak w wypadku oryginalnego wydania amerykańskiego, polska edycja ukazała się równocześnie w wersji drukowanej i elektronicznej. Podczas gdy „papierowy” Lessig został wyceniony na 29,00 PLN, pełny tekst książki w formacie PDF był dostępny za darmo na warunkach *Creative Commons*. Decyzję o równoczesnym wydaniu wersji darmowej uzasadniano na stronach sklepu Wydawnictw: ”Książka ukazała się w USA jednocześnie drukiem oraz w wersji elektronicznej w internecie – i podobnie jest z jej polskim wydaniem. Mimo dostępności książki w internecie, Penguin Press zmuszony był dokonać dodruku pierwotnego nakładu – co świadczy o bardziej promocyjnej aniżeli konkurencyjnej roli wydania elektronicznego”²⁹⁵. Polskie tłumaczenie *Wolnej kultury* nie było później dodrukowywane, lecz już 7 czerwca 2005 roku, w ofercie **WSiP** pojawiły się pierwsze płatne publikacje internetowe, dostępne w specjalnie stworzonym serwisie www.eksiazki.wsip.com.pl. Zbiór udostępnionych tytułów obejmował początkowo 3 czasopisma oraz 9 publikacji książkowych, wśród których znalazło się 6 scenariuszy lekcji, 2 poradniki metodyczne dla nauczycieli (z języka niemieckiego i fizyki) oraz praca Jarosława Kordzińskiego *Mierzenie jakości pracy w oświacie*. Publikacje były dostępne w postaci zakodowanych plików PDF, kosztowały od 5,00 do 8,50 PLN. W celu zakupu tytułu użytkownik musiał zarejestrować się w serwisie oraz uzyskać unikalny identyfikator Adobe, przydzielany przy pierwszej próbie pobrania zakupionego pliku. Niestety, jedyną możliwą formą uregulowania należności za wybrane publikacje internetowe, była płatność mało popularnymi w Polsce, kredytowymi kartami „wypukłymi”. Twórcy serwisu zapowiadali zwiększanie oferty, jednak do końca 2005 roku kolekcja „publikacji internetowych” **WSiP** nie uległa zmianom. Brak rozwoju inicjatywy internetowej wiązał się ze zmianami, wprowadzanymi w Wydawnictwie przez nowy Zarząd, który od połowy 2005 roku podejmował kolejne działania zmierzające do: „pozbawienia oficyny jej pozapodręcznikowych

²⁹⁵ WSiP: [Lawrence Lessig: *Wolna kultura*] [online].: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2005-05-15 [dostęp: 2006-10-05]. Kopia z Internet Archive. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/2005111115451/www.sklep.wsip.com.pl/>.

aktywności”²⁹⁶, oraz: „rezygnacji z działalności w obszarach, które nie przynoszą satysfakcjonującego poziom zwrotu z zainwestowanego kapitału”²⁹⁷. W efekcie realizacji nowej strategii firmy pod koniec roku wyodrębniono z **WSiP** spółkę-córkę – **Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne**, która przejęła od macierzystej oficyny działania w „pobocznych” obszarach. Serwis www.eksiazki.wsip.com.pl uległ ostatecznie likwidacji pod koniec 2006 roku.

Wydawnictwo C. H. Beck

Wydawnictwo **C.H. Beck** istnieje na rynku polskim od 1993 roku, wydając fachowe publikacje z zakresu prawa, podatków, ekonomii oraz literaturę obcojęzyczną. Jego działalnością od 1995 roku kieruje Dyrektor Naczelny Paweł Esse. W ofercie firmy znajdują się wydawnictwa z wszystkich dziedzin prawa, oferowane w ramach 40 serii wydawniczych, a także literatura z zakresu praktycznych aspektów prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, zarządzania firmą, podatków i cel. Wydawnictwo prowadzi własną księgarnię internetową pod adresem <http://ksiegarnia.beck.pl>, współpracuje również z kilkunastoma księgarniami patronackimi w kraju.

Od III kwartału 2005 roku wydawnictwo, w witrynie księgarni **Becka**, udostępniło czytelnikom książki elektroniczne. Kolekcja na początku obejmowała 5 tytułów, kolejny dołączono w pierwszych miesiącach 2006 roku (Rycina 21).

Książki włączone do kolekcji „e-book” skierowane były do praktyków: „którzy w pracy chętniej korzystają z nowoczesnych narzędzi elektronicznych (internet, programy komputerowe, elektroniczne bazy wiedzy) niż z tradycyjnych materiałów drukowanych”²⁹⁸. Były to niewielkie objętościowo opracowania, dotyczące zagadnień z zakresu prawa pracy, przygotowane i udostępniane w formacie PDF. Wśród nich znajdowały się 4 publikacje autorstwa Przemysława Ciszka, wykładowcy prawa pracy w **Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego** w Warszawie (*Dokumentacja pracownicza wraz z gotowymi wzorami pism kadrowych, Nawiązanie stosunku*

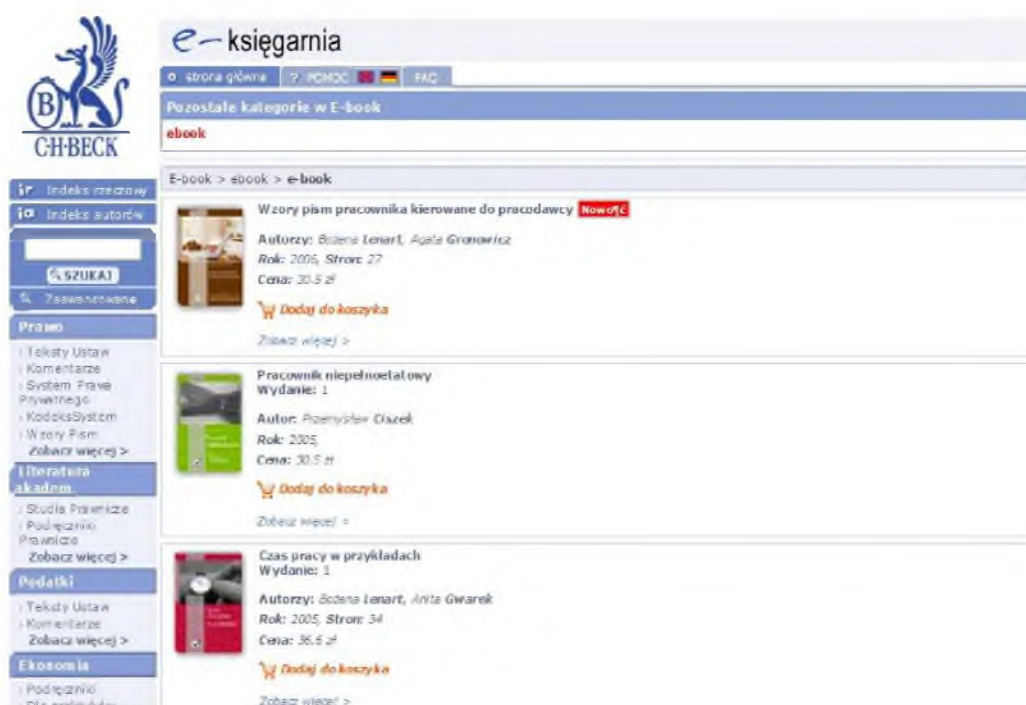
²⁹⁶ *Strategia dla WSiP: Znamy już propozycję związkowców*. „Biblioteka Analiz” 2006, nr 160. Aktualizacja: 2006-03-05 [dostęp: 2008-08-07]. Dostępny w World Wide Web: http://www.rynek-ksiazki.pl/szukaj/strategia-dla-wsip_5816.html?smscode=uayxvtpx#access.

²⁹⁷ Tamże.

²⁹⁸ *Beck: eKsięgarnia: seria e-book* [online].: C.H. Beck 2005-12-27 [dostęp: 2006-01-08]. Kopia z Internet Archive. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20051227225319/http://www.ksiegarnia.beck.pl/podkategoria.php?k=18&pkat=123>.

pracy. Jak sformułować umowę o pracę? Urlop wypoczynkowy pracownika oraz Pracownik niepełnoetatowy) oraz praca dwóch specjalistek w tej dziedzinie z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej – Bożeny Lenart i Anity Gwarek (*Czas pracy w przykładach*). Internetowe książki Becka nie były jedynie ucyfrowionymi wersjami tekstów drukowanych. Ich treść wzbogacono o hiperłącza, piktogramy umieszczone na marginesach, wskazujące na rodzaj informacji, przykłady i porady ekspertów dające konkretne rozwiązania problemów wraz z instrukcjami postępowania „krok po kroku”, a także gotowe wzory dokumentów zamieszczone na końcu każdej publikacji.

Ryc. 21. Fragment katalogu książek internetowych w e-księgarni C. H. Beck

Źródło: Beck: Księgarnia [online] 13 kwiecień 2006 [dostęp: 2006-05-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://ksiegarnia.beck.pl/pokaz.php?kat=18&k=152&pkat=123>

Pomimo niedużej „objętości” oferowanych tytułów, ich ceny zostały skalkulowane na poziomie standardowych książek drukowanych - w analizowanym okresie kształtowały się w przedziale 30–55 PLN. Klienci mogli dokonać zakupu nie posiadając konta użytkownika w serwisie, wystarczyło jedynie podać dane personalne w momencie składania zamówienia. Po złożeniu zamówienia wydawnictwo wystawiało elektroniczną fakturę VAT, którą wraz z książką wysyłało na skrzynkę poczty elektronicznej zamawiającego jako załącznik do wiadomości e-mail. Płatności można było dokonać przelewem lub

kartą w terminie 7 dni od daty wystawienia faktury²⁹⁹. Z publikacji można było korzystać czytając tekst na ekranie komputera, możliwy był także wydruk całości bądź dowolnego fragmentu tekstu.

W korespondencji z autorem, przedstawiciel firmy Marcin Jabłoński deklarował kontynuowanie sprzedaży internetowych książek również w następnym, 2006 roku.

Wydawnictwo Verlag Dashöfer

Wydawnictwo działa w Polsce od 1996 roku, jest częścią międzynarodowego holdingu medialnego **Dashöfer Holding Ltd.**, którego początkiem była spółka **Verlag Dashöfer**, założona w 1988 roku w Hamburgu.

Wydawnictwo specjalizuje się w przygotowaniu fachowych publikacji dla firm i instytucji, zawierających informacje prawno-ekonomiczne. Specjalnością oficyny są publikacje wymiennokartkowe. Oferta wydawnicza obejmuje trzynaście bloków tematycznych, w tym między innymi: prawo i zarządzanie, rachunkowość i podatki, personel, budownictwo, nieruchomości, obrót towarowy i transport, a także ochrona środowiska oraz szkoły i przedszkola. Wydawnictwo corocznie publikuje około 20 tytułów, których autorami są w większości zespoły specjalistów – praktyków oraz uznanych naukowców w poszczególnych dziedzinach. W 2005 roku oferta obejmowała ponad 150 pozycji. **Verlag** posiada własną księgarnię firmową w Warszawie oraz księgarnię internetową, dystrybucja publikacji jest realizowana w dużej części poprzez sprzedaż wysyłkową. Wydawnictwo prowadzi również działalność szkoleniową (Akademia Dashöfera), a także udostępnia za pośrednictwem swojego serwisu internetowego szeroki zakres darmowych materiałów informacyjnych (aktualności, dziedzinowe „e-newslettery”, informacje o seminariach i konferencjach). Renata Murlikowska, która udzieliła autorowi niniejszej pracy wywiadu w kwietniu 2006 roku, podkreśliła że **Verlag** utrzymuje ciągły kontakt ze swoimi klientami oraz regularnie bada ich potrzeby i oczekiwania³⁰⁰. Właśnie otrzymywane od klientów sygnały o narastających problemach z użytkowaniem publikacji wymiennokartkowych były głównym motywem podjęcia, w kwietniu 2003 roku, sprzedaży publikacji cyfrowych za pośrednictwem internetu. Największa zaleta

²⁹⁹ Praktyka Wydawnictwa C. H. Beck to, wśród badanych przez autora instytucji, jedyny przykład zastosowania odroczonego terminu płatności w obrocie książkami internetowymi.

³⁰⁰ MURLIKOWSKA, Renata. Verlag Dashofer: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 03 kwietnia 2006 roku.

publikacji wymiennokartkowych – możliwość okresowych aktualizacji zawartości, spowodowała że niektóre tytuły „rozrosły się” do rozmiarów utrudniających ich wykorzystanie. Przykładowo, jeden z popularniejszych tytułów **Verlaga**, wydany w 1997 roku poradnik *Kadry i płace*, liczący pierwotnie 632 strony, pod koniec 2005 roku powiększył swoją objętość dwukrotnie³⁰¹. Dodatkową korzyścią z ucyfrowienia tych publikacji, na którą zwróciła uwagę Murlikowska, było zwiększenie częstotliwości aktualizacji wydawnictw. Do wersji drukowanych użytkownicy otrzymywali uaktualnienia średnio co 3 miesiące, elektroniczne wersje były aktualizowane trzykrotnie częściej³⁰².

Dział *Publikacje elektroniczne* pojawił się na stronie internetowej **Verlag Dashöfera** w połowie 2003 roku. We wrześniu 2005 roku serwis internetowy zmienił wygląd, a cyfrowe wydawnictwa podzielono na *Publikacje on-line* i *Dokumenty elektroniczne*. W pierwszym dziale znalazły się elektroniczne wersje publikacji wymiennokartkowych, czasopisma i biuletyny informacyjne, oraz internetowe kursy komputerowe (w sumie 15 tytułów pod koniec grudnia 2005 roku – Rycina 22).

Ryc. 22. *Publikacje on-line* Wydawnictwa Verlag Dashöfer.

Źródło: Wydawnictwo Verlag Dashöfer: Publikacje on-line. Personel [online]. Cop. 2006 [dostęp: 2006-05-18]. Dostępny w World Wide Web: http://www.Dashöfer.pl/publikacje.php?id_kat=3&typ=e-book

³⁰¹ Pełny tytuł publikacji to: *Kadry i płace : aktualne informacje z zakresu prawa pracy, ubezpieczeń społecznych i podatku dochodowego ze wzorami umów, tabelami pomocniczymi, przykładami i objaśnieniami*. Zespół aut. pod red. Wiesława Perdeusa. Warszawa 1997. ISBN 83-907873-5-0.

³⁰² MURLIKOWSKA, Renata. Verlag Dashofer: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...

Spośród **Publikacji on-line** jedynie 3 tytuły zostały określone „książkami online” i zdefiniowane jako: ”internetowa wersja drukowanego poradnika wymiennokartkowego”³⁰³. Były to: *Kadry i płace online*, *Umowy gospodarcze wg standardów UE online* oraz *Zamówienia publiczne bez ryzyka online*. Podkreślono, że książki online są regularnie aktualizowane, a aktualizacje następują automatycznie³⁰⁴.

Dział **Dokumenty elektroniczne** zawierał pod koniec roku 13 mniejszych publikacji zwartych o objętości około 50 stron, opracowanych w formacie PDF. (Rycina 23).

Ryc. 23. Dokument elektroniczny z oferty Wydawnictwa Verlag Dashöfer

Źródło: Wydawnictwo Verlag Dashöfer: Dokumentacja eksploatacji i remontu budynków [online] Cop. 2006 [dostęp: 2006-05-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dashofer.pl/Dokumentacja-eksploatacji-i-remontu-budynk%C3%B3w/100/5>

Wszystkie publikacje internetowe oferowane przez **Verlag Dashöfer** można zakwalifikować jako literaturę fachową. W grudniu 2005 roku najwięcej tytułów dotyczyło prawa i zarządzania (7 *publikacji on-line* i 3 *dokumenty elektroniczne*), personelu (odpowiednio 3 i 2), rachunkowości i podatków (4 *publikacje on-line*), szkół i przedszkoli (1 *publikacja on-line* i 4 *dokumenty elektroniczne*) oraz budownictwa (5 *dokumentów elektronicznych*). Pozostałe publikacje cyfrowe reprezentowały 6 kategorii: Nieruchomości (3 *dokumenty elektroniczne*), Obrót towarowy i transport (2 *publikacje on-line*), Ochrona środowiska (1 *dokument elektroniczny*), Służba zdrowia (1 *publikacja on-line*), Zamówienia publiczne (1

³⁰³ *Kadry i płace online* [online]. Warszawa: Verlag Dashöfer, Cop. 2004 [dostęp: 2007-05-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://kadryiplace.dashofer.pl/?wa=dash>.

³⁰⁴ Tamże.

publikacja on-line) oraz Zarządzanie jakością (1 *publikacja on-line*). Niektóre publikacje były przypisane do więcej niż jednej kategorii.

Wymienione wcześniej dwie kolekcje internetowych publikacji **Verlaga** różniły się objętością, i cenami, cechowały się też odmiennymi metodami dystrybucji. *Publikacje on-line* pozostawały na serwerze wydawnictwa, klienci uzyskiwali do nich dostęp na wybrany okres prenumeraty, po zarejestrowaniu się w serwisie wydawnictwa i złożeniu zamówienia³⁰⁵. Do użytkowników była wysyłana pocztą faktura VAT z odroczonym terminem płatności. Zamówienie publikacji aktualizowanych było jednoznaczne z zamówieniem jego aktualizacji. Po upływie okresu prenumeraty, była ona automatycznie przedłużana na następny okres, chyba że użytkownik z odpowiednim wyprzedzeniem złożył pisemną rezygnację.

Publikacje zgromadzone w kolekcji *Dokumenty elektroniczne* były dostarczane klientom w formacie PDF pocztą elektroniczną na adres e-mailowy podany w zamówieniu. Faktura przesyłana była za pośrednictwem **Poczty Polskiej**. Tym samym użytkownik otrzymywał zakupiony dokument, a nie jedynie dostęp do niego. Średnia cena pliku z tej kolekcji wynosiła 44,00 PLN, przy tym tylko jeden tytuł wyceniono na ponad 50,00 PLN. Żaden z zamieszczonych w tej kolekcji dokumentów nie posiadał drukowanego odpowiednika (były to publikacje *born digital*).

Publikacje on-line były znacząco droższe. Ich średnia cena wynosiła 323,00 PLN netto przy prenumeracie rocznej, była jednak zróżnicowana w zależności od typu publikacji. W Tabeli 1 przedstawiono zestawienie cen poszczególnych tytułów z tej kolekcji, w różnych wariantach subskrypcyjnych. Dla tytułów posiadających drukowane odpowiedniki podano również ceny rocznej prenumeraty wersji „papierowej”.

³⁰⁵ Wyjątek stanowiły *Kursy on-line*, które były sprzedawane i dystrybuowane jak dokumenty elektroniczne.

Tab. 1. Warianty i koszty prenumeraty *Publikacji on-line* wydawnictwa Verlag Dashöfer. Ceny wyrażone w PLN.

Tytuł publikacji	Typ	Zakup	Prenumerata kwartalna	Prenumerata półroczna	Prenumerata roczna	Prenumerata odpowiednika drukowanego
<i>Aktualności celne on-line</i>	czasopismo	-	65,00	-	232,00	273,60
<i>Aktualności VAT online</i>	czasopismo	-	-	130,00	234,00	Brak
<i>Lekarz Medycyny Pracy on-line</i>	czasopismo	-	65,00	-	232,00	273,60
<i>Raport Dyrektora Szkoły on-line</i>	czasopismo	-	65,00	-	232,00	273,60
<i>Transport drogowy on-line</i>	czasopismo	-	65,00	-	232,00	273,60
<i>Wskazówki podatkowe on-line</i>	czasopismo	-	65,00	-	234,00	273,60
<i>Kadry i płace online</i>	książka on-line	-	-	249,00	498,00	199,00
<i>Umowy gospodarcze wg standardów UE online</i>	książka on-line	-	-	299,00	598,00	299,00
<i>Zamówienia publiczne bez ryzyka online</i>	książka on-line	-	-	299,00	598,00	299,00
<i>Ewidencja problemowych zdarzeń gospodarczych w praktyce- kurs online</i>	kurs on-line	149,00	-	-	-	Brak
<i>Praktyczny kurs Excela online dla profesjonalistów</i>	kurs on-line	79,00	-	-	-	Brak
<i>Prawo pracy po zmianach - aspekty praktyczne</i>	kurs on-line	149,00	-	-	-	Brak
<i>Word - zostań ekspertem</i>	kurs on-line	79,00	-	-	-	Brak
<i>ISO serwis on-line</i>	serwis inform. –doradczy	-	65,00	-	234,00	Brak
<i>Excel w firmie</i>	serwis inform. –doradczy	-	65,00	-	234,00	Brak

Źródło: Oprac. własne na podstawie danych z serwisu księgarni internetowej Verlag Dashöfer [online]. [dostęp: 2006-05-18] Dostępne w World Wide Web: <http://www.dashofer.pl/>

Wyższa cena subskrypcji *książek on-line*, niż prenumeraty publikacji drukowanych wynikała z faktu, iż koszt wersji elektronicznej obejmował również aktualizacje i uzupełnienia (raz w miesiącu). Uaktualnienia drukowanych „pierwowzorów” były natomiast płatne oddzielnie (0,33 PLN za 1 stronę B5 lub 0,90 PLN za stronę A4), wysyłane 4 razy w roku i liczyły przeciętnie 100 – 150 stron, co w skali roku generowało dodatkowy koszt, dochodzący nawet do 500 PLN. Częste zmiany sytuacji prawnej w kraju, których odbiciem były obszerne uzupełnienia publikacji wymiennokartkowych, sprawiały że wybór wersji cyfrowej mógł być w efekcie tańszą alternatywą.

Renata Murlikowska nie ujawniła szczegółowych danych dotyczących kosztów i zysków wydawnictwa z tytułu publikowania książek internetowych. Przyznała jedynie, że wydane dotychczas tytuły cieszą się dużym powodzeniem, Verlag osiąga przychód z ich sprzedaży i jest w trakcie badania opinii użytkowników na temat wydania kolejnych tytułów³⁰⁶.

Wydawnictwo WAM

WAM to najstarsze i zarazem największe wydawnictwo katolickie w Polsce, założone w 1872 przez jezuitę ks. Stanisława Stojałowskiego, od lat międzywojennych znane jako **Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy**^{307 308}. Oficyna specjalizuje się głównie w publikacjach naukowych (teologicznych i filozoficznych), w ofercie znajdują się również książki specjalistyczne i popularyzujące wiedzę, podręczniki, modlitewniki, materiały duszpasterskie, poradniki, książki dla dzieci i młodzieży oraz czasopisma. W 1997 roku wydawnictwo zainicjowało również edycje publikacji multimedialnych na płytach CD-ROM: „Pierwszą naszą inicjatywą multimedialną było rozpoczęcie w 1997 r. edycji cyklu płyt kompaktowych ze śpiewami liturgicznymi. Wydaliśmy także płyty z tekstami biblijnymi wierszami, będące dodatkiem do podręczników metodycznych do nauczania religii w szkołach”³⁰⁹. Pełna oferta wydawnictwa w grudniu 2005 roku obejmowała ogółem 999 pozycji wydanych na papierze, kasetach magnetofonowych i VHS oraz płytach CD.

Sprzedaż książek elektronicznych **WAM** rozpoczął w kwietniu 2003 roku, tworząc w tym celu specjalną witrynę internetową (Rycina 24).

³⁰⁶ MURLIKOWSKA, Renata. Verlag Dashofer: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...

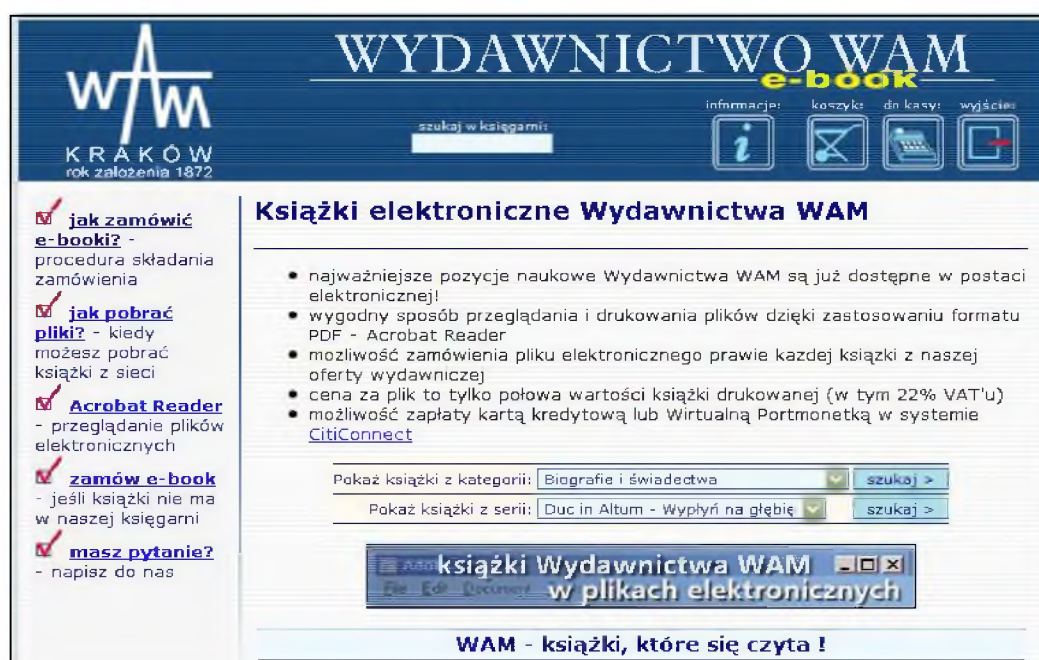
³⁰⁷ Historię Wydawnictwa WAM, w 130 rocznicę jego istnienia streścił na łamach „Tygodnika Powszechnego” Michał Kuźmiński, opierając się na dwóch monograficznych opracowaniach pod red. Zofii Wilkosz i Ludwika Grzebieńa SJ. Zob. KUŹMIŃSKI, Michał: *Adres: Kopernika 26*. „Tygodnik Powszechny” [online]. 2002, nr 49 (2787), dod. Książki w Tygodniku [dostęp: 2008-12-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.tygodnik.com.pl/dodatek-ks/03/kuzminski.html#top>.

³⁰⁸ Aktualna nazwa oficyny – Wydawnictwo WAM – została przyjęta w 1993 roku.

³⁰⁹ GONCARZ, Bogdan: *Wydawnictwo dobrych książek*. „Gość niedzielny” [online]. Wydanie internetowe. 2004, nr 52 Aktualizacja: 2004-12-26 [dostęp: 2007-05-16]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.goscnieдельник.pl/artukul.php?id=1036519661#top>.

Inicjatorem projektu był dyrektor wydawnictwa, ojciec Henryk Pietras SJ, a najważniejszym motywem, który zdecydował o uruchomieniu serwisu książek internetowych, była chęć dotarcia z ofertą do grupy młodych czytelników, dla których internet był znanym i często wykorzystywanym środowiskiem. Sieć wykorzystano również do promocji projektu – informacje o nowych tytułach dodawanych do kolekcji były rozsyłane do zarejestrowanych użytkowników pocztą elektroniczną.

Ryc. 24. Witryna *Książki elektroniczne Wydawnictwa WAM*

Źródło: Książki elektroniczne Wydawnictwa WAM [online]. Stan na grudzień 2005 r. [dostęp: 2006-01-15]. Dostępne w World Wide Web: <http://ksiazki.wydawnictwowam.pl/>

Początkowo zaoferowano około 60 tytułów z 2 serii: *Myśl teologiczna* i *Źródła myśli teologicznej*. W kolekcji znalazły się przede wszystkim książki naukowe, w kolejnych latach rozszerzano ofertę o serie misyjne, beletrystyczne i popularne. Do końca 2005 roku w ofercie znalazło się 116 tytułów, podzielonych na 15 kategorii³¹⁰. Ilościowe dane dotyczące poszczególnych kategorii przedstawiono w Tabeli 2.

³¹⁰ Stan na 22 grudnia 2005 roku.

Tab. 2. Kategorie książek internetowych **Wydawnictwa WAM**.

KATEGORIA	LICZBA TYTUŁÓW	ODSETEK KOLEKCJI
<i>Biografie i świadectwa</i>	6	4,58%
<i>Duchowość ogólna</i>	2	1,53%
<i>Duchowość – serie</i>	6	4,58%
<i>Duszpasterstwo – nabożeństwa</i>	2	1,53%
<i>Filozofia</i>	7	5,34%
<i>Inne</i>	2	1,53%
<i>Katecheza - publikacje pomocnicze</i>	3	2,29%
<i>Literatura piękna</i>	1	0,76%
<i>Literatura popularno-naukowa</i>	10	7,63%
<i>Nauki społeczne</i>	1	0,76%
<i>Popularyzacja teologiczna</i>	3	2,29%
<i>Psychologia, poradniki</i>	4	3,05%
<i>Publikacje WSF-P Ignatianum</i> ³¹¹	2	1,53%
<i>Religioznawstwo</i>	3	2,29%
<i>Teologia</i>	73	55,73%
<i>Życie i Wiara</i>	6	4,58%

Źródło: Oprac. własne na podstawie: Książki elektroniczne Wydawnictwa WAM [online]. Stan na grudzień 2005 r. [dostęp: 2006-01-15]. Dostępne w World Wide Web: <http://ksiazki.wydawnictwowam.pl/> Suma liczby tytułów przekracza 116, gdyż niektóre pozycje występowały w kilku kategoriach.

„Papierowe” publikacje książkowe **WAM-u** są wydawane w ramach 34 serii wydawniczych, przyporządkowanie tytułów do serii (wraz z zachowaniem oryginalnej numeracji) zachowano także w wypadku ich internetowych odpowiedników. W grudniu 2005 roku w kolekcji cyfrowej obecnych było 15 serii, w tym najliczniejsze były (wymienione wcześniej) *Myśl teologiczna* (32 tytuły) i *Źródła myśli teologicznej* (30). Inne serie reprezentowane były znacznie skromniej (od 1 do 6 tekstów).

Zgodnie z informacją, zawartą na tytułowej stronie witryny *Książki elektroniczne Wydawnictwa WAM* cena książek internetowych została ustalona jako połowa wartości książki drukowanej. Najdroższy tytuł kosztuje wprawdzie 74,51 PLN (*Dokumenty soborów powszechnych - T.4*), lecz większość wyceniono w granicach do 20,00 PLN. Książki online były oferowane w postaci plików PDF, wszystkie stanowiły cyfrowe wersje wcześniej (lub równolegle) drukowanych wydawnictw. Rafał Leśniak, w wywiadzie udzielonym autorowi niniejszego opracowania stwierdził, że dzięki takiej strategii wydawniczej: „... w całe przedsięwzięcie nie inwestowano wielkich pieniędzy, koszty były żadne”³¹².

³¹¹ Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie

³¹² LEŚNIAK, Rafał. Wydawnictwo WAM: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 05 października 2006 roku.

Autorowi nie udało się uzyskać szczegółowych informacji o finansowych aspektach projektu, przedstawiciel wydawnictwa przyznał jednak, że istnieje zainteresowanie cyfrową ofertą **WAM-u**, są osoby kupujące książki online i – choć nie przynoszą one istotnych zysków, to redakcja uznała, iż uruchomienie tej formy sprzedaży było dobrym pomysłem a cała inicjatywa jest warta kontynuowania.

Oferta książek internetowych **WAM** była adresowana do odbiorców indywidualnych. Do grudnia 2005 roku jedynie 2 biblioteki pobrały pojedyncze cyfrowe tytuły, nie była to jednak sprzedaż, gdyż wydawnictwo przekazało je gratisowo. W okresie gdy realizowany był wywiad z przedstawicielem wydawnictwa (w październiku 2006 roku, a więc już poza ramami chronologicznymi pracy), redakcja **WAM-u** prowadziła negocjacje z 2 bibliotekami, dotyczące warunków zakupu i udostępniania całej kolekcji książek internetowych. Rafał Leśniak podkreślił, że współpraca z księżnicami, wymaga wypracowania specjalnych warunków licencyjnych, obejmujących pozwolenie na udostępnianie. Brak standardowych rozwiązań prawnych zadowalających obie strony, jest jedną z ważniejszych barier rozwoju oferty kierowanej do bibliotek.

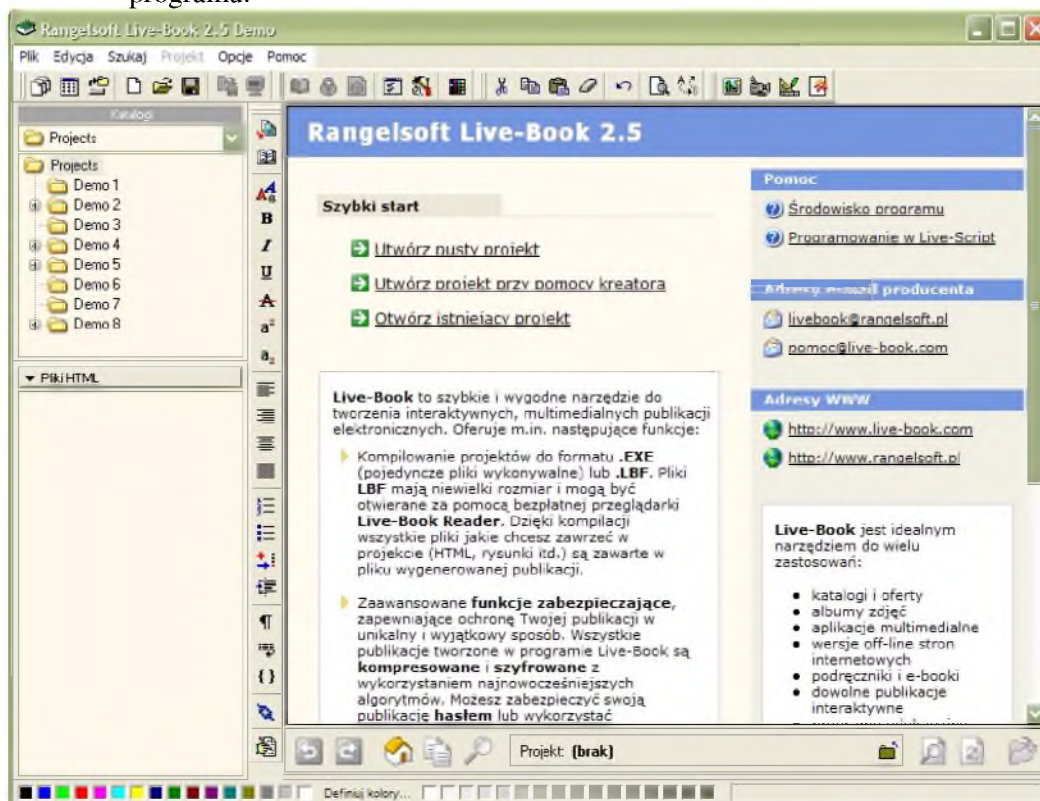
E-biblioteka.pl

Portal sprzedaży publikacji elektronicznych ***e-biblioteka.pl*** został uruchomiony w marcu 2003 roku przez firmę **Rangelsoft Systemy informatyczne**. Ta powstała w połowie lat 90-tych warszawska spółka specjalizowała się wcześniej głównie w dostarczaniu usług, technologii i produktów informatycznych dla branży wydawniczej. Współpracowała między innymi z **WSiP**, **Wydawnictwami Naukowo-Technicznymi (WNT)**, **Wydawnictwem Translator**, **Wydawnictwem Lynx-SFT**, **MIKOM-em**, **Bertelsmann Media**, **Wydawnictwem Beck**, **Wydawnictwem Naukowym PWN** a także z wydawnictwami akademickimi i instytutami naukowymi. Firma prowadziła również własną działalność wydawniczą pod „marką” **Rangelsoft Publishing**. Wydawała przede wszystkim publikacje multimedialne, gry i programy edukacyjne³¹³.

³¹³ Beata Taraszkiewicz określa Rangelsoft jako wyspecjalizowaną firmę programistyczną, która współpracowała z wydawcami multimedialnych, opracowując publikacje od strony elektronicznej. Odnosi się jednak również do jednego z własnych wydawnictw firmy. Por. TARASZKIEWICZ, Beata: *Książka multimedialna...*, s. 43, 72, 160.

W połowie 2002 roku **Rangelsoft** przedstawił autorski edytor i kompilator publikacji elektronicznych o nazwie Live-Book (Rycina 25).

Ryc. 25. Kompilator **Live-Book** firmy **Rangelsoft** w wersji 2.5 Demo. Okno programu.

Źródło: Live-Book 2.5 Demo

Program umożliwiał tworzenie i łatwą edycję dokumentów elektronicznych na bazie dokumentów w formacie HTML. Pozwalał też na kompilowanie tekstów oraz wielu formatów grafiki i multimediów do postaci pojedynczego pliku wykonywalnego. Dzięki wykorzystaniu dedykowanego języka skryptowego Live-Script w Live-Booku można było przygotować w pełni interaktywne publikacje elektroniczne. Produkt był wyposażony w silne mechanizmy zabezpieczania stworzonych publikacji przed niepożądanym dostępem, umożliwiając sprzedaż zrealizowanych książek elektronicznych z pełnym zagwarantowaniem ochrony praw autorskich. Dokumenty były szyfrowane, możliwe było zablokowanie kopiowania i drukowania, a także przypisanie publikacji do komputera z konkretnym numerem IP. Opracowanie technologii zabezpieczeń było wynikiem współpracy specjalistów z firmy oraz naukowców z Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki Uniwersytetu Warszawskiego. Program był

bardzo wysoko oceniany w literaturze komputerowej i uznany za: „...aplikację, która być może ponownie rozrusza anemiczny rynek książek elektronicznych”³¹⁴.

W wywiadzie udzielonym autorowi niniejszego opracowania przedstawiciel firmy Robert Grzegorzewski przyznał, że pierwotnym motywem uruchomienia platformy sprzedaży książek internetowych było: „stworzenie warunków uzasadniających istnienie tego narzędzia”³¹⁵. Kompilator wraz z platformą *e-biblioteka.pl* stanowił łącznie kompletny system produkcji i sprzedaży publikacji cyfrowych. W ofercie kierowanej do wydawców Rangelsoft wskazywał, że wykorzystanie systemu umożliwia bezkosztowe wprowadzenie swojej oferty do nowoczesnej platformy sprzedaży, możliwość sprzedaży publikacji niskonakładowych, daje szansę dotarcia z ofertą do nowych grup docelowych, pozwala również prowadzić badania zainteresowania rynku wybranymi tytułami.

Pierwotnie wszystkie dokumenty samodzielnie redagowali i konwertowali pracownicy Rangelsoftu. Współpracujący wydawcy dostarczali teksty w dowolnej postaci (nawet maszynopisu), po czym były one przetwarzane do postaci dokumentów hipertekstowych i zabezpieczane przed nieuprawnionym użyciem. Proces skanowania i retrokonwersji książek okazał się być nadzwyczaj pracochłonny, dlatego w 2004 roku firma ograniczyła formę przyjmowanych „z zewnątrz” dokumentów do postaci gotowych plików PDF. Alternatywą proponowaną wydawcom było przygotowanie publikacji od podstaw, za pomocą Live-Booka.

W momencie otwarcia serwisu *www.e-biblioteka.pl* przygotowanych do publikacji w sieci było blisko 200 tytułów. W przedsięwzięcie zaangażowały się wydawnictwa współpracujące już wcześniej z firmą dodając niewielką liczbę własnych publikacji³¹⁶. W ciągu kolejnych 3 miesięcy kolekcja urosła do 280 tytułów, w tym 260 książek, 5 publikacji interaktywnych, 14 opracowań i 5 programów komputerowych. Ponad połowę oferty stanowiły wydane przez **Rangelsoft** elektroniczne edycje lektur szkolnych (dostępne bezpłatnie).

³¹⁴ [WIMMER, Paweł]: *Live-Book 2.0 Professional*. „PC World” [online]. 4 czerwca 2003 [dostęp: 2006-06-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.pcworld.pl/news/56141/Live.Book.2.0.Professional.html>.

³¹⁵ GRZEGORZEWSKI, Robert. Rangelsoft sp.z o.o.: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 04 kwietnia 2006 roku.

³¹⁶ W pierwszych miesiącach funkcjonowania serwisu w ofercie były tytuły 9 wydawnictw: WSiP, MIKOM, Centralnego Instytutu Ochrony Pracy (CIOP), Wydawnictwa Forum Media, Instytutu Transportu Samochodowego, Wydawnictwa Translator, Bertelsmann Media, Wydawnictwa Mag i Wydawnictwa Lynx-SFT.

W informacjach na stronie głównej serwisu zamieszczano informacje o planowanym znacznym rozszerzeniu oferty tytułów, w rzeczywistości przez cały czas funkcjonowania *e-biblioteki.pl* niektóre tytuły znikwały a inne się pojawiały. Zmieniała się również grupa współpracujących wydawnictw. Jesienią 2003 roku do kolekcji włączono zbiór książek wydawnictwa Tower Press, lecz były one w sprzedaży jedynie kilka miesięcy. W końcu 2003 roku kolekcja książek „urosla” do 398 tytułów, wśród których 227 było dostępnych w postaci elektronicznej³¹⁷. Na początku następnego roku z oferty wycofano książki drukowane, zmniejszyła się też oferta cyfrowych tytułów z zakresu informatyki. Z kolei w maju oferta e-biblioteki.pl powiększyła się o zbiór ponad 500 *Aprobat technicznych* wydawanych przez Instytut Techniki Budowlanej³¹⁸. Po dwóch latach funkcjonowania w *e-bibliotece.pl* oferowanych było 249 książek internetowych w 9 kategoriach tematycznych (Rycina 26).

Ryc. 26. Portal publikacji elektronicznych *e-biblioteka.pl*. Strona główna.

Źródło: e-biblioteka.pl [online] 2005-03-08. Kopia z Internet Archive. [dostęp: 2008-12-03] Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20050308190848/e-biblioteka.pl/www/static/>

³¹⁷ Od maja 2003 roku w kolekcji *e-biblioteka.pl* dostępne były także publikacje drukowane, głównie książki informatyczne wydawnictwa MIKOM.

³¹⁸ *Aprobaty budowlane* są dokumentami potwierdzającymi pozytywną ocenę techniczną przydatności wyrobu budowlanego do zamierzonego stosowania (Dz.U. z 2004 r. Nr 92, poz. 881). Najczęściej mają postać kilkustronicowego dokumentu.

Każda z wymienionych w katalogu kategorii była prezentowana na oddzielnych podstronach serwisu w formie listy tytułów ze skrótowym opisem publikacji (tytuł, początek opisu, autor). Wybór tytułu z listy otwierał oddzielną stronę konkretnej książki z informacjami szczegółowymi, jak: dostępne formaty (druk, ebook, CD-ROM), ceny, daty dodania i aktualizacji dokumentu oraz pełny opis. Od kwietnia 2003 roku czytelnicy mieli również możliwość pobrania demonstracyjnych wersji oferowanych publikacji, zawierających podgląd pojedynczych stron dokumentów.

Ceny płatnych książek wahały się od 3,00 do 45,00 PLN (*Klejnót i wachlarz* Feliksa W. Kresa, wydany przez Wydawnictwo Mag), większość z nich kosztowała jednak średnio 15,00 PLN. W ofercie *e-biblioteki.pl* znajdowały się również tytuły równocześnie dostępne w wersji drukowanej i elektronicznej. Zestawienie ich cen może stanowić potwierdzenie opinii o niższych kosztach przygotowania książek cyfrowych, które przekładają się na znacząco niższe ceny sprzedaży. W tabeli 3. przedstawiono porównanie cen dla trzech takich tytułów.

Tab. 3. Porównanie cen wersji drukowanej i cyfrowej wybranych książek z oferty *e-biblioteka.pl*. Ceny wyrażone w PLN.

Autor	Tytuł	Cena wersji cyfrowej	Cena wersji drukowanej	Cena wersji cyfr. jako odsetek ceny wersji druk.
Piłat Robert	<i>Krzywda i zadośćuczynienie</i>	15,00	36,00	41,66%
Palczewski Andrzej	<i>Równania różniczkowe zwyczajne...</i>	15,00	50,00	30,00%
Nowakowski Marek	<i>Microsoft Word 2002/XP - Przewodnik</i>	22,00	40,00	55,00%

Źródło: Katalog elektroniczny *e-biblioteka.pl* [online]. 2005-03-08. Kopia z Internet Archive. [dostęp: 2008-12-03] Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20050308190848/e-biblioteka.pl/>. Oprac. własne.

Serwis cieszył się dużą popularnością – odwiedzało go 15-20 tysięcy internautów miesięcznie. Twórcy serwisu liczyli na osiągnięcie przychodu w perspektywie 3 lat, niestety liczba internautów odwiedzających *e-bibliotekę* nie przekładała się na ilość zakupionych dokumentów. W konsekwencji 09 maja 2005 roku serwis został zawieszony, a na stronie domowej pojawiła się informacja o jego reorganizacji. Oficjalnie celem tego działania miało być zwiększenie użyteczności portalu dla czytelników, faktycznym powodem był jednak brak obrotu. Na początku stycznia 2006 roku strona *www.e-biblioteka.pl* zniknęła z sieci³¹⁹.

³¹⁹ Dokładnie ujmując, domena *www.e-biblioteka.pl* została zwolniona i od 21.01.2006 roku nie należała już do firmy **Rangelsoft**.

W rozmowie z autorem Robert Grzegorzewski stwierdził, iż przerwa w działalności serwisu jest chwilowa i **e-biblioteka.pl** powróci w ciągu najbliższego miesiąca. Zapowiadał włączenie do kolekcji zbioru około 2 tysięcy nowych tytułów. Nadmienił także, że **Rangelsoft** prowadził (i prowadzi nadal) rozmowy z kilkoma bibliotekami akademickimi w sprawie warunków wykorzystania platformy **e-biblioteka.pl**. Książnice były zainteresowane dostępem do całej kolekcji portalu, istniały jednak bariery prawne i techniczne, które utrudniały udostępnianie publikacji użytkownikom bibliotek, dlatego firma zajmowała się wypracowaniem odpowiednich rozwiązań³²⁰.

E-books.com.pl

Założycielem wydawnictwa **E-books.com.pl** był Marek Szewczyk, właściciel i prezes firmy **Dobopack Trading sp.z o.o.**, zajmującej się dystrybucją barwników spożywczych. Jak przyznał twórca serwisu: „jego utworzenie było wynikiem hobbystycznego zainteresowania przenośnymi komputerami i zjawiskiem książek elektronicznych”³²¹. W 2004 roku Szewczyk nawiązał współpracę z **Mobipocket.com**³²², francuską firmą, która stworzyła własny, oparty na specyfikacji OeBF, format książek cyfrowych *mobipocket*, a także oprogramowanie do edycji i odczytu książek elektronicznych dla urządzeń przenośnych typu *Personal Digital Assistant (PDA)* i *Smartphon*³²³. Do czytania publikacji w tym formacie używany jest bezpłatny program **Mobipocket Reader**, natomiast do ich tworzenia przeznaczone jest narzędzie **Mobipocket Creator**. Firma **Mobipocket.com** jest także twórcą i właścicielem internetowej platformy z publikacjami i jednym z największych dystrybutorów książek online dla

³²⁰ GRZEGORZEWSKI, Robert: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi... Do końca 2006 roku **e-biblioteka.pl** nie została ponownie uruchomiona. Firma Rangelsoft przestała istnieć a jej produkty i zobowiązania przeszły do spółki Itelix Investment, prowadzonej równolegle przez te same osoby. Już pod tą marką, twórcy **e-biblioteki.pl** tworzyli w następnych latach oprogramowanie wykorzystane w internetowej czytelni publikacji elektronicznych **ibuk.pl** Wydawnictwa Naukowego PWN oraz w korporacyjnej wersji tego portalu.

³²¹ SZEWCZYK, Marek: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 4 kwietnia 2006 r.

³²² Od kwietnia 2005 roku firma Mobipocket.com jest częścią Amazon.com.

³²³ *Personal Digital Assistant (PDA)* (także: Palmtop, komputer kieszonkowy) - mały, przenośny komputer osobisty. Mniejszy od laptopa, mieszczący się w dłoni lub w kieszeni. Palmtopy są komputerami programowalnymi - można do nich wgrywać oprogramowanie, np. pobrane lub zakupione w Internecie.

Smartphone - przenośne urządzenie telefoniczne integrujące w sobie kilka funkcji; pierwsze smartphone'y powstały pod koniec lat 90., a obecnie łączą funkcje telefonu komórkowego, poczty elektronicznej, przeglądarki sieciowej, pagera, GPS, jak również cyfrowego aparatu fotograficznego i prostej kamery wideo. Definicje na podst. *Helionica: sieciowa encyklopedia informatyki* [online]. Helion, Aktualizacja: 2008-02-26 [dostęp: 2008-11-08]. Palmtop. Dostępny w World Wide Web: <http://helionica.pl/index.php/PDA>.

urządzeń przenośnych. Z platformą współpracują wydawcy i autorzy książek oraz międzynarodowa sieć dystrybutorów. Pod koniec 2005 roku za pośrednictwem **www.mobipocket.com** można było skorzystać z blisko 40 tysięcy cyfrowych tytułów. W ramach umowy retailingowej z francuskim partnerem Marek Szewczyk udostępnił około 400 książek **Mobipocketa** w serwisie **www.e-books.com.pl**, określonym jako: „prywatny elektroniczny miniserwis ogólnokulturalny”. Książki „importowane” były w większości anglojęzyczne, wśród nich znalazły się między innymi publikacje wydawnictw: **Random House**, **Harper Collins**, **Simon and Schuster**, czy **Fictionwise**. Do zbioru tytułów obcych dołączono również niewielki zbiór książek rodzimych (15 tytułów pod koniec 2005 roku). Większość z nich była oferowana za darmo. Całą ofertę **e-books.com.pl** podzielono według kryterium formatu publikacji (oprócz książek dla Mobipocket Readera dostępne były tytuły w formatach LIT i PDF), a następnie według kategorii tematycznych. Na początku 2006 roku wyodrębnionych było 14 kategorii: *Biografie* (16 tytułów w jęz. angielskim), *Encyklopedie* (16 tytułów, w tym 15 encyklopedii tematycznych *Probert Encyclopaedia* oraz *Encyclopedia Britannica*), *Fantastyka* (263 tytuły), *Filozofia* (39 tytułów), *Humor* (1 tytuł polski), *Internet* (2 tytuły polskojęzyczne), *Literatura* (9 tytułów, w tym 3 polskie), *Małżeństwo i rodzina* (1 tytuł polskojęzyczny), *Opowiadania* (4 tytuły polskie), *Podróże* (12 tytułów anglojęzycznych), *Religia* (19 tytułów ang. i 1 tyt. polski), *Samodoskonalenie* (2 tyt. polskie), *Słowniki* (92 tytuły anglojęzyczne) oraz *Sport i rekreacja* (1 tytuł polskojęzyczny). W poszczególnych kategoriach książki były prezentowane w postaci wykazu alfabetycznego. Opis zawierał podobiznę okładki, informacje o dostępnych formatach, cenie, wielkości pliku, wydawcy, oraz o zawartości książki (Rycina 27).

Ceny tytułów anglojęzycznych podane były w PLN, polski sprzedawca doliczał 5–10% marżę do ceny oryginalnej (prezentowany na ryc. 27 tytuł kosztuje w **Mobipocket.com** 14\$). Wśród polskich książek płatne były jedynie trzy tytuły: *Mównica kibica* Ryszarda Makowskiego (4,98 PLN), *Inżynieria miłości* Antoniego Carola Hostenchy (5,98 PLN) oraz *Rolki, rolki* Andrzeja Gogolewskiego i Ewy Kierzkowskiej (15,98 PLN).

Ryc. 27. Internetowa biografia Lanca Armstronga w ofercie *e-books.com.pl*

The screenshot shows the website **e-books.com.pl** with a login/register section on the left. The main content area is titled "Biografie [format: Mobipocket Reader]" and "BIOGRAPHIES". It lists "Every Second Counts" by "Autor: Armstrong, Lance". A book cover for "LANCE ARMSTRONG" is displayed with details: "Cena: 55,30 PLN", "Dostępność: do pobrania teraz", and "Wydanie: e-book dla Mobipocket Reader". Below this, "Cechy Produktu" lists features like "Format: Mobipocket Reader", "Drukowanie: niemożliwe", and "Kompatybilność z MAC OS: nie". A "Krótki Opis" mentions Armstrong's achievements. The right sidebar contains category links like "BIOGRAFIE", "ENCYKLOPEDIA", "FANTASTYKA", etc.

Źródło: *e-books.com.pl*: *Biografie* [online] 2006-03-28 [dostęp: 2006-03-28]. Dostępny w World Wide Web: http://www.e-books.com.pl/biografie_mp.php

Marek Szewczyk był jedynym polskim wydawcą, który publikował polskie książki internetowe w zagranicznych serwisach. Zbiór satyrycznych wierszyków Makowskiego został umieszczony w ofercie holenderskiego serwisu *www.ebook.nl* (wyceniono go na 2,48€), natomiast sportowy poradnik Gogolewskiego i Kierzkowskiej sprzedawała niemiecka księgarnia internetowa magazynu *Der Spiegel* (Rycina 28).

Ryc. 28. Wydane przez **Dobopack Trading Rolki**, *rolki* Andrzeja Gogolewskiego i Ewy Kierzkowskiej w internetowym serwisie książek cyfrowych *SpiegelShop*

The screenshot shows the **SPIEGEL SHOP** website. The main product is "Rolki, rolki" by Andrzej Gogolewski and Ewa Kierzkowska. The page displays the book cover, title, authors, and publisher "Dobopack Trading". It specifies the format as "eBook für Mobipocket-Reader" and provides technical details like "Dateigröße: 839,0 kByte". The price is listed as "4,49 EUR" with a "Bestellen" button. Navigation links and a search bar are visible at the top.

Źródło: Spiegel/Shop [online]. [dostęp: 2006-03-23]. Dostępny w World Wide Web: <http://shop.spiegel.de/shop/>

Marek Szewczyk stworzył swoją witrynę wyłącznie dla użytkowników indywidualnych, lubiących – jak on sam – mieć stale „pod ręką” coś do czytania. Z oferty *e-books.com.pl* nie korzystały biblioteki a twórca serwisu oceniał, że księgarnice długo jeszcze nie będą należały do klientów publikacji cyfrowych przeznaczonych dla urządzeń mobilnych³²⁴.

Wydawnictwo publikacji elektronicznych Escape Magazine

Internetowy magazyn komputerowy *Escape* został założony przez Kamila Cebulskiego w 2001 roku. W przedsięwzięcie zaangażowała się również Patrycja Kierzkowska, późniejsza szefowa wydawnictwa. Po kilku miesiącach Cebulski połączył siły z Tomaszem Kapelakiem, redagującym inny komputerowy *e-zin*³²⁵ - *CUBE*, razem założyli firmę **ESC Poland** i zaczęli wydawać wspólny tytuł - *Escape Magazine*. W krótkim czasie pojawiły się następne tytuły, poświęcone odmiennej tematyce (rozrywka, gry komputerowe). Firma, skupiająca grupę bardzo młodych pasjonatów komputerów i sieci, poza działalnością wydawniczą prowadziła szereg zróżnicowanych inicjatyw, które łączyło głównie wykorzystanie internetu – agencję reklamową, internetowe księgarnie tematyczne (Aragon.pl i Mentis.pl), internetowy sklep wysyłkowy z częściami komputerowymi itp.

W 2002 roku Cebulski i Kapelak doszli do wniosku, że: „jeśli można wydawać niekomercyjny elektroniczny *zin*, to można również wydawać takie książki”³²⁶. Pierwszym tytułem był tekst Maury Ładosz *E-prasa*, poświęcony zagadnieniu *e-zinów*. Krótco po tym w ofercie pojawiła się kolejna książka - *Podpisy cyfrowe* Kamila Cebulskiego, a rok później *Dane i Bezpieczeństwo* Pawła Kowalskiego. Internetowa forma publikacji nie została przyjęta z entuzjazmem przez użytkowników internetu. Wydawnictwo zaprzestało dalszych publikacji książek w sieci i przez dwa kolejne lata wydawało tylko CD-ROMy.

Książki internetowe powróciły do oferty **Wydawnictwa Escape Magazine** dopiero 1 września 2005 roku. Do końca grudnia w kolekcji znalazło się ogółem 26 tytułów, w tym 16 było płatnych. Poza trzema wymienionymi wcześniej

³²⁴ SZEWCZYK, Marek: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...

³²⁵ E-zin – skrót utworzony od ang. *electronic fan magazin* – określenie używane w odniesieniu do rodzaju nieprofesjonalnych, tematycznych czasopism elektronicznych. Ziny lub E-ziny są najczęściej tworzone przez osoby lub grupy osób hobbystycznie zainteresowane jakimś zagadnieniem, i wydawane nakładem autorów.

³²⁶ KIERZKOWSKA, Patrycja. Wydawnictwo publikacji elektronicznych Escape Magazine: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 18 kwietnia 2006 r.

tytułami, oraz wydany w 2004 roku poradnikiem *Doświadczenia Tomasza C.* Tomasza Cebulskiego, wszystkie nosiły daty wydania z 2005 roku. Ofertę **Wydawnictwa Escape Magazine** przedstawiono w Tabeli 4.

Tab. 4. Książki internetowe **Wydawnictwa Escape Magazine** wydane w latach 2002-2005.

AUTOR	TYTUŁ	KATEGORIA	DATA WYDANIA	CENA (PLN, z VAT)
Ładosz Marta	<i>E-prasa</i>	BIZNES	2002	Bezpłatny
Cebulski Tomasz	<i>Podpisy Cyfrowe</i>	KOMPUTER	2002	Bezpłatny
Kowalski Paweł	<i>Dane i Bezpieczeństwo</i>	KOMPUTER	2003	Bezpłatny
Cebulski Tomasz	<i>Doświadczenia Tomasza C.</i>	BIZNES	2004	31,12
Krzyżowski Janusz	<i>Bajki mongolskie</i>	BAJKI	2005	Bezpłatny
Krzyżowski Janusz	<i>Bajki indonezyjskie</i>	BAJKI	2005	Bezpłatny
Krzyżowski Janusz	<i>Bajki buddyjskie</i>	BAJKI	2005	Bezpłatny
Daszkiewicz Damian	<i>Zwalcz spam!</i>	INTERNET	2005	Bezpłatny
Balik Ewa	<i>Raport z Lwowa</i>	PODRÓŻE	2005	Bezpłatny
Balik Ewa	<i>Maltesers</i>	PODRÓŻE	2005	Bezpłatny
Łukomski Sebastian	<i>W prawdę niemożliwości</i>	POEZJA	2005	Bezpłatny
Kobyłecki Mirosław	<i>Analiza finansowa przedsiębiorstwa</i>	BIZNES	2005	35,00
Kobyłecki Mirosław	<i>Barwy miłości i zdrady</i>	POWIEŚĆ	2005	17,00
Szymańska-Warda Małgorzata	<i>Dłonie</i>	POWIEŚĆ	2005	15,00
Nowak Marcin	<i>Etyka w biznesie</i>	BIZNES	2005	10,00
Rutkowski Krzysztof S.	<i>Kryminal Tango</i>	OPOWIADANIA	2005	8,50
Kruhlej Marcin	<i>Duszna Górka</i>	POEZJA	2005	7,00
Piotrowski Tomasz	<i>Kulisy milionów na Allegro</i>	BIZNES	2005	7,00
Frankowski Paweł	<i>Mały Książę III - Bratnia dusza</i>	OPOWIADANIA	2005	6,00
Kierzkowska Patrycja	<i>Zostań poliglotą</i>	ESEJE	2005	5,00
Kierzkowska Patrycja	<i>Jak bezpiecznie kupować na aukcji internetowej?</i>	INTERNET	2005	4,99
Rejmanowski Tomasz	<i>Friedrich Nietzsche...</i>	ESEJE	2005	2,00
Rejmanowski Tomasz	<i>J.J.Rousseau - Polityka</i>	ESEJE	2005	2,00
Stankiewicz Michał	<i>Immanuel Kant - Etyka</i>	ESEJE	2005	2,00
Kierzkowska Patrycja	<i>Immanuel Kant - Pedagogika</i>	ESEJE	2005	2,00
Stankiewicz Michał	<i>Volter - o terroryźmie</i>	ESEJE	2005	2,00
Kierzkowska Patrycja	<i>Biznes w szkole</i>	ESEJE	2005	2,00

Źródło: Wydawnictwo publikacji elektronicznych *Escape Magazine: Katalog* [online] 2005-12-31. Kopia z Internet Archiwa. [dostęp: 2007-05-23] Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20051231073432/http://www.escapemag.pl/>

Wydawcą prawie wszystkich tytułów był Escape Magazine. Wyjątek stanowiły *Dłonie* Małgorzaty Szymańskiej-Wardy z **Wydawnictwa Ligatura** (Rycina 29).

Ryc. 29. *Dłonie* Małgorzaty Szymańskiej-Wardy w ofercie Wydawnictwa Escape Magazine

Źródło: Źródło: Wydawnictwo publikacji elektronicznych Escape Magazine: Katalog [online] 2005-12-31. Kopia z Internet Archiwa. [dostęp: 2007-05-23] Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20051231073432/http://www.escapemag.pl>

W następnym roku do kolekcji dołączono jeszcze dwa tytuły komiksów z Wydawnictwa Mandragora. Jak podkreśliła w wywiadzie Kierzkowska: „wydawcy niezbyt wierzą, że e-booki mogą pomóc w sprzedaży papierowych wersji..., stąd publikowane teksty pochodzą bezpośrednio od autorów, najczęściej debiutantów”³²⁷. Podobnie jak Antoni Pawlak, przyznała również że zgłasza się wielka liczba autorów (czasem 10 dziennie), co nie przekłada się na jakość tekstów: „bombardują nas poeci, autorzy opowiadań i bardzo kiepskiej jakości poradników”³²⁸.

Wydawnictwo oferowało autorom 25% prowizję, która mogła być jeszcze wyższa (do 65%), jeżeli autor przystąpił do programu partnerskiego i promował swoją książkę w jego ramach. Escape Magazine nie przejmował praw majątkowych do tytułu, zgadzał się również na równoległą publikację u innych wydawców. Zaakceptowany przez redakcję tytuł był edytowany, redagowany, składany, zabezpieczany przed nieuprawnionym użyciem i przetwarzany do formatu PDF przez wydawnictwo, autor nie ponosił z tego tytułu żadnych kosztów. Kierzkowska przyznała, że koszty przygotowania tekstu były prawie zerowe: „...nie licząc oczywiście czasu, jaki poświęcamy na sprawdzenie,

³²⁷ Tamże.

³²⁸ Tamże.

dodanie do katalogu, zrobienie okładki, nadanie numeru itp. Autorzy i partnerzy dostają swoją część zarobków, natomiast reszta, która pozostaje jest dla nas. Nas czyli wydawcy, który musi zapłacić za wszystko, czym autor i partner nie martwią się”³²⁹. Szefowa wydawnictwa a także większość pracowników nie pobierało w analizowanym okresie wynagrodzenia, ponieważ czerpali dochody z innych form działalności. Inne koszty zostały zredukowane w wyniku zaangażowania współwłaścicieli i ich znajomych.

Działalność Escape Magazine, podobnie jak w wypadku Dobrego eBooka czy Złotych Myśli opierała się na wykorzystaniu Programu partnerskiego. Firma gwarantowała partnerom 40% prowizję od każdego tytułu, sprzedanego klientowi, przekierowanemu ze strony Partnera. W kwietniu 2006 roku w Programie partnerskim Escape Magazine uczestniczyło 1399 osób.

Patrycja Kierzkowska przyznała, że: „wśród klientów Escape są też biblioteki, lecz nastawiają się na wydania papierowe naszych e-booków. Mam nadzieję, że w niedługim czasie wprowadzimy dodruk cyfrowy. Myślimy już o tym od kilku miesięcy. Z drugiej strony jest to pewne zaprzeczenie całej idei wydawnictwa elektronicznego. Od początku wszystko w naszej firmie jest elektroniczne, a tu nagle zmienimy się w zwykłe wydawnictwo papierowe. Więc czy nadal mamy się nazywać **Wydawnictwo Publikacji Elektronicznych Escape Magazine?**”³³⁰.

Dobry eBook

Właścicielem serwisu *Dobry eBook* jest, działająca od 2001 roku, firma **ARDEO** z Krakowa, założona przez Mirosława i Iwonę Kielar oraz Elżbietę Golec-Nycz. Specjalnością spółki było pierwotnie projektowanie stron internetowych, grafika komputerowa oraz usługi pozycjonowania stron internetowych w wyszukiwarkach. W lutym 2004 roku współwłaściciele **ARDEO**, założyli serwis edukacyjno-informacyjny *www.prawo-pracy.pl*, który miał za zadanie upowszechnianie w przystępnej formie wiarygodnych informacji prawnych dla pracowników i pracodawców. Głównym ekspertem serwisu był Tadeusz Michał Nycz – mąż współwłaścicielki a zarazem wybitny specjalista z zakresu prawa pracy. Podjęta inicjatywa została pozytywnie przyjęta przez użytkowników a wysokie zainteresowanie tematyką prawa pracy sprawiło, że

³²⁹ Tamże.

³³⁰ Tamże.

administratorzy: „...postanowili wprowadzić kompleksowe opracowania wybranych zagadnień prawa pracy w formie płatnych eBooków”³³¹. Pierwsze tytuły wydano i płatnie udostępniono jeszcze w portalu *prawo-pracy.pl*. W lutym 2005 roku, ze względu na plany rozszerzenia zakresu tematycznego oferowanych publikacji, ARDEO stworzyło oddzielny serwis sprzedaży książek internetowych pod adresem *www.dobryebook.pl*.

W momencie uruchomienia witryny dostępne były jedynie 3 tytuły, w tym: *Godziny nadliczbowe* i *Wynagrodzenie za pracę* autorstwa Tadeusza M. Nycza, oraz zbiór opowiadań Maurycego Fabisza pod tytułem *Bardzo stary testament*.

Do końca 2005 roku kolekcja powiększyła się do 12 płatnych tytułów, oferowanych w ramach 5 kategorii: Prawo (5 tytułów), Matematyka (2), Hobby (2), Literatura (2) i Psychologia (1). Udostępniono także 5 tytułów bezpłatnych, w tym 2 poradniki, 2 książki kucharskie oraz *Testament Jana Pawła II*.

Każda publikacja posiadała oddzielną podstronę z danymi formalnymi, wizerunkiem cyfrowej okładki książki a także bardzo obszernymi informacjami o zawartości, autorach i potencjalnych korzyściach z zakupu tytułu (Rycina 30).

Ryc. 30. *Godziny nadliczbowe* Tadeusza Nycza na stronach *Dobry eBook.pl*

Źródło: Dobry eBook.pl [online] 07 stycznia 2006. Kopia z Internet Archive [dostęp: 2007-11-05] Dostępny w Word Wide Web: <http://web.archive.org/web/20060107003544/www.dobryebook.pl/?l=ebook&id=1>

³³¹ *Dobry eBook: o nas* [online]. 2005 [dostęp: 2006-06-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dobryebook.pl/informacje.html>.

Pierwsze publikacje włączone do kolekcji pochodziły przede wszystkim od samych twórców serwisu oraz ich rodzin i znajomych (poradniki prawne T.M. Nycza, zbiory zadań z matematyki, opracowane przez Marię i Tomasza Kielar). **ARDEO** zachęcało do współpracy kolejnych autorów, proponując redakcję tekstu, konwersję do formatu PDF, stworzenie projektu okładki oraz promocję i reklamę publikacji w innych serwisach internetowych, zastrzegając jednak, że opracowania muszą mieć walor praktyczny (poradniki, kursy, szkolenia, pomoce metodyczne). Firma gwarantowała również 30% prowizję autorską od każdego sprzedanego pliku.

Wszystkie oferowane publikacje dystrybuowane były w formacie PDF. Na koniec analizowanego okresu ceny oferowanych książek zamykały się w przedziale 5,95 – 19,97 PLN (średnio 12,83). W początkowym okresie działalności serwisu, klienci mieli możliwość płacenia za publikacje za pośrednictwem SMS (od 3 do 9 PLN netto), jednak już po kilku miesiącach twórcy serwisu zrezygnowali z tej możliwości. Klientom oferowano rabaty już za samą rejestrację w serwisie (5-15%, w zależności od ilości zakupionych publikacji), zaś wszystkie sprzedawane książki objęte były 30-dniową gwarancją zwrotu pieniędzy, jeżeli czytelnik poczułby się nieusatysfakcjonowany zakupionym tytułem.

Sprzedaż oparta została na modelu wielopoziomowego marketingu internetowego. Firma proponowała swoim użytkownikom aktywne włączenie się w proces reklamy i dystrybucji książek internetowych, tworząc program partnerski o nazwie *Drużyna eBooka*. Realizowany był on za pomocą linków partnerskich z wykorzystaniem systemu **ProPartner**, gwarantował Partnerowi prowizję, sięgającą do 23% ceny, sprzedanej za jego pośrednictwem książki (15% prowizji bezpośredniej, od każdego zakupu wprowadzonego klienta i 8% prowizji wiecznej, za wprowadzenie nowego klienta).

W serwisie funkcjonował dział „Czytelnia”, w którym, zgodnie z założeniami, internauci mogli opublikować swoje felietony, artykuły, opowiadania, a który w praktyce służył do publikowania fragmentów oferowanych e-booków. Wprowadzono także dział „Forum”, pozwalający klientom wymieniać się uwagami nt. oferty, programu partnerskiego oraz publikować własne teksty.

E-biblioteka.com

Twórcą i administratorem witryny *e-biblioteka.com* jest pisarz, artysta i animator kultury Jarosław Moździoch. Serwis rozpoczął działalność 14 lutego 2002 roku. Zgodnie z zapisem, zawartym w 3 punkcie, zamieszczonego na jego stronach Regulaminu: „e-biblioteka.com jest otwartym klubem bibliofilów, którzy są zainteresowani gromadzeniem i uzupełnianiem swoich księgozbiorów o książki w nowoczesnej postaci cyfrowej”³³². Celem tego przedsięwzięcia było udostępnianie pozycji trudnodostępnych w księgarniach i bibliotekach, oraz takich, które z dużym prawdopodobieństwem nie doczekają się wznowień w wersji klasycznej – papierowej. W wywiadzie udzielonym autorowi niniejszego opracowania Moździoch wskazał, że: „Takich prawdziwych perełek, zapomnianych lub znanych jedynie wąskiej grupie specjalistów jest naprawdę wiele. Wspomnę tu chociażby o pracach Lelewela, Paprockiego, Łosia, Naruszewicza, Lindego i wielu innych. Nawet, o ile mi wiadomo, >>Kronika<< Długosza nie była w całości wydana od ponad 100 lat”³³³.

E-biblioteka.com nie współpracowała z wydawnictwami zewnętrznymi i nie kupowała gotowych tekstów. Praca nad redakcją i cyfrowym wydaniem wszystkich tytułów prowadzona była samodzielnie przez autora serwisu, tym samym całe przedsięwzięcie było *de facto* jednoosobową inicjatywą wydawniczą. Materiałem źródłowym dla oferowanych przez serwis książek internetowych były przede wszystkim teksty, do których wygasły prawa majątkowe autorów lub, w wypadku tekstów obcych – ich tłumaczy, a także publikacje osierocone. Jarosław Moździoch stwierdził, że: „Działając według tych zasad nie jestem zobowiązany podpisywać żadnych umów i ubiegać się o zezwolenia u spadkobierców. Teksty zbieram biorąc pod uwagę wygasłe prawo majątkowe (zazwyczaj są to wydania z przełomu XIX i XX wieku) i sam je skanuję. Potem redaguję, czyli uwspółcześniam ortografię i gramatykę. Jeśli książka tego wymaga, poprawiam błędy wydrukowane w oryginale (na podstawie druku

³³² MOŹDZIOCH, Jarosław: *E-biblioteka: Warunki które należy spełnić oraz regulamin e-biblioteka.com* [online]. [dostęp: 2006-07-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.e-biblioteka.com/e-biblioteka.htm>.

³³³ MOŹDZIOCH, Jarosław. *e-biblioteka.com: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi dnia 30 marca 2006 r.* Materiał uzyskany w wywiadzie był uzupełniony późniejszą korespondencją elektroniczną;

erraty) oraz robię przypisy. W konsekwencji sam staję się właścicielem praw majątkowych do wydań e-book'ów umieszczonych w e-biblioteka.com”³³⁴.

Pierwszymi opublikowanymi w *e-bibliotece.com* tytułami były: *Opowiadania humorystyczne* Antoniego Czechowa, opowiadania grozy Edgara Allana Poe'go, teksty Witkacego, Bruno Schulza, Michała Bałuckiego, Jana Pawła Lema, Gabrieli Zapolskiej. Podczas otwarcia serwisu było przygotowanych około 250 w większości beletrystycznych tekstów. Wszystkie oferowane przez e-bibliotekę książki i opracowania publikowane były w formacie LIT, obsługiwany przez aplikację Microsoft Reader. Pod koniec 2005 roku, *e-biblioteka.com* oferowała około 450 tytułów, w 6 kategoriach: *Klasyka literatury*, *Pisma*, *Powieść historyczna*, *Ezoteryka*, *Erotyka*, oraz *Powieść w odcinkach*. Najobszerniejszy był dział klasyki (380 tytułów), pozostałe „liczyły” od 17 (*Erotyka*) do 60 tekstów (*Pisma*). Niektóre książki wpisano do kilku kategorii. Poszczególne działy różniły się również sposobem organizacji zawartości – trzy pierwsze, zawierały indeks autorski (Rycina 31), z którego użytkownicy przechodzili do podstron poszczególnych pisarzy.

Ryc. 31. Dział *Klasyka literatury* w serwisie *e-biblioteka.com* (fragment indeksu autorów).

Źródło: e-biblioteka.com [online]. Kopia z Internet Archive 2005-11-26. [dostęp: 2007-10-03] Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20051126125206/www.e-biblioteka.com/>

³³⁴ Tamże.

W kategoriach *Ezoteryka* i *Erotyka*, utwory zebrano w katalogu uporządkowanym według nazwisk autorów obejmującym również tytuły i krótkie informacje lub cytaty z zamieszczonych dzieł. Dział *Powieść w odcinkach*, uruchomiony w 2005 roku, zawierał internetową książkę autorstwa samego Jarosława Moździocha zatytułowaną *Spisek czterech czyli życie sielskie, chociaż czasami wcale nie takie anielskie*³³⁵. Kolejne fragmenty powieści, autor dodawał raz w tygodniu, ostatni odcinek opublikowano na początku lipca 2006 roku. Tekst udostępniono nieodpłatnie na licencji *Creative Commons*³³⁶. Bezpłatne tytuły były dostępne od samego początku funkcjonowania *e-biblioteka.com*, w oddzielnym dziale serwisu – *E-Booki za darmo* (w listopadzie 2005 roku było to 21 tekstów autorstwa 17 pisarzy).

Jarosław Moździoch był jednym z niewielu respondentów, którzy udzielili autorowi informacji dotyczących kosztów projektu, zainteresowania odbiorców ofertą oraz osiągniętych wyników finansowych.

W analizowanym w opracowaniu okresie, teksty współczesne były obecne w serwisie w minimalnych ilościach a ich autorzy udostępnili je nieodpłatnie³³⁷. Tym samym prowadzenie serwisu nie generowało żadnych kosztów związanych z majątkowymi prawami autorskimi. Jednak twórca *e-biblioteki* planował wydawanie książek współczesnych autorów, na podstawie standardowej umowy, deklarując, że tantiemy procentowe będą wyższe od tych, które proponują wydawnictwa “papierowe”, z uwagi na niższe koszty dystrybucji.

Orientacyjny koszt opublikowania i udostępniania 100-stronicowej książki internetowej w *e-bibliotece* Jarosław Moździoch oszacował w przedziale 190 - 430 PLN. W tej kwocie mieściło się skanowanie (2 godziny, wycenione po 15 PLN za godzinę, w sumie 30 PLN) oraz redakcja i konwersja tekstu (8 - 20 godzin, po 20 PLN za godzinę, w sumie od 160 do 400 PLN). Dodatkowym kosztem stałym była opłata za utrzymanie serwisu internetowego (200 PLN na

³³⁵ Tytuł zamieszczony w nagłówku strony www.e-biblioteka.com/spisek4/index%20spisek%20czterech.htm. Na tej samej stronie, w oknie głównym tytuł powieści jest zapisany „odwrotnie”: *Życie sielskie, chociaż czasami wcale nie takie anielskie czyli Spisek czterech*.

³³⁶ *Licencja Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 2.5 Poland*.

³³⁷ Twórca *e-biblioteki* planował wydawanie książek współczesnych autorów, na podstawie standardowej umowy, deklarując, że tantiemy procentowe będą wyższe od tych, które proponują wydawnictwa “papierowe”, z uwagi na niższe koszty dystrybucji. MOŹDZIOCH, Jarosław. *e-biblioteka.com: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...*

rok). W pierwszym roku działalności autor serwisu zainwestował dodatkowo około 2000 PLN w promocję przedsięwzięcia. W jej ramach realizowana była akcja mailingowa (ok. 5000 listów elektronicznych), kampania bannerowa oraz kampania informacyjna realizowana przez agencję reklamową. Skuteczność działań promocyjnych nie była zbyt wysoka, jak podkreślił Moździoch: „Najlepsze efekty dotyczące rozpoznawalności strony i trafień podczas wyszukiwania przyniosło jednak dobrze przeprowadzone pozycjonowanie strony w internetowych wyszukiwarkach”³³⁸.

W udzielonym wywiadzie twórca e-biblioteki kilkakrotnie podkreślał, że głównym celem całego przedsięwzięcia nie było zarabianie pieniędzy: „Nie kalkuluje, czy dany tytuł będzie się sprzedawał czy nie. Nie ukrywam, że zbiór książek w e-biblioteka.com to raczej odzwierciedlenie moich zainteresowań i gustów niż chłodno przemyślane działania nastawione na zysk”³³⁹. Odzwierciedleniem nastawienia autora były zaoferowane ceny płatnych publikacji – na koniec 2005 roku wahały się w granicach od 0,50 do 22,00 PLN przy średniej około 7,00 PLN za tytuł.

Przy tak niskiej wycenie książek internetowych nadzwyczaj zaskakujące były dane dotyczące zachowań czytelników i dokonanych zakupów. Na przełomie 2005 i 2006 r. było średnio 3100 osób odwiedzających serwis. Liczniki serwisu odnotowywały równocześnie średnio 11000 wejść na podstrony *e-biblioteki.com* w każdym miesiącu, co świadczy o tym, że użytkownicy przy każdej wizycie odwiedzali średnio 3 strony serwisu. Korzystano przede wszystkim z plików darmowych – średnio 800 osób w miesiącu pobierało teksty, przy tym liczba ta zmniejszała się w kolejnych miesiącach, gdyż dział nie był zbyt często wzbogacany o nowe pozycje. Tymczasem w ciągu całego 2005 roku zakupu dokonało jedynie 6 odwiedzających (za łączną kwotę 112,50 PLN). Jarosław Moździoch skomentował te dane następująco: „To działalność deficytowa i jeśli ktokolwiek myśli, że na „interesie e-bookowym” zarobi kokosy, to niech od razu zrezygnuje i zainteresuje się handlem przysłowiowej pietruszki”³⁴⁰.

Adresatami oferty *e-biblioteka.com* byli głównie użytkownicy indywidualni. Twórca serwisu brał pod uwagę także klientów instytucjonalnych, dlatego wysłał

³³⁸ MOŹDZIOCH, Jarosław. e-biblioteka.com: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi...

³³⁹ Tamże.

³⁴⁰ Tamże.

propozycję zakupu płyty CD ze wszystkimi dziełami Gabrieli Zapolskiej oraz drugiej, z dziełami Michała Bałuckiego do 450 książnic, otrzymał jednak tylko 1 odpowiedź od biblioteki szkolnej z Rzeszowa, która stwierdziła, że byłaby zainteresowana zakupem takich edycji.

W analizowanym okresie wśród zamawiających książki internetowe nie było bibliotek. Możdzioch stwierdził, że biblioteka potraktowana byłaby na równi z klientem indywidualnym, wyjątkiem byłoby, że wystawiając fakturę dla instytucji byłby zmuszony dodać 22% podatek VAT (a nie zerowy czy siedmioprocentowy) zaś e-książki nie byłyby przesłane do skrzynki internetowej lecz wypalone na płycie CD lub DVD i przesłane pocztą.

Jarosław Możdzioch ma zamiar nadal rozwijać i poszerzać swoją ofertę: „Na edycję w magazynie e-biblioteka.com czeka jeszcze ponad 3 tysiące wartościowych pozycji z mojej prywatnej kolekcji, między innymi ciekawe tłumaczenie dzieł wszystkich Szekspira wydane w 2 połowie XIX wieku, wszystkie kroniki polskie, prace badawcze XIX wiecznych antropologów, etnografów i historyków dotyczące dziejów ziem polskich, zbiory legend itp.”³⁴¹.

Wydawnictwo Złote Myśli

Pomysłodawcami i twórcami platformy www.zlotemysli.pl byli: Mateusz Chłodnicki i Marcin Kądziołka. W początkowym etapie serwis był obsługiwany od strony prawno-księgowej, przez firmę Mateusza Chłodnickiego **ARCHmedia**, w maju 2005 roku, w związku z bardzo dynamicznym rozwojem, została założona osobna spółka „**Złote Myśli**” s.c.³⁴² z siedzibą w Gliwicach.

W październiku 2003 firma uruchomiła stronę testową, stanowiącą zapowiedź utworzenia serwisu z elektronicznymi poradnikami. Pierwszy katalog tytułów został zaprezentowany 15 marca 2004 roku i obejmował 3 pozycje płatne oraz 1 darmową. Firma specjalizowała się w publikowaniu praktycznych poradników z zakresu literatury motywacyjnej, samodoskonalenia i psychologii sukcesu. W ciągu pierwszych dwóch lat profil oferowanych publikacji dokładnie odpowiada tej specjalizacji. Pod koniec 2004 roku, obok 26 oferowanych tytułów

³⁴¹ Tamże.

³⁴² W niewiele ponad rok po założeniu spółki cywilnej „Złote Myśli” została założona spółka kapitałowa, w formie spółki z o.o. Następnie Złote Myśli utworzyły odrębną spółkę, i z udziałem funduszu inwestycyjnego MCI, połączyły się z Netpress Digital sp.z o.o. Spółka Netina, stworzona na bazie doświadczeń Wydawnictwa Internetowego Złote Myśli została w rękach Agnieszki Kądziołki dotychczasowej wiceprezes „Złotych Myśli”.

wydawnictwa ukazała się pierwsza książka beletrystyczna - powieść *Zapłatani w czat* autorstwa Kingi Rychter i Łukasza Kmicica. Publikacji towarzyszyła intensywna kampania reklamowa, wykorzystująca głównie marketing wirusowy. W internecie książka była reklamowana, jako: „pierwsza w Polsce powieść w formie elektronicznej”³⁴³.

Pod koniec analizowanego okresu oferta **Złotych Myśli** obejmowała ok. 40 tytułów uporządkowanych w 7 kategoriach: *Psychologia sukcesu* (7 tytułów), *Zdrowie i uroda* (9), *Praktyczna edukacja* (8), *Praca i zatrudnienie* (3), *Zarabianie w Internecie* (11), *Rozwój twojej firmy* (2) oraz *Inne, nietypowe...* (4). Stronę katalogu książek online pokazano na rycinie 32.

Ryc. 32. Katalog tytułów w serwisie www.zlotemysli.pl

Źródło: Katalog ebooków Złotych Myśli [online] 2005-12-29 Kopia z Internet Archive [dostęp: 2006-01-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20051229211453/http://www.zlotemysli.pl/?c=katalog>

Wszystkie tytuły były publikacjami własnymi **Złotych Myśli**, wydanymi wyłącznie w postaci cyfrowej. Zgodnie z zapisem zawartym w Regulaminie serwisu: „Administrator Serwisu prowadzi również działalność wydawniczą ebooków na podstawie umów wydawniczych zawieranych z autorami lub innymi uprawnionymi podmiotami dostarczającymi utwory do ich publikacji w formie elektronicznej, które wydawane są i dystrybuowane za pośrednictwem Serwisu,

³⁴³ GODLEWSKI, Konrad: *Kup e-książkę...*

także na zasadach wyłączności”³⁴⁴. Autorom oferowano 40%-wy udział w zyskach, oficyna deklarowała promowanie młodych twórców, którzy dysponują praktyczną, specjalistyczną wiedzą z niszowych dziedzin.

Ciekawą innowacją, wprowadzoną przez wydawnictwo, było włączenie użytkowników w kształtowanie cen publikacji. Ceny książek internetowych były ustalane na podstawie specjalnych ankiet, wypełnianych przez osoby zainteresowane danymi tytułami. Mateusz Chłodnicki uzasadniał ten pomysł następująco: „Dzięki temu ceny będą naprawdę optymalne i takie aby jak najwięcej osób mogło sobie pozwolić na zakup e-booka przy jednoczesnych maksymalnych korzyściach dla naszego Wydawnictwa. Co więcej, dzięki wprowadzeniu takiego właśnie etapu nasi klienci będą mieć realny wpływ na to, ile elektroniczne książki będą kosztować nie tylko w naszym serwisie, ale bez wątpienia w naszym kraju.”³⁴⁵

Klienci nie musieli rejestrować się w serwisie, jedynie w momencie złożenia zamówienia na książkę podawali adres poczty elektronicznej. Płatności za książki można było realizować przelewem, kartą kredytową lub poprzez systemy transferowe PayPal i PayU.

Twórcy portalu jeszcze przed oficjalnym uruchomieniem serwisu rozpoczęli budowę programu partnerskiego i głównie na nim oparli dystrybucję i promocję swoich wydawnictw. oferując nawet 50% prowizję od zakupów każdego wprowadzonego klienta (Partner dostawał unikalny odsyłacz, do którego kierował potencjalnych klientów za których zakupy był później premiowany). Osobom przystępującym do programu partnerskiego firma oferowała wsparcie edukacyjne, materiały szkoleniowe i Podręcznik Partnera. W połowie 2004 do „Złotego programu” przystąpiło ponad 1400 użytkowników, tworząc największy tego rodzaju system w Polsce.

³⁴⁴ Wydawnictwo Złote Myśli: *Regulamin korzystania z serwisu...* Par. 2, pkt 4.

³⁴⁵ SZKODZIN, Beata: *ZłoteMyśli.pl startują*. „eGospodarka.pl” [online]. 10.02.2004. [dostęp: 2008-11-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.egospodarka.pl/4182,ZloteMysli-pl-startuja,1,12,1.html>.

Pozostałe inicjatywy

Poza przedstawionymi wcześniej wydawcami i dystrybutorami odnotowano jeszcze 5 mniejszych inicjatyw. W podrozdziale, opisującym rozwój polskiego rynku książek internetowych scharakteryzowano już przedsięwzięcia Aleksandra Sowy oraz próby sprzedaży własnej twórczości, podejmowane przez Wiesława Paślawskiego. W okresie analizowanym w opracowaniu pojedyncze płatne edycje cyfrowych tytułów pojawiły się również w ofercie **Agencji 555**, serwisie **Infodajnia.pl**, oraz **Wydawnictwie CITO.pl**.

Agencja 555 to spółka z Olkusza specjalizująca się w obsłudze marketingowo – administracyjnej firm oraz organizacji imprez artystycznych i koncertów. Firma prowadziła również internetowy sklep, w którym sprzedawała głównie płyty CD z muzyką. W sierpniu 2005 roku w ofercie sklepu pojawiły się także książki, a wśród nich 3 tytuły w postaci elektronicznej. Ustalono, że jedną z tych cyfrowych publikacji był tomik wierszy pt. *Coś o miłości*, wyceniony na 3,99 PLN, pozostałe tytuły nie są znane. Internetowy sklep Agencji 555 zniknął z sieci w sierpniu 2006 roku.

Założycielem serwisu **Infodajnia.pl** był Maciej Nawrocki. Początkowo strona miała służyć wyłącznie do dystrybucji i sprzedaży tekstu naukowego jego autorstwa.

Jak stwierdził twórca serwisu: „**Infodajnia** to raczej moja rozrywka i hobby niż wstęp do księgarskiego portalu czy wreszcie źródło utrzymania, po prostu sprawia mi przyjemność oglądanie statystyk odwiedzających i zamieszczanie w niej ebooków”³⁴⁶. Pod koniec 2005 roku, w serwisie znajdowały się publikacje ogólnie dostępne w sieci i tylko jedna publikacja płatna. Trzy inne dodano już w 2006 roku. Na rycinie 33 przedstawiono jedną z tych książek.

Ogółem w Infodajni było dostępnych nieco ponad 90 tytułów, w tym: jeden, darmowy tomik wierszy Eweliny Celińskiej, 26 tekstów przepisów prawnych (ustaw, uchwał, kodeksów i kodeksów z komentarzami), dwie konstytucje oraz 64 różnotematyczne poradniki (prawne, biznesowe, informatyczne, marketingowe oraz seksualne). Płatne były 3 poradniki seksualne: *100 Romantycznych pomysłów* Zbigniewa Lisiewicza, *96 Sposobów na niezwykle seks* (brak autora), *Przedwczesny wytrysk - zapobieganie* (brak autora), oraz jedna praca

³⁴⁶ NAWROCKI, Maciej: *RE: Mail ze strony www.infodajnia.pl*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-04-25 [cytowany 2008-11-07].

z informatyki: *System Business Intelligence, projekt rozbudowy o wybrane funkcje informatyczne* („Autor nieujawniony”). Ceny książek wynosiły od 4,90 PLN (Lisiewicz) do 19,00 PLN (*Przedwczesny wytrysk...*). Autorowi nie udało się uzyskać informacji o ilości pobrań płatnych tytułów ani danych o aspekcie finansowym przedsięwzięcia.

Ryc. 33. Jedna z płatnych książek internetowych w serwisie *Infodajnia.pl*

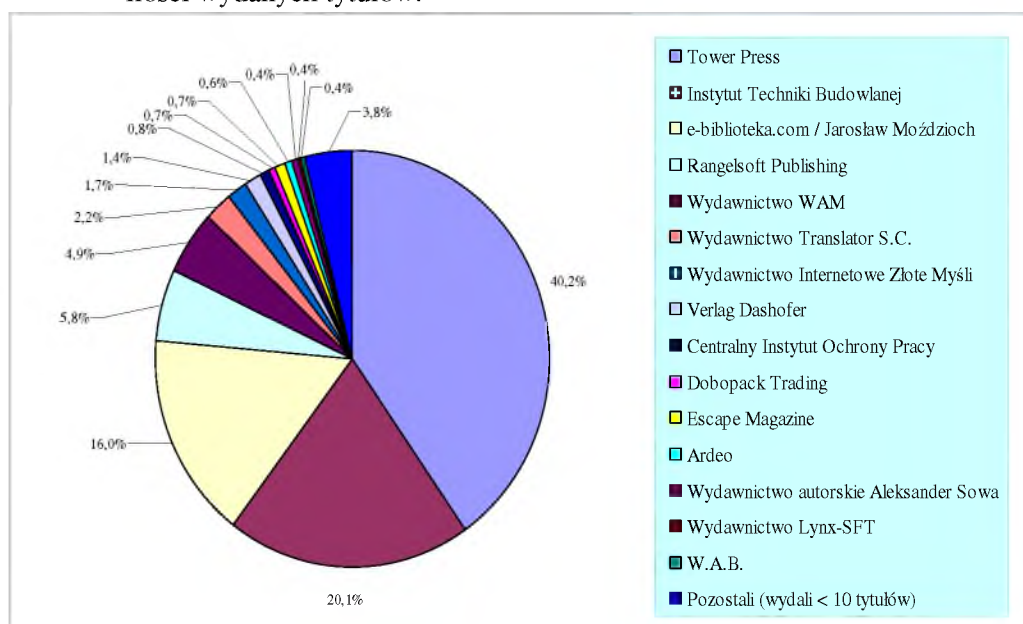
Źródło: Infodajnia.pl [dostęp: 2008-10-18]. Dostępne w World Wide Web:
<http://www.infodajnia.pl/>

Serwis **Wydawnictwa CITO.PL** uruchomiono „z pustymi półkami” 1 lipca 2005 roku. Został on założony przez dwóch początkujących projektantów stron internetowych i od początku zniechęcał poziomem wykonania ze względu na słabą funkcjonalność, błędy w kodzie stron i w tekście. Wydawnictwo opublikowało ogółem 4 tytuły, umieszczając każdy z nich w oddzielnej kategorii (wiersze, powieści, socjologia, proza). Na początku w ofercie znalazł się tomik poezji Anny-Marii pt. *Macierzanka*, pracę Eugeniusza Zawadzkiego *Świat elit u progu XXI wieku* oraz powieść Agnieszki Figurskiej pt. *Tajemnica chemika*. Kilka dni później z listy kategorii zniknęła poezja, za to pojawiła się proza (obok istniejącej powieści - sic!), w postaci książki Adama Kowalczyka pt. *Easy Rider*. Książki miały być kupowane za pomocą mikropłatności SMS. Twórcy **CITO.PL** proponowali współpracę autorom, gwarantując 65% udział w zyskach. Witryna istniała zaledwie kilka miesięcy, ostatni ślad tego przedsięwzięcia został zapisany w archiwach wyszukiwarki Google w kwietniu 2006 roku.

Podsumowanie

Ogółem, do końca 2005 roku, w ofercie sprzedawców polskich książek internetowych znajdowało się około 2600 tytułów z 45 wydawnictw. Na rycinie 34 przedstawiono procentowy udział najważniejszych wydawnictw w tej produkcji.

Ryc. 34. Udział wydawnictw w rynku polskich książek internetowych według ilości wydanych tytułów.

Źródło: Oprac. własne

W przeciwieństwie do oferty dystrybutorów książek zagranicznych firmy te oferowały przede wszystkim literaturę piękną (około 52% całej oferty), wydawnictwa zawodowe (27%, głównie z wydawnictw **C.H. Beck**, **Verlag Dashöfer** oraz **WAM**) oraz książki popularne (10%, w tym książki popularnonaukowe oraz poradniki), natomiast książki naukowe stanowiły tylko 4,5%. Wśród pozostałych publikacji znajdowały się: literatura faktu i eseistyka (3,3%) oraz podręczniki szkolne, akademickie i materiały metodyczne (3%).

Sprzedawcy i dystrybutorzy internetowych książek tworząc ofertę kierowali się różnorodnymi motywami. W przeprowadzonych wywiadach respondenci wymienili między innymi:

- chęć podzielenia się własnymi zainteresowaniami literackimi z innymi czytelnikami,
- zwiększenie dostępności tytułu i zniesienie ograniczeń wynikających z określonego nakładu publikacji,

- umożliwienie dostępu do publikacji 24 godziny na dobę i 7 dni w tygodniu,
- rozszerzenie rynku odbiorców na środowisko internautów,
- stworzenie kanału promocji i weryfikacji debiutów,
- promowanie mało znanych i dawno nie wznawianych książek,
- przekroczenie ograniczenia portatywności charakteryzującego drukowane książki o bardzo dużej objętości,
- zwiększenie częstotliwości wydawania aktualizacji publikacji
- promocja systemu informatycznego służącego do czytania, administrowania i zabezpieczania elektronicznych publikacji
- i wreszcie – obniżenie kosztów produkcji, zwiększenie sprzedaży i osiągnięcie dodatkowego dochodu.

Ostatni z wymienionych celów publikowania elektronicznego udało się zrealizować jedynie kilku firmom sprzedającym polskie książki internetowe. Do osiągnięcia dochodów (lub przynajmniej pokrycia kosztów publikacji) przyznały się wydawnictwa sprzedające tytuły zawodowe i fachowe, (**C.H. Beck** i **Verlag Dashöfer**) oraz naukowe (**Wydawnictwo WAM**), a także **Wydawnictwo Złote Myśli** dystrybuujące głównie poradniki w oparciu o *Program partnerski*. Inni interlokutorzy, zwłaszcza próbujący sprzedawać literaturę piękną, stwierdziło jednak, że na internetowych książkach nie udało im się zarobić.

Brak dochodu nie oznacza jednak braku zainteresowania – strony serwisów odwiedza wielu internautów, udostępniane promocyjnie darmowe tytuły cieszą się ogromnym powodzeniem, lecz niewielu czytelników chce płacić za cyfrowe książki. Ilustracją tego zjawiska są wcześniej przytoczone dane dotyczące wykorzystania serwisu *e-biblioteka.com*. O dysproporcji liczby odwiedzin i zakupów wspominali też w wywiadach Antoni Pawlak i Patrycja Kierzkowska. Szefowa wydawnictwa **Escape Magazine** diagnozując powody niechęci internautów do kupowania internetowych książek wskazała na brak poszanowania prawa własności w środowisku elektronicznym i przekonanie, że wszystko w sieci powinno być za darmo.

Kolejną przyczyną niskich obrotów na rynku krajowych książek online było niedoinformowanie społeczności sieciowej o istnieniu tej formy publikacji. Jak stwierdza Kierzkowska: „Świadomość na temat e-booków nie istnieje poza

gronem innym niż zaawansowani użytkownicy Internetu”³⁴⁷. Stan ten jest przynajmniej częściowo zasługą samych wydawców i dystrybutorów. Spośród badanych firm jedynie **Verlag Dashöfer** przed wprowadzeniem każdego nowego tytułu prowadził badania rynku i konsultacje z potencjalnymi klientami. Niewielu wydawców podejmowało także działania promocyjno – marketingowe w celu rozreklamowania własnej działalności. Jednorazowe przedsięwzięcia tego rodzaju, jak rozsyłanie tysięcy listów elektronicznych z informacją o uruchomieniu serwisu (*e-biblioteka.com* i **Wydawnictwo WAM**) lub organizacja konferencji prasowej (*Literatura.net.pl*), okazały się mało skuteczne. Efektywne natomiast było oparcie sprzedaży na programach partnerskich, będących formą wielopoziomowego marketingu internetowego, który zastosowały wydawnictwa **Złote Myśli**, **Escape Magazine**, **Ardeo** a także **Verlag Dashöfer**. Jak podała Kierzkowska partnerzy promujący ofertę wydawnictwa w ramach takich programów generują nawet do 90% całkowitego obrotu.

Między dwoma omówionymi sektorami rynku książek internetowych istnieje istotna różnica, dotycząca zakładanej grupy odbiorców oferty. Dystrybuowane przez polskich resellerów kolekcje zagraniczne są adresowane głównie do klientów instytucjonalnych, w tym przede wszystkim dużych bibliotek i konsorcjów bibliotecznych, natomiast większość wydawców i dystrybutorów polskich książek online kieruje ofertę przede wszystkim do odbiorcy indywidualnego. Spośród badanych firm omawianego sektora jedynie **Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne** oraz **C.H. Beck** sprzedawały kilkakrotnie pojedyncze tytuły bibliotekom. Jednorazowa sprzedaż do księżnic „przytrafiła się” również **Dashöferowi** i **Wydawnictwu WAM**. Na tym tle wyróżniała się inicjatywa firmy **Rangelsoft** która tworząc serwis *e-biblioteka.pl* współpracowała z **Politechniką Warszawską** i „przymierzała się” do stworzenia oferty dla bibliotek. Niestety, ten najbardziej obiecujący projekt został najpierw czasowo zamknięty a w końcu całkowicie zarzucony z braku funduszy.

Warte jest podkreślenia, że przedstawiciele badanych firm „polskiego” sektora, zapytani o perspektywy przyszłej współpracy z bibliotekami prawie bez wyjątku deklarowali możliwość tworzenia specjalnej oferty promocyjnej dla

³⁴⁷ KIERZKOWSKA, Patrycja. Wydawnictwo publikacji elektronicznych Escape Magazine: Wywiad udzielony Grzegorzowi Czapnikowi ...

księżnic, uwzględniającej sprzedaż kolekcji tytułów czy rabaty cenowe. Ich opracowanie uzależniali jednak od aktywności i zainteresowania bibliotek oraz opracowania rozwiązań prawnych i informatycznych, zabezpieczających własnościowe prawa intelektualne autorów i wydawców.

6. Wykorzystanie komercyjnych zbiorów książek internetowych w bibliotekach polskich

Przedstawione w poprzednim rozdziale informacje dotyczące polskiego rynku książek internetowych zostały oparte o analizę literatury przedmiotu, wywiady przeprowadzone z podmiotami dostarczającymi cyfrowe treści oraz badania ich oferty zamieszczonej w sieci WWW. Z uzyskanych danych wynikało, że do końca 2005 roku współpraca dystrybutorów i wydawców cyfrowych książek z bibliotekami, jako grupą klientów, była stosunkowo rzadka i dotyczyła przede wszystkim oferty krajowych dystrybutorów zagranicznych publikacji naukowych. W celu weryfikacji otrzymanych informacji oraz wskazania przyczyn, składających się na niski poziom tej współpracy, autor przeprowadził badania kwestionariuszowe dotyczące wykorzystania komercyjnych książek internetowych w księżnicach na reprezentatywnej grupie bibliotek.

6.1. Opis metody badawczej

Badania realizowano od czerwca do września 2006 roku. Informacje gromadzono za pomocą kwestionariusza ankiety kierowanego do bibliotek. Badaniami objęto grupę bibliotek naukowych, publicznych, pedagogicznych i specjalnych wyodrębnioną w oparciu o dwa opisane dalej kryteria.

Badana populacja została ograniczona do bibliotek posiadających co najmniej jeden komputer połączony z siecią globalną łączem stałym lub łączący się za pomocą połączenia komutowanego, ponieważ warunkiem koniecznym wykorzystania książek internetowych jest posiadanie przynajmniej czasowego dostępu do internetu. Według publikacji **Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) *Kultura w 2005 roku***, w Polsce było ogółem 1219 bibliotek naukowych, 8591 bibliotek publicznych oraz 344 biblioteki pedagogiczne³⁴⁸. Raport podaje informacje o komputeryzacji poszczególnych typów bibliotek – wyposażonych w komputery było: 925 bibliotek naukowych, 3688 bibliotek publicznych³⁴⁹ i 332

³⁴⁸ *Kultura w 2005 roku* [online]. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Sierpień 2006. [dostęp: 2006-09-18]. Dostępny w World Wide Web:

http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_kultura_w_2005.zip. Stan na 31.12.2005 roku. Dane dotyczące bibliotek publicznych i pedagogicznych obejmują biblioteki i filie.

³⁴⁹ W raporcie 11 bibliotek publicznych, które posiadają status biblioteki naukowej, są wykazywane w statystykach dwukrotnie – w zestawieniu dotyczącym bibliotek publicznych i w tabeli dotyczącej bibliotek naukowych.

biblioteki pedagogiczne³⁵⁰. W publikacji określono liczbę zainstalowanych w bibliotekach komputerów, w tym maszyn połączonych z internetem, raport nie zawiera natomiast informacji o liczbie bibliotek posiadających połączenie z siecią. Odpowiednie dane, dotyczące bibliotek publicznych zostały uwzględnione w *Raporcie o stanie automatyzacji bibliotek publicznych 2006*³⁵¹. Według niego, w czerwcu 2006 roku, spośród całkowitej liczby 8509 placówek, dostęp do internetu posiadało 3308 bibliotek publicznych. Opierając się na powyższych źródłach wstępnie określono, że przedstawione kryterium dostępu do internetu spełnia:

- 914 bibliotek naukowych (bez bibliotek publicznych o statusie naukowym),
- 3308 bibliotek publicznych (w tym 11 o statusie naukowym),
- 332 biblioteki pedagogiczne.

Drugie kryterium, ograniczające rozmiar badanej populacji, wynikało z przyjętego *a priori* założenia, że nowe technologie oraz formy materiałów bibliotecznych są wdrażane w pierwszej kolejności przez biblioteki naukowe i wiodące biblioteki innych typów (wojewódzkie biblioteki publiczne oraz biblioteki pedagogiczne), po czym upowszechniają się w bibliotekach niższego szczebla organizacyjnego (miejskie czy gminne biblioteki publiczne, biblioteki szkolne)³⁵². Opierając się na przedstawionym założeniu, wyłączono z badania większość powiatowych i wszystkie rejonowe biblioteki publiczne, zmniejszając tym samym badaną populację bibliotek publicznych do 18 bibliotek wojewódzkich i 34 bibliotek powiatowych, funkcjonujących przed zmianą podziału administracyjnego kraju w 1999 roku, jako biblioteki wojewódzkie. (łącznie 52 biblioteki publiczne, w tym 11 o statusie biblioteki naukowej)³⁵³. Dodatkowo, badaniami objęto biblioteki teologiczne oraz grupę bibliotek

³⁵⁰ Tamże. Część tabelaryczna, Tab. 30(53), Tab. 43(66), Tab. 49(72).

³⁵¹ WINOGRODZKA, Katarzyna: *Raport o stanie automatyzacji bibliotek publicznych 2006* W: VII Ogólnopolska Konferencja "Automatyzacja bibliotek publicznych" Warszawa, 22-24 listopada 2006 r. [online]. Warszawa: Komisja Automatyzacji przy ZG SBP, [2006-11-27]. [dostęp: 2007-05-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/images/file/raport-2006.pdf>. Tab. 1, 2.

³⁵² Podstawą założenia było m.in.: przytoczona w Rozdziale 1 koncepcja rozwoju publikacji cyfrowych F.W. Lancastera oraz przedstawiany w literaturze przedmiotu rozwój infrastruktury i przebieg automatyzacji procesów bibliotecznych w poszczególnych typach bibliotek. Por. LANCASTER, F. W.: *The Paperless Society...*, JACQUESSON, Alain: *Automatyzacja bibliotek...*

³⁵³ Dane według: WINOGRODZKA, Katarzyna: *Raport o stanie automatyzacji...*

specjalnych, nieposiadających statusu biblioteki naukowej, wymienionych w bazie danych *Biblioteki Serwisu EBIB*. Łączna liczba tych księżnic w bazie *EBIB*-u wynosiła 41³⁵⁴. Ogółem populacja, ustalona przy uwzględnieniu przedstawionych kryteriów objęła **1339** bibliotek.

Uwzględniając powyższe kryteria, autor zdecydował się wykorzystać do rozsyłania i odbioru ankiet pocztę elektroniczną. O ile było to możliwe, kwestionariusze badania ankietowego kierowano do dyrektorów lub kierowników poszczególnych placówek bibliotecznych. Ustalono ogółem 1143 adresy wysyłkowe, na które wysłano formularze. Spośród nich 82 nie dotarło do adresatów z powodu błędów transmisji lub nieaktualnych i niemożliwych do ustalenia adresów poczty elektronicznej. Ogółem ankiety dotarły do 1061 bibliotek (79,24% populacji). Odpowiedzi udzieliło **210** bibliotek, stanowiąc ostateczną próbę badawczą. W Tabeli 5, przedstawiono wielkości populacji i próby badawczej w poszczególnych typach bibliotek.

Tab. 5. Liczba badanych bibliotek w relacji do wielkości analizowanej populacji.

Typ bibliotek	Liczebność analizowanej populacji	Liczebność próby badawczej*	Próba jako odsetek populacji
Ogółem	1339	210	15,68%
W tym:			
Biblioteki naukowe	914	139	15,21%
Biblioteki publiczne	52**	12	23,08%
Biblioteki pedagogiczne	332	48	14,46%
Inne	41	11	26,83%
*rozumianej, jako liczba bibliotek, które wypełniły kwestionariusz badania ankietowego			
**w tym 11 bibliotek publicznych o statusie biblioteki naukowej			

Przesyłany do bibliotek kwestionariusz został zatytułowany: *Analiza wykorzystania rynku komercyjnych książek internetowych przez biblioteki polskie w latach 2000 – 2005*. Składa się z 3 części – krótkiego wstępu, pytań kwestionariuszowych oraz metryki. W części wstępnej formularza przedstawiono przedmiot badania, zdefiniowano maksymalny czas nadsyłania odpowiedzi (do 30 września 2006 roku) oraz zdefiniowano zjawisko książki internetowej. Część główna kwestionariusza obejmuje 11 pytań, wśród których 4 mają charakter zamknięty, natomiast pozostałe 7 – półotwarty (pytania wielokrotnego wyboru

³⁵⁴ Dane z marca 2006 roku.

z możliwością dodania własnej odpowiedzi lub kryterium). Ankietę zamyka metryczka zawierająca 4 pytania oraz podziękowanie za udział w badaniach. Formularz ankiety liczy po wydrukowaniu 6 stron i jest załączony do niniejszej pracy jako **ANEKS 2**.

Sposób wypełniania kwestionariusza był uzależniony od odpowiedzi udzielonej na kluczowe dla całego projektu badań pytanie 1: *Czy do końca 2005 roku kupowali Państwo jakiekolwiek książki internetowe?* Pytanie miało charakter zamknięty (możliwymi odpowiedziami było: TAK lub NIE). Respondenci, którzy odpowiedzieli twierdząco, udzielali następnie odpowiedzi na pytania od 2 do 8, pomijali pytanie 9 i odpowiadali na pytania 10 i 11. Respondenci wybierający w pierwszym pytaniu odpowiedź NIE, byli proszeni o przejście do pytania 9 i dalej, do pytań 10 i 11. Tym samym biblioteki, które dokonały w analizowanym okresie zakupu książek internetowych powinny udzielić odpowiedzi na 10 pytań, zaś biblioteki które ich nie kupowały – na 4 pytania³⁵⁵.

Pytania od 2 do 5 dotyczyły: źródła, sposobu i warunków nabycia książek oraz wielkości dokonanych zakupów. W kolejnym, 6 pytaniu biblioteki, które dokonały w analizowanym okresie zakupu książek internetowych, były proszone o ocenę czynników, decydujących o ich nabyciu. Ocena miała charakter jakościowy. Polegała na przyporządkowaniu do każdego z 9 zaproponowanych przez autora czynników jednego z 4 stopni opisujących jego znaczenie w podjęciu decyzji o zakupie – od „bez znaczenia” poprzez „niewielkie znaczenie”, „czynnik ważny”, aż po „czynnik decydujący”. Respondenci mogli w tym pytaniu zaproponować inne, nie wyszczególnione przez autora, przyczyny. Pytania 7 i 8 dotyczyły technicznych warunków udostępniania oraz oceny poziomu wykorzystania książek internetowych.

Biblioteki, które do końca 2005 roku nie kupowały analizowanego typu publikacji, oceniały w pytaniu 9 wagę przyczyn, z powodu których nie korzystały z istniejącej oferty książek internetowych. Ocena, podobnie jak w pytaniu 6, miała charakter jakościowy, dotyczyła 11 zaproponowanych przez autora czynników, którym można było przypisać analogiczne stopnie istotności. Również w tym pytaniu pozostawiono respondentom możliwość dodania innych, nie wyróżnionych przez autora czynników.

³⁵⁵ Podane tu liczby nie obejmują pytań zawartych w metryczce ankiety.

Ostatnie dwa pytania dotyczyły: planów zakupu książek elektronicznych w 2006 roku oraz pożądanych zmian aktualnego stanu rynku, jakie w odczuciu bibliotekarzy, wpłynęłyby na decyzję o zakupie w przyszłości. Ankietowani ponownie oceniali jakościowo wagę 11 zaproponowanych warunków, używając takich samych ocen, jak w pytaniach 6 i 9.

Warunki, poddawane ocenie w pytaniu 11, nawiązywały do czynników wymienionych w pytaniach 6 oraz 9, będąc ich rozwinięciem, lub zaprzeczeniem. Zabieg ten pozwolił na weryfikację zgodności i spójności ocen dokonywanych przez ankietowanych bibliotekarzy.

Do ankiety dołączono Metrykę obejmującą informacje o: typie biblioteki, wielkości księgozbioru oraz rodzaju posiadanego połączenia z internetem. Dane te pozwoliły na pogłębienie analizy wykorzystania książek internetowych w bibliotekach, poprzez uwzględnienie dodatkowych zmiennych.

6.2. Omówienie wyników badań

W odpowiedzi otrzymano 210 ankiet. Należy zaznaczyć, że 26 respondentów odpowiedziało jedynie na pierwsze pytanie ankiety, nie wypełniając pozostałych pytań kwestionariusza. Były to biblioteki, które nie kupowały książek internetowych w analizowanym okresie. Wśród nich 11 nie prowadziło samodzielnego gromadzenia, 5 było w stanie likwidacji lub nie posiadało środków na gromadzenie publikacji, 10 udzieliło jedynie informacji, że nie posiadają książek internetowych. Monika Bartosińska z **Biblioteki Instytutu Fizyki Molekularnej Polskiej Akademii Nauk (PAN) w Poznaniu** dodatkowo poinformowała w odpowiedzi: „Nie kupowaliśmy na razie książek internetowych. Jedną próbowaliśmy kupić, ale żaden z pośredników nie potrafił zrealizować naszego zamówienia”. Niepełne ankiety zostały uwzględnione w obliczeniu ilości bibliotek korzystających z oferty książek internetowych, nie były natomiast brane pod uwagę w obliczeniach innych parametrów³⁵⁶.

Wybrana metoda dystrybucji ankiet spowodowała, że zgodnie z pierwszym kryterium doboru grupy badawczej³⁵⁷, w badaniu wzięły udział niemal wyłącznie biblioteki posiadające stałe połączenie z siecią. Ponad 95% respondentów podało,

³⁵⁶ Przeprowadzona analiza szczegółowych zagadnień, będących przedmiotem pytań od 2 do 11, jest dokonywana w oparciu o 184 „pełne” ankiety.

³⁵⁷ Kryteria doboru grupy badawczej omówiono w rozdziale 5.1. niniejszej pracy.

ze biblioteka jest połączona z internetem łączem stałym. Z połączenia komutowanego korzystało w analizowanym okresie jedynie 7 spośród 184 księżnic (3,8% odpowiedzi). Dwie biblioteki poinformowały, że połączenie z internetem uzyskały dopiero w 2006 roku, mimo to udzieliły odpowiedzi na niektóre pytania kwestionariusza.

Większe zróżnicowanie reprezentowały dane dotyczące wielkości zbiorów w grupie respondentów. Wśród bibliotek, które przesłały wypełnione ankiety 64% posiadało księgozbiór poniżej 50 tys. woluminów, 31% - od 50 do 500 tysięcy, natomiast tylko w 8 księżnicach (4,5%) zbiory przekraczały 500 tys. woluminów. Według raportu **GUS** *Kultura w 2005 roku*, 80% bibliotek naukowych w Polsce posiadało zbiory do 50 tysięcy woluminów, księgozbiór 8% zawierał się w przedziale od 50 tys. do 100 tys., zaś 12% bibliotek naukowych posiadało zbiory większe niż 100 tys. woluminów. Wśród bibliotek publicznych odsetek księżnic o zbiorach poniżej 50 tys. woluminów był jeszcze wyższy – sięgał 97%. Choć w opisywanych badaniach przyjęto inne progi wielkości zbiorów niż w raporcie *Kultura w 2005 roku*, to porównując próbę badawczą z danymi **GUS** można uznać, że pod względem wielkości księgozbioru, jej struktura jest zbliżona do struktury całej populacji bibliotek polskich.

6.2.1. Zakupy książek internetowych w bibliotekach do końca 2005 roku

Wśród 210 bibliotek, które wypełniły kwestionariusz, zaledwie 14 zakupiło książki internetowe w omawianym okresie (6,67% odpowiedzi). W tej grupie znalazło się 11 bibliotek uczelni państwowych (w tym 9 bibliotek głównych i 2 wydziałowe)³⁵⁸, 2 biblioteki uczelni niepaństwowych³⁵⁹ oraz 1 biblioteka pedagogiczna³⁶⁰, stanowiąc odpowiednio 9% spośród 139 bibliotek naukowych w próbie i 2% z 48 bibliotek pedagogicznych.

³⁵⁸ Były to biblioteki: Biblioteka Główna Akademii Rolniczej w Poznaniu (BG AR), Biblioteka Główna Akademii Ekonomicznej w Krakowie (BG AE), Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej (BG AGH), Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej (BG PWroc), Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej (BG PK), Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej (BG PŁ), Biblioteka Główna Politechniki Szczecińskiej (BG PS), Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej (BG PW), Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego (BG UG) oraz Biblioteka Katedry Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego i Biblioteka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

³⁵⁹ Biblioteka Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej we Wrocławiu (DSWE) i Biblioteka Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtuskach (WSH).

³⁶⁰ Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu (DBP).

Wykorzystując metody statystyki, oszacowano dalej wielkość błędu wiążącego się z ekstrapolacją zbadanych proporcji, oraz określono, czy otrzymane wyniki można uznać za znaczące dla całej badanej populacji bibliotek.

Wielkość średniego błędu statystycznego dla proporcji jest wyrażana wzorem:

$$\mu = \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}$$

Gdzie:

p - jest prawdopodobieństwem wystąpienia danego zjawiska (sukcesu) bądź to w populacji, bądź to w próbie, Najczęściej za **p** w procesie estymacji przyjmuje się wartość 0,5 (wówczas przedział jest najszerszy),

n – jest liczebnością próby.

Podstawiając wartości: $p=0,5$ i $n=210$, otrzymujemy błąd statystyczny:

$$\mu = 0,0345 = 3,45\%$$

Przedstawione obliczenie wykazuje, że uzyskana w badaniach proporcja jest bliska wielkości błędu statystycznego. W tych warunkach uogólnienie otrzymanych wyników na całą populację jest mało wiarygodne – pozwala stwierdzić, że liczba bibliotek, które dokonały zakupu książek internetowych w całej badanej populacji 1339 książnic, mieści się w szerokim przedziale od 43 do 136 ($6,67\% \pm 3,45\%$). Ekstrapolacja ma wyższą wiarygodność przy założeniu, że otrzymana w wyniku przeprowadzonych badań proporcja jest szacowaną proporcją dla całej populacji. Wtedy $p = 0,067$ a wartość błędu wynosi $\pm 1,73\%$, zaś oczekiwana w całej populacji liczba bibliotek, gromadzących książki internetowe zawiera się w granicach od 66 do 112 książnic.

Na podstawie przedstawionej analizy możemy z ostrożnością oszacować, że do końca roku 2005 spośród 1339 bibliotek: naukowych, publicznych (wojewódzkich i byłych wojewódzkich), pedagogicznych oraz specjalnych (bez statusu biblioteki naukowej), zakupu książek internetowych dokonało co najwyżej 100 placówek.

W drugim pytaniu kwestionariusza ankietowani byli proszeni o podanie firm, od których dokonano zakupu. Autor wymienił 18 podmiotów – osób prawnych, pominięto w ankiecie ofertę indywidualnych autorów (Wiesława Paślowskiego i Aleksandra Sowy). Respondenci mogli dodać innych sprzedawców polskich

i wymienić zagranicznych dostawców książek internetowych z oferty których korzystają. Na pytanie odpowiedziało wszystkie 14 bibliotek, które w omawianym okresie dokonywały zakupów.

Najszerzej wykorzystywana była oferta **Akme Archive** – kolekcje za jej pośrednictwem kupiły 4 biblioteki (**Biblioteka Główna (BG) AGH, BG Politechnik: Wrocławskiej, Szczecińskiej i Warszawskiej**). Zakupów dokonywano także w: **A.B.E. Marketing** (**Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej** oraz **BG Uniwersytetu Gdańskiego**), **Księgarni Mateusz** (**Biblioteka Katedry Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego**), **Wydawnictwie C.H.Beck** (**Biblioteka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego**), **WSiP-ie** (**Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej (WSH) w Puławach**), **Wydawnictwie Verlag Dashöfer** (**Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu**), **Wydawnictwie WAM** (**Biblioteka Katedry Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego**). W badanych bibliotekach niewykorzystywane były tytuły pochodzące z: **Agencji internetowej „555”**, **Portu Literatura.net.pl**, **Infodajni**, a także z serwisów: **e-biblioteka.com**, **e-biblioteka.pl**, **e-books.com**, oraz wydawnictw: **Dobry E-book**, **Złote Myśli** i **Escape Magazine**.

Spośród badanych bibliotek 4 zakupiły jeden lub kilka tytułów³⁶¹, pozostałe nabyły w analizowanym okresie więcej niż 10 książek. W tej drugiej grupie 8 księżnic kupiło zagraniczne kolekcje książek internetowych, w czterech wypadkach korzystając z pośrednictwa firmy **Akme Archive**, natomiast w pozostałych kupując bazy bezpośrednio od wydawcy zagranicznego. **Biblioteki Politechniki Warszawskiej i Wrocławskiej** korzystały zarówno z usług **Akme** jak też kupowały od dostawców zagranicznych (**Knovel Corporation USA** i **Elsevier Engineering**). Prawie wszystkie księżnice, które nabyły kolekcje tytułów prowadziło z dostawcami kolekcji negocjacje cen i warunków licencji. Wyjątkiem była **Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego**, która przyjęła ofertę firmy **A.B.E. Marketing** bez negocjacji, jak wyjaśniła w komentarzu do przesłanej autorowi ankiety Beata Bartczak: „ponieważ cena oraz warunki licencji

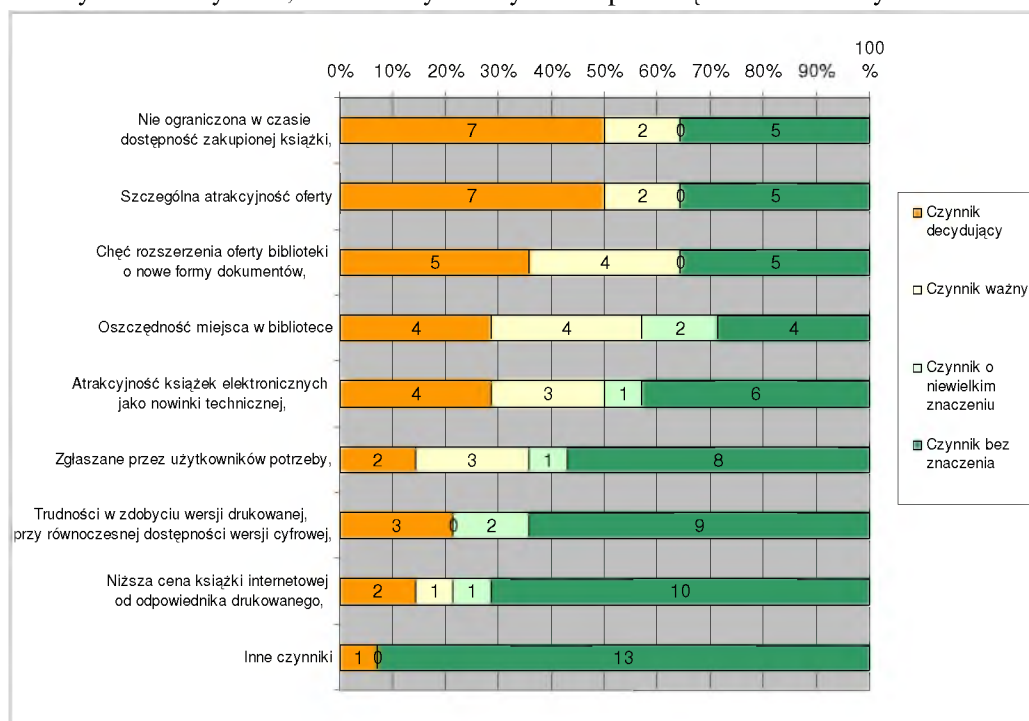
³⁶¹ Były to: Biblioteka Główna Akademii Rolniczej w Poznaniu, Biblioteka Katedry Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego, Biblioteka DSWE i Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu

były dla nas korzystne³⁶². Autorowi nie udało się uzyskać szczegółowych informacji o przebiegu negocjacji między dostawcami i bibliotekami.

6.2.2. Czynniki decydujące o zakupach książek online

Biblioteki, które dokonały w analizowanym okresie zakupu książek internetowych były proszone o ocenę czynników, decydujących o ich nabyciu. Oceny dokonało 14 bibliotek, jej wyniki, uporządkowane według sumy uzyskanych ocen „czynnik decydujący” i „czynnik ważny”, przedstawia Rycina 35. Liczby umieszczone na poszczególnych wierszach wykresu oznaczają ilość oddanych głosów³⁶³.

Ryc. 35. Czynniki, które zdecydowały o zakupie książek internetowych.

Źródło: Oprac. własne na podstawie odpowiedzi z 14 bibliotek, objaśnienie w tekście.

Za najważniejsze czynniki, które zdecydowały o zakupie książek w formie elektronicznej, biblioteki uznały:

- **Nieograniczoną w czasie (24h na dobę, 7 dni w tygodniu) dostępność zakupionej książki** (9 ocen „ważny” lub „decydujący”, 64% ocen)
- **Szczególną atrakcyjność oferty** (np. dostęp do wielu tytułów w ramach jednej licencji) (także 9)
- **Chęć rozszerzenia oferty biblioteki o nowe formy dokumentów** (również 9 „wyższych” ocen)

³⁶² BARTCZAK, Beata: *Ankieta*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-21 [cytowany 2008-11-17].

³⁶³ Opisany sposób porządkowania i oznaczania wyników zastosowano również na następnych wykresach.

Zrównoważoną ocenę istotności otrzymały czynniki:

- **Oszczędność miejsca w bibliotece** (8 ocen „ważny” lub „decydujący”, co stanowi 57% ocen, przy 6 ocenach „bez znaczenia”)
- **Atrakcyjność książek elektronicznych jako nowinki technicznej** (7 do 7)

Za mniej istotne lub bez znaczenia dla decyzji zakupu uznano:

- **Zgłaszane przez użytkowników potrzeby**
- **Trudności w zdobyciu wersji drukowanej przy równoczesnej dostępności wersji cyfrowej**
- **Niższa cena książki internetowej od odpowiednika drukowanego**
- **Inne czynniki**

Warto podkreślić, że jedyna w omawianej grupie biblioteka pedagogiczna - **Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna (DBP) we Wrocławiu** – podała zupełnie inne przyczyny dokonanego zakupu. Zgodnie z komentarzem zamieszczonym w kwestionariuszu przez Panią Dyrektora Danutę Skibińską, **DBP** zakupiło jeden, konkretny tytuł internetowy od **Wydawnictwa Verlag Dashöfer**, w odpowiedzi na zapotrzebowanie pracownika biblioteki. Podjęte działanie miało charakter wyjątkowy, a kupiona książka została na serwerze biblioteki do użytku służbowego. Z tej przyczyny jedynym i decydującym czynnikiem, który wpłynął na dokonanie transakcji była: „zgłaszana przez użytkownika potrzeba”. Pozostałe czynniki **DBP we Wrocławiu** uznała tym samym za nieistotne.

Niska ocena wagi potrzeb zgłaszanych przez użytkowników w pozostałych bibliotekach jest zastanawiająca w świetle informacji zawartych w publikacjach Izzydora Statkiewicza i Urszuli Anny Wojtasik, dotyczących wykorzystania kolekcji *Safari Tech Books Online* w **Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej**. Książnica ta, podobnie jak kilka innych bibliotek akademickich, uczestniczyła w dostęпах testowych do wymienionej kolekcji w 2004 roku³⁶⁴. Wojtasik podkreśliła w artykule: „W okresie testowym serwis cieszył się ogromnym zainteresowaniem użytkowników, czego dowiodły ich opinie oraz statystyki wykorzystania książek zamieszczonych w bazie. ... Popularność serwisu zadecydowała o zakupie przez Politechnikę Wrocławską prenumeraty dostępu do bazy *Safari* na okres jednego roku, począwszy od listopada 2004 roku. Na taki zakup zdecydowały się także m.in. **Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej, Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej** oraz **Biblioteka**

³⁶⁴ Wojtasik wymienia biblioteki: Politechniki Warszawskiej, Politechniki Krakowskiej, Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Zob. WOJTASIK, Urszula Anna: *Organizowanie dostępu...*

Polsko-Japońskiej Wyższej Szkoły Technik Komputerowych w Warszawie (uczelnia niepaństwowa)³⁶⁵. Przykładowe dane dotyczące wykorzystania *STBO* podał Statkiewicz, podkreślając w podsumowaniu wystąpienia, iż: „Rozpowszechnianiu e-k [elektronicznych książek – dop. G.C.] towarzyszy analiza ich wykorzystania przez określone grupy czytelników, co w przypadku płatnego do nich dostępu powinno wspierać wydatnie prowadzoną przez biblioteki politykę rozwoju zarówno księgozbioru tradycyjnego (drukowanego), jak rozwijających się szybko e-kolekcji”³⁶⁶. Tymczasem w odpowiedzi na pytanie 6 zarówno **BG AGH** jak też **BG Politechniki Warszawskiej** oceniły „Zgłaszane przez użytkowników potrzeby” jako czynnik o niewielkim znaczeniu. Również Urszula Anna Wojtasik, która wypełniła kwestionariusz jako przedstawicielka **BG Politechniki Wrocławskiej**, oceniła omawiany parametr na „Bez znaczenia”, dodała zarazem „Inny czynnik” o znaczeniu decydującym: „Ogromne zainteresowanie użytkowników po okresach testowych e-książek”.

Zarysowana wcześniej rozbieżność otrzymanych wyników i opinii zamieszczonych w publikacjach, może wynikać z między innymi z następujących przyczyn:

- Elektroniczne książki wciąż stanowią nowość dla większości czytelników. Nie wyrażali oni potrzeby dostępu do formy dokumentów, z którą wcześniej się nie zetknęli.
- Pierwsza inicjatywa testowania kolekcji książek internetowych pochodziła z reguły od wydawców i bibliotek, zainteresowanie i potrzeby użytkowników ujawniane były dopiero w wyniku zorganizowanego dostępu testowego.

Duże zainteresowanie użytkowników w okresie testowym, najczęściej spadało w fazie pełnej eksploatacji bazy. Marek Górski z **BG Politechniki Krakowskiej**, wypełniając kwestionariusz ankiety, w odpowiedzi na pytanie 8 określił poziom zainteresowania użytkowników zakupioną kolekcją jako „niższy od oczekiwanego”, dodając w komentarzu: „Otóż sytuacja była taka, że baza była wręcz obłożona w okresie testowego do niej dostępu (jeszcze przed podpisaniem kontraktu). Po zakupieniu to zainteresowanie spadło. Wynika to prawdopodobnie z tego, że w czasie testowania bazy wiele osób ściągnęło sobie interesujące teksty. Baza jest oczywiście aktualizowana, ale dynamika tych zmian nie zachęca do

³⁶⁵ Tamże.

³⁶⁶ STATKIEWICZ, Izydor: *Analiza wykorzystywania książek...*

codziennego odwiedzania. Dopiero wprowadzenie dodatkowych funkcji analitycznych ożywiło nieco naszych użytkowników”³⁶⁷.

Biblioteki udostępniały książki internetowe swym użytkownikom wykorzystując, łącznie lub oddzielnie, 4 modele udostępniania. W 3 księżnicach zakupione tytuły były przechowywane na serwerach biblioteki i udostępniane wyłącznie na lokalnych komputerach. Taka sytuacja była w bibliotekach, które nabywały od wydawców krajowych (**Wydawnictwo WAM i Verlag**) jedną lub najwyżej kilka książek. **Biblioteka WSH w Pułtusk** kupowała pojedyncze tytuły wydawnictwa **Wolters Kluwer** oraz **WSiP**, przechowywała książki cyfrowe na serwerze biblioteki i udostępniała je lokalnie oraz w sieci uczelnianej. W 9 księżnicach zakupione tytuły (pojedyncze i kolekcje) były przechowywane na serwerze dostawcy i udostępniane lokalnie, oraz w sieci uczelnianej. **BG Politechniki Wrocławskiej**, dodatkowo poinformowała, iż w wyniku zastosowania systemu autoryzacji użytkowników **OneLog** czytelnicy mają dostęp do zakupionych tytułów również z komputerów domowych. Szczególna sytuacja występowała w **BG Akademii Ekonomicznej w Krakowie**, która kupowała pojedynczo książki online w księgarni **Amazon.com**, a także subskrybowała kolekcje **Safari Business Books Online (SBBO)** oraz **STBO**. W wyniku różnych warunków licencyjnych, w bibliotece równocześnie funkcjonowały wszystkie 4 modele przechowywania i udostępniania publikacji. Można się spodziewać, że w sytuacji wzrostu ilości oferowanych tytułów i kolekcji, bibliotekarzom będzie coraz trudniej samodzielnie zapanować nad zróżnicowanymi wariantami licencjonowania, co zwiększy zastosowanie informatycznych narzędzi administrujących dostępami zdalnymi (jak wymieniony wcześniej system **OneLog**).

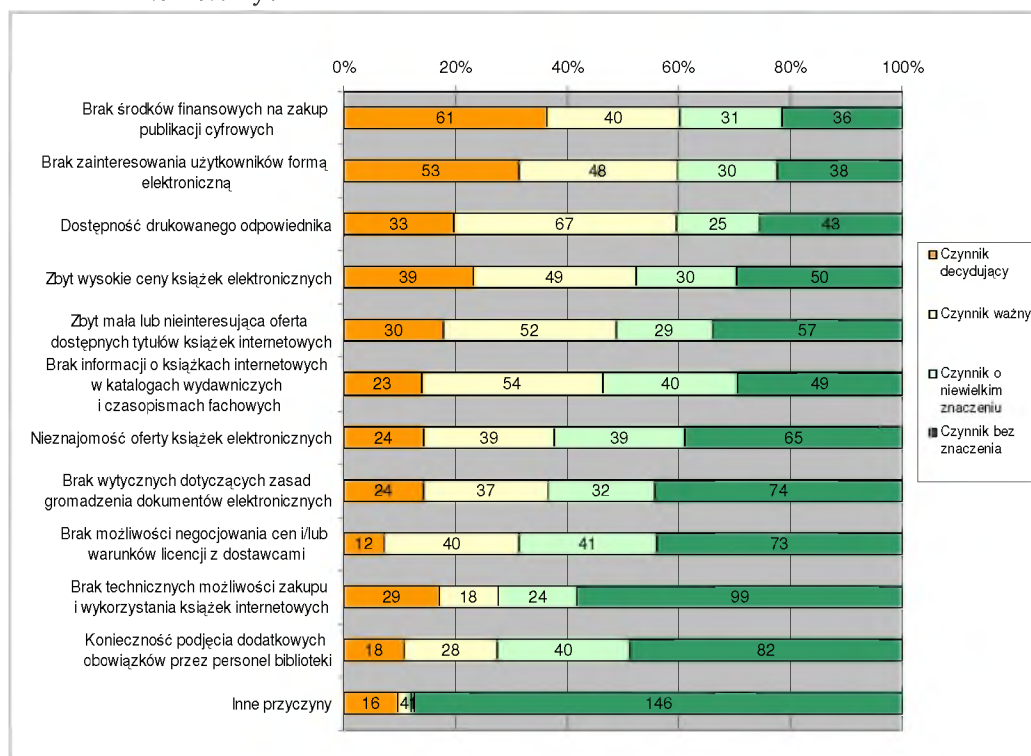
Bibliotekarze 14 bibliotek, które dokonywały zakupów książek internetowych w badanym okresie, w większości uznali, że poziom ich wykorzystania był zgodny z oczekiwaniami (w 5 księżnicach) lub nawet od nich wyższy (w 4). Poniżej oczekiwań wykorzystywano nabyte tytuły w bibliotekach: **Politechniki Łódzkiej**, **Politechniki Krakowskiej**, **AGH** oraz **bibliotece DSWE we Wrocławiu**.

³⁶⁷ GÓRSKI, Marek M.: *RE: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-25 [cytowany 2008-11-15].

6.2.3. Bariery uniemożliwiające wykorzystanie oferty rynku książek internetowych

Biblioteki, które nie kupowały książek internetowych w badanym okresie, oceniały w pytaniu 9-tym przyczyny tego faktu. Ocenie poddano 12 czynników, które uzyskały od 167 do 170 ocen. Wyniki przedstawiono na Rycinie 36.

Ryc. 36. Przyczyny, z powodu których biblioteki nie kupowały książek internetowych.

Źródło: Oprac. własne na podstawie odpowiedzi 170 bibliotek, objaśnienie w tekście.

Zdecydowana większość bibliotek, za najważniejsze bariery uniemożliwiające wykorzystanie oferty rynku książek internetowych uznała:

- **Brak zainteresowania użytkowników formą elektroniczną** (101 ocen „ważny” lub „decydujący” na 168 ocen ogółem)
- **Brak środków finansowych na zakup publikacji cyfrowych** (również 101 „wyższych” ocen wobec 169 ocen ogółem)
- **Dostępność drukowanego odpowiednika** (100 „wyższych” ocen na 168 ogółem)

Zrównoważoną ilość ocen otrzymały czynniki:

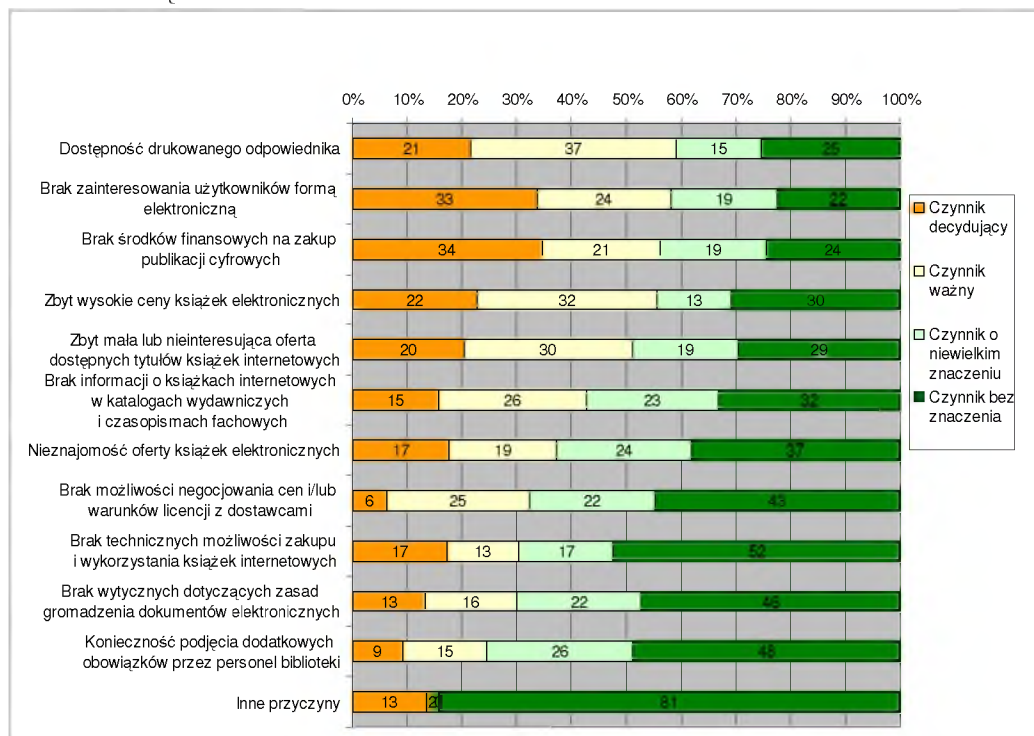
- **Zbyt wysokie ceny książek elektronicznych** (88 „wyższych” ocen przy 80 ocenach „nieistotny” lub „o niewielkim znaczeniu”, wśród 168 ocen ogółem)
- **Zbyt mała lub nieinteresująca oferta dostępnych tytułów książek internetowych** (82 ocen „ważny” przy 86 „nieistotny”)
- **Brak informacji o książkach internetowych w katalogach wydawniczych i czasopismach fachowych** (77 ocen „ważny” przy 89 „nieistotny”)

Za nieistotne większość bibliotek uznała:

- **Nieznajomość oferty książek elektronicznych**
- **Brak wytycznych dotyczących zasad gromadzenia dokumentów elektronicznych w bibliotece**
- **Brak możliwości negocjowania cen i/lub warunków licencji z dostawcami**
- **Brak technicznych możliwości zakupu i wykorzystania książek internetowych**
- **Konieczność podjęcia dodatkowych obowiązków przez personel biblioteki**
- **Inne czynniki**

Warto podkreślić, że badana grupa żadnego z zaproponowanych czynników nie oceniła jednoznacznie, jako ważnego lub nieistotnego (Każdy z czynników otrzymywał zarówno oceny najwyższe, jak też najniższe). W pewnym zakresie przyczyną tego faktu było zróżnicowanie próby badawczej – wśród badanych były księżnice różnych typów, posiadające mniejszy lub większy księgozbiór. Na kolejnych rycinach oddzielnie zobrazowano odpowiedzi udzielone przez poszczególne kategorie respondentów.

Ryc. 37. Ocena wagi przyczyn, dla których biblioteki naukowe nie kupowały książek online

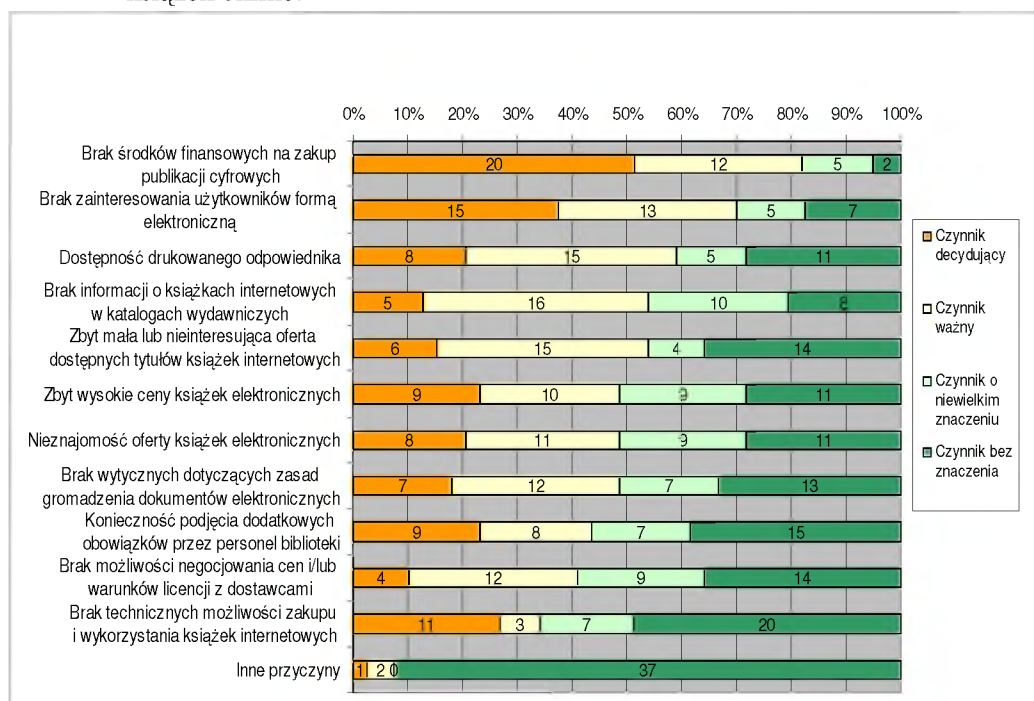
Źródło: Oprac. własne na podstawie odpowiedzi 99 bibliotek naukowych, objaśnienie w tekście.

Biblioteki naukowe stanowiły 58% grupy ogółu księżnic niekorzystających z książek internetowych. Najwyżej oceniły wagę czynników: *dostępność*

drukowanych odpowiedników i brak zainteresowania użytkowników cyfrową formą wydawnictw, czynnik braku środków finansowych znalazł się „na 3 miejscu”. Poszczególne oceny, wyrażone w wartościach procentowych, były jednak zbliżone do wyników średnich. Mniejsze znaczenie (w relacji do średniej) księżnice naukowe przypisały tylko nieobecności wytycznych dotyczących zasad gromadzenia dokumentów elektronicznych (Rycina 37).

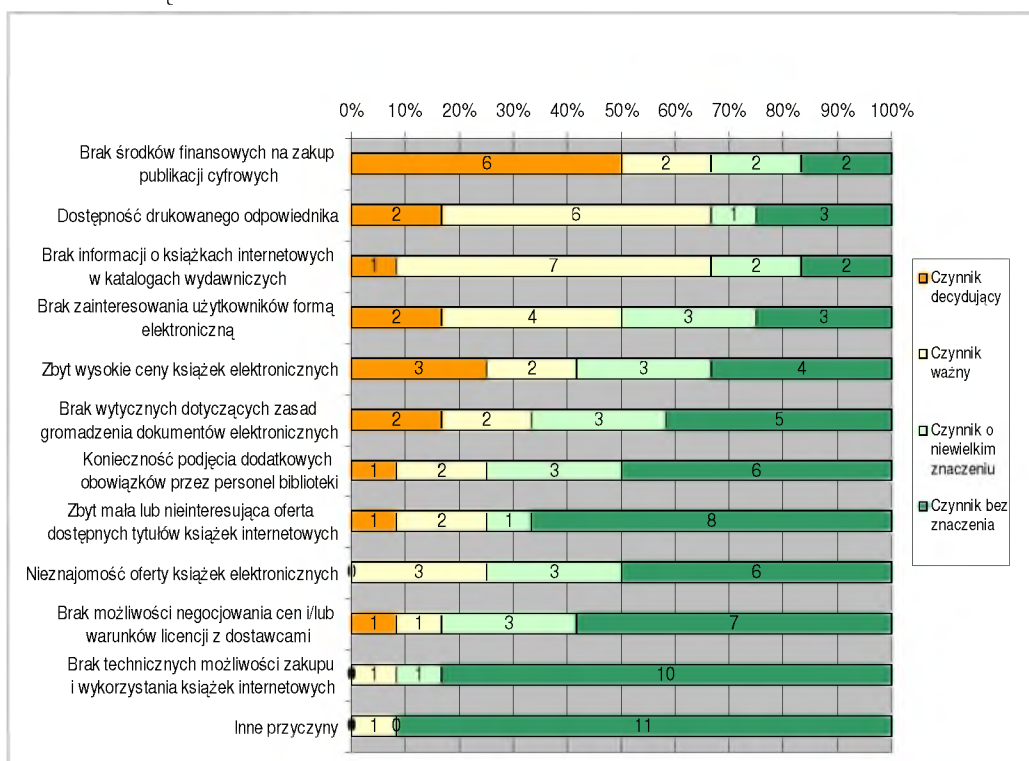
Biblioteki pedagogiczne oraz publiczne za najważniejszą barierę w nabywaniu książek internetowych uznały *brak środków finansowych na zakup publikacji* (82% bibliotek pedagogicznych i 67% publicznych). Respondenci z tej grupy, bardziej niż ich koledzy z bibliotek naukowych, podkreślili wagę *braku informacji o książkach internetowych w katalogach wydawniczych i czasopismach fachowych* (odpowiednio: 54% i 67% uznało ten czynnik za ważny bądź decydujący). Ocena barier uniemożliwiających zakup i wykorzystanie książek internetowych dokonaną przez 41 bibliotek pedagogicznych przedstawiono na Rycinie 38. Rycina 39. przedstawia opinie wyrażone przez bibliotekarzy 12 bibliotek publicznych.

Ryc. 38. Ocena wagi przyczyn, dla których biblioteki pedagogiczne nie kupowały książek online.

Źródło: Oprac. własne na podstawie odpowiedzi 41 bibliotek pedagogicznych, objaśnienie w tekście.

Ryc. 39. Ocena wagi przyczyn, dla których biblioteki publiczne nie kupowały książek online.

Źródło: Oprac. własne na podstawie odpowiedzi 12 bibliotek publicznych, objaśnienie w tekście.

Na ocenę barier uniemożliwiających wykorzystanie oferty rynku książek internetowych mniejszy wpływ miała wielkość biblioteki. Bibliotekarze z mniejszych (o zbiorach do 50 tys. woluminów) jak też z większych księżnic ocenili wagę poszczególnych czynników na podobnym poziomie. Wyjątkiem była jedynie opinia o wysokich cenach oferowanych książek online – zaobserwowano, że czynnik ten jest uznawany za ważną barierę przez biblioteki mniejsze (za „decydujący” lub „ważny” uznały go 64 spośród 112 bibliotek, posiadających zbiory do 50 tys. woluminów, tj. 53,57% tej grupy). Biblioteki z większym księgozbiorem oceniały go jako mniej istotny – 21 z 47 bibliotek o zbiorach 50–500 tys. woluminów, czyli 35% i tylko 1 biblioteka z 4 księżnic posiadających ponad 0,5 mln woluminów.

Bibliotekarze wymienili także kilka innych czynników, które w ich wypadku decydowały o niewykorzystywaniu oferty książek online. Beata Jewuła z Biblioteki Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ stwierdziła, że: „nie było takiego zapotrzebowania ze strony pracowników (użytkowników), którzy mają decydujący głos (ze względu na prowadzone badania naukowe) w zakresie kształtowania specyfiki księgozbioru. Nawet jeśli była wersja elektroniczna,

kupowaliśmy wersję drukowaną”³⁶⁸. Brak zainteresowania kadry naukowej cyfrową formą książek podkreślono również w ankietach otrzymanych z: **Biblioteki Głównej Politechniki Gdańskiej**³⁶⁹ i **Biblioteki Olsztyńskiej Szkoły Wyższej w Olsztynie**³⁷⁰. Kolejnymi czynnikami, akcentowanymi szczególnie przez bibliotekarzy naukowych bibliotek dziedzinowych, były: niewielka oferta w zakresie literatury specjalistycznej poszukiwanej przez te instytucje oraz priorytetowe traktowanie czasopism elektronicznych jako formy gromadzonych publikacji.

Kilku bibliotekarzy wskazało również, że przyjęta w instytucji organizacja procesu gromadzenia decydowała o braku zakupów publikacji cyfrowych. Danuta Niedzielska-Starzyk z **Biblioteki Wydziału Biologii Uniwersytetu Warszawskiego** poinformowała, że zapewnianiem dostępów elektronicznych dla środowiska akademickiego zajmuje się **Biblioteka Główna UW**, na którą sędowano to zadanie wraz z częścią budżetów wydziałów na zakup wydawnictw elektronicznych³⁷¹. Podobne zasady gromadzenia publikacji cyfrowych funkcjonowały w bibliotekach **Uniwersytetu Wrocławskiego**.

Kierownik **Biblioteki Misyjnego Seminarium Duchownego Księży Werbistów w Pieniężnie**, Ks. Piotr Artur Sokołowski, jako jedyny spośród respondentów – bibliotekarzy, podkreślił znaczenie bariery wynikającej z funkcjonującego prawa własności intelektualnej: „Dla mnie najważniejszą barierą do nabywania książek elektronicznych są problemy związane z ochroną praw autorskich i pokrewnych. Wiążą się one z licencjonowaniem i zabezpieczaniem przed nielegalnym kopiowaniem. Dlatego np. nie sprowadziłem z **WAMu** elektronicznych wersji książek z zakresu teologii, filozofii i innych dziedzin pomocnych w wypełnianiu zadań biblioteki, tylko zakupiłem je w formie papierowej”³⁷².

³⁶⁸ JEWUŁA, Beata: *Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-15 [cytowany 2008-10-08].

³⁶⁹ ISSAJEWICZ, Olga: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-21 [cytowany 2008-10-08].

³⁷⁰ BUDNIK, Elżbieta: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-28 [cytowany 2008-10-08]. Autorka mówiła nawet o niechęci środowiska naukowego do publikacji pochodzących z Internetu.

³⁷¹ NIEDZIELSKA-STARZYK, Danuta: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-22 [cytowany 2008-10-08].

³⁷² SOKOŁOWSKI, Piotr Artur O.: *Re: kwestionariusz do bibliotek: wypełniony*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-23 [cytowany 2008-10-09].

Bibliotekarze wskazali też na znaczenie elementów polityki wydawniczej, takich jak: „brak aktywnego marketingu dziedzinowego”³⁷³, oraz: „niemożność zakupu wersji tradycyjnej i elektronicznej w jednym miejscu np. w księgarni lub u tego samego dostawcy zbiorczego”³⁷⁴, jako czynników utrudniających korzystanie z oferty cyfrowych książek.

Warto jeszcze dodać, iż w kilku ankietach, nadesłanych z nowopowstałych bibliotek, respondenci nadmieniali, że choć w przyszłości planują nabywać publikacje cyfrowe (książki i czasopisma), to na obecnym etapie budżet biblioteki jest nastawiony na zakup podstawowych podręczników drukowanych, które są materiałami „pierwszej potrzeby”³⁷⁵.

6.2.4. Perspektywy wykorzystania oferty książek internetowych przez biblioteki.

Podobnie, jak niewielka była liczba bibliotek, wykorzystująca ofertę rynku książek internetowych w latach 2000 – 2005, tak również w kolejnym, 2006 roku, skonkretyzowane plany zakupu omawianych publikacji zgłosiły jedynie 22 księżnice, co stanowiło 12,36% ze 178 odpowiedzi na pytanie 10 ankiety. W tej liczbie znalazło się 10 bibliotek, które wcześniej nie dokonywały zakupów, zarazem jednak **Biblioteka Główna AR w Poznaniu** i **Biblioteka Główna AGH** zadeklarowały rezygnację z nabywania takich publikacji w następnym roku. Zatem wzrost liczby bibliotek, które korzystają z oferty książek internetowych kształtuje się na poziomie 57%, liczony jako rok do całego pięciolecia. Ze względu na niewielki rozmiar próby, nie można na tej podstawie w sposób pewny prognozować dalszego wzrostu zaangażowania bibliotek w rynku, można jednak domniemywać, że przełamanie każdej z analizowanych wcześniej barier rozwoju, skutkować będzie wzrostem tego zaangażowania.

Ocena czynników, blokujących korzystanie z oferty wydawców książek online, znalazła odzwierciedlenie w ocenie warunków, które według opinii

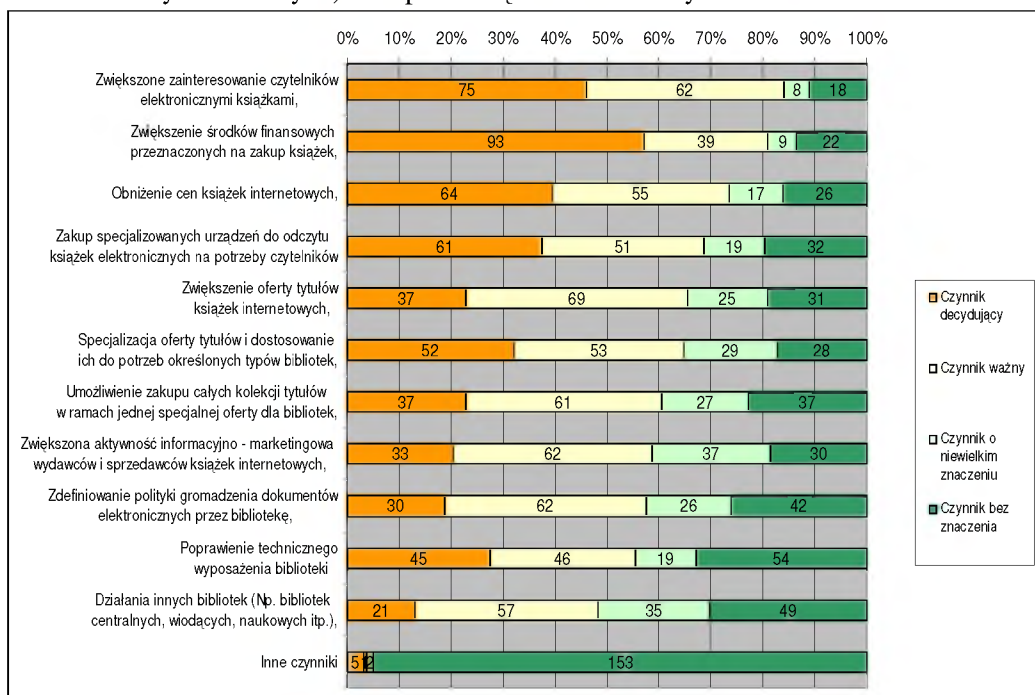
³⁷³ SIEK, Janusz [Połączone Biblioteki Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk i Polskiego Towarzystwa Filozoficznego]: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-17 [cytowany 2008-10-11].

³⁷⁴ SCHOENHOF-WILKANS, Barbara: *Kwestionariusz-Barbara Wilkans WSNHiD [Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa] Poznań*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-28 [cytowany 2008-10-11].

³⁷⁵ SOBOCIŃSKA, Katarzyna. Biblioteka Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gnieźnie: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-09-04 [cytowany 2008-10-08] oraz SZCZEPOCKA, Anna: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-18 [cytowany 2008-10-08].

badanych bibliotek wpłynęłyby na podjęcie decyzji o zakupie (lub o zwiększeniu zakupów) książek internetowych. Respondenci dokonywali tej oceny w ostatnim, 11 pytaniu ankiety, a jej wyniki przedstawiono na Rycinie 40.

Ryc. 40. Ocena czynników, które decydowałyby o podjęciu (lub zwiększeniu dotychczasowych) zakupów książek internetowych

Źródło: Oprac. własne na podstawie odpowiedzi 164 bibliotek, objaśnienie w tekście.

Wszystkie, zaproponowane przez autora opracowania czynniki, respondenci z większości bibliotek uznali za ważne bądź decydujące o przyszłym wykorzystaniu oferty książek online³⁷⁶. Za kluczowe, uznano zwiększenie zainteresowania czytelników taką formą publikacji (84,05% ocen „czynnik decydujący” lub „czynnik ważny”) oraz obniżenie cen (73,46%) i zwiększenie środków finansowych na ich zakupy (80,98% badanych). Ponad 2/3 bibliotek (68,71%) uznało również, że potrzebne byłoby wzbogacenie bazy sprzętowej bibliotek o specjalizowane czytniki książek cyfrowych. W omówionych wcześniej wynikach pytania, dotyczącego barier, kwestia technologiczna nie była akcentowana jako istotny czynnik uniemożliwiający korzystanie z elektronicznej oferty (za ważny uznało go tylko 27,65% bibliotek). Można stąd wnosić, że choć sprzęt posiadany obecnie przez biblioteki spełnia minimalne warunki konieczne do zakupu i udostępnienia internetowych książek (czyli łącze internetowe i co

³⁷⁶ Jedynie *Działania innych bibliotek (centralnych, wiodących, naukowych)* zostały uznane przez większość badanych bibliotek za czynnik mniej istotny.

najmniej jeden komputer udostępniony czytelnikom), to – w opinii bibliotekarzy – daleko jest jeszcze do osiągnięcia warunków komfortowych lub choćby wystarczających. Interesujące, że chęć posiadania specjalizowanych czytników podkreślały zwłaszcza biblioteki pedagogiczne.

Otrzymane wyniki nie wykazywały szczególnego zróżnicowania w zależności od typu czy też wielkości bibliotek, zaobserwowano jednak pojedyncze niezgodności opinii. Odpowiedzi z bibliotek naukowych były niemal identyczne ze średnią (różnice nie przekraczały $\pm 7\%$), podobnie oceniono w nich także „kolejność” poszczególnych czynników. Respondenci z bibliotek pedagogicznych dokonali oceny bardziej stanowczo i zgodnie, niż bibliotekarze z bibliotek naukowych (sześć pierwszych kryteriów oceniło jako „ważne” od 83,33% do 91,67% bibliotekarzy „pedagogicznych”), wyżej ocenili też wagę *zdefiniowania polityki gromadzenia dokumentów elektronicznych przez bibliotekę* – 31 na 35 badanych bibliotek pedagogicznych (88,57%) uznało ten czynnik za decydujący bądź ważny. Biblioteki naukowe oceniły jego znaczenie znacznie niżej (49,02%).

Dla autora niniejszego opracowania zaskakującym był fakt, że czynnik: *umożliwienie zakupu całych kolekcji tytułów w ramach jednej specjalnej oferty (licencji) dla bibliotek*, został uznany za ważny zaledwie przez połowę bibliotek naukowych (dokładnie: 53,40%), a doceniony, jako istotny, przez bibliotekarzy bibliotek publicznych (88,89% tej grupy). Ci ostatni z kolei ocenili „niżej” od innych badanych wagę *zwiększenia zainteresowania czytelników elektronicznymi książkami oraz działań innych bibliotek (centralnych, wiodących, naukowych itp.)*. Niedocenianie ostatniego z wymienionych czynników wynika prawdopodobnie z faktu, że biorące udział w badaniu biblioteki publiczne, same pełnią funkcję bibliotek wiodących.

Bibliotekarze wymieniali także, niewyszczególnione przez autora opracowania czynniki, które przyczyniłyby się do zwiększenia zakupów i udostępniania książek online w polskich bibliotekach. Elżbieta Budnik z **Biblioteki OSW** wskazała, że potrzebna jest zmiana nastawienia pracowników naukowo-dydaktycznych i władz uczelnianych do publikacji elektronicznych, które są ciągle oceniane jako mniej wartościowe od edycji drukowanych³⁷⁷. Jadwiga Porębska z **Biblioteki Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ**

³⁷⁷ BUDNIK, Elżbieta: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe...*

podkreśliła, że pożądane byłoby rozszerzenie oferty o publikacje trudno dostępne lub tak cenne, że są nie wypożyczane tylko chronione³⁷⁸. Natomiast Urszula Anna Wojtasik, która w **Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej** odpowiada za gromadzenie książek elektronicznych, wymieniła aż 3 „...inne czynniki:

- Ukierunkowanie zainteresowania firm komercyjnych bardziej na komfort bibliotek, mniej na maksymalizację własnych zysków,
- Standaryzacja statystyk dotyczących wykorzystania e-książek,
- Podniesienie poziomu usług informacyjnych firm komercyjnych oraz wydawców sprzedających e-książki (szkolenia, prezentacje, także przez internet)³⁷⁹.

³⁷⁸ POREBSKA, Jadwiga: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-09-01 [cytowany 2008-10-21].

³⁷⁹ WOJTASIK, Urszula Anna: *Ankieta*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-09-08 [cytowany 2008-10-15].

Zakończenie

Praca niniejsza jest pierwszym w polskim piśmiennictwie kompleksowym opisem rozwoju i aktualnego stanu polskiego rynku książek internetowych (do końca 2005 roku), a także pierwszą próbą kompleksowej oceny miejsca tych publikacji w bibliotekach.

Główny cel pracy został osiągnięty. Dokonano oceny poziomu wykorzystania oferty płatnych książek online w bibliotekach polskich. Z przeprowadzonych badań wynika, że z tej klasy elektronicznych publikacji skorzystało, w analizowanym okresie, mniej niż 7% badanych bibliotek. Biorąc pod uwagę, że wybrana grupa badawcza reprezentowała księgarnice pełniące wiodącą rolę we wdrażaniu innowacji technologicznych (a nie wszystkie biblioteki), można uznać, że kupowanie elektronicznych książek dostępnych poprzez internet, jest jeszcze w księgarnicach polskich zjawiskiem marginalnym. Wśród bibliotek, korzystających z komercyjnych książek internetowych, dominują księgarnice naukowe, zainteresowane przede wszystkim ofertą zagraniczną, kupowaną zarówno od krajowych przedstawicieli wydawców elektronicznych publikacji, jak też bezpośrednio od podmiotów zagranicznych. Na tym tle wykorzystanie polskich tytułów i kolekcji jest zjawiskiem wyjątkowym.

Dodatkowo, w opracowaniu scharakteryzowano i poddano ocenie czynniki, które w ocenie bibliotekarzy, są głównymi barierami w eksploatacji książek online. Należą tu szczególnie: brak środków finansowych na zakupy tego typu publikacji, skromna oferta tytułów i brak zainteresowania ze strony użytkowników bibliotek. Bariera, która ciągle jeszcze ma decydujące znaczenie dla większości bibliotek w kraju (przede wszystkim ponad 5 tysięcy bibliotek publicznych), jest brak połączenia z internetem.

Zrealizowany został także dodatkowy cel pracy, jakim było rozpoznanie krajowych inicjatyw w zakresie komercyjnej produkcji, dystrybucji i sprzedaży książek internetowych, oraz prezentacji ich oferty. Wyodrębniono dwa sektory rynku książek online, różniące się wielkością i rodzajem oferty, systemem dystrybucji oraz docelową grupą odbiorców. Przedstawiono charakterystyki poszczególnych podmiotów uczestniczących w obrocie, zaprezentowano również dostępną ofertę tytułów. Przeprowadzone badania i analiza piśmiennictwa pozwoliła wskazać kluczowe różnice pomiędzy rynkiem polskim a rynkami

zagranicznymi (szczególnie amerykańskim i angielskim). W Polsce brakuje poważnego podmiotu, agregującego w pojedynczej kolekcji produkcję wielu rodzimych wydawców (najbardziej zaawansowane przedsięwzięcie tego rodzaju – portal *e-biblioteka.pl* firmy **Rangelsoft** zostało wstrzymane). Liczba wydawców zaangażowanych w obrót książkami internetowymi jest bardzo niska, niewielka jest również oferta cyfrowych tytułów. W przeciwieństwie do oferty podmiotów zagranicznych i ich polskich przedstawicieli, polskie kolekcje obejmują głównie beletrystykę i literaturę o charakterze praktycznym (poradniki, kursy), ich adresatami są zaś przede wszystkim odbiorcy indywidualni. Ze słabością rynku rodzimych książek online kontrastuje oferta przedstawicieli zagranicznych wydawców, agregujących pokaźne kolekcje adresowane głównie do odbiorców instytucjonalnych, w tym przede wszystkim bibliotek. Jak wykazały badania, właśnie oferta **AKME Archive**, **A.B.E. Marketing** i **IPS** stanowi *gros*, wykorzystywanych w bibliotekach polskich, książek internetowych. W pracy przedstawiono różnice, w zakresie stosowanych modeli sprzedaży dystrybucji i licencjonowania, zachodzące pomiędzy ofertami firm zagranicznych i ich dystrybutorów, a wydawcami polskich książek online. W opinii autora, najważniejszym aspektem istniejącego w tym zakresie zróżnicowania jest niedostrzeganie przez wydawców polskich roli, jaką mogą odegrać biblioteki w dalszym rozwoju rynku książek online.

Trzeba zauważyć, że otrzymane przez autora rezultaty badań, które stanowiły podstawę niniejszego opracowania pozostawiają pewien niedosyt. Negatywny wynik badań, wyrażający się w skromnej liczbie bibliotek, które z omawianych publikacji korzystały, utrudnia przeprowadzenie uogólnienia otrzymanych rezultatów, z wystarczającym poziomem pewności. Zamierzenie wyczerpującego przedstawienia krajowego rynku książek online napotkało przeszkody, wśród których należy wymienić, przede wszystkim, niechęć środowiska wydawców do ujawniania jakichkolwiek informacji mogących mieć znaczenie handlowe. Okoliczność ta dotyczy szczególnie firm, zajmujących się dystrybucją zagranicznych publikacji, które wszelkie szczegóły kontraktów z kontrahentami traktują jako „ściśle tajne”, występuje jednak również w relacjach z przedstawicielami polskich wydawców z rynku „drukowanego”.

Dokonana analiza i krytyka źródeł oraz przeprowadzone przez autora prace badawcze otwierają możliwości głębszego zrozumienia miejsca książek

internetowych na rynku wydawniczym oraz perspektyw, które niesie włączenie omawianych publikacji do zasobów bibliotecznych.

ANEKS 1: Lista respondentów, którzy udzielili informacji o sprzedaży książek elektronicznych poprzez internet, w miniankiecie z dn. 15.12.2005

- **Podmioty, które sprzedawały książki internetowe przed końcem 2005 roku (Odpowiedź TAK na pyt. 1)**
 - A.B.E. Marketing
 - Atom księgarnia internetowa
 - Hurtownia Perfekt
 - Infodajnia.pl
 - Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima”/Księgarnia Mateusza
 - Verlag Dashofer
 - Wydawnictwa Naukowo-Techniczne
 - Wydawnictwo C.H. Beck
 - Wydawnictwo Tower Press/Literatura.net.pl
 - Wydawnictwo Verlag Dashofer sp.z o.o.
 - Wydawnictwo WAM
 - Złote Myśli
- **Podmioty, które planowały sprzedaż książek internetowych w 2006 roku (odpowiedź TAK na pyt. 2)**
 - A.B.E. Marketing
 - Akasha sp. z o.o.
 - Atom księgarnia internetowa
 - BIBLOS Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej
 - dabar.pl – księgarnia internetowa
 - Dtp.pl – Polski Portal DeskTop Publishing
 - ENETEIA. Wydawnictwo Psychologii i Kultury
 - Wydawnictwo Forma
 - Hurtownia Perfekt
 - Infodajnia.pl
 - Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima”
 - Instytut Spraw Publicznych
 - Książnica Bialska
 - Księgarnia internetowa Gliwice
 - Księgarnia internetowa Wydawnictwa C.H. Beck
 - Libre.pl – Księgarnia internetowa
 - Literatura.net.pl S.A.
 - Oficyna Wydawnicza Medsystem
 - Paganini muzyka chrześcijańska
 - Sklep Marketera – księgarnia internetowa
 - Univers Konsulting – Edukacja Jacyno i Modzelewski
 - Wydawnictwa Naukowo-Techniczne
 - Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
 - Wydawnictwo „e media”
 - Wydawnictwo Arete II
 - Wydawnictwo My Book
 - Wydawnictwo NOWIK
 - Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP w Kielcach
 - Wydawnictwo Promocyjne ALBATROS
 - Wydawnictwo Tower Press/Literatura.net.pl
 - Wydawnictwo Verlag Dashofer sp.z o.o.
 - Wydawnictwo WAM

ANEKS 2: Formularz ankiety zastosowany w badaniach wykorzystania książek online w bibliotekach.

mgr Grzegorz Czapnik

Analiza wykorzystania rynku komercyjnych książek internetowych przez biblioteki polskie w latach 2000 - 2005

KWESTIONARIUSZ BADANIA ANKIETOWEGO

Poniższy kwestionariusz stanowi podstawę badań nad funkcjonowaniem i perspektywami płatnych **książek internetowych*** w polskich bibliotekach.

Zwracam się z serdeczną prośbą o wypełnienie (poprzez zaznaczenie znakiem **X** odpowiednich kratek) i odesłanie go na adres zwrotny (kbin@uni.lodz.pl), w terminie do 30.09.2006 roku.

* **Książki internetowe** - Książki w wersji elektronicznej, dostępne poprzez sieć internet, w tym zarówno książki pobierane na komputery lokalne w formatach przenośnych (jak PDF, LIT itp.), jak też zdalnie wykorzystywane książki cyfrowe pozostające na odległych serwerach w sieci.

1. Czy do końca 2005 roku kupowali Państwo jakiekolwiek książki internetowe?

☐

TAK

☐

NIE**

** - Jeżeli wybrali Państwo odpowiedź "NIE", proszę przejść do Pytania 9

2. Od których dostawców kupowali Państwo książki internetowe? (Można wybrać więcej niż 1 dostawcę)

☐

A.B.E. Marketing

☐

Serwis Ebooks.com.pl

☐

Agencja internetowa „555”

☐

Wydawnictwo „DobryEbook.pl”

☐

Inicjatywa wydawnicza „Jerozolima”

☐

Wydawnictwo „Złote myśli”

☐

Księgarnia internetowa ATOM 24

☐

Wydawnictwo C.H. Beck

☐

Księgarnia Mateusza

☐

Wydawnictwo CITO.pl

☐

Port wydawniczy Literatura.net.pl

☐

Wydawnictwo Escape Magazine

☐

Serwis „Infodajnia.pl”

☐

Wydawnictwo Szkolne PWN

☐

Serwis E-biblioteka.com

☐

Wydawnictwo Verlag Dashofer

☐

Serwis E-biblioteka.pl

☐

Wydawnictwo WAM

☐

Inne polskie firmy – proszę wymienić:

.....

☐

Dostawcy zagraniczni – proszę wymienić:

.....

3. Ile tytułów książek internetowych zakupiła ogółem biblioteka?

- ☐ 1 tytuł
☐ Poniżej 10 tytułów
☐ Ponad 10 tytułów

4. Czy kupowali Państwo pojedyncze tytuły, czy też całe kolekcje książek internetowych? (Można zaznaczyć obie opcje)

- ☐ Pojedyncze tytuły ☐ Kolekcje

5. Czy kupując książki internetowe prowadzili Państwo negocjacje cen i/lub warunków licencji z dostawcą?

- ☐ TAK ☐ NIE

6. Proszę ocenić w skali od 0 do 3 czynniki, które zdecydowały w Państwa wypadku o zakupie książek w formie elektronicznej.

Skala ocen: 0 = czynnik nie miał znaczenia ; 1 = czynnik miał niewielkie znaczenie ; 2 = ważny czynnik ; 3 = czynnik decydujący.

OCENY:

	0	1	2	3
a. Zgłaszane przez użytkowników potrzeby,	☐	☐	☐	☐
b. Niższa cena książki internetowej od odpowiednika drukowanego,	☐	☐	☐	☐
c. Trudności w zdobyciu wersji drukowanej, przy równoczesnej dostępności wersji cyfrowej,	☐	☐	☐	☐
d. Nie ograniczona w czasie (24h na dobę, 7 dni w tygodniu) dostępność zakupionej książki,	☐	☐	☐	☐
e. Oszczędność miejsca w bibliotece (Książki internetowe nie zajmują półek bibliotecznych),	☐	☐	☐	☐
f. Szczególna atrakcyjność oferty (np. dostęp do wielu tytułów w ramach jednej licencji),	☐	☐	☐	☐
g. Chęć rozszerzenia oferty biblioteki o nowe formy dokumentów,	☐	☐	☐	☐
h. Atrakcyjność książek elektronicznych jako nowinki technicznej,	☐	☐	☐	☐
i. Inne czynniki – proszę wymienić:	☐	☐	☐	☐

7. W jakiej formie udostępniali (udostępniają) Państwo książki internetowe? (Można zaznaczyć więcej niż 1 opcję)

- ☐ Zakupione książki cyfrowe są przechowywane na serwerze biblioteki i udostępniane na lokalnych komputerach w bibliotece.
- ☐ Zakupione książki cyfrowe są przechowywane na serwerze biblioteki i udostępniane w sieci komputerowej poza biblioteką (Np. w uczelnianej sieci komputerowej).
- ☐ Zakupione książki cyfrowe pozostają na serwerze sprzedawcy a biblioteka umożliwia dostęp do nich na lokalnych komputerach w bibliotece.
- ☐ Zakupione książki cyfrowe pozostają na serwerze sprzedawcy a biblioteka umożliwia dostęp do nich w sieci komputerowej poza biblioteką (Np. w uczelnianej sieci komputerowej).

8. Czy wykorzystanie zakupionych książek internetowych, przez Państwa czytelników jest (było):

- ☐ Niższe od oczekiwanego
- ☐ Zgodne z oczekiwaniami
- ☐ Wyższe od oczekiwanego

Proszę przejść do Pytania 10

9. Proszę ocenić w skali od 0 do 3 wagę przyczyn, z powodu których nie kupowali Państwo książek internetowych. (Proszę o odpowiedź jedynie, jeżeli odpowiedzieli Państwo "NIE" w Pytaniu 1) Skala ocen: 0 = nie ma znaczenia ; 1 = niewielkie znaczenie ; 2 = ważna przyczyna ; 3 = przyczyna decydująca

OCENY:

0 1 2 3

a.	Brak technicznych możliwości zakupu i wykorzystania książek internetowych (np. brak dostępu do internetu, brak komputerów udostępnionych czytelnikom, wolne lub drogie łącza internetowe itp.),	☐	☐	☐	☐
b.	Brak środków finansowych na zakup publikacji cyfrowych	☐	☐	☐	☐
c.	Dostępność drukowanego odpowiednika	☐	☐	☐	☐
d.	Brak zainteresowania użytkowników formą elektroniczną	☐	☐	☐	☐
e.	Nieznajomość oferty książek elektronicznych	☐	☐	☐	☐
f.	Brak informacji o książkach internetowych w katalogach wydawniczych i czasopismach fachowych	☐	☐	☐	☐
g.	Brak wytycznych dotyczących zasad gromadzenia dokumentów elektronicznych w bibliotece	☐	☐	☐	☐
h.	Zbyt mała lub nieinteresująca oferta dostępnych tytułów książek internetowych	☐	☐	☐	☐
i.	Zbyt wysokie ceny książek elektronicznych	☐	☐	☐	☐
j.	Brak możliwości negocjowania cen i/lub warunków licencji z dostawcami	☐	☐	☐	☐
k.	Konieczność podjęcia dodatkowych obowiązków przez personel biblioteki (np. potrzeba administrowania zbiorem książek cyfrowych)	☐	☐	☐	☐
i.	Inne przyczyny – proszę wymienić:	☐	☐	☐	☐

10. Czy w ciągu bieżącego, 2006 roku, planują Państwo zakup książek internetowych?

☐

TAK

☐

NIE

11. Proszę ocenić w skali od 0 do 3 wagę czynników, które wpłynęłyby na Państwa decyzję o zakupie książek internetowych (lub zwiększeniu ich dotychczasowych zakupów) w przyszłości: Skala ocen: 0 = czynnik nie miał znaczenia ; 1 = czynnik miał niewielkie znaczenie ; 2 = ważny czynnik ; 3 = czynnik decydujący.

OCENY:

0 1 2 3

a.	Poprawienie technicznego wyposażenia biblioteki (np. wprowadzenie szybkich stałych łącz internetowych, terminali dla czytelników itp.)	☐	☐	☐	☐
b.	Zakup specjalizowanych urządzeń do odczytu książek elektronicznych na potrzeby czytelników (czytniki e-book, palmtopy)	☐	☐	☐	☐
c.	Zwiększenie środków finansowych przeznaczonych na zakup książek	☐	☐	☐	☐
d.	Zdefiniowanie polityki gromadzenia dokumentów elektronicznych przez bibliotekę	☐	☐	☐	☐
e.	Zwiększenie oferty tytułów książek internetowych	☐	☐	☐	☐
f.	Specjalizacja oferty tytułów i dostosowanie ich do potrzeb określonych typów bibliotek	☐	☐	☐	☐
g.	Obniżenie cen książek internetowych	☐	☐	☐	☐
h.	Umożliwienie zakupu całych kolekcji tytułów w ramach jednej specjalnej oferty (licencji) dla bibliotek	☐	☐	☐	☐
i.	Zwiększone zainteresowanie czytelników elektronicznymi książkami	☐	☐	☐	☐
j.	Zwiększona aktywność informacyjno – marketingowa wydawców i sprzedawców książek internetowych	☐	☐	☐	☐
k.	Działania innych bibliotek (Np. bibliotek centralnych, wiodących, naukowych itp.),	☐	☐	☐	☐
l.	Inne czynniki – proszę wymienić:	☐	☐	☐	☐

METRYCZKA

A. Typ Biblioteki:

☐

Akademicka

Uczelni państwowej... ☐

Uczelni niepaństwowej... ☐

☐

Instytutu naukowego lub innej placówki naukowej

☐

Pedagogiczna

☐

Publiczna

☐

Teologiczna

☐

Towarzystwa naukowego

☐

Inna

B. Biblioteka posiada status biblioteki naukowej

☐

TAK

☐

NIE

C. Wielkość zbioru książek (vol.)

☐

poniżej 50 tys.

☐

50 tys. - 500 tys.

☐

powyżej 500 tys.

D. Dostęp do sieci internet

☐

Brak dostępu

☐

Łącze komutowane (modem)

☐

Łącze stałe

Dziękuję serdecznie za uczestnictwo w badaniach

Grzegorz Czapnik

Spis rycin i tabel

Ryc. 1. Wzrost liczbowy „przemysłu baz danych” w latach 1975 – 2002.	31
Ryc. 2. Wzrost liczby czasopism elektronicznych w latach 1991-2003 według: <i>ARL Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists [Directory]</i> , <i>NewJour</i> , oraz <i>Ulrich's International Periodicals Directory</i>	37
Ryc. 3. <i>Autostopem przez galaktykę</i> Douglasa Adamsa, wydana na dyskietce przez Voyager Company	64
Ryc. 4. Sony Data Discman , model DD-10EX	66
Ryc. 5. Wydawnictwo Online Originals . Strona główna, wrzesień 2005 r.....	71
Ryc. 6. Serwis Literature Online wydawnictwa Chadwyck-Healey . Kwiecień, 1997 r.72	
Ryc. 7. NetLibrary – strona główna, luty 2000 r.	76
Ryc. 8. Porównanie modelu wydawnictw drukowanych i wariantów modeli publikowania elektronicznego według K. Hendersonsa	83
Ryc. 9. Uczestnicy rynku i kanały dystrybucji publikacji cyfrowych w internecie.....	84
Ryc. 10. Internetowy formularz zamówienia pierwszej polskiej płatnej książki internetowej.....	96
Ryc. 11. Liczba sprzedawców książek internetowych w Polsce w latach 2000-2005. Wykres nie uwzględnia podmiotów redystrybuujących książki internetowe w ramach tak zwanych „programów partnerskich”	101
Ryc. 12. Podstrona „e-Books” w serwisie internetowym ITS Polska	104
Ryc. 13. Platforma A.B.E. Marketing – strona główna.	106
Ryc. 14. Internetowe kolekcje książek w ofercie IPS w październiku 2006 roku.....	107
Ryc. 15. Opis kolekcji Safari Tech Books Online w serwisie internetowym Akme Archive	109
Ryc. 16. Literatura.net.pl , strona główna w grudniu 2005 roku.....	115
Ryc. 17. Struktura ilościowa oferty Portu wydawniczego Literatura.net.pl , w dniu 29 grudnia 2005 roku.....	116
Ryc. 18. Opis <i>Konfliktów psychicznych...</i> Karola Meissnera OSB w internetowej Księgarni Mateusza	118
Ryc. 19. Fragment oferty Inicjatywy Wydawniczej „Jerozolima” z elektronicznym tytułem Karola Meissnera OSB.....	118
Ryc. 20. Internetowa wersja książki ks. dr Arkadiusza Sobczaka w Księgarni Mateusza 119	
Ryc. 21. Fragment katalogu książek internetowych w e-księgarni C. H. Beck	123
Ryc. 22. <i>Publikacje on-line</i> Wydawnictwa Verlag Dashöfer	125
Ryc. 23. <i>Dokument elektroniczny</i> z oferty Wydawnictwa Verlag Dashöfer	126
Ryc. 24. Witryna <i>Książki elektroniczne</i> Wydawnictwa WAM	130
Ryc. 25. Kompilator Live-Book firmy Rangelsoft w wersji 2.5 Demo. Okno programu. 133	
Ryc. 26. Portal publikacji elektronicznych e-biblioteka.pl . Strona główna.....	135

Ryc. 27. Internetowa biografia Lanca Armstronga w ofercie <i>e-books.com.pl</i>	139
Ryc. 28. Wydane przez Dobopack Trading Rolki , rolki Andrzeja Gogolewskiego i Ewy Kierzkowskiej w internetowym serwisie książek cyfrowych <i>SpiegelShop</i>	139
Ryc. 29. <i>Dłonie</i> Małgorzaty Szymańskiej-Wardy w ofercie Wydawnictwa Escape Magazine	142
Ryc. 30. <i>Godziny nadliczbowe</i> Tadeusza Nycza na stronach <i>Dobry eBook.pl</i>	144
Ryc. 31. Dział <i>Klasyka literatury</i> w serwisie <i>e-biblioteka.com</i> (fragment indeksu autorów)	147
Ryc. 32. Katalog tytułów w serwisie <i>www.zlotemysli.pl</i>	151
Ryc. 33. Jedna z płatnych książek internetowych w serwisie <i>Infodajnia.pl</i>	154
Ryc. 34. Udział wydawnictw w rynku polskich książek internetowych według ilości wydanych tytułów.	155
Ryc. 35. Czynniki, które zdecydowały o zakupie książek internetowych.	167
Ryc. 36. Przyczyny, z powodu których biblioteki nie kupowały książek internetowych.	171
Ryc. 37. Ocena wagi przyczyn, dla których biblioteki naukowe nie kupowały książek online	172
Ryc. 38. Ocena wagi przyczyn, dla których biblioteki pedagogiczne nie kupowały książek online.	173
Ryc. 39. Ocena wagi przyczyn, dla których biblioteki publiczne nie kupowały książek online.	174
Ryc. 40. Ocena czynników, które decydowałyby o podjęciu (lub zwiększeniu dotychczasowych) zakupów książek internetowych	177
Tab. 1. Warianty i koszty prenumeraty <i>Publikacji on-line</i> wydawnictwa Verlag Dashöfer . Ceny wyrażone w PLN.	128
Tab. 2. Kategorie książek internetowych Wydawnictwa WAM	131
Tab. 3. Porównanie cen wersji drukowanej i cyfrowej wybranych książek z oferty <i>e-biblioteka.pl</i> . Ceny wyrażone w PLN.	136
Tab. 4. Książki internetowe Wydawnictwa Escape Magazine wydane w latach 2002-2005.	141
Tab. 5. Liczba badanych bibliotek w relacji do wielkości analizowanej populacji.	161

Bibliografia

- 150 [Sto pięćdziesiąty] tytuł multimedialny WSiP [online].: WYDAWCA. Portal rynku wydawniczego 2006-06-13 [dostęp: 2007-08-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wydawca.com.pl/index.php?s=info&kat=2&dzial=54&poddzial=0&id=1089>.
- ADAMCZYK, Michał: *Biblioteka w tornistrze*. „Wprost” [online]. Nr 20/2001 (964) [dostęp: 2008-06-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wprost.pl/ar/10058/Bibilioteka-w-tornistrze/?I=964>.
- AMSE, Anne K.: *Zabezpieczanie historycznych zasobów dla przyszłości – archiwum cyfrowe holenderskiej biblioteki narodowej*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 2/2003 (42) [dostęp: 2003-02-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/amse.php>.
- ARDITO, Stephanie: *Electronic Books: To "E" or not to "E"; that is the Question*. „Searcher” [online]. Vol. 8, No. 4, April 2000 [dostęp: 2002-12-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.infotoday.com/searcher/apr00/ardito.htm>.
- ARMS, William Y.: *Automated Digital Libraries: How Effectively Can Computers Be Used for the Skilled Tasks of Professional*. „D-Lib Magazine” [online]. July/August 2000, vol. 6, no 7/8 [dostęp: 2002-11-26]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dlib.org/dlib/july00/arms/07arms.html>.
- BAKER, Philip: *Electronic Libraries of the Future*. W: KENT, Allen [Ed.], LANCOUR, Harold [Ed.], DAILY, Jay E. [Ed.]: *Encyklopedia*.... 1996. Vol. 59 : Supplement 22, s. 119-153.
- BARNARD, Susan B.: *Libraries and e-Books: Opportunities and Issues* [online].: Kent State University Cop. 1999 Dostępny w World Wide Web: <http://www.futureprint.kent.edu/articles/barnard01.htm>.
- BARTCZAK, Beata: *Ankieta*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-21 [cytowany 2008-11-17].
- Beck: *eKsięgarnia: seria e-book* [online].: C.H. Beck 2005-12-27 [dostęp: 2006-01-08]. Kopia z Internet Archive. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/20051227225319/http://www.ksiegarnia.beck.pl/podkategoria.php?k=18&pkat=123>.
- BENDYK, Edwin: 1989: *Świat w pajęczynie*. „Polityka.pl” [online]. 18 maja 2007 [dostęp: 2008-12-10]. Dostępny w World Wide Web: http://www.polityka.pl/polityka/index.jsp?place=Lead30&news_cat_id=1513&news_id=218795&layout=18&page=text.
- Bibliografia Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych : styczeń 1974 - grudzień 1983*. [oprac. Halina Jasińska]. Warszawa 1985. ISBN 83-02-02805-3.
- Bibliografia Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych : styczeń 1984 - grudzień 1989*. [materiały zebrały Barbara Borucka et al. ; red. Iwona Ring]. Warszawa 1990. ISBN 83-02-04489-X.
- Biblioteki w europejskich krajach postkomunistycznych w międzynarodowym kontekście : Międzynarodowa Konferencja Bibliotekarzy, Kraków-Przegorzały 3-5 sierpnia 1995 : (wybór materiałów)*. Red. Maria Kocójowa. Kraków 1995. ISBN 83-901577-6-4.
- BOONSTRA, Onno, BREURE, Leen, DOORN, Peter: *Past, Present and Future of Historical Information Science*. Amsterdam, 2004. ISBN 90-6984-413-3.

- BOSE, Anindya: *Information Resources Management: A Glossary of Terms*. W: Encyklopedia of Library and Information Science. KENT, Allen [Ed.], LANCOUR, Harold [Ed.], DAILY, Jay E. [Ed.]. New York 1986. Vol. 41 : Supplement 6, s. 92-161.
- BRADY, Diane: *Historia e-książek*. „Wprost” 2000, nr 36, s. 58-60.
- BUDNIK, Elżbieta: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-28 [cytowany 2008-10-08].
- BUSA, Roberto: *The Annals of Humanities Computing: The Index Thomisticus*. „Computers and the Humanities” [online]. 14 (1980) [dostęp: 2008-06-15]. s. 83-90. Dostępny w World Wide Web: <http://www.cch.kcl.ac.uk/legacy/teaching/dtrt/class1/busapdf.pdf>.
- BUSH, Vannevar: *As We May Think*. „The Atlantic Monthly” [online]. Digital Edition. 1945, July, vol. 176, no 1 [dostęp: 2007-12-05]. 101-108. Dostępny w World Wide Web: <http://www.theatlantic.com/unbound/flashbks/computer/bushf.htm>.
- CARLSON, David E.: *David Carlson Online Timeline* [online]. Copyright 1998-2002 [dostęp: 2004-04-27]. Dostępny w World Wide Web: <http://iml.jou.ufl.edu/carlson/timeline.shtml>.
- CASATI, Roberto: *What the Internet tells us about the Real Nature of the Book* [online].: Bibliothèque publique d'information - Centre Pompidou 2001 [dostęp: 2007-05-23]. Dostępny w World Wide Web: http://www.text-e.org/conf/index.cfm?fa=texte&ConfText_ID=6.
- CHADAJ, Anna: *Elektroniczne wersje książek Safari Tech Books*. „Biuletyn Informacyjny pracowników AGH” [online]. nr 132/133 sierpień/wrzesień 2004 [dostęp: 2006-10-18]. str. 15. Dostępny w World Wide Web: http://www.biuletyn.agh.edu.pl/archiwum_bip/_2004/_132_133/index_132_133.html.
- Chadwyck-Healey Launches Literature Online*. „Internet Today” [online]. May97, Vol. 14 Issue 5 [dostęp: 2007-08-12]. 51. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=9705250976&site=ehost-live>.
- CISZEWSKI, Bartłomiej: *Pisarze nie chcą do Internetu*. „Gazeta Wyborcza” 2005, nr 235, s. 40.
- Computer Microsoft Press Computer Dictionary: the Comprehensive Standard for Business, School, Library and Home*. Redmond -Washington 1991.
- COYLE, Karen: *Ebook, E-Book, eBook?* W: ALA [American Library Association] TechSource Tips & Tools [online]. ALA, Cop. 2002. [dostęp: 2003-03-10]. Dostępny w World Wide Web: <https://www.techsource.ala.org/article.pl?sid=01/04/03/1750205&mode=flat>.
- CRAWFORD, Walt: *Nine Models, One Name: Untangling the E-book Muddle*. „American Libraries” [online]. Sep2000, Vol. 31 Issue 8 [dostęp: 2003-08-23]. s. 56-60. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=3518732&site=ehost-live>.
- CRAWFORD, Walt: *Tracking the Ebook Vendors*. „EContentMag.com” [online]. August 2001 Issue Aktualizacja: 2001-08-01 [dostęp: 2005-04-23]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.econtentmag.com/Articles/Column/DisContent/Tracking-the-Ebook-Vendors-1031.htm>.

- Dane identyfikacyjne szkół i placówek według danych SIO z 15 września 2005r. (z uwzględnieniem korekt przesłanych przez kuratoria oświaty do końca stycznia 2006r.)* [online]. Warszawa: Centrum Informatyczne Edukacji. System Informacji Oświatowej, 2005/09/15. Aktualizacja: marzec 2006. [dostęp: 2006-10-23]. Dostępny w World Wide Web: http://www.cie.men.gov.pl/images/stories/sio_wykazy/00034-35_57-58.xls.
- DANIŁOWICZ, Czesław: *Dokumenty elektroniczne. „Zagadnienia informacji naukowej”* 1998, nr 1, s. 55-63.
- DEARNLEY, James i in.: *Electronic Books in Public Libraries: A Feasibility Study for Developing Usage Models for Web-based and Hardware-based Electronic Books* [online]. Cop. Laser Foundation, 2004. [dostęp: 2008-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://hdl.handle.net/2134/2128>.
- Decyzja Komisji z dnia 7 lipca 2004 r. zmieniająca jej regulamin wewnętrzny (2004/563/WE, Euratom)*. W: Official Journal L 251 , 27/07/2004 P. 0009 - 0013. Załącznik, Art. 3, pkt 2 [online]. [dostęp: 2009-04-01]. Dostępny w World Wide Web: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004D0563:PL:HTML>.
- DEMBOWSKA, Maria: *Nauka o informacji naukowej (informatologia): organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa 1991.
- DEMBOWSKA, Maria: *Próba klasyfikacji pojęciowej dokumentów w dokumentacji i informacji naukowej*. „Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji” 1966, nr 2, s. 1-5.
- DEWHURST, Basil: *Report on the Electronic Book 2000 Conference, 25 – 27 September 2000* [online]. 31 November 2000 [dostęp: 2008-08-07]. Dostępny w World Wide Web: http://archive.amol.org.au/downloads/craft/publications/ebook2000_amol.PDF.
- DEBEK Piotr: *Biblioteczka w kieszeni*. „Chip” 2000 nr 12, s. 50-56.
- DILLON, Andrew: *Reading From Paper Versus Screen: A Critical Review of the Empirical Literature*. „Ergonomics” [online]. Vol. 35(10) [dostęp: 2004-10-05]. s. 1297-1326. Dostępny w World Wide Web: <http://dlist.sir.arizona.edu/1238/>.
- Dobry eBook: o nas* [online]. 2005 [dostęp: 2006-06-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dobryebook.pl/informacje.html>.
- DORMAN, David: *Technically Speaking*. „American Libraries” [online]. Aug2000, Vol. 31 Issue 7 [dostęp: 2008-10-05]. s. 74. Dostępny w World Wide Web: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=3448973>.
- E-booki zyskują coraz więcej praw* [online]. Polska Agencja Prasowa, 2001-06-09 [dostęp: 2006-10-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://wiadomosci.onet.pl/86455,18,1,0,120,686,item.html>.
- ECO, Umberto: *Dla prawdy najlepszy jest papier*. „Forum” 2002 nr 51/52, s. 38-42.
- ECO, Umberto: *From Internet to Gutenberg: A lecture presented by Umberto Eco at The Italian Academy for Advanced Studies in America* [online]. 1996-11-12 [dostęp: 2002-12-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.hf.ntnu.no/anv/Finnbo/tekster/Eco/Internet.htm>.
- ECO, Umberto: *Nowe środki masowego przekazu a przyszłość książki*. Warszawa 1996. ISBN 83-06-02520-2.

- EDWARDS, Steve, VOTSCH, Victor, WALTER, Mark: *E-book Mania: PC-based Products Jostle the Bandwagon*. „Seybold Report on Internet Publishing” [online]. Jun99, Vol. 3 Issue 10 [dostęp: 2008-10-11]. s. 9-18. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=1984164&site=ehost-live>.
- Electronic Literature Directory* [online]. Electronic Literature Organization, KENDALL, Robert [Database Director]. [dostęp: 2008-02-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://directory.eliterature.org/index.php>.
- Elektroniczne publikacje w bibliotekach*. Red. Maria Kocójowa. Kraków, 2002. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej ; nr 13. ISBN 83-233-1615-5.
- ELLIOT, Simon: *Electronic Catalogues, Electronic Registers, Electronic Texts – and a Gentle Warning: [Elektroniczne katalogi, spisy, teksty oraz łagodne ostrzeżenie]*. W: Red. nauk. Maria Kocójowa: *Elektroniczne publikacje w bibliotekach*. Kraków 2002, s. 121-134.
- ELLISON, John W.: *Nelson's Complete Concordance of the Revised Standard Version of the Bible*. New York, 1957.
- FIDLER, Roger R.: *Electronic Books: A Good Idea Waiting for the Right Technology* [online]. Fall 1998 [dostęp: 2002-12-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.futureprint.kent.edu/articles/fidler02.htm>.
- FOWLER, Tom: *Houston Online Library Service Again Cuts Workforce 50 Percent*. „Houston Chronicle” [online]. 2001-11-20 [dostęp: 2008-10-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nfh&AN=2W60477097901&site=ehost-live>.
- FOWLER, Tom: *Layoffs at Houston-Based Online Library Questia Media Leave Just 28 Workers*. „Houston Chronicle” [online]. 2002-01-22 [dostęp: 2008-10-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nfh&AN=2W60477097901&site=ehost-live>.
- FRIZZELL, Robert W.: *Introduction: Our Changing Profession* W: Brick and Click Libraries Symposium Proceedings. Maryville, October 22, 2004 [online]. Maryville, Missouri: Northwest Missouri State University, 2004. [dostęp: 2007-10-05]. Dostępny w World Wide Web: http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/1b/be/3b.pdf.
- FROŁOW, Jakub: *Raport o multimedialności*. Warszawa 2001. ISBN 83-914385-3-8.
- GADOCHA, Jakub: *The Oxford Text Archive* [online]. 2007 [dostęp: 2008-12-16]. Dostępny w World Wide Web: http://fidkar.wbp.krakow.pl/fidkar/uj/gadocha_jakub_the_oxford_text_archive.pdf.
- GARFIELD, Eugene: *Current Contents - Ninth Anniversary* W: Essays of an Information Scientist [online]. Institute for Scientific Information, February 21, 1967. [dostęp: 2008-12-10]. Vol. 1, 1962-73. p. 12-15. Dostępny w World Wide Web: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/V1p012y1962-73.pdf>.
- GARFIELD, Eugene: *On The Origins of Current Contents and ISI* [online]. April 5, 1998 [dostęp: 2008-12-10]. Dostępny w World Wide Web: http://www.garfield.library.upenn.edu/papers/origins_cc_isi.html.
- GARROD, Penny: *Książki elektroniczne w bibliotekach brytyjskich: aktualna sytuacja*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 7/2004 (58) sierpień/wrzesień [dostęp: 2005-04-21]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/58/garrod.php>.

- GIBBONS, Susan: *Growing Competition for Libraries*. „Library Hi Tech” [online]. 2001, Volume 19 . Number 4 [dostęp: 2008-10-15]. S. 363-367. Dostępny w World Wide Web: <http://www.emerald-library.com/ft>.
- GOBAN-KLAS, Tomasz: *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*. Warszawa - Kraków 1999. ISBN 83-01-12707-4.
- GODLEWSKI, Konrad: *Kup e-książkę*. „Gazeta Wyborcza” 2004, nr 256, Dodatek KULTURA, s. 9.
- GOGOŁEK, Włodzimierz: *Książki w sieci*. „Przegląd techniczny” 2000, nr 31/32.
- GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Rynek książki w Polsce: Edycja 1999*. Warszawa 1999. ISBN 83-87690-40-6.
- GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Kofia idzie w ślady Kinga*. „Rzeczpospolita” [online]. 30.08.2000 [dostęp: 2007-04-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/295012.html>.
- GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Polska klasyka w Internecie*. „Rzeczpospolita” [online]. 26-11-2002 (wyd. 2783) [dostęp: 2006-01-06]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/411584.html>.
- GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Rynek książki w Polsce 2005: wydawnictwa*. Warszawa, 2005. ISBN 83-89143-46-1.
- GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Rynek książki w Polsce 2005: dystrybucja*. Warszawa, 2005. ISBN 83-89143-47-X.
- GOŁĘBIEWSKI, Łukasz: *Zachęta do czytania*. „Rzeczpospolita” [online]. 07-10-2000 (wyd. 2133) [dostęp: 2008-11-25]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/302352.html>.
- GONCARZ, Bogdan: *Wydawnictwo dobrych książek*. „Gość niedzielny” [online]. Wydanie internetowe. 2004, nr 52 Aktualizacja: 2004-12-26 [dostęp: 2007-05-16]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.goscnieдельник.pl/artukul.php?id=1036519661#top>.
- GÓRALSKA, Małgorzata: *Elektroniczne książki*. „Zagadnienia informacji naukowej” 1996, nr 1, s. 33-40.
- GÓRALSKA, Małgorzata: *Książka drukowana wobec przekazu elektronicznego*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 9/2001 (27) [dostęp: 2002-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/27/goralska.html>.
- GÓRALSKA, Małgorzata: *Książka on-line: próba objaśnienia zjawiska*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 7/2003 (47) lipiec/sierpień [dostęp: 2007-03-27]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/47/goralska.php>. ISSN 1507-7187.
- GÓRSKI, Marek M.: *RE: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-25 [cytowany 2008-11-15].
- GRABOWSKA, Marta: *Systemy online w bibliotekach*. Warszawa 1992. ISBN 83-230-0706-3 .
- GRZENIA, Jan: *Literatura polska w Internecie*. „Postscriptum” [online]. 1996, nr 19 [dostęp: 2002-09-04]. Dostępny w World Wide Web: http://sjikp.us.edu.pl/ps/ps_19_09.html.
- GRZENIA, Jan: *O literaturze polskiej w Internecie. Z dodaniem uwag o możliwości jej wykorzystania w nauczaniu języka polskiego*. „Postscriptum” [online]. 1998, nr 29 [dostęp: 2002-09-04]. Dostępny w World Wide Web: http://sjikp.us.edu.pl/ps/ps_29_15.html.

- HAWKINS, Donald T.: *Electronic Books: A Major Publishing Revolution - Part 2: The Marketplace*. „Online” [online]. 2000, Vol. 24 (5) [dostęp: 2007-03-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=3508733&site=ehost-live>.
- HAWKINS, Donald T.: *Electronic Books: A Major Publishing Revolution - Part 1: General Considerations and Issues*. „Online” [online]. 2000, Vol. 24 (4) [dostęp: 2003-06-26]. s. 14-28. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=3290432&site=ehost-live>
- HAWKINS, Donald: *Electronic Books: Reports of Their Death Have Been Exaggerated*. „Online” [online]. Vol. 26 No. 4, July / August 2002 [dostęp: 2003-04-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.infotoday.com/online/jul02/hawkins.htm>.
- HECK, Andre: *Context and Future of Electronic Publishing* W: Invited talk delivered at the Conference 'Electronic Communication and Research in Europe' (Seeheim, 16 April 1998). Proceedings to be published by the Academia Europaea and European Union's DGXII. [online]. 1998. [dostęp: 2002-12-13]. Tłum. własne.. Dostępny w World Wide Web: <http://academia.darmstadt.gmd.de/seeheim/thebook/finals/heck.htm>.
- Helionica: sieciowa encyklopedia informatyki* [online]. Helion, Aktualizacja: 2008-02-26 [dostęp: 2008-11-08]. Palmtop. Dostępny w World Wide Web: <http://helionica.pl/index.php/PDA>.
- HENDERSONS, Kay: *Electronic Commerce in the On-line and Electronic Publishing Industry: A Business Model for Web Publishing* W: Electronic Publishing '99. Redefining the Information Chain - New Ways and Voices: Proceedings of an ICCC/IFIP conference held at the University of Karlskrona/Ronneby, Sweden 10-12 May 1999 [online]. Washington: 1999. Aktualizacja: 2003-04-11 [dostęp: 2008-05-17]. s. 37-50. Dostępny w World Wide Web: <http://elpub.scix.net/cgi-bin/works/Show?9904>. ISBN 1-891365-04-5.
- HILLESUND, Terje: *Will E-books Change the World?* „First Monday” [online]. Vol. 6, No. 10 (October 2001) [dostęp: 2002-12-07]. Tłum. własne.. Dostępny w World Wide Web: http://firstmonday.org/issues/issue6_10/hillesund/index.html.
- HILTS, Paul: *Ebrary.com Offers Web as Serious Research Tool*. „Publishers Weekly” [online]. 2000, Vol. 247 Issue 13 Aktualizacja: 200-03-27 [dostęp: 2008-10-05]. s. 28. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=2965850&site=ehost-live>.
- HILTS, Paul: *Rocket eBook adds Functions, Distribution, Titles*. „Publishers Weekly” [online]. 04/26/99, Vol. 246 Issue 17 [dostęp: 2008-11-03]. s. 17. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=1821480&site=ehost-live>.
- HITCHCOCK, Stephen M.: *Perspectives in Electronic Publishing: Experiments with a New Electronic Journal Model [PhD thesis]* [online]. Southampton: 2002. [dostęp: 2008-12-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://users.ecs.soton.ac.uk/sh94r/Jnls-research/thesis/>.
- HORODYŃSKI, Andrzej: *Przez sieć pod strzechy*. „Rzeczpospolita” [online]. 14-12-2000 (wyd. 2189) [dostęp: 2006-01-05]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artykul/314394.html>.
- IBM Dictionary of Computing*. George McDaniel [Ed.]. New York [etc.] cop. 1994.

- Info Technology Supply PL Dariusz Kuźmiński: *Forum: Pytania o bazy danych* [online].: ITS Polska 2006-11-22 [dostęp: 2006-11-25]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.its.com.pl/index.php?co=forum>.
- IPS [International Publishing Service]: *eBooks – książki elektroniczne* [online] [Dostęp: 2006-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ips.com.pl/books/ebooks.php>
- ISSAJEWICZ, Olga: *RE: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-21 [cytowany 2008-10-08].
- JACQUESSON, Alain: *Automatyzacja bibliotek : zarys historyczny, strategie, perspektywy*. Warszawa, 1999. ISBN: 83-235-0056-8.
- JAKUBOWSKI, Rafał: *Pliki pdf na półkach*. „Computerworld Polska” [online]. 27 grudzień 2000 [dostęp: 2006-03-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.computerworld.pl/artykuly/12446/Pliki.pdf.na.polkach.html>.
- JANISZEWSKA, Kamila: *Elektroniczne dostarczanie dokumentów: nowy kierunek współczesnego bibliotekarstwa*. Warszawa 2003. ISBN 83-89316-04-08.
- JANTZ, Ronald: *E-Books and New Library Service Models: An Analysis of the Impact of E-Book Technology on Academic Libraries*. „Information Technology and Libraries” [online]. Jun 2001, Vol. 20 No. 2 [dostęp: 2008-12-15]. 104-113. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/lita/ital/2002jantz.cfm>.
- JARCZEWSKI, Andrzej: *E-literatura w stylu techno*. „Rzeczpospolita” [online]. 04-04-2001 (wyd. 2282) [dostęp: 2006-01-05]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artykul/331014.html>.
- JAWORSKA, Monika, JAWORSKI, Adam: *Świeccy świeckim*. „Tygodnik Katolicki Niedziela” [online]. Edycja gnieźnieńska. 18/2002 [dostęp: 2005-04-20]. Dostępny w World Wide Web: http://www.niedziela.pl/artykul_w_niedzieli.php?doc=ed200218&nr=21.
- JEUŁA, Beata: *Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-15 [cytowany 2008-10-08].
- JEUŁA, Beata: *Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-15 [cytowany 2008-10-08].
- JĘSIĄK, Anna: *Elektroniczna droga upowszechniania literatury jest coraz ważniejsza. Rozmowa z Anną Jęsiąk, redaktorem Literatury.net.pl* [online].: Rozm. przepr. Agnieszka Kubica. Copyright (c) 2000 BMR - Book Marketing Research 2001-06-04 [dostęp: 2006-03-10]. Dostępny w World Wide Web: <http://wirtualnywydawca.pl/?a=showitem&id=10632&cat=INLN>.
- [JK]: *Literatura.net.pl - czyli e-books po polsku* [online].: Copyright (C) 2000-2005 - BMR - Book Marketing Research 2002-12-18 [dostęp: 2006-10-08]. Dostępny w World Wide Web: <http://wirtualnywydawca.pl/a/showitem/id/13018/cat/INJW.html>.
- JONES, Peter: *Interviews: Wired World - The Missionary* [online]. [October 1997] [dostęp: 2008-12-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.peterjames.com/views_host.htm.
- Kadry i płace : aktualne informacje z zakresu prawa pracy, ubezpieczeń społecznych i podatku dochodowego ze wzorami umów, tabelami pomocniczymi, przykładami i objaśnieniami*. Zespół aut. pod red. Wiesława Perdeusa. Warszawa 1997. ISBN 83-907873-5-0.
- Kadry i płace online* [online]. Warszawa: Verlag Dashöfer, Cop. 2004 [dostęp: 2007-05-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://kadryiplace.dashofer.pl/?wa=dash>.

- KENNEY, Anne R. i In.: *E-Journal Archiving Metes and Bounds: A Survey of the Landscape* [online]. Washington: Council of Library and Information Resources (CLIR), 2006. [dostęp: 2008-12-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.clir.org/pubs/abstract/pub138abst.html>. ISBN 1-932326-26-X.
- KENT, Allen [Ed.], LANCOUR, Harold [Ed.], DAILY, Jay E. [Ed.]: *Encyklopedia of Library and Information Science*. New York 1968- .
- KESSLER, Jack: *Library Use in the US of Computers, Networks, and Broadband: an Evolution, a Retrogression?* „Berkeley Roundtable on the International Economy” [online]. (September 1, 1992) [dostęp: 2007-05-04]. Paper BRIEWP59. Dostępny w World Wide Web: <http://repositories.cdlib.org/brie/BRIEWP59>.
- KLEIN, Leo R.: *Schoolmen and Humanists: a History of Electronic Text (1947-1987)*. „Public & Access Services Quarterly” [online]. 1998, vol. 2, no. 4 [dostęp: 2002-11-25]. S. 45-64. Tłum. własne. Dostępny w World Wide Web: <https://www.haworthpressinc.com/store/SampleText/J119.pdf>.
- KMIECIK, Anna: *Czasopisma elektroniczne i ich wykorzystanie w Bibliotece Politechniki Opolskiej*. „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2004, T. 12, Nr 3/4, s. 11-14.
- KOCÓJOWA, Maria: *Od Redaktora Naukowego*. W: Elektroniczne publikacje w bibliotekach. Red. M. Kocójowa. Kraków, 2002, s. 13-20.
- KOLASA, Władysław Marek: *Kartka z dziejów komputeryzacji bibliotek polskich: (rola Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich)*. „Bibliotekarz” 2000, nr 3, s. 7-11.
- KOŁODZIŃSKA, Ewa: *Informacja o czasopismach elektronicznych w polskich bibliotekach naukowych - stan obecny i perspektywy*. „EBIB” [online]. Nr 2/2005 (63) luty [dostęp: 2008-09-25]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/kolodzinska.php>.
- KOWALSKA, Joanna: *Dzienny, nocny, elektroniczny*. „Gazeta Wyborcza” 2000, nr 200, s. 25.
- KUBIAKOWSKI, Arkadiusz: *E-booki - nowy biznes internetowy*. „Magazyn Internet z CD” 2005, nr 12 (Grudzień), s. 64-67.
- Kultura w 2005 roku* [online]. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Sierpień 2006. [dostęp: 2006-09-18]. Dostępny w World Wide Web: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_kultura_w_2005.zip.
- KUROWSKA- TRUDZIK, Lucyna: *Elektroniczne źródła informacji i biblioteki*. „Poradnik Bibliotekarza” 2006, nr 5, s. 7-12.
- KUŹMIŃSKI, Michał: *Adres: Kopernika 26*. „Tygodnik Powszechny” [online]. 2002, nr 49 (2787), dod. Książki w Tygodniku [dostęp: 2008-12-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.tygodnik.com.pl/dodatek-ks/03/kuzminski.html#top>.
- LANCASTER, Frederick W.: *Electronic Publishing*. „Library Trends” 37 (Winter 1989) s. 316-325.
- LANCASTER, Frederick W.: *The Evolution of Electronic Publishing*. „Library Trends” [online]. 43 (Spring 1995) [dostęp: 2007-10-24]. s. 518-527. Dostępny w World Wide Web: http://findarticles.com/p/articles/mi_m1387/is_ai_17096178?tag=artBody;col1.
- LANCASTER, Friedrich. W.: *The Paperless Society revisited*. „American Libraries” [online]. Sep. 1985, Vol. 16 Issue 8 [dostęp: 2005-10-29]. 553-555. Dostępny w Dostępny w World Wide Web: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=4959093>.

- LEACH, Ronald G., TRIBBLE, Judith E.: *Electronic Document Delivery: New Options for Libraries*. „Journal of Academic Librarianship” 1993, Vol. 18, Issue 6, s. 359-364.
- Leeds Electronic Text Centre: *Uses and Implications of Electronic Texts* [online]. [dostęp: 2008-10-07]. Kurs online. Dostępny w World Wide Web: <http://etext.leeds.ac.uk/cocoon/etx/lect/etx.xml>.
- LEWANDOWSKI, Rafał: *Porównanie nośnika papierowego oraz elektronicznego z punktu widzenia biblioteki cyfrowej*. W: Problemy i metody nauki o informacji. Szkice i studia. Red. Mirosław Górny; Piotr Nowak. Poznań 1998, s. 26-30.
- LIN, Xia, HUBBARD, John: *Books of the Future* [online]. Spring 2000 [dostęp: 2003-04-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.tk421.net/essays/ebooks.pdf>.
- Literatura.net.pl. Miły Czytelniku, Szanowny Wydawco!* [online].: Tower Press 2000 [dostęp: 2005-04-23]. Tyt. z 1 ekranu. Dostępny w World Wide Web: http://www.literatura.net.pl/?nazwa_strony=menubiale/dla_wyd.html
- LiteraturaNet.pl. Pomoc: Jak zostać abonentem i członkiem Klubu Literatury.net.pl?* [online].: Tower Press 2000 [dostęp: 2006-06-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.literatura.net.pl/index.php3?id=1248435715Z1fgdyBVg5cSVvgNFZ7Y8&nazwa_strony=menubiale/pomoc/pomoc1.php3
- Liternet: literatura i internet*. Red. Piotr Marecki. Kraków 2002. ISBN 83-88668-39-0.
- LYNCH, Clifford: *The Battle to Define the Future of the Book in the Digital World*. „First Monday” [online]. volume 6, number 6 (June 2001) [dostęp: 2002-12-05]. Dostępny w World Wide Web: http://firstmonday.org/issues/issue6_6/lynch/index.html.
- MACIEJEWSKA, Łucja, URBĄNCZYK, Barbara: *Promocja i wykorzystanie czasopism elektronicznych. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej*. „EBIB” [online]. 2001, nr 1(19) [dostęp: 2008-10-22]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/19/maciejewska.html>.
- MACIEJEWSKA, Łucja: *Czasopisma elektroniczne a konsorcja: Refleksje administratora serwisu e-czasopism*. „EBIB” [online]. Nr 7/2002 (36) czerwiec [dostęp: 2008-09-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/maciejewska.php>.
- MANDEL, Carol A., SUMMERFIELD, Mary C., KANTOR, Paul: *On-line Books at Columbia: Early Findings on Use, Satisfaction, and Effect* [online]. April 01, 1997. [dostęp: 2008-12-04]. Dostępny w ERIC [Educational Resources Information Center]: <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED414930>.
- MANDEL, Carol A., SUMMERFIELD, Mary C.: *Books Online: Potentialities and Realities* W: *The Specialized Scholarly Monograph in Crisis: Or How Can I Get Tenure If You Won't Publish My Book?* [online]. Washington, DC: Association of Research Libraries, 1997. Aktualizacja: revised January 1998 [dostęp: 2008-03-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/resources/pubs/specscholmono/Mandel.shtml>.
- MANDEL, Carol A.: *Columbia University's Online Books Evaluation Project* W: *Leading the Agile Organization: Proceedings of the 128th ARL Membership Meeting*. Vancouver, May 15-17, 1996 [online]. Association of Research Libraries, 1998. [dostęp: 2008-10-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/resources/pubs/mmproceedings/128mmmandel>.
- MARECKI Piotr: *Liternet*. W: *Liternet: literatura i internet*. Red. Piotr Marecki. Kraków, 2002, s. 12-14.

- MARZEC, Bartosz: *Szansa dla literackiej awangardy*. „Rzeczpospolita” [online]. 25-03-2004 (wyd. 3186) [dostęp: 2006-03-17]. str. X1. Dostępny w World Wide Web: <http://new-arch.rp.pl/artukul/479542.html>.
- MCKNIGHT, Cliff, DILLON, Andrew, SHACKEL, Brian: *The Electronic Journal and Its Implications for the Electronic Library W: Computer Networking and Scholarly Communication in the 21 Century* [online]. New York: 1996. [dostęp: 2007-10-15]. s. 351-368. Dostępny w World Wide Web: <http://dlist.sir.arizona.edu/1283/01/CmAdBs96.pdf>.
- MELLER, Anna: *Więcej elektronicznych książek*. „Computerworld Polska” [online]. 09 lipca 2003 [dostęp: 2006-03-21]. Dostępny w World Wide Web: http://www.computerworld.pl/news/57095/Wiecej_elektronicznych_ksiazek.html.
- MILSTEAD, Jessica: *ASIS [American Society of Information Science] Thesaurus*. [online]. 2nd Edition. American Society of Information Science, Cop. 1999. [dostęp: 2008-08-03]. Electronic publication. Dostępny w World Wide Web: <http://www.asis.org/Publications/Thesaurus/tnhome.htm>.
- MOCYDLARZ, Mirosława: *Udostępnianie informacji naukowej na nośnikach elektronicznych* [online]. 2001. Aktualizacja: 2007-03-14. [dostęp: 2007-05-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=oai:www.wbc.poznan.pl:278&from=http://fbc.pionier.net.pl>.
- MOGGE, Dru: *ARL Directory Tracks Growth in E-Publishing*. „ARL Newsletter” [online]. 1998, Issue 196 [dostęp: 2008-11-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/bm~doc/dej.pdf>.
- MOGGE, Dru: *New Directory Tracks Scholarly E-Journals and Discussion Lists*. „ARL Bimonthly Report Home” [online]. 2000, Issue 213 [dostęp: 2008-12-08]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/bm~doc/dsej.pdf>.
- MOGGE, Dru: *Seven Years of Tracking Electronic Publishing: The ARL Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists*. „Library Hi Tech” [online]. Vol. 17, no. 1 (1999) [dostęp: 2007-12-06]. s. 17-25. Dostępny w World Wide Web: <http://db.arl.org/dsej/2000/mogge.html>.
- MOŹDZIOCH, Jarosław: *E-biblioteka: Warunki które należy spełnić oraz regulamin e-biblioteka.com* [online]. [dostęp: 2006-07-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.e-biblioteka.com/e-biblioteka.htm>.
- MULLAN, Pamela S.: *Applying Speed Reading Techniques to Improve Competence and Confidence in On-Screen Computer Reading*. [online] Copyright 1997. [dostęp: 08 września 2003]. Dostępny w World Wide Web: http://www.users.redcreek.net/mullanp/Fr_thesis/index.htm.
- MUNOZ, Herman A.: *eBook: The Book of the Future?* [online]. Houston, Fall 2000 [dostęp: 2003-01-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.hfac.uh.edu/english/faculty/houston/2320web/herman/Home.htm>.
- MUNYAN, Daniel: *The Importance of Publishing Standards and the Electronic Book W: Electronic book '98 workshop: "Turning a new page in knowledge management" proceedings* [online]. Gaithersburg: National Institute of Standards and Technology, June 2001. [dostęp: 2003-03-01]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.itl.nist.gov/>.
- MUTER, Paul, MAURUTTO, Paula: *Reading and skimming from computer screens and books: the paperless office revisited?* „Behaviour & Information Technology ” [online]. 1991, vol. 10, no. 4 [dostęp: 2002-09-09]. s. 257-266. Dostępny w World Wide Web: <http://psych.utoronto.ca/~muter/pmuter2.htm>.

- MUTER, Paul: *Interface Design and Optimization of Reading of Continuous Text* W: Cognitive Aspects of Electronic Text Processing [online]. Norwood: Copyright 1996. [dostęp: 2003-09-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.psych.utoronto.ca/~muter/pmuter1.htm>.
- NAHOTKO, Marek, SZCZĘCH Władysław: *Mikrokomputer w bibliotece*. Warszawa 1990.
- NAHOTKO, Marek: *Bibliotekarze cyfrowi w środowisku cyfrowej nauki, biblioteki i cyfrowych publikacji*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 10/2006 (80) listopad [dostęp: 2007-10-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2006/80/a.php?nahotko>.
- NAHOTKO, Marek: *Przyszłość książki w świecie cyfrowym* [online]. [dostęp: 2004-11-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://nahotko.webpark.pl/e-book.htm>.
- NAROJCZYK, Krzysztof: *Dokument elektroniczny i jego opis bibliograficzny w publikacjach humanistycznych*. Olsztyn 2005. ISBN 83-7299-390-4.
- NAWROCKI, Maciej: *RE: Mail ze strony www.infodajnia.pl*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-04-25 [cytowany 2008-11-07].
- NetLibrary - FAQ [Frequently Asked Questions]: What is NetLibrary?* [online]. Cop. 2001 Dostępny w World Wide Web: http://legacy.netlibrary.com/about_us/publishers/faq.asp.
- NIEDZIELSKA-STARZYK, Danuta: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-22 [cytowany 2008-10-08].
- Nowa encyklopedia powszechna PWN*. Warszawa, 1995.
- NOWAK, Tomasz: *... i co dalej?* [online].: [Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi]. [dostęp: 2009-03-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.book.art.pl/press/002.htm>.
- O'HARA, Kenton; SELLEN, Abigail: *A Comparison of Reading Paper and On-Line Documents* W: Proceedings of CHI-97, Special Interest Group on Computer & Human Interaction [online]. Cambridge : Rank Xerox Research Centre, 1997. [dostęp: 2003-04-02]. Dostępny w World Wide Web: citeseer.nj.nec.com/hara97comparison.html.
- Oferta subskrypcyjna Proquest Dissertations & Theses* [online]. [Warszawa]: Akme Archive sp.z o.o., 09-2005 [dostęp: 2006-05-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.akmearchive.pl>.
- OKERSON, Ann: *Are We There Yet?: Online E-Resources Ten Years After*. „Library Trends” [online]. Spring 2000, Vol. 48, No. 4 [dostęp: 2008-11-03]. s. 671-693. Dostępny w World Wide Web: http://www.ideals.uiuc.edu/bitstream/handle/2142/8312/librarytrendsv48i4d_opt.pdf?sequence=1.
- ONG, Walter J.: *Oralność i piśmienność: słowo poddane technologii*. Lublin 1992.
- Open eBook Publication Structure Specification FAQ* [online].: Open Ebook Forum 28 August 2002 [dostęp: 2003-08-24]. Dostępny w World Wide Web: http://www.openebook.org/oebps/oebps_faq.htm.
- PALUSZKIEWICZ, Anna: *Formaty MARC : początki i ewolucja*. W: Komputeryzacja bibliotek naukowych w kontekście standardów oprogramowania bibliotecznego: materiały z konferencji ogólnopolskiej – Gdańsk 9-10 maja 1994 r. [red. nauk. Jurand Bogdan Czermiński]. Gdańsk 1996, s. 148-153.

- PASZTALENIEC-JARZYŃSKA, Joanna: *Wprowadzenie. „Biuletyn informacyjny Biblioteki Narodowej”* [online]. Nr 3/162/2002 [dostęp: 2008-01-12]. S. 1. Dostępny w World Wide Web: http://www.bn.org.pl/doc/b_3_2002.pdf. ISSN 0006-3983.
- PAWLAK, Antoni: *"W przyszłym roku powinniśmy zanotować pierwsze, prawdopodobnie dość skromne zyski". Minął rok od rozpoczęcia działalności przez literaturę.net.pl.* [online].: Rozm. przepr. Agnieszka Kubica. Copyright (C) 2000-2005 - BMR - Book Marketing Research 2001-12-07 [dostęp: 2006-08-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://wirtualnywydawca.pl/a/showitem/id/10841/cat/INLN.html>.
- PETERSON, Elaine: *Patron Initiated, Web-based Document Delivery in Germany. „Library Philosophy and Practice”* [online]. Fall 2000, Vol. 3, No. 1 [dostęp: 2008-10-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/e-peterson.htm>.
- PETTENATI, Corrado: *Electronic Publishing at the end of 2001.* „World Scientific” [online]. December 4, 2001 [dostęp: 2004-07-25]. Dostępny w World Wide Web: nss2000.mi.infn.it/Manuscripts/10_generalities/pettenati.pdf.
- PINDŁOWA, Wanda: *Elektroniczne czasopisma i systemy elektronicznego rozpowszechniania dokumentów.* „Przegląd Biblioteczny” 1985, nr 2, s. 227-238.
- PINDŁOWA, Wanda: *Zastosowanie techniki w informacji naukowej.* W: Informacja naukowa w Polsce: Tradycja i współczesność. Pod red. Eugeniusza Ścibora. Olsztyn 1998, s. 171-195. ISBN 83-87315-48-6.
- Pioneers of Information Science in North America* [online]. American Society of Information Scientists (ASIS), 1996. Aktualizacja: updated 14 April 1999 [dostęp: 2007-09-15]. The National Library of Medicine . Dostępny w World Wide Web: <http://www.libsci.sc.edu/bob/ISP/nlm.htm>.
- PIOTROWICZ, Grażyna: *Wpływ technologii teleinformatycznych na kształt i funkcjonowanie współczesnych bibliotek uczelnianych* W: Internet w bibliotekach II : łączność, współpraca, digitalizacja : Wrocław, 23-26 września 2003 roku. [online]. [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2003. [dostęp: 2007-03-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/piotrowicz.php>. ISBN 83-915689-5-4.
- PIOTROWSKA, Ewa, ZAJĄC, Renata: *Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych.* „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 7/2002 (36) czerwiec [dostęp: 2008-06-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowska.php>.
- PIOTROWSKA, Ewa, ZAJĄC, Renata: *Elektroniczne czasopisma dostępne w Bibliotece Głównej AP.* „Konspekt” 2001 , nr 7, s. 78-80.
- PISARSKI, M[ariusz]: *Historia hipertekstu* [online].: Techsty: Literatura i nowe media [dostęp: 2008-10-08]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.techsty.art.pl/hipertekst/historia.htm>.
- PŁOSKI, Zdzisław: *Informatyka - Słownik encyklopedyczny.* Wrocław 1999. ISBN 83-87977-16-0
- PN-N-01152-13 : 2000-09-21 *Opis bibliograficzny. dokumenty elektroniczne.*
- POLAK Cezary: *Pilch w sieci.* „Gazeta Wyborcza” 2000, KSIĄŻKI nr 10 (dodatek do GW nr 249), nr 10, s. 2.
- Pomoc: Jak zostać abonentem i członkiem Klubu Literatury.net.pl.?* [online].: Tower Press 2000 [dostęp: 2006-06-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.literatura.net.pl/index.php?id=1248435715Z1fgdytBVg5cSVvgNFZ7Y8&nazwa_strony=menubiale/pomoc/pomoc1.php3.

- POREBSKA, Jadwiga: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-09-01 [cytowany 2008-10-21].
- POYNDR, Richard: *Interview with Michael Hart: Preserving the Public Domain* [online]. 2006-03-09 [dostęp: 2008-11-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://poynder.blogspot.com/2006/03/interview-with-michael-hart.html>.
- PRINKE, Rafał T.: *Terra rubrica - terra electronica: Najkrótsza historia metatekstu* W: Nuntius vetustatis: Prace ofiarowane Jerzemu Wisłockiemu [online]. Wersja 1.0.0 z dnia 12.10.1998 r. Poznań: 1998. Aktualizacja: 1998-10-12 [dostęp: 2007-08-16]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bkpan.poznan.pl/biblioteka/JW70/terra.htm>.
- PROST, Edmund K.: *Ocena wartości czasopism i publikacji*. „Forum Akademickie” [online]. 2000, nr 7-8 (lipiec-sierpień) [dostęp: 2009-01-20]. Dostępny w World Wide Web: http://www.forumakad.pl/archiwum/2000/7-8/artykuly/14-zycie_akad.htm.
- Questia to Students: Let Your Fingers Do the Walking for Research*. „Library Journal” [online]. Fall2000 Net Connect, Vol. 125 Issue 14 [dostęp: 2008-05-07]. s. 4. Dostępny w World Wide Web: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=3657351>.
- QUITTNER, Joshua: *E-Book Report*. „Time” [online]. 05/03/99, Vol. 153 Issue 17 [dostęp: 2008-04-29]. s. 84. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=1770814&site=ehost-live>.
- RADWAŃSKI, Aleksander: *Rozwój formatu MARC*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1996 nr 2(68), s. 15-32.
- RICE, Scott: *Own or Rent? A Survey of eBook Licensing Models*. „Against The Grain Special Reprint” [online]. Vol. 18, Number 3, June 2006 [dostęp: 2007-01-21]. 28-29. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebilib.com/pdfs/ATG_Reprint_v18_3_S_Rice.pdf.
- ROMANO, Frank: *E – books and the Challenge of Preservation*. W: Building a National Strategy for Digital Preservation: Issues for Digital Media Archiving [online]. Washington: April 2002. [dostęp: 2003-01-30]. s. 23-37. Dostępny w World Wide Web: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub106/contents.html>. ISBN 1-887334-91-2.
- Rozmowa z pisarką Krystyną Koftą*. [online]. Copyright (c) 2001 [dostęp: 2005-04-23]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebook.pl/obserw/wyw002.html>.
- RUBIN, Richard E.: *Foundations of Library and Information Science*. 2nd edition. New York, 2004. ISBN 1-55570-518-9.
- RUSSELL, Kemeth M.: *Electronic Publishing* [online]. November 1996. [dostęp: 2003-08-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ac.wvu.edu/~kenr/RevLitDox/elecpub.html>.
- SAWYER, Susan K.: *Electronic Books: Their Definition, Usage and Role in Libraries*. „LIBRES: Library and Information Science Research Electronic Journal” [online]. September 2002, Volume 12, issue 2, Appendix I [dostęp: 2002-12-03]. Dostępny w World Wide Web: <http://libres.curtin.edu.au/libres12n2/ebooks.htm>.
- SCHATZ, Bruce R.: *Information Retrieval in Digital Libraries: Bringing Search to the Net*. „Science” [online]. Vol. 275, 17 January 1997 [dostęp: 2009-02-26]. 327-334. Dostępny w World Wide Web: <http://www.canis.uiuc.edu/archive/papers/science-irdl-journal.pdf>.

- SCHILIT, Bill: *Why e-Read? Finding Opportunities In the Merger Of Paper and Computers* [online]. Kent, Copyright 1999 Dostępny w World Wide Web: <http://www.futureprint.kent.edu/articles/schilit01.htm>.
- SCHOENHOF-WILKANS, Barbara: *Kwestionariusz-Barbara Wilkans WSNHiD [Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa] Poznań*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-28 [cytowany 2008-10-11].
- Science Works Available From Online Database*. „THE Journal” [online]. Apr2002, Vol. 29 Issue 9 [dostęp: 2008-10-18]. s. 26. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=6732807&site=ehost-live>.
- Second Search Service Promises To Change The Way Research Is Done*. „Book Publishing Report” [online]. 04/17/2000, Vol. 25 Issue 16 [dostęp: 2008-05-16]. s. 6. Dostępny w World Wide Web: <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=buh&an=3039479>.
- SHACKEL, Brian: *The BLEND System: Programme for the Study of Some "Electronic Journals"*. „Journal of the American Society for Information Science” [online]. Jan1983, Vol. 34 Issue 1 [dostęp: 2008-12-15]. s. 22-30. Dostępny w World Wide Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=16771837&site=ehost-live>.
- SIEK, Janusz [Połączone Biblioteki Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk i Polskiego Towarzystwa Filozoficznego]: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-17 [cytowany 2008-10-11].
- SIENKO, Marcin: *O znikomości autora w epoce elektronicznej* [online]. 2004-11-18 [dostęp: 2008-05-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.sienko.net.pl/autor.html>.
- Słownik wyrazów obcych*. Red. Elżbieta Sobol. Warszawa 2002. ISBN 83-01-13676-6.
- SNOWHILL, Lucia: *E-books and Their Future in Academic Libraries: An Overview*. „D-Lib Magazine” [online]. July/August 2001, Volume 7, Number 7/8 [dostęp: 2009-02-09]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.dlib.org/dlib/july01/snowhill/07snowhill.html>.
- SOBIESZEK, Marta: *Co nowego w OCLC?* „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 6/2004 (57) czerwiec/lipiec [dostęp: 2005-04-25]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/57/sobieszek.php>.
- SOBIESZEK, Marta: *Od bazy bibliograficznej WorldCat do zbiorów narodowych American Memory - owoce amerykańskiej współpracy*. „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 2/2003 (42) luty [dostęp: 2007-05-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/sobieszek.php>.
- SOBOCIŃSKA, Katarzyna. *Biblioteka Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gnieźnie: Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-09-04 [cytowany 2008-10-08].
- SOKOŁOWSKI, Piotr Artur O.: *Re: kwestionariusz do bibliotek: wypełniony*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-23 [cytowany 2008-10-09].
- Sony Shows Data Discman*. „New York Times” [online]. Friday, September 13, 1991 [dostęp: 2008-12-15]. section D page 3. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nytimes.com/1991/09/13/business/company-news-sony-shows-data-discman.html>.

- STACHOWSKA-MUSIAŁ, Ewa: *Dygitalizacja a ochrona zbiorów*. W: Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych: Materiały z ogólnopolskiej konferencji pt. "Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych". Warszawa 3-4 czerwca 2005 r.. Warszawa 2006, s. 66-78.
- STATKIEWICZ, Izidor: *Analiza wykorzystywania książek elektronicznych* W: II Seminarium Gromadzenie zbiorów - sztuka wyboru: Wrocław, 23-24 czerwca 2005 [online]. Wrocław, 2005. (EBIB Materiały konferencyjne nr 11). [dostęp: 2006-06-11]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/statkiewicz.php>.
- STEPOWICZ, Marek: *Cechy formalne czasopism internetowych w odniesieniu do analogicznych publikacji drukowanych*. Warszawa 2000. ISBN 83-87629-44-8 .
- STEPOWICZ, Marek: *Czasopisma w internecie*. „EBIB” [online]. 1999:02 [maj] [dostęp: 2008-12-10]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e002-07.html>.
- Strategia dla WSiP: Znamy już propozycję związkowców*. „Biblioteka Analiz” 2006, nr 160 Aktualizacja: 2006-03-05 [dostęp: 2008-08-07]. Dostępny w World Wide Web: http://www.rynek-ksiazki.pl/szukaj/strategia-dla-wsip_5816.html?smscode=uayxvtpx#access.
- SUMMIT, Roger: *Reflections on the Beginnings of Dialog: The Birth of Online Information Access* [online]. June 2002 [dostęp: 2006-08-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://support.dialog.com/publications/chronolog/200206/1020628.shtml>.
- SZCZEPOCKA, Anna: *Re: Internetowe książki w bibliotekach - badanie ankietowe*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-08-18 [cytowany 2008-10-08].
- SZKODZIN, Beata: *ZłoteMyśli.pl startują*. „eGospodarka.pl” [online]. 10.02.2004. [dostęp: 2008-11-18]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.egospodarka.pl/4182,ZloteMysli-pl-startuja,1,12,1.html>.
- SZKUTNIK, Zdzisław: *Czasopisma elektroniczne - szanse i problemy* . „Biblioteka” 1998, nr 2, s. 71-84.
- SZKUTNIK, Zdzisław: *Czasopisma elektroniczne - zintegrowane łącza, modele wydawnicze, konsorcja* . „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 1999, T.7, nr 4, s. 38-41.
- SZKUTNIK, Zdzisław: *Dostępność elektronicznych czasopism naukowych drogi dostępu, oferty, modele cenowe i licencyjne, konsorcja*. „Biblioteka” 1999, nr 3, s. 43-56.
- TARASZKIEWICZ, Beata: *E-books - książki przyszłości*. „Notes wydawniczy” 2000, nr 5(97), s. 34-36.
- TARASZKIEWICZ, Beata: *Książka multimedialna na CD-ROM w Polsce: (do 2000 roku)*. Warszawa, 2003. ISBN 83-87629-98-7.
- TEDD, Lucy A.: *E-books in Academic Libraries: An International Overview*. „New Review of Academic Librarianship” [online]. 2005, nr 11(1) [dostęp: 2008-11-08]. s. 57-79. Dostępny w World Wide Web: <http://hdl.handle.net/2160/174>.
- The Book and Beyond : Electronic Publishing and the Art of the Book* [online]. Victoria and Albert Museum virtually exhibition, [dostęp: 2008-06-07]. Electronic Publications. Dostępny w World Wide Web: <http://www.vam.ac.uk/vastatic/wid/exhibits/bookandbeyond/case3.html>.
- The Columbia Encyclopedia: Sixth Edition* [online]. Columbia University Press, cop. 2001. [dostęp: 2003-06-26]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.bartleby.com/65/bo/book-ent.html> .

- The Library Corporation: *Company history: The Library Corporation: TLC* [online]. [dostęp: 2008-10-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.tlcdelivers.com/tlc/who-we-are/history.asp>.
- The Swedish National ISBN Agency Home Page [online]. Aktualizacja: 2002-11-27 [dostęp: 2003-03-09]. Definition of e-book . Dostępny w World Wide Web: <http://www.kb.se/isbn/isbneng.htm>.
- TODD, Tamsin: *Network: Reinventing the Book*. „The Independent” [online]. October 12, 1998 [dostęp: 2006-09-17]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/network-reinventing-the-book-1177807.html>.
- TYBURCY, Maciej: *Gutenberg ery cybernetycznej*. „Gutenberg” 1999, nr 3, s. 42-43.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Dz. U. 1997 Nr 85, poz. 539. *Tekst ujednolicony* [online]. Sejm RP. Internetowy System Aktów Prawnych [dostęp: 2009-04-01]. Dostępny w World Wide Web: <http://isip.sejm.gov.pl/servlet/Search?todo=file&id=WDU19970850539&type=3&name=D19970539Lj.pdf>.
- VAN DAM, Andries: *Expert Declaration of Andries van Dam* [online]. New York: WEIL, GOTSHAL & MANGES LLP, 26 feb. 2001 [dostęp: 2009-02-27]. Dostępny w World Wide Web: http://www.rosettabooks.com/casedocs/RH_Van_Dam.pdf.
- WALLENIIUS, Joana: *News Journalism on the Internet* [online].: University of Helsinki, Department of Communication 2003-11-03 [dostęp: 2005-03-01]. Dostępny w World Wide Web: http://www.imv.au.dk/eng/academic/pdf_files/Wallenius.pdf.
- Webopaedia.com [online]. Copyright 2003. [dostęp: 2003-06-22]. Electronic book. Dostępny w World Wide Web: http://isp.webopedia.com/TERM/E/electronic_book.html.
- WEDGEWORTH, Robert: *World Encyclopedia of Library and Information Services*. Edition: 3, illustrated, revised. Chicago, 1993. ISBN 0838906095.
- Welcome to Online Originals [online].: Online Originals 1998-06-24 [dostęp: 2007-11-24]. Kopia archiwalna strony z serwisu Archive.org. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/19980624031714/www.onlineoriginals.com/welcome.html>
- [WIECZOREK, Marcin] *Sylabus*. [online]. Utworzony 2007-01-08. [Dostęp: 2008-09-12]. Dostępny w World Wide Web: http://www2.polon.uw.edu.pl/fdm/pliki/pdf/marcin_wieczorek.pdf
- Wielka Internetowa Encyklopedia Multimedialna [online]. Onet.pl SA, cop. 1996-2001. [dostęp: 2002-04-23]. Elektroniczna książka. Dostępny w World Wide Web: <http://wiem.onet.pl/wiem/01611e.html>.
- WIERNIK, Laurent: *The Future of Electronic Scientific Publishing* [online]. [dostęp: 2004-07-25]. Dostępny w World Wide Web: http://www.lib.ntua.gr/newsite/conference-resources/presentations/the_future_of_online_publishing/sld001.htm.
- WILK, Eugeniusz: *Nawigacje słowa: Strategie werbalne w przekazach audiowizualnych*. Kraków 2000. ISBN 83-912961-1-3.
- WILLIAMS, Robert V.: *History of Information Science and Technology 1950-1955* W: WILLIAMS, Robert V.: Chronology of information science and technology [online]. Website originally developed by Laird Whitmire, 1997; edited and revised by Lisa Gieskes, Spring, 2002. [dostęp: 2007-11-20]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.libsci.sc.edu/BOB/istchron/ISCNET/ISC1950.HTM>.

- WILSON, Ruth: *EBONI Documents* [online]. EBONI [Electronic Books ON-screen Interface] Project, 2000-11-14. [dostęp: 2003-08-25]. The problem of defining electronic books. Dostępny w World Wide Web: <http://ebooks.strath.ac.uk/eboni/documents/definition.html>.
- [WIMMER, Paweł]: *Live-Book 2.0 Professional „PC World”* [online]. 4 czerwca 2003 [dostęp: 2006-06-02]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.pcworld.pl/news/56141/Live.Book.2.0.Professional.html>.
- WINOGRODZKA, Katarzyna: *Raport o stanie automatyzacji bibliotek publicznych 2006* W: VII Ogólnopolska Konferencja "Automatyzacja bibliotek publicznych" Warszawa, 22-24 listopada 2006 r. [online]. Warszawa: Komisja Automatyzacji przy ZG SBP, [2006-11-27]. [dostęp: 2007-05-04]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/images/file/raport-2006.pdf>
- WINTER, Thomas N.: *Roberto Busa, S.J., and the Invention of the Machine-Generated Concordance*. „The Classical Bulletin” [online]. 1999, 75:1. [dostęp: 2008-12-06]. S. 3-20. Dostępny w World Wide Web: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1069&context=classicsfacpub>.
- WITKOWSKI, Kamil: *Książka w Internecie*. Warszawa 2000. ISBN 83-912942-5-0.
- WOJTASIK, Urszula Anna: *Ankieta*. Do: Grzegorz Czapnik. 2006-09-08 [cytowany 2008-10-15].
- WOJTASIK, Urszula Anna: *Organizowanie dostępu do książek elektronicznych* W: II Seminarium Gromadzenie zbiorów - sztuka wyboru, Wrocław: 23–24 czerwca 2005 [online]. Wrocław, 2005. (EBIB Materiały konferencyjne nr 11). [dostęp: 2006-06-11]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/wojtasik.php>.
- WSiP: *[Lawrence Lessig: Wolna kultura]* [online].: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2005-05-15 [dostęp: 2006-10-05]. Kopia z Internet Archive. Dostępny w World Wide Web: <http://web.archive.org/web/2005111115451/www.sklep.wsip.com.pl/>.
- WSiP: *O firmie: Podstawowe informacje* [online].: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne [dostęp: 2007-10-15]. Dostępny w World Wide Web: http://www.wsip.pl/o_firmie/podstawowe_informacje.
- Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne: *35 lat w służbie polskiej szkoły*. Warszawa 1981.
- Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne: *60 lat WSiP : pomagamy uczyć*. Warszawa 2005.
- Wydawnictwo Złote Myśli: *Co to jest program partnerski i jak na tym mogę skorzystać?* [online].: Wydawnictwo Złote Myśli, Netina sp. z o.o. 2004 [dostęp: 2004-11-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://pp.zlotemysli.pl/?c=pp-coto>.
- Wydawnictwo Złote Myśli: *Regulamin korzystania z serwisu* <http://www.zlotemysli.pl> [online].: Wydawnictwo Złote Myśli 2005-11-08 [dostęp: 2006-05-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.zlotemysli.pl/?c=regulamin>.
- Wydawnictwo Złote Myśli: *Złote Myśli – Pierwsze Wydawnictwo Internetowe* [online].: Wydawnictwo Złote Myśli, Netina sp. z o.o. 2004 [dostęp: 2004-11-12]. Dostępny w World Wide Web: <http://pp.zlotemysli.pl/?c=zm>.
- ZIELIŃSKI, Jarosław: *Elektroniczne książki w miejsce papierowych?* „Winter: wiadomości internetowe” [online]. 28 stycznia 2000. [dostęp: 2003-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.winter.pl/w61.html>.

ZIELIŃSKI, Jarosław: *Rynek odtwarzaczy elektronicznych książek*. „Winter: wiadomości internetowe” [online]. 10 czerwca 2001. [dostęp: 2003-12-05]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.winter.pl/internet/w1061.html>.

ŽIVKOVIĆ, Daniela: *The Electronic Book: The Change of Paradigm for a changing bookmarket*. Berlin 2005. ISBN 3-936960-09-7.

Indeks wydawnictw, firm, instytucji, kolekcji i systemów informacyjnych

- 1stbooks.com, 75
3com, 74
A.B.E. Marketing, 99, 100, 104, 108–9, 108, 109, 110, 172, 173, 189, 191, 193, 200
ABCCLIO, 76
Academic Press, 38
Acta Sanctorum, 113
Agencja 555, 17, 105, 158–59, 172, 193
Agricultural National Library, 26
AIM-TWX, 25
Akademia Ekonomiczna w Krakowie
Biblioteka Główna, 177
Akademia Górniczo-Hutnicza, 90, 204
Biblioteka Główna, 90, 114, 170, 172, 175, 176, 178, 184
Akademia Podlaska
Biblioteka Główna, 175
Akademia Rolnicza w Poznaniu
Biblioteka Główna, 184
Akme Archive, 1, 91, 100, 104, 111–14, 111, 112, 113, 114, 172, 173, 189, 200, 215
Amazon.com, 70, 143, 177
American Chemical Society, 25
American Library Association, 27, 80, 205
American Memory, 33, 42, 219
American Society of Information Science, 15, 213, 216
American Standard Code for Information Interchange, 53
Andersen Consulting, 75, 90
Apple Computer Company, 66
ARCHmedia, 100, 156
ARDEO, 101, 149, 150, 163
Arena.pl, 97, 98
ARKA, 43
Article Delivery Over Network Information System, 37
arXiv.org, 42
Association of Computer Machinery, 29
Association of Research Libraries, 38, 39, 67, 213
Atomic Energy Commission, 30
Barnes&Noble, 73, 74
Bertelsmann Media, 137, 140
Bibliographic Retrieval Services, 31
Biblioteka Misyjnego Seminarium
Duchownego Księży Werbistów
w Pieniężnie, 183
Biblioteka Narodowa, 9, 43
Biblioteka Olsztyńskiej Szkoły Wyższej, 183, 187
Biblioteka Polsko-Japońskiej Wyższej Szkoły Technik Komputerowych, 175
Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej, 172, 177
Biomedical Communications Network, 31
Birmingham and Loughborough Electronic Network Development, 37, 218
Blackwell, 38, 76
BOLD, 25
Books24x7, 74
British Broadcasting Corporation, 35
Cambridge Scientific Abstracts, 108
Cambridge University Press, 110
Cataloging Distribution Service, 26
Center for Electronic Texts in the Humanities, 22, 53
Chadwyck-Healey, 72, 95, 106, 200, 204
Chapman-Hall, 38
Chemical Abstract Service, 24, 25
Chemical Abstracts, 24, 25, 44
Chemical Registry System, 25
Chrześcijański Serwis WWW „Mateusz”, 121
COLEX, 25
Colorado Alliance of Research Libraries, 77
Columbia University Digital Library, 68
Columbia University Press, 67, 220
Compaq Computer, 78
Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire, 15
Cornell Concordances Program, 21
Council of Library and Information Resources, 39, 211
CRC Press, 106
Current Contents, 22, 24, 207
on Diskette, 24
Cybook, 54
Dashöfer Holding, 129
Deutsche Literatur Online, 106, 115
DIALOG, 29, 30, 32
Dialog Dialorder, 33
Dobopack Trading, 100, 104, 142, 145, 201
Dobry eBook, 92, 101, 102, 105, 148, 149–51, 173, 193, 201, 206
Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna, 171, 172, 173, 175
Duszpasterstwo Rodzin Archidiecezji Poznańskiej, 121
Dynabook, 34
Early English Books Online, 113, 115
Eastgate Systems, 63
e-biblioteka.com, 95, 98, 99, 105, 151–56, 153, 162, 163, 173, 201, 214
e-biblioteka.pl, 92, 99, 103, 104, 137–42, 163, 173, 189, 194, 201
Ebook Library, 87

E-books.com.pl, 92, 95, 100, 104, 142–45, 173
 Ebrary, 80–81
 EBSCO, 10, 76
 Electronic Books ON screen Interface [Project], 54, 221
 Electronic Information Exchange System, 36
 Electronic Text Center, 42, 62
 Elektron Press, 74
 Elsevier, 38, 110, 173
 ENGnetBASE, 106
 eReference books, 89
 ERIC, 30, 67, 212
 Escape Magazine, 92, 95, 98, 102, 105, 145–49, 162, 163, 173, 193, 201
 European Space Agency, 30
 Everybook, 74, 75
 Expanded Books, 63, 64
 Fatbrain.com, 75
 Fictionwise.com, 86, 143
 Fogra, 46
 Follett Corporation, 76
 Fundacja Andrew W. Mellon'a, 67
 Gale Group, 108
 Gale Virtual Reference Library, 107
 Garland Publishing, 67
 Gemstar, 54
 Giełda Papierów Wartościowych, 125
 Główny Urząd Statystyczny, 165, 170, 211
 Harper Collins, 73, 74, 143
 Houghton Mifflin, 76
 Humanities Text Initiative, 42
 HyperCard, 63, 65
 Index Medicus, 23
 Info Technology Supply, 95, 104, 106–8, 108, 111, 209
 Infodajnia.pl, 105, 158, 159–60, 172, 191, 193, 201
 InfoMaster, 75
 Information Service in Physics, Electrotechnology and Copmuters Control, 44
 Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima”, 92, 98, 104, 121–24, 191, 193, 200
 Institute for Scientific Information, 22, 24, 31, 106, 207
 Institution of Electrical Engineers, 108
 Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, 45
 International Business Machines Corporation (IBM), 17, 21, 23, 28, 209
 International Digital Publishing Forum, 48
 International Nuclear Information System, 44
 International Publishing Service, 104, 109–11, 111, 189, 209
 International Standard Book Number Agency, 52
 Internet Public Library, 54
 IOS Press, 110
 John Wiley & Sons, 81, 110
 Joint Information Systems Committee, 82
 eBooks Working Group, 82
 K.G. Saur Verlag, 108
 Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Łodzi, 14
 Katolicka Agencja Informacyjna, 92
 King County Public Library, 25
 Knovel Corporation, 91, 111, 114, 173
 Knovel Interactive Library, 114
 Knovel Library, 91, 113
 Konsorcjum Bibliotek Kierunków Ekonomicznych, 114
 Konsorcjum użytkowników biblioteki Knovel, 114
 Kościół akademicki Ojców Dominikanów, 121
 Książki elektroniczne Wydawnictwa WAM, 99, 135, 136, 201
 Księgarnia Mateusza, 92, 98, 121–24, 172
 Laser Foundation, 82
 Liberty Digital, 76
 Library of Congress, 19, 26, 27
 Librius, 74
 Lightning Source, 55
 Literatura.net.pl, 90, 91, 92, 98, 104, 115–21, 163, 172, 191, 192, 193, 200, 210, 212
 Literature Online, 72, 95, 106, 113, 115, 200, 204
 Lockheed Missiles and Space Corporation, 29, 30
 McGraw-Hill, 73, 74, 76, 81
 Medical Literature Analysis and Retrieval System, 22, 24, 31
 Medical Subject Headings, 3, 24
 MEMEX, 19, 20
 Merlin, 96
 Mezhdunarodnaya Kniga, 108
 Micromedex, 106
 Microsoft, 74, 90
 Microsoft Bookshelf, 65
 Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 127
 Mobipocket.com, 100, 143, 144
 Napster, 80
 National Aeronautic and Space Administration, 30
 National Library of Medicine, 23, 24, 25, 26, 216
 National Security Agency, 27
 National Technical Information Service, 30
 NetBooks, 74
 NetLibrary, 53, 74, 75–78, 76, 78, 80, 90, 107, 200, 215
 NewJour, 38, 39, 200
 Novelon, 74
 NuvoMedia, 73, 74
 O'Reilly & Associates, 112
 Oficyna Literacka, 98

Oficyna W.A.B., 96, 98
 OhioLINK, 77
 OneLog, 177
 Onet.pl, 93, 96, 221
 Online Book Evaluation Project, 67, 68, 69, 70
 Online Computer Library Center, 27, 32, 33, 80, 106, 107, 218
 Online Originals, 70, 71, 74, 86, 200, 221
 Open Access Initiative, 42
 Open eBook Forum, 48, 52, 80, 143
 Open eBook Publication Structure, 48, 52, 80, 215
 ORBIT, 31
 Organisation for Economic Cooperation and Development, 111, 114
 Overdrive, 74
 Ovid Ebook Collection, 109
 OVID Technologies, 108
 Oxford Text Archive, 22, 41, 53, 62, 207
 Oxford University Press, 68, 82, 110
 Państwowe Wydawnictwa Szkolnictwa Zawodowego, 124
 Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych, 124
 Patrologia Latina, 113
 Peanut Press, 74
 Pearson Corporation, 81
 Pearson Technology Group, 112
 Penguin, 64, 126
 Pennsylvania Area Library Network, 77
 Philips, 35
 Politechnika Gdańska
 Biblioteka Główna, 183
 Politechnika Krakowska
 Biblioteka Główna, 113, 114, 170, 175, 176, 178
 Politechnika Łódzka
 Biblioteka Główna, 172, 178
 Politechnika Szczecińska
 Biblioteka Główna, 172
 Politechnika Warszawska, 163
 Biblioteka Główna, 113, 172, 173, 176
 Politechnika Wrocławska
 Biblioteka Główna, 43, 91, 113, 172, 173, 175, 176, 177, 187
 Polska Agencja Prasowa, 93, 206
 Polska Akademia Nauk
 Biblioteka Instytutu Fizyki Molekularnej, 169
 Powells, 73
 Primary Research Group, 82
 Projekt Gutenberg, 34, 35, 42, 51, 53, 54, 61, 62
 Projekt Runeberg, 42
 ProQuest, 90, 111, 112, 113, 115
 ProQuest Dissertations & Theses, 111, 115
 PROTOSYNTHESIS, 23
 Questia, 78–79, 80
 Random House, 34, 64, 73, 74, 81, 143
 Rangelsoft, 99, 103, 104, 137, 138, 139, 140, 142, 163, 189, 201
 Rank Xerox, 34, 57, 215
 Remote Console [Information Retrieval Service], 30
 Replica Books, 55
 Research Libraries Group, 54
 Rocket-Library.com, 74
 Safari Business Books Online, 177
 Safari Tech Books Online, 90, 91, 112, 113, 175, 176, 177, 200
 SDC Information Services, 31
 Service Development Corporation, 23, 25, 29, 31
 SilverPlatter, 106, 108
 Simon & Schuster, 68, 73, 74, 143
 Softbook Press, 73, 74
 Sony, 35, 65, 66, 200, 219
 SourceOECD, 114
 SpiegelShop, 145
 Springer Verlag, 38, 82, 89, 109, 110
 St. Martin Press, 73
 Stat!REF, 107
 Storyspace, 63, 64
 Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 25, 44, 216
 Taylor & Francis, 38, 82, 109, 110
 Taylor & Francis Ebooks, 89
 Techsty, 62
 teletext, 15
 Thomson Gale, 107
 Tower Press, 98, 104, 115, 116, 117, 140, 191, 192, 212, 216
 Twój Styl, 98
 U.S. Office of Education, 30
 Ulrich's International Periodicals Directory, 38, 39
 University Microfilm International, 106
 Uniwersytet Brown, 47
 Uniwersytet Gdański
 Biblioteka Główna, 171, 172, 173
 Biblioteka Katedry Skandynawistyki, 172
 Uniwersytet Jagielloński
 Biblioteka Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej, 187
 Biblioteka Instytutu Prawa Własności Intelektualnej, 182
 Uniwersytet Johna Hopkinsa
 Biblioteka Medyczna, 22
 Uniwersytet Michigan, 42
 Uniwersytet Oxfordzki, 41
 Uniwersytet Stanu Nowy York, 31
 Uniwersytet Virginia, 42
 Uniwersytet w Illinois, 34
 Uniwersytet w Kent, 56
 Uniwersytet Warszawski
 Biblioteka Główna, 183
 Biblioteka Wydziału Biologii, 183

Uniwersytet Wrocławski
 Biblioteka Wydziału Prawa,
 Administracji i Ekonomii, 172
 Verlag Dashöfer, 2, 101, 104, 129–34, 129,
 130, 131, 133, 161, 162, 163, 172, 175,
 177, 200, 201, 210
 Versaware, 74
 videotex, 15, 35
 Voyager Company, 63, 64, 66, 200
 Welch Indexing Project, 22
 WiZeUp.com, 75
 Wolters Kluwer, 177
 World Bank Group, 108
 Wspólnota „Jerozolima”, 121
 www.ebook.nl, 145
 Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne,
 126
 Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 137
 Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1,
 104, 124–27, 124, 125, 126, 137, 140,
 172, 177, 203, 219, 222
 Wydawnictwo „Nowy Świat”, 97
 Wydawnictwo „Świat książki”, 96
 Wydawnictwo „Scriptor”, 123
 Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 134
 Wydawnictwo autorskie Aleksander Sowa,
 102, 105
 Wydawnictwo C.H. Beck, 104, 127–29, 127,
 137, 161, 162, 163, 172, 191, 193, 203
 Wydawnictwo CITO.pl, 105, 160
 Wydawnictwo Iskry, 98
 Wydawnictwo Komunikacji i Łączności,
 102
 Wydawnictwo Ligatura, 147
 Wydawnictwo Lynx-SFT, 137
 Wydawnictwo Mag, 141
 Wydawnictwo Mandragora, 148
 Wydawnictwo MIKOM, 137, 140
 Wydawnictwo My Book, 102, 191
 Wydawnictwo Naukowe PWN, 137
 Wydawnictwo Sic!, 98
 Wydawnictwo Translator, 137
 Wydawnictwo WAM, 99, 104, 134–37, 134,
 136, 161, 162, 163, 172, 177, 191, 192,
 194, 201
 Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości
 i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego,
 127
 Zakład Elektronicznej Techniki
 Obliczeniowej, 43
 Złote Myśli, 92, 100, 101, 105, 148, 156–58,
 156, 162, 163, 173, 191, 222

Indeks nazwisk

- Adamczyk Michał, 96, 201
Adams Douglas, 67, 199
Amse Anne K., 59, 60, 201
Anna-Maria, 162
Ardito Stephanie, 34, 201
Arms William Y., 30, 201
Arnold Matthew, 22
Avram Henrietta D., 27
Baker Philip, 50, 201
Balik Ewa, 148
Bałucki Michał, 154, 157
Barnard Susan B., 91, 201
Bartczak Beata, 175, 201
Bartosńska Monika, 171
Bendyk Edwin, 29, 30, 201
Bernard Lou, 41
Bezos Jeff, 73
Bolter Jay D., 63, 66
Boonstra Onno, 22, 202
Borucka Barbara, 125, 201
Bose Anindya, 49, 202
Brady Diane, 47, 202
Breure Leen, 22, 202
Budnik Elżbieta, 184, 187, 188, 202
Busa Roberto, 22, 202, 219
Bush Vannevar, 20, 202
Canion Rod, 81
Carlson David E., 15, 16, 35, 202
Carroll Lewis, 67
Casati Roberto, 48, 202
Cebulski Kamil, 101, 146, 147
Cebulski Tomasz, 147
Celińska Ewelina, 161
Chadaj Anna, 93, 94, 96, 114, 202
Chłodnicki Mateusz, 158, 159
Ciszek Przemysław, 128
Ciszewski Bartłomiej, 95, 117, 202
Corroll Lewis, 76
Coyle Karen, 83, 202
Crawford Walt, 54, 70, 82, 203
Crichton Michael, 67
Czechow Antoni, 154
Czubak Bogdan, 103, 110
Daily Jay E., 49, 50, 201, 202, 208
Daniłowicz Czesław, 17, 19, 203
Daszkiewicz Damian, 148
Dąbrowski Bogusław, 126
Dearnley James, 8, 86, 203
Dembowska Maria, 43, 56, 203
Dewhurst Basil, 78, 203
Dębek Piotr, 94, 96, 100, 203
Dillon Andrew, 37, 57, 203, 211
Dioxadis Apostolos, 95
Doorn Peter, 22, 202
Dorman David, 85, 203
Dornowska Małgorzata, 122
Działdowski Andrzej, 45
Eco Umberto, 62, 65, 204, 220
Edwards Steve, 77, 204
Eliot Simon, 64
Elliot Simon, 64, 204
Ellison John, 22, 204
Esse Paweł, 127
Fabisz Maurycy, 151
Fidler Roger F., 56, 57, 58
Fidler Roger R., 56, 57, 204
Figurska Agnieszka, 162
Forsyth Frederick, 93
Fowler Tom, 83, 204
Frankowski Paweł, 148
Frołow Jakub, 44, 45, 205
Gadocha Jakub, 41, 205
Gardner Martin, 67
Garfield Eugene, 23, 25, 205
Gettman David, 74
Gettmann David, 75
Gibbons Susan, 81, 82, 205
Ginsparg Paul, 42
Goban-Klas Tomasz, 62, 205
Godlewski Konrad, 68, 95, 96, 158, 205
Gogolewski Andrzej, 145, 146
Golec-Nycz Elżbieta, 151
Gołębowski Łukasz, 10, 44, 45, 95, 96, 100, 205
Goncarz Bogdan, 135, 206
Górska Małgorzata, 9, 47, 50, 55, 56, 63, 93, 206
Górny Mirosław, 59, 210
Górski Marek, 178, 206
Grabowska Marta, 33, 206
Gray David, 77
Grzebień Ludwik SJ, 135
Grzegorzewski Robert, 140, 143
Grzenia Jan, 63, 64, 206
Gwarek Anita, 128
Hart Michael, 34, 35, 214
Hawkins Donald, 53, 78, 82, 83, 89, 206
Hawkins Donald T., 53, 54, 78, 82, 83, 89, 206
Heck Andre, 61, 64, 206
Hendersons Kay, 86, 87, 88, 199
Hillesund Terje, 51, 52, 207
Hilts Paul, 76, 84, 207
Hitchcock Stephen, 37, 207
Horodyński Andrzej, 95, 96, 207
Hostench Antoni C., 145
Hubbard John, 61, 210
Issajewicz Olga, 184, 207
Jabłoński Marcin, 129
Jackson Shelley, 66
Jacquesson Alain, 28, 43, 168, 207
Jakubowski Rafał, 94, 207
James Peter, 68
Janiszewska Kamila, 33, 37, 207

Jantz Ronald, 8, 208
 Jarczewski Andrzej, 95, 96, 208
 Jasińska Halina, 125, 201
 Jaworska Monika, 122, 208
 Jaworski Adam, 122, 208
 Jewuła Beata, 183, 184, 208
 Jęsiak Anna, 117, 119, 208
 Jones Peter, 68, 208
 Joyce Michael, 66
 Jurek Krzysztof, 122, 124
 Kałużny Jagoda, Łukasz, 122
 Kamiński Jarosław, 100
 Kantor Paul, 70, 210
 Kay Alan, 34, 207
 Kądziołka Agnieszka, 158
 Kądziołka Marcin, 158
 Kendall Robert, 66, 204
 Kenney Anne R., 39, 208
 Kent Allen, 49, 50, 201, 202, 208
 Kessler Jack, 27, 208
 Kielar Iwona, 105, 151
 Kielar Maria, Tomasz, 152
 Kierzkowska Ewa, 145
 Kierzkowska Patrycja, 98, 146, 147, 148, 149, 150, 164, 165
 King Stephen, 6, 55, 61, 93, 96, 100, 117, 205
 Klein Leo R., 21, 22, 209
 Kmicic Łukasz, 158
 Kmieć Anna, 41, 209
 Kobyłecki Mirosław, 148
 Kocójowa Maria, 5, 10, 64, 202, 204, 209
 Kofta Krystyna, 94, 95, 100
 Kolasa Władysław M., 42, 43, 209
 Kołodzińska Ewa, 41, 209
 Kordziński Jarosław, 126
 Kowalczyk Adam, 162
 Kowalska Joanna, 95, 96, 99, 209
 Kowalski Paweł, 101, 147
 Kres Feliks W., 142
 Kruhlej Marcin, 148
 Krzyżowski Janusz, 147, 148
 Kubiakowski Arkadiusz, 95, 96, 209
 Kubica Agnieszka, 117, 118, 119, 208, 213
 Kurek-Kokocińska Stanisława, 14
 Kurowska-Trudzik Lucyna, 38, 209
 Kuźmiński Dariusz, 108, 109, 207
 Kuźmiński Michał, 135
 Lam Jan P., 154
 Lancaster Friderick Wilfried, 18, 28, 168
 Lancaster Frederick Wilfried, 18, 19, 168, 209
 Lancour Harold, 49, 50, 201, 202, 208
 Larsen Deena, 66
 Leach Ronald G., 36, 209
 Lenart Bożena, 128
 Lessig Lawrence, 126, 219
 Leśniak Rafał, 137, 138
 Lewandowski Rafał, 59, 61, 210
 Licklider John C. R., 29
 Lin Xia, 61, 210
 Lisiewicz Zbigniew, 161
 Luhn Hans P., 24
 Lynch Clifford, 48, 210
 Ładosz Maura, 101, 147
 Łukomski Sebastian, 148
 Macann Christopher, 74, 75
 Maciejewska Łucja, 40, 210
 Makowski Ryszard, 145
 Mandel Carol A., 70, 71, 72, 73, 210, 211
 Marecki Piotr, 10, 93, 210, 211
 Marzec Bartosz, 95, 211
 Maurutto Paula, 57, 212
 Mcknight Cliff, 37, 211
 Meissner Karol, 101, 123, 124, 199
 Meller Anna, 94, 211
 Milstead Jessica, 16, 211
 Mocydłarz Mirosława, 76, 211
 Mogge Dru, 39, 40, 211
 Molloy Judy, 66
 Mooers Calvine, 23
 Moulthrop Stuart, 66
 Możdzioch Jarosław, 98, 102, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 211
 Mullan Pamela S., 58, 211
 Munoz Herman A., 59, 212
 Munyan Daniel, 78, 212
 Murlikowska Renata, 130, 131, 135
 Muter Paul, 57, 58, 212
 Nahotko Marek, 36, 43, 91, 92, 212
 Narojczyk Krzysztof, 19, 212
 Nawrocki Maciej, 161, 212
 Nelson Theodor, 22, 30, 63, 204
 Niedzielska-Starzyk Danuta, 184, 212
 Nowak Marcin, 148
 Nowak Piotr, 59, 210
 Nowakowski Marek, 142
 Nurowska Maria, 94, 95, 99
 Nycz Tadeusz M., 151
 Nycz Tadeusza M., 152, 200
 O'Hara Kenton, 57, 212
 Okerson Ann, 39, 213
 Ong Walter J., 62, 213
 Onichimowicz Grzegorz, 45
 Palczewski Andrzej, 142
 Paluszkiewicz Anna, 28, 213
 Paśławski Wiesław, 105, 106, 160, 174
 Pasztaleniec-Jarzyńska Joanna, 6, 213
 Pawlak Antoni, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 150, 164, 213
 Peterson Elaine, 37, 213
 Pettenati Corrado, 15, 213
 Pietras Henryk SJ, 136
 Pilch Jerzy, 95, 99
 Piłat Robert, 142
 Pindłowa Wanda, 0, 14, 37, 43, 44, 213
 Piotrowicz Grażyna, 25, 26, 214
 Piotrowska Ewa, 36, 40, 214
 Piotrowski Tomasz, 148
 Piróg Włodzimierz, 43

Pisarski Mariusz, 66, 214
 Poe Edgar Allan, 154
 Polak Cezary, 96, 100
 Porębska Jadwiga, 188, 214
 Poynder Richard, 35, 214
 Prinke Rafał T., 21, 214
 Quittner Joshua, 76, 215
 Radwański Aleksander, 28, 215
 Rejmanowski Tomasz, 148
 Rice Scott, 90, 91, 215
 Rogers Frank B., 24
 Romano Frank, 20, 215
 Rozkrut Andrzej, Ewa, 122
 Rubin Richard, 10, 27, 28, 32, 36, 215
 Rubin Richard E., 10, 27, 215
 Russell Kenneth, 18, 26
 Russell Kenneth M., 17, 18, 26, 215
 Rutkowski Krzysztof S., 148
 Rychter Kinga, 158
 Saint-Cher Hughes de, 21
 Sawyer Susan K., 53, 215
 Schatz Bruce, 29, 30, 215
 Schilit Bill, 60
 Schillit Bill, 60, 215
 Schoenhof-Wilkans Barbara, 185, 215
 Schulz Bruno, 154
 Sellen Abigail, 57, 212
 Shackel Brian, 37, 211, 216
 Shakespeare Wiliam, 75
 Shakespeare William, 158
 Shiewe Timothy R., 78, 79
 Siek Janusz, 185, 216
 Sieńko Marcin, 64, 216
 Skibińska Danuta, 176
 Snowhill Lucia, 92, 216
 Sobczak Aleksander, 124, 125, 199
 Sobieszek Marta, 33, 216
 Sobocińska Katarzyna, 185, 216
 Sobol Elżbieta, 21, 216
 Sokołowski Piotr Artur O, 184, 185
 Sowa Aleksander, 105, 107, 160, 174
 Stachowska-Musiał Ewa, 42, 216
 Stankiewicz Michał, 148, 149
 Statkiewicz Izydor, 85, 88, 89, 94, 114, 176, 177, 216
 Stepowicz Marek, 38, 40, 216, 217
 Stojalowski Stanisław, ks., 135
 Summerfield Mary C., 70, 71, 72, 210
 Summit Roger, 29, 30, 217
 Swigart Rob, 66
 Szczepocka Anna, 185, 217
 Szczęch Władysław, 43, 212
 Szewczyk Marek, 98, 103, 143, 144, 145, 146
 Szkodzin Beata, 160, 217
 Szkutnik Zdzisław, 40, 217
 Szymańska-Warda Małgorzata, 148, 149, 200
 Ścibor Eugeniusz, 43, 213
 Tadeusiewicz Hanna, 14
 Taraszkiewicz Beata, 10, 35, 36, 44, 45, 46, 54, 69, 138, 139, 217
 Taube Mortimer, 24
 Tedd Lucy A., 9, 15, 85, 217
 Todd Tamsin, 77, 218
 Tokarczuk Olga, 94, 95, 99
 Tomasz z Akwinu, Św., 22
 Tribble Judith E., 36, 209
 Tyburecy Maciej, 35, 218
 Urbańczyk Barbara, 40, 210
 Van Dam Andries, 34, 47, 218
 Votsch Victor, 77, 204
 Wallenius Joana, 35, 218
 Walter Mark, 77, 204
 Warnock Christopher, 84
 Wedgeworth Robert, 24, 25, 218
 Wieczorek Marcin, 106
 Wielebny, *Patrz* Kamiński Jarosław
 Wiernik Laurent, 15, 218
 Wilk Eugeniusz, 62, 63, 218
 Wilkosz Zofia, 135
 Williams Robert V., 26, 218
 Williams Troy, 81
 Wilson Ruth, 54, 219
 Wimmer Paweł, 140, 219
 Winogrodzka Katarzyna, 168, 219
 Winter Thomas N., 22, 219
 Wisłocki Jerzy, 22, 214
 Witkiewicz Stanisław I., 154
 Witkowski Kamil, 10, 219
 Wojtasik Urszula A., 94, 96, 114, 115, 176, 177, 188, 219
 Zając Renata, 36, 40, 214
 Zapolska Gabriela, 154, 157
 Živković Daniela, 10, 220